

Ondokuzmayıs Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

CÂMİ-İ RŪMÎ'NİN SA'ÂDET-NÂME ADLI ESERİ
(METİN-SÖZLŪK) [150b-200b]

Hazırlayan
Kübra Yıldız AYYILDIZ

Danışman
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM

Yüksek Lisans Tezi

Samsun, 2013

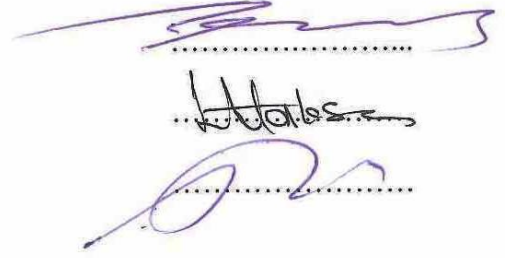
KABUL VE ONAY

Kübra Yıldız AYYILDIZ tarafından hazırlanan CÂMÎ-İ RÛMÎ'NİN SA'ÂDET-NÂME ADLI ESERİ (METİN-SÖZLÜK) [150b-200b] başlıklı bu çalışma, tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Yavuz BAYRAM

Üye: Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim HAKSEVER

Üye: Yrd. Doç. Dr. Dursun Ali TÖKEL

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

__/__/__

Prof.Dr.Mustafa Zeki TERZİ

Ondokuzmayıs Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

CĀMĪ-İ RŪMĪ'NİN SA'ĀDET-NĀME ADLI ESERİ
(METİN-SÖZLÜK) [150b-200b]

Hazırlayan
Kübra Yıldız AYYILDIZ

Danışman
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM

Yüksek Lisans Tezi

Samsun, 2013

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım yüksek lisans çalışmasında, proje aşamasından sonuçlanmasına kadarki süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet ettiğimi, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu taahhüt ederim.

__/__/__

Kübra Yıldız AYYILDIZ

Öğrencinin Adı-Soyadı	Kübra Yıldız AYYILDIZ
Ana Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Danışmanın Adı	Doç. Dr. Yavuz BAYRAM
Tezin Adı	Câmî-i Rûmî'nin Sa'âdet-nâme Adlı Eseri (Metin-Sözlük) [150b-200b]

ÖZET

Sa'âdet-nâme, 16. Yüzyılda yazılmış tercüme bir eserdir. Müellifi, kaynaklarda Câmî-i Mısrî olarak da yer alan Câmî-i Rûmî'dir. Hicrî 960 (M.1553) tarihinde yazılmış bir maktel-i Hüseyin örneğidir. Eserin kaynağını İrani müellif Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'nin Ravzatü'ş-Şühedâ adlı eseri oluşturmaktadır. Sa'âdet-nâme ile bir anlamda bu eserin Türk dilinde yeniden yazımı gerçekteşmiştir.

Hz.Peygamber'in torunu Hz.Hüseyin'in şehâdetinin dramatik bir üslûpla anlatıldığı metinde mensur bölümler, zaman zaman süslü bir dile sahiptir. Anlatım ayet, hadis ve kıssalarla da desteklenmiştir. Ayrıca eserin, muhtelif yerlerde manzum metinlerle anlatımı zenginleştirilmiştir. Tez konumuzu oluşturan 50 varakta Hz. Hüseyin'in amcasının oğlu Müslim bin 'Akîl'in Küfe'de yaşadıkları, Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'ya gelişi ile şehit edililişine kadarki süreçte yaşananlar anlatılmaktadır.

Eser, ağırlıklı olarak mensurdur. Bununla birlikte eserde zaman zaman manzum metinler de yer almaktadır. Eserin çalışmamızda esas aldığımız nüshası (İstanbul Üniversitesi T2374), toplam 257 varaktan oluşmaktadır. Çalışmada ise nüshanın 150b ile 200b arasındaki 50 varağın transkripsiyonu gerçekteştirilmiştir. Transkripsiyonlu metnin öncesinde eser ve müellifi hakkında kısa bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışmanın sonunda ise eserin anlaşılması noktasında yardımcı olacağını düşündüğümüz seçmeli bir sözlüğe yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Sa'âdet-nâme, Câmî-i Rûmî, Maktel-i Hüseyin, Divan Edebiyatı.

Student's Name and Surname	Kübra Yıldız AYYILDIZ
Department's Name	Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Name of the Supervisor	Doç. Dr. Yavuz BAYRAM
Name of the Thesis	Câmî-i Rûmî'nin Sa'âdet-nâme Adlı Eseri (Metin-Sözlük) [150b-200b]

ABSTRACT

Sa'âdet-nâme is a translated work written in the 16th century. Its author is Câmî-i Rûmî who also appears as Câmî-i Mısırî in references. It is an sample of Maktel-i Hüseyin that was written in Hijri 960 (Gregorian 1553). Iranian author Hüseyin Vâiz-i Kâşifi's work called Ravzatü'ş-Şühedâ forms the basis of the work. With Sa'âdet-nâme, in a sense, the rewriting of this literary work in the Turkish language came true.

In the text in which prophet Mohammad's grandson Hussain's martyrdom is told dramatically, the prose sections occasionally have a figurative language. The narration is supported with verses of the Koran, hadiths and parables. Also the work is prospered in various parts with texts in verse. In the 50 leaves that forms the thesis subject; what Hussain's uncle's son Müslim bin 'Akîl has lived in Küfe, Hussain's arrival to Karbala and the events until he was martyred, is told.

The work is mainly in prose. Besides, there are also texts in verse on occasion. The original of the work (Istanbul University T2374), which this study is based on, is formed of 257 leaves. In this study, the transcription of 50 leaves between 150b and 200b is involved. Ahead of the transcribed text, a brief evaluation about the work and the author is written. At the end of the study, a glossary, that is thought to help at the point of understanding the work, is added

Key Words : Sa'âdet-nâme, Câmî-i Rûmî, Kerbelâ, Maktel-i Hüseyin, Divan Edebiyatı

ÖN SÖZ

Klasik Türk edebiyatı çerçevesinde birçok telif ve tercüme eser yazılmıştır. Telif eserler kadar tercüme eserlerin de çok olmasını kültürler arasındaki ortaklıklara ve etkileşimlere bağlayabiliriz. Bu bağlamda yer alan Maktel-i Hüseyin türündeki eserler de Arap, İran ve Türk edebiyatlarında ortak bir payda oluşturmuştur. Ele aldığımız Sa'âdet-nâme adlı eser de bu ortak paydanın bir ürünüdür.

Câmî-i Rûmî'nin Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'nin Ravzatü'ş-Şühedâ adlı eserinden tercüme ettiği Sa'âdet-nâme, Hz. Hüseyin'in Hicrî 61 (680) yılında Kerbelâ'da şehit edilişiyle sonuçlanan süreci anlatır. Biz de Müslümanlar arasında böyle önemli bir yere sahip olan eseri dili, içeriği ve konuyu işleyiş biçimiyle ele almak ve transkripsiyonlu metnini ortaya koymak istedik.

Çalışmamız boyunca tezkirelerde yer alan, eserleri farklı yazarlara atfedilen Câmî-i Rûmî ile ilgili bazı bilgilere ulaştık. Diğer taraftan yaptığımız taramalar sonrasında müellifin Sa'âdet-nâme adlı eserinin kütüphanelerde çok sayıda yazma nüshasının bulunduğunu öğrendik.

Eser üzerinde yaptığımız incelemelerde pek çok deyim ve atasözüyle karşılaştık. Bu deyim ve atasözlerinin bir kısmını günümüzde de kullanmaktayız; fakat günümüzde kullanımına şahit olmadıklarımız, güncel kaynaklarda karşılaşmadıklarımız da mevcuttur. Metnimizde deyim ve atasözlerinden başka, bir bölümü orijinal nitelikte olan pek çok benzetmeyle de karşılaşmaktayız.

Metnin istinsahında zaman zaman metin dışı süsleme işaretlerinin kullanıldığı görülmektedir. Metinde süs işaretlerinin yanı sıra bölüm başlıklarında ve beyit, nazm, şiir gibi alt başlık sayılabilecek ifadelerde mavi, kahverengi ve kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Yaptığımız bu incelemeler, bizi Sa'âdet-nâme'nin bütün nüshalarıyla ele alınıp incelenmeyi hak eden bir eser olduğu kanaatine ulaştırmaktadır.

Yol gösterici danışmanlığı için Hocam Doç. Dr. Yavuz BAYRAM'a, Arapça ayet, hadis ve ifadelerin okunmasında yardımcı olan Yrd.Doç.Dr. Halil İbrahim HAKSEVER'le Sayın Orhan AYDOĞDU'ya ve ayet tespitlerinde yardımcı olan Sayın Mehmet SANDIKÇI'ya ve çalışmamı sabırla takip eden aileme, destekleri için teşekkür ederim.

Kübra Yıldız AYYILDIZ Samsun 2013

İÇİNDEKİLER

ÖZET (ABSTRACT)	i
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	v
METİN TESPİTİNDE KULLANILAN ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ	vi
GİRİŞ: CÂMÎ-İ RÛMÎ ve SA'ÂDET-NÂME	1
Câmî-i Rûmî	1
Sa'âdet-nâme	4
Sa'âdet-nâme'de Geçen Adlar	5
Eserin Dili ve İmlâ Özellikleri	6
SA'ÂDETNÂME (ÇEVİRİ YAZILI METİN)	14
EK 1: SÖZLÜK	120
SONUÇ	163
KAYNAKÇA	164

KISALTMALAR

a.	Ad
AKM	Atatürk Kùltür Merkezi
Ar.	Arapça
bk.	Bak
bkz.	Bakınız
bot.	Botanik
C.	Cilt
ç.a.	Çokluk ad
ç.b.	Çokluk biçimi
e.	Edat
f.	Fil
F.	Farsça
fiz.	Fizik
Fr.	Fransızca
geo.	Geometri
gr.	Gramer
h.i.	Has isim
huk.	Hukuk
Hz.	Hazret
i.	İsim
İt.	İtalyanca
mat.	Matematik
mec.	Mecaz
nr.	Numara
S.	Sayı
s.	Sayfa
s.	Sıfat
tas.	Tasavvuf
TDAY	Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDK	Türk Dil Kurumu
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
v.b.	Ve başkaları, ve benzerleri
vd.	Ve diğerleri
zf.	Zarf
zool.	Zooloji

METİN TESPİTİNDE KULLANILAN ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ

ا (ā)	a, ā	ش	ş
ا (ā)	a, e, ı, i, u, ü	ص	ş
ء	’	ض	d, z
ب	b	ط	t
پ	p	ظ	z
ت	t	ع	’
ث	s	غ	ğ
ج	c	ف	f
چ	ç	ق	q
ح	h	ك	k
خ	h	گ	ñ
د	d	ل	l
ذ	z	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v (o, ö, u, ü, ū)
ژ	j	ه	h (a, e)
س	s	ی	y (ı, i, î)

GİRİŞ

CÂMÎ-İ RÛMÎ ve SA'ÂDET-NÂME

Câmî-i Rûmî

Câmî-i Rûmî'nin en tanınmış eseri Sa'âdet-nâmedir. Çok ayrıntılı olmasa da, bazı makalelerde Câmî-i Rûmî ile ilgili bilgiler verilmiştir.¹ Bununla birlikte müellifle ilgili en doğru bilgiler, tez konumuzu da oluşturan Sa'âdet-nâme adlı maktel türündeki eserinde yer almaktadır.

Tezkirelerde Câmî mahlaslı birden fazla şair bulunduğu için bu şairlerin şiirleri, eserleri ve haklarındaki bilgiler zaman zaman karışıklığa uğramıştır. Gelibolulu Âlî, Kühü'l-Ahbâr adlı eserinin tezkire kısmında Câmî'nin Gelibolulu ve Ahmed isminde biri olduğunu söylemiştir.² Aynı kaynakta Câmî'nin Mısır'a gittiği çeşitli görevlerde bulunduğu ve burada bir oğlunu kaybettiği kaydedilmiştir. Câmî'nin bu üzüntü ile Sa'âdet-nâme adlı bir eser yazdığı, bu eserin Mevlânâ Vâiz Hüseyin Kâşifi'nin Ravzatü's-Şühedâ'sının tercümesi olduğu ve Kerbela vakasını anlattığı bilgisi de aynı kaynağa aittir. Âlî, eserinde Vâiz-i Kâşifi'nin Ravzatü's-Şühedâ'sı ve Fuzûlî'nin Hadîkatü's-Süedâ'sından sonra en çok şöhret bulan eserin Câmî-i Rûmî'nin Sa'âdet-nâme'si olduğunu söylemiştir. Âlî, ayrıca Câmî'nin beyit ve şiirlerinin az olduğunu; fakat adı geçen eserde kıt'a ve rübâîlerinin bulunduğunu belirtmiştir.

Âlî'nin verdiği bilgiler, diğer tezkirelerde yer alan bilgilerle çoğu kez çelişmektedir. Bununla birlikte bu bilgiler, bütünüyle olmamakla birlikte, müellifin Saadetnâme'nin mukaddimesinde verdiği bilgilerle çoğunlukla örtüşmektedir.

Câmî, eserinde mahlasına değinmesine rağmen adı ve memleketi ile ilgili bilgi vermemektedir. Fakat sipahi oğlanları zümresine mensup olduğu ve Kânûnî devrinde Mısır'da Hazîne-i Âmire kâtipliği yaptığı anlaşılmaktadır. Bunlara ilaveten

¹ Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir:

Sadettin Nüzhet ERGUN, **Türk Şâirleri**, C. 2, İstanbul, 1946.

Mustafa UZUN, "Câmî-i Rûmî", **TDVİA**, C.7, Diyanet Vakfı Neşriyatı, İstanbul 1993, s.102-103.

Cihan OKUYUCU, "Câmî-i Rûmî (Mısırî) ve Sa'âdetnâme'si", **Türkiyat Mecmuası**, journals.istanbul.edu.tr, C. 21/Bahar, 2011, 297-327., s.297-327.

² Mustafa İSEN, **Kühü'l-Ahbarın Tezkire Kısmı**, AKM Yayınları, Ankara 1994.

mukaddimeden, Câmî'nin, Âlî'nin bahsettiği gibi tek oğlunu değil, vebâ sebebiyle dört oğlunu kaybettiğini ve kendisinin de ağır bir hastalık geçirdiğini anlıyoruz. Bu olaydan sonra Kânûnî tarafından Kabe'nin tamiri için nezaret göreviyle Mekke'ye gönderildiği ve üç yıl süren tamir süresince burada kaldığı da mukaddimede yer alan bilgilerdendir.

Yine mukaddimeye göre Câmî, Mekke'nin tamirinden sonra İstanbul'a gitmiş orada pâdişâhın lutfuna mazhar olmuş; sonra yeniden Mısır'a dönmüştür. Mısır'a döndükten sonra, daha önce niyetlendiği ancak geçirdiği hastalık sebebiyle başlayamadığı Hüseyin Vâiz-i Kâşifî'nin Ravzatü'ş-Şühedâ isimli eserinin tercümesine başlamış ve bitirince, Saadetnâme adını verdiği tercümesini pâdişâha ithaf etmiştir. Câmî-i Rûmî hakkında kendi ağzından önemli bilgiler içerdiğinden bahsi geçen mukaddimenin dikkat çeken bölümleri aşağıda aynen verilmiştir.³

غفر الله ذنوبه و ستر عيوبه bu bende-i ednâ ve çâker-i bî-riyâ sipâhî oğlanları zümresinden olup dīvân-ı Mısrda hıızâne-i 'âmire يوم الآخره الله تعالى الي عمر küttâbından idüm. İşğâl-i dīvândan fâriğ olsam kendü dīvânım tertîbine iştiğâl iderdüm veyâhüd şol erbâb-ı tab'-ı selîm ve aşhâb-ı zihni müstakîm ile muşâhabet eylerdüm ki her birinüñ hîn-i tahrîrde hâmesi nâşir-i dürer-i feşâhat ve nâzım-ı gürer-i belâgat belki bâsıt-ı ferâyid ü cāmî'-i fevâyid idi. ^(4a)

Her nahl ki tâbüt-ı ferzendân-ı lâle-izârî ârâste kııurdı zebâne-i âteş muşbetinden 'alâmet idi. Ve her lâle-i nu'mânî ki destâr-ı püserân-ı gül-izara câ-gîr olurdu eşk-i hünîn-i vâlideynden işâret idi. Bu eşnâda dört ferzend-i dil-bendüm var idi ki her birinüñ efser-i hilkatı gevher-i âdâb-ı ulü'elbâb ile muhallâ ve mir'ât-ı fıtrâtı şaykal-ı kabiliyyet birle mücellâ tekmi'l-i fazl u kemâle ve tahşil-i 'ilm ü iştiğâle şamîm-i cândan fâlibler ve tenmîk-i sülüş ü ta'lîkda hoş-nüvisân-ı 'âleme kalem-i nesh çekmege râğıblar idi. Dest-ı kazâ tûmâr-ı hayâtların muntafvî ve tünd-bâd-ı fenâ şem'-i şebâtların muntafvî kııırdı. ^(4b)

وَأَمْرُصْتُ فَهُوشِيفِينَ dârü's-sifâsından şerbet-i şifâ virilüp 'illet-i şihhate ve saķâmet-i selâmete mübeddel oldu. Ve'l-hâşıl ten-i nâ-tüvânımda fi'l-cümle şihhate ve mü'tâlâ'a-i müdevvenâta kudret aňlayup ع الكتاب النفيس خير الحليس hükmünce yanımda hâzır olan mücelledâta el urdum. Keyfe mâ-ittafaķ içinde birin açup gördüm, metâ'-ı belâgatüñ hâce-i cihânî ve vaşf-ı feşâhatüñ vaşşâf-ı bedî'ü'l-beyânı menâkıb-ı ehl-i beyt-i muţahharuñ vâşifı Mevlânâ Hüseyin Vâ'iz Kâşifî mü'ellefâtından Ravzatü'ş-Şühedâ dimekle müsemmâ kitâb-ı muşbet-intimâ imiş. Ravza-i mezbûreyi dîde-i diķkat birle temâşâ kııırdum, fi'l-haķıķa bir ravza-i zîbâ ve bir hadıķa-i dil-ârâyımış ki eşcâr-ı suţürî ezhâr-ı meşâyib ile müzeyyen ve eşmâr-ı ħurufî reng-i nîreng-i nevâyib birle mülevven. ^(5a)

..eger mekâyid-i devrândan mühlet ü emân ve şedâyid-i sipîhr-i sitemkârdan ruşşat u zamân müyesser olursa bu şâhid-i zîbâya hâme-i 'Abbâsî 'imâme ile Rûmî câme geydürem ve 'arûs-ı me'ânîsin zîver-i elfâz-ı Türkî birle müzeyyen kııırup meclâ-i zuhûra getürem. Tâ kim düstürü'l'amel-i erbâb-ı belâ ve kâr-nâme-i aşhâb-ı ibtilâ olup mâyide-i fâyidesinden nevâle-bend ve ferâyid-i 'avâyidinden behremend olalar. Bu ħâtıra-yı hayyiz-i kuvvetden fi'le getürmek teşmîm-i ħâtırum ve hemħâbe-i zamîr-i fâtırum iken fermân-ı vâcibü'l-iz'ân-ı sulţânî ve mişâl-i bî-mişâl-i ħuceste-nişân-ı ħâķânî vârid olup bu bendeye Beytu'llahî'l-ħarâmuñ termîmi ħıdmeti ve Ħarem-i muħteremüñ nezâret-i mücibü'l'izzeti tefvîz buyurılmış. ^(5b)

Râfi'-i râyât-ı 'âdalet ve raiyyet-perverî-i cāmî'-i âyât-ı celâlet ve merħamet-güsterî-i 'ünvân-nâme-i cihânbanî tuġrâ-yı menşür-ı kişversitânî mümeħhid-i esâs-ı salţanat muţarrız-ı libâs-ı ħilâfet vâsiţa-i 'aķd-ı şehriyârî dür-i şâdef-i tâcdârî daĥı bisâf-ı 'adl ü

³ Bu bölüm için Cihan Okuyucu'nun makalesinden de (a.g.m., s.297-327) yararlanılmıştır.

emân mâhî-i âşâr-ı zulm u ‘udvân şâhib-kırân-ı zamân sulţân ibnü’s-sulţân Sulţân Süleymân Hân bin Sulţân Selim Şâh bin Sulţân Bâyezîd Hân ^(6a)

Mücerred tahte’l-lafz tercüme itseñ fuзалâ yanında қадр u kıymet bulmaz ve maţ’an-i a‘dâ olmaқdan gayrı nesne ‘âvid olmaz. Zîrâ ‘urefâ-yı nâsuñ ve zurefâ-yı nükte-şinâsuñ selâkat-i tab‘-ı selimleri ve leţâfet-i zihn-i müstaқimleri bir meşâbededür ki fenn-i eş‘ârda Câmî-i feşâhat- ‘üvnânuñ câm-ı nezâketine seng-i ta‘ne atarlar ve şan‘at-ı inşâda Hâce-i cihâna metâ‘-ı belâğat şatarlar. Her muşannıf u mü’ellif-i Hümâyun-nâme-i hikmet-‘üvnân ve Şerefü’l-insân-ı fazîlet-beyân gibi cevâhir-i leţâyif ve ‘ummân-ı dürer-i zarâyif olmaқ dilerler ki ‘ibârât-ı menşürâtı ğam-zidâ-yı ulu’l-başâyir ve işârât-ı manzûmâtı ferahfazâ-yı havâtır-ı münşiyân-ı fazîlet-me’âşirdür. ^(7b)

Çün hîţâb-ı müstetâb-ı ‘aқlı güş itdüm cevâhir-i neşâyihîn âvîze-i üzñ-i iz‘ân idüp eyitdüm. Ey ‘aқl-ı şâhib-reşâd ve ey reh-nümâ-yı erbâb-ı sedâd kelâm-ı haқıkat-âşârûñ ve güftâr-ı naşîhat-şî‘ârûñ şâhîhdür amma bu kemîne-i kem-sermâye ve bende-i fûrû-mâye şâhed-i kitâbî câme-i ‘Acemî ve kerte-i Pârsîden çıkarup bâlâ-yı vâlâsına mânend-i nağl-i gül libâs-ı rengîn-i Rûmiyâne ve teşrîf-i hâş-ı bî-bahâne geydürüp meclâ-yı zuhûrda ve menaşsa-i şudûrda cilveger kılmaқdan murâd ne izhâr-ı fazl u hünerdür ve ne ümmîd-i taşsîn-i mağdûm u çâkerdür. Niyyet-i nihâdum ve emniyyet-i fu’adum mağzâ nişâb-ı dâniş-i Fârisîden bî-naşîb olan muşîbet-dîdegân-ı Rûm ve miñnet-keşîdegân-ı merz ü büm dâhı me‘ânî-i bedî‘ü’l-âşârından cüzvî iltifât ile mütemetti‘ ve ednâ muţâla‘a vü mülâhaza birle müteneffi‘ olup isti‘dâdları miқdârınca hişşedar olmaқdur ve istis‘âdları i‘tibârınca tesellî bulmaқdur. Bu vâsıta ile Câmî-i biçareyi hayr du‘âyı yâd ideler ve rûh-ı revânın fâtiha-i fâyiha birle şâd ideler. ^(8a)

Ve bi’l-cümle mevlânâ-yı sâlifü’z-zikrûñ tañrîr itdügi nüşâ-i Fârisînüñ çehre-i hâli hüsn-i ‘ibârâtla hâlîdür lâkin haţt u hâl-i elfâz-ı müsecca‘a ve zîver-i hayâlât-ı rengîn ü nikât-i vâcibü’t-taşsinden hâlîdür. Egerçi bu faқır-i kalîlü’l-bizâ‘a dâhı mevlânâ-yı müşârün-ileyh eserince gitdüm lâkin eşnâ-yı hikâyâtda ba‘zî âyât-ı zarûriyü’z-zikr ve ehadîş-i şerife ve âşâr u emşâl-i meşhûre ilhâk itdüm ve meşşâta-i benân-ı leţâfet-beyân ile ‘arûs-ı turûsa münâsib olan pîrâye-i elfâz-ı müsecca‘a birle ziyet virdüm ve çehre-i âyine-girdâr-ı ebkâr-ı efkâr gülgüne-i hüsn-i ta‘birle şüret virdüm. Ve câ-be-câ irâd olınan Türkî mukaţta‘ât u rübâ‘iyyât u ebyât u gazeliyyât külliyyen bu haқır-i ^(8a) kem-istiţâ‘atun netice-i hâme-i fikretî ve şemere-i şecere-i bâğ-ı karîhatıdır. El-ğamduli’llah az zamânda feyz-i fazl-ı Yezdânî ve yümn-i ‘inâyet-i Subhânî birle bu ‘azîmeti hayyîz-i kuvvetden fi‘le getürdüm ve şol ki meknûz-ı hâţır-ı fâtrum idi imdâd-ı midâd u vâsıta-i hâme-i Vâsıţî-nejad birle şâhîfe-i beyâna yetürdüm. ^(8b) Çün ‘üvnân-ı nâme nâm-ı sa‘âdet-‘üvnân-ı pâdişâh-ı cihânile merķûm oldı nâm-ı nâmîsi Sa‘âdet-nâme dimekle mevsûm oldı. ^(8b)

Prof.Dr.Cihan Okuyucu, bu bilgilere Câmî’nin oğlu Kelâmî’nin Sehnâme adlı eserinden aldığı bilgileri de eklemiştir. Kelâmî, eserinde “Onun yârân arasında *Câmî-i Rûmî* diye anıldığını, asıl isminin Ahmed olduğunu, saray gılmanlarından iken bir vesileyle Mısır’a gelip yerleştiğini, burada *Ravzatü’s-Şühedâ*’yı tercüme ettiğini vs. söylüyor.”⁴ Okuyucu’nun verdiği bilgiye göre Kelâmî, eserinde babasının şiirlerine de yer vermiştir. Bu şiirlerden biri de Mısır valilerinden Davut Paşa’ya sunduğu anlaşılan *şem*‘ redifli kasidedir.

⁴ Cihan OKUYUCU, a.g.m., s.297-327.

Mustafa Uzun da bir makalesinde⁵ Câmî'nin tezkirelere alınmış şiirleri bulunduğunu; ancak yalnızca Riyâzî ve Kafzâde Fâizî tarafından hazırlanan tezkirelerdeki Câmî'ye ait olduğunu ifade etmiştir.

Câmî-i Rûmî'nin en tanınmış eseri, tez konusu yaptığımız Sa'âdet-nâme adlı eseridir. Bu eserin kütüphanelerde pek çok yazma nüshası da mevcuttur.

“Bilinen en eski tarihli nüshası 986'da (1578) istinsah edilmiş olup Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir. (Revan, nr. 1092). Ancak bu kütüphanedeki dört nüsha (Revan nr. 1092, 1361, 1497; Koğuşlar, nr. 1000) yanlış olarak Hacıhasanzâde Câmî'ye ait gösterilmiştir (Karatay, II, 77-78). Aynı şekilde Gölpınarlı da Mevlânâ Müzesi'nde mevcut bir *Saâdetnâme* nüshasını (nr. 5426) Hacıhasanzâde'nin eseri olarak zikretmiş (Katalog, III, 318), Karatay ise Tercüme-i *Ravzatü'ş-şühedâ* adıyla eserine aldığı bir başka nüshayı (TSMK, Bağdat Köşkü, nr. 290) Hasan Câmî-i Mısri adına kaydetmiştir (Katalog, I, 367). İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde de Câmî-i Mısri adına kayıtlı üç yazma bulunmaktadır (TY. Nr. 1702, 2374 [istinsah tarihi 999/1590-91], 3310). Ali Emîri nüshası (Millet Ktp., nr. 326) yazı ve tazhip bakımından oldukça değerlidir. Eserin bir başka nüshası ise Nuruosmaniye Kütüphanesi'ndedir (nr. 3417).”⁶

Agah Sırrı Levend de bir makalesinde Sa'âdet-nâme'nin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde (Ty. No. 2374) bulunan nüshasını Câmî Hacı Hasan-zade Muhiddin Mehmed Balıkesirli'ye ait göstermektedir.⁷ Fakat gerek eserin mukaddimesinden gerekse tezkirelerden aldığımız bilgiler, makalede geçen bilginin doğru olmadığını göstermektedir. Bu nüshaların dışında Prof.Dr.Cihan Okuyucu'nun Doç. Dr. Mustafa Koç'tan temin ettiğini söylediği bir nüsha daha mevcuttur.⁸

Sa'âdet-nâme

Sa'âdet-nâme, Hz. Hüseyin'in H. 61 (M.680) yılında Kerbelâ'da şehit edilmesini anlatan bir eserdir. Kerbelâ olayını anlatan bu gibi eserler; Arap, İran ve Türk edebiyatlarında oldukça yer etmiştir. Bu sebeple Kerbelâ olayını anlatan eserler, zamanla edebî bir tür halini almış ve *Maktel-i Hüseyin* adı ile anılmışlardır. Maktel-i Hüseyin'ler, Türk edebiyatında, özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda oldukça yaygınlık kazanmıştır. Maktel-i Hüseyinlere, sa'âdet-nâmeden başka isimler de koyulmuştur.

“Maktelini Meşhed'i ziyaret edenlerin yanında buldurmaları için yazdığım söyleyen İbn Tâvûs, *Kitâbü'l-Melhûf (Lehûf) 'alâ (fi) katli't-tufûf'ta* (Tahran 1317; Sayda 1329) Kerbelâ Vak'ası'nı bir fâcia olarak değil Şiîler'in imanlarını zinde tutmak için ilâhî bir lutuf diye yorumladı. Bu

⁵ Mustafa UZUN, **a.g.m.**, s.521-524.

⁶ Mustafa UZUN, **a.g.m.**, s.521-524.

⁷ Agah Sırrı LEVEND, “Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri”, **TDAY-B** 1972, Ankara 1989, s.35-80.

⁸ Cihan OKUYUCU, **a.g.m.**, 297-327.

inancı taşıyan İranlı yazarlar ve Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'nin kitabını örnek alan sanatkarlar eserlerine “ravzatü’ş-şühedâ, hadikatü’s-suadâ, saâdetnâme, şühedânâme, dâstân-ı gam, mecâlisü’l-ahzân” (a.g.e., I/1, s. 212, 213, 222, 223, 230) gibi isimler verdiler.⁹

Maktel-i Hüseyin manzum veya mensur metinlerden oluşan edebî bir türdür. Ataemi MİRZAYEV Hadikatü’s-süeda ile ilgili bilgiler verdiği makalesinde¹⁰ Arap nesrinde görülen nazım ve nesrin bir arada kullanılması geleneğinin maktel türüne özgü olduğunu ifade etmiştir. Sa‘âdet-nâme’de de bu durum geçerlidir. Mensur bir metin olan Sa‘âdet-nâme manzum parçalarla süslenmiştir.

Türk Edebiyatında Maktel-i Hüseyin’ler genellikle İranlı yazar Hüseyin Vâiz Kâşifi’nin Ravzatü’ş-şühedâ adlı eserinden yola çıkılarak tercüme edilmiş veya yazılmışlardır. İslâm Ansiklopedisi’ndeki “Türk Edebiyatında Kerbelâ” ve “Maktel-i Hüseyin” maddelerinde¹¹ verilen bilgiler ışığında tespit edebildiğimiz kadarıyla Türk edebiyatında Maktel-i Hüseyinler şunlardır:

Câmî-i Rûmî’nin H.960 (1553) tarihli *Saâdetnâme*’si, Kastamonulu Şâzî’nin H.763 (1362) tarihli *Dâstân-ı Maktel-i Hüseyin*’i, Yahyâ bin Bahşî’nin H.905 (1500) tarihli *Maktel-i Hüseyin*’i, Lâmiî’nin *Kitâb-ı Âl-i Resûl*’ü, Hacı Nûreddin Efendi’nin H.940 (1533-34)ta telif ettiği *Vak’a-i Kerbelâ*’sı, Âşık Çelebi’nin *Maktel*’i, Fuzûlî’nin *Hadikatü’s-sü’edâ*’sıdır. Ayrıca bunlardan başka kütüphanelerde müellifi belli olmayan Maktel-i Hüseyin’lerin de bulunduğu bilinmektedir.

Sa‘âdet-nâme’de Geçen Adlar

H. Hüseyin, Muhammed Keşîr, Muhammed Keşîr’in oğlu, İbn-i Ziyâd, Süleymân Şured Huzâ’i, Vaqqâr bin ‘Azib, Müslim-i ‘Aqîl, Muḥkem bin Tufeyl, Hâris-i Künâse, Nu‘mân Hâciye, Tav‘a , Tav‘a’nın oğlu, Muhammed Eş‘aş, ‘Aliyy-i Murtażâ, Bekîr bin Hamrâ, Püser-i Bekîr bin ‘İmrân, Hânî ‘Urve, Müslim’in oğulları, Kâdî Şüreyh, Kâdî Şüreyh’in oğlu Esed, Zindancı Meşkûr, Hatun (Müslim’in oğullarına rastlayan), Hâriş ibn-i ‘Urve, Hâriş ibn-i ‘Urve’nin oğlu, Hâriş ibn-i ‘Urve’nin kölesi, Muḫâtil

⁹ Şeyma GÜNGÖR, “Maktel-i Hüseyin”, **TDVİA**, C.27, Diyanet Vakfı Neşriyatı, İstanbul 2003, s.456-457.

¹⁰ Ataemi MİRZAYEV, “Fuzûlî’nin Hadikatü’s-Süeda Adlı Eserindeki Manzum Kısımlar Üzerine”, **Turkish Studies**, www.turkishstudies.net, Volume 4/7 Fall 2009, s.438-447.

¹¹ Mustafa UZUN, “Türk Edebiyatında Kerbelâ” **TDVİA**, Diyanet Vakfı Neşriyatı, Ankara 2002, s.274-275.

Şeyma GÜNGÖR, **a.g.m.**, s.456-457.

(İbn-i Ziyād'ın nedîmi), Muḳātil'in hizmetçisi, 'Abdu'llah ibn-i 'Abbās, Ferazdaḳ, Ḳays bin Müshir, Beşir bin Ğālib, Ḥuşayn-i Nümeyr, Züheyr ibn-i Ḳays, 'Ömer-i Sa'd Vaḳḳāş, 'Ali Ekber, Ḥürr bin Yezîd, Ümm-i Gülşüm, Ḥamza bin Muğire, Şiş-i Rıb'î, Zi'l-Cevşen, 'Amr bin Ḥaccāc, 'Abbās 'Ali, Büreyr-i Ḥuḍayr-ı Hemedānî, Midḥat Benî Ümeyye, Yezîd-i Kelbî, 'Ömer bin Ḳays, Ḳays bin Ḥazla, Naşr-ı Şāmî, Ḥaccāc bin Ḥabîr, Ḳāsim-ı la'lin, 'Abdullah Beşir, Ezraḳ Şāmî, Ebū Sufyān, Mālik bin 'Urve, Ca'de-i Ḳarnî, Şehr-bānū, Mu'şab, Sa'd ibn-i Ḥanzala-i Temîmî, 'Amr bin 'Abdullah Müzhaci, Hemmād bin Enes, Vaḳḳāş ibn-i Mālik, Şir' bin 'Ubeyde, Müslim ibn-i 'Avsece-i Esedî, Püser-i Müslim ('Avsece), Hilāl bin Nāfi', 'Abdullah bin Ḥamza-i Māzenî, Yaḥya ibn-i Selîm Māzenî, 'Abdu'r-raḥmān bin 'Urve-i Ğaffār, Mālik bin Enes Māzenî, 'Ömer ibn-i Muḳā'el-Ca'fî, Ḳays bin Meniyye, Hāşim bin 'Utbe-i Vaḳḳāş, Sem'an bin Muḳātil, Nu'mān bin Muḳātil, Şafvān bin Ḥuzāle, Şafvān'ın üç kardeşi, Ḳusūra bin Künāne, Ḥürr'ün oğlu 'Ali, Ḥürr'ün kölesi Ğurre, Samîr İzdî, Ḥassān bin Züheyrü'l-Esedî, Naşr bin Ka'b, Şāliḥ Ka'b, Ka'b bin Nāşır, Ḥacerü'l Aḥcār, Fazl ibn-i 'Ali, Ḥazbîb-i Mezāhir, Ḥarîr Ma'tuḳ Ebū Zer-i Ğıfārî, Yezîd bin Muhācir-i Cu'fî, Enîs bin Ma'ḳıl Eşbahî, 'Abbās bin Şişü's-Şākir, Ḥaccāc bin Mesrūḳ-ı Cu'fî, Ebu'l Mü'eyyid, Sālîm, Yesār, Yezîd ibn-i Mu'tell, Baḥîr bin Üveys, 'Abdu'llah Cābir, Veheb bin 'Abdu'llah Kelbî, 'Ömer bin Ḥalîd İzdî, Ḥalîd ibn-i 'Ömer, Dîneverî, Rebî' ibn-i Temîm.¹²

Eserin Dili ve İmla Özellikleri

Sa'âdetnâme, yer yer manzum parçalarla süslenmiş mensur bir eserdir. Eserin mensur bölümleri de süslü sayılabilecek secili bir dile sahiptir.

Örnekler: Bu güftardan ne fayide ve bu kelimâtdan ne 'âyide, cüş u ḥurüş, ma'arik-i ḥarb ü kıtâlde ve meyādîn-i ḍarb u cidâlde nām u laḳabların ve künyet ü şöhretlerin, mefāḥir-i ḳabilelerin ve me'aşir-i 'aşirelerin, elbise-i mülūkâne ve esliḥa-i mübārizâne, 'aşâyir u aḳāribden ve aḥbāb u icābından, müdāḥil ü muḥāricin ve menāzil ü me'āricin, ism ü resmin ve ḳabile vü 'aşiresin.

¹² Adların belirlenmesinde şu kaynaklardan faydalanılmıştır.

Ethem Ruhi FIĞLALI, "Hüseyin", **TDVİA**, C. 18, Diyanet Vakfı Neşriyatı, İstanbul 1998, s.518-521.

İlyas ÜZÜM, "Hüseyin (Literatür)", **TDVİA**, C. 18, Diyanet Vakfı Neşriyatı, İstanbul 1998, s.521-524.

M. Âsım KÖKSAL, **Hz. Hüseyin ve Kerbelâ Faciası**, Karaca Yayınevi, İstanbul 2008.

Hasan ONAT, "Husayn b. Nümeyr", C. 18, **TDVİA**, Diyanet Vakfı Neşriyatı, İstanbul 1998, s.413-414.

Metinde dikkat çeken özelliklerden biri de yapılan benzetmelerdir. Bu benzetmeler çeşitli tamlamalarla, isim ve deyimlerle sağlandıkları gibi kelime ve eklerle yapılanları da vardır. *Manend, mişāl, şifāt, gibi, -āsā, -veş, -vār* benzetmelerde kullanılan kelime ve eklerdir.

Örnekler: mānend-i zūlf-i nigār, gül-i haṭmī-miṣāl, deryā-şifāt, dāye-i serv gibi, şahāb-āsā, kemānveş, rehvār.

Bunların dışında tamlamalarla sağlanan benzetmeler de vardır. Metinde benzetmeler en çok *tīg* sözüyle ilgili olarak sağlanmıştır. *Tīg* sözüyle bu kadar tamlama yapılması bile tek başına metnin içeriğiyle ilgili yeterince bilgi vermektedir.

Örnekler: tīg-i miġfām, tīg-i ābdār, tīg-i cigersūz, tīg-i āftāb, tīg-i benefşefām, tīg-i āteşbār, tīg-i zümürüdfām, tīg-i tīz, tīg-i bürrān, tīg-i każā, tīg-i ġadr, tīg-i ālām, tīg-i siyāset, tīg-i cevherdār, tīg-i bī-dād, tīg-zen, tīg-i hūn-feşān, tīg-güzār, tīg-i sīne-şikāf, tīg-i ser-feşān, tīg-i āteş-feşān, tīg-i zer-niṣān, tīg-i sūsen-i peyker-i benefşefām, tīg-i yemānī-i cevherdār, tīg-i fitne vü āşüb, tīg-i ecel, tīg-i gevherdār, tīg-i bī-dirīġ, tīg-i āb-şekl ü āteşbār, tīg-i hindī-nejād...

“...tāyir-i hāb āşiyāne-i dīdesinden uçdı ve mihmān-ı huzūr misāfir-hāne-i dilinden göçdi.” cümlesinde uyku kuşa, göz çukuru kuş yuvasına, huzur misafire ve gönül eve benzetilmiştir.

“Cadde-i inşāfdan çıķduñ tārīķ-i i’ tīsāfa gitdüñ.” cümlesinde inşāf bir caddeye yoldan çıkma, sapkınlık da bir yola benzetilmiştir.

“...kuşca cānım ārām idecek bir āşiyāne kadar yercügez...” cümlesinde geçen kuşca kelimesi, kuş gibi zayıf, kuş kadar küçük manasında kullanılmış ve bu kelimeyle canını kast etmiştir. Kalmak istediği yeri de “kuşca can” benzetmesine uygun olarak aşiyana yani kuş yuvasına benzetmiştir.

“...kanımuza aş yersiz.” cümlesindeki aş yemek ifadesi günümüzde aşermek olarak kullanılan kelimedir. Burada canı kan istemek anlamında kullanılmıştır.

“...nūk-ı nīze ile cismin zırh gibi göz göz itdiler ve her gözden mānend-i çeşm-i zırh kınarlar aķıtdılar.” Zırhın, halkaların birleştirilmesiyle oluşturulan görüntüsü göze benzetilmiş ve mızrak ucuyla vücudun delinmesi de zırhın halkalarına benzetilerek ifade edilmiştir.

Yine ilgi çekici bir benzetme de İran’a özgü bilinen, gūy u çevgan denen bir oyun ile yapılmıştır. “Ol bī-ser ü pā-yı gūy gibi yerinden yere urdı.”

Bunlara benzer daha pek çok benzetme vardır. “çalb-i ‘āşık gibi ħarāb bir mescid.”, “sāye-i serv gibi ħāke düşmek.”, “berg-i gül gibi ħāke düşmek.”, “dāmen-i inkār ile setr itmek.”, “kemer-i ħidmeti miyān-ı cāna bend itmek.” “engüşt-i ta‘accübü der-dehān itmek.”, “ķalem-i ‘avf çekmek.”, “elif tiri nūn kemāna ķoymak.”, “ħalkā-i rıķķıyyeti gūş-ı cāna mengūş itmek.”, “tīr-i murādı hedef-i icābete irgirmek”, “dürc-i dehāna mühr-i sükūt urmak.” bu benzetmelerden bir kısmıdır.

Metinde yukarıda gördüğümüz benzetmeler kadar kuvvetli deyim ve atasözleri de vardır.

Örnekler: “bel bağlamak”, “çil yavrusu gibi dağıtmak”, “çañına od dıķmak”, “cān u ciger tağlamak”, “canına odlar yakmak”, ““aqlını başına dermek”, “kesilen baş girü bitmez, şoñ nedāmet fāyide itmez”, “da‘vete icābet lāzımdır”, “kişinüñ itdügi yanına ķalmaz”, “vaţan ħuzuru bilinmez misāfir olmayıcaķ”, “evli evin özlemek”, “toz kopmak”, “el urmak”, “yüz döndürmek”, “el çekmek”, “ķan ağlamak”, “gögüs geçürmek”, “ķalem-i ‘avf çekmek”, “el bir itmek”, “āteş biraķmak”.

Metnimizde arkaik kelimelere de rastlanmaktadır. Bu kelimeler günümüzde kullanılmamakta veya değişikliğe uğramış şekilleriyle kullanılmaktadır. Bu kelimelerin yalnızca 16. yüzyıl diline değil, Türk dilinin genel yapısına ışık tutacağı kanaatindeyiz. Bu sebeptendir ki günümüz dil araştırmalarına katkı sağlayacağını düşündüğümüz bir kısım arkaik kelimeyi aşığıda sıralayacağız. Biz bu kelimelerin tespitinde Yeni Tarama Sözlüğünden yararlandık.¹³

Örnekler: Artuķ: “başıka, fazla”, kaçan: “ne zaman”, ķanı: “hani”, ķankı: “hangi”, ķarındaş: “kardeş”, kimesne: “kimse”, özge: “başıka”, taşra: “dışarı”, tobra: “torba”, uçmağ/uçmak: “cennet”, yaña: “taraf, yön”, yarındası: “ertesi, ertesi gün”, yuvalaķ: “yuvarlak”.

Atlanmak: “ata binmek”, çökermek: “çökertmek”, depretmek: “kımıldatmak”, eyitmek: “söylemek”, gönelmek: “yönelmek”, irgürmek: “ulaştırmak”, kımratmak: “kıpırdatmak”, ķocmak: “kucaklamak”, şıgırmaķ: “sığdırmak”, siñirlemek: “hareket edemez hale koymak için vurup ayak sinirini kesmek”, söyünmek: “sönmek, parlaklığı gitmek”, söyündürmek: “söndürmek”, şuvarmaķ: “sulamak”, urmaķ: “vurmak”, yapınmaķ: “kendisi için yapmak”, yaşdanmaķ: “yaslanmak”, yaşmaķ: “yayın kirişini gevşetmek”, yetmek: “yetişmek, erişmek, ulaşmak”, yumaķ: “yıkamak”

¹³ Cem DİLÇİN, **Yeni Tarama Sözlüğü** TDK Yayınları, Ankara 2009.

Metnin istinsahında dikkat çeken bazı imla özellikleri vardır. Aşağıda sırasıyla bunlara değinilmiştir. Söz gelimi *dahi* bağlacı metinde hem (داخي) hem de (دخي) şekillerinde yazılmıştır. Biz okumalarımızda iki yazımı da *daḥı* şeklinde okuduk. *İle* bağlacı metinde (يله, ايله, برله) şekillerinde yazılırken kelimelere bitişik durumlarda da (له) şeklinde kullanılmıştır. *Ki* bağlacı *ki* (كه) ve *kim* (كيم) şeklinde imla edilmiştir. *Etmek* fiili metinde hem (اتمك) hem de (ايتمك) şeklinde yazılmıştır. Biz de metinde bu fiili sürekli itmek şeklinde okuduk. *İki* sayısının da yine (ايكي), (اكي) ve (اكي) olmak üzere üç yazımı söz konusudur. Metinde yine bu kelimeler gibi birden fazla imlası olan başka kelimeler de vardır. Örnek: *birader-birāzer* (برادر, برادر), *ümīd-ümīz* (اميد, اميد), *ḥoca-ḥāce* (خوجه, خواجه). Bunların dışında eklerin yazımında da ikilikler söz konusudur. Biz bu hususta Yavuz KARTALLIOĞLU'nun makalesinden yararlandık.¹⁴

Tesniye bildiren -eyn takısı ile kurulmuş kelimeler metinde çokça kullanılmıştır. *Kevneyn* (كونين), *feriḳayn* (فريقين), *iḥtiyareyn* (اختيارين), *ṭarafeyn* (طرفين), *ṣaḳaleyn* (تقلين), *cenaḥeyn* (جناحين), *ṣaffeyn* (صفين).

Kişi anlamında *adam*, *âdem* (ادم) kelimesi kullanılmıştır.

Zarf fiil eki olan *-up*, (ب) harfiyle yazılmıştır. Fakat biz okumalarımızda p sesini kullandık. *Kılub>kılup*, *bırakub>bırakup*.

Metinde hemze genellikle tamlama gerektiren durumlarda (سايه سرو, نيزه سرتيز, حلقه زره) ve bazı kelime içlerinde vurguyu karşılamak için (لألي, سؤال, مأمون, مرأت) kullanılmıştır. Kelime içinde hemze gerektiren yerlerde (ى) harfi tercih edilmiştir. Biz de metnin imlasına sadık kalarak okumalarımızda (ى) harfini dikkate aldık. *Neşāyid* (دشاید), *tāyifē* (نايره), *ḥamāyil* (حمایل), *kāyināt* (كاینات), *dayire* (دايره), *ṣaḥāyif* (صحایف), *nāyire* (نايره), *tāyir* (طایر), *neşāyih* (نصایح), *ḥaṣāyil* (خصایل), *kāyim* (قایم), *fāyide* (فایده), *nevāyir* (نواير), *ṣedāyid* (شداید), *cāyiz* (جایز), *hāyil* (هایل), *delāyil* (دلایل), *ṣāyibe* (صایبه), *neḳāyiz* (نقایض), *ḥaḫāyir* (حظایر), *meṣāyib* (مصایب), *mekāyid* (مکاید), *nevāyib* (نوايب), *ḡarāyib* (غرایب), *vesāyir* (وسایر), *dāyir* (دایر), *sāyir* (سایر), *ḡāyib* (غایب), *rāyiḥa* (رایحه), *ḥāyib* (خایب), *ārāyiṣ* (آرایش), *māyil* (مایل), *āyiṣe* (عایشه), *hāyile* (هایله), *ḡāyile* (غایله), *delāyil* (دلایل), *fevāyid* (فوايد), *avāyid* (عوايد), *medāyih* (مدایح), *dāyim* (دایم), *muḡāyir* (مغایر), *ferāyid* (فرايد), *ṣaḳāyik* (شقایق), *ḥaḳāyik* (حقایق), *ḥadāyik* (حدایق), *ṣerāyit* (شرایط), *alāyim* (علایم), *de'āyim*

¹⁴ Yavuz KARTALLIOĞLU, “Osmanlı Türkçesindeki Ekler Dudak Uyumuna Göre Nasıl Okunmalıdır?”, *Turkish Studies*, www.turkishstudies.net, Volume 3/6 Fall 2008, s.449-470.

(دعايم), *ḥabāyil* (حبايل), *netāyic* (نتايچ), *ḡarāyib* (قرايب), *mütemāyil* (متمايل), *dāyimā* (دايما), *hāyim* (هاييم), *ḥāyir* (حايير), *ṣāyib* (صايب), *‘āyide* (عايده), *ferāyiz* (فراييز), *fezāyil* (فضايل), *ṣemāyil* (شمايل).

Metinde şedde kullanımına itina gösterilmiştir (غدار, شر, محله, ديار, تبسم, دقت). Fakat metinde bazı kelimelerin hem şeddeli hem de şeddesiz kullanımları mevcuttur (اميد, اميد), (محل, محل).

Eski yazılı metinlerde, noktasız yazılar da dikkat çeken bir konudur. Metnimizde de noktasız yazılara örnekler vardır. Metnimizde (پ) ve (ى) harflerinin yan yana bulunduğu kelimelerde (ى) harfinin noktaları gösterilmemiştir. *Piyāde* (پاده), *pīr* (پير), *pīre-zen* (پره زن), *pīše* (پشه), *pīrāste* (پراسته), *pīš* (پيش), *pīšvā* (پشوا), *peyker* (پكر), *peymā* (پما) noktasız kelimelere örnektir.

Eski yazılı metinlerde kullanılan noktasız yazımlar, birden fazla nedene bağlanmıştır. Yazarken zamandan ve kâğıttan tasarruf etmek, yazılışları ve okunuşları klişeleşmiş kelimelerin okunuşunda kolaylık sağlamak, yazılı metin üzerinde daha sonra bilerek nokta konulmasıyla kelimenin değiştirilme riskini ortadan kaldırmak, mürekkep bulaşması nedeniyle veya böceklerin leke bırakmasıyla oluşabilecek yanlış anlamaları önlemek amaçlarıyla noktaların konulmaması bu nedenlerdendir. Metnimizdeki noktasız kullanımlar imlası klişeleşmiş kelimelere ve yazıda kolaylık sağlama amacına bağlanabilir.

Eski yazılarda dikkat çeken bir unsur da süs işaretlerinin kullanımınıdır. Bu süs işaretleri metnin biçimsel güzelliğini artırmak için kullanılır ve yazının okunuşuna etkileri yoktur. Metnimizde de bu süs işaretlerinin kullanımlarına rastlamaktayız. Metnimizde tırfil ve pek çok yerde mısra aralarında yuvarlak nokta kullanılmıştır. Biz noktasız yazılar ve süs işaretleri konusunda Mahmut YAZIR'ın eserinden yararlandık.¹⁵

Metinde sayfa sıralanışını takip etmek amacıyla çoban kullanılmıştır. Metnimizde yalnızca bir yerde (157b-158a) çoban tutarsızdır. Fakat konu bütünlülüğünde bir tutarsızlık görülmemektedir. Söz konusu tutarsızlığın bir kelime hatası olduğu düşünülmektedir.

¹⁵ Mahmut YAZIR, *Eski Yazıları Okuma Anahtarı*, İdeal Matbaası, Ankara 1983.

Metinde Arapça, Farsça ve Türkçe pek çok ek ve kelime grubu yer almaktadır. Biz bu ek ve kelime gruplarından kısaca bahsedeceğiz. Metinde edat ve ekler konusunda Farsçanın hakimiyeti görülmektedir. Metinde görülen Farsça edat ve ekler şunlardır.

Farsça edat ve ön ekler

- ber-: (f.e.) üzere.
- bī-: (f.e.) -sız, -maz.
- der-: (f.e.) -de, içinde.
- nā-: (f.e.) olumsuzluk edatı.

Farsça edat ve son ekler

- bān: (f.e.) ...ci.
- bār: (f.e.) yağdıran, saçan, döken.
- cū: (f.s.) arayan, araştıran, arayıcı.
- cūy: (f.s.) (bkz: -cū).
- dār: (f.s.) tutan.
- dūz: (f.s.) dikici, diken.
- endūz: (f.s.) kazanan, biriktiren, toplayan.
- feşān: (f.s.) saçan, saçıcı, serpen.
- gāh: (f.e.) zaman bildirir.
- gān: (f.e.) sonu e ile biten Farsça kelimeleri cemi yapar.
- gīn: (f.e.) -lı, -li, -lu, -lü.
- gīr: (f.e.) 1. tutan, tutucu. 2. s. dağılan, yayılan. 3. i. harp, kavga, savaş.
- gūsār: (f.s.) içici, içen, yiyici, yiyen.
- güşā: (f.s.) açan, açıcı.
- kār: (f.e.) -li, -ci, -eden, -edici.
- mend: (f.e.) -li.
- nāk: (f.e.) -li, -lü.
- nevāz: (f.s.) okşayan, okşayıcı.
- nişīn: (f.s.) oturan, oturmuş.
- nümā: (f.s.) gösteren, bildiren.
- pāş: (f.s.) serpen, saçan, dağıtan.
- penāh: (f.i.) [bir şeyin] sığınağı, koruyucusu, dayanağı.
- peymā: (f.s.) ölçen, ölçücü.

- peẓīr: (f.s.) kabul eden, edici, alan, kabul edilebilir.
- rev: (f.s.) giden, yürüyen.
- sitān: (f.e.) yer adı yapar.
- sitān: (f.s.) alan, alıcı.
- şiken: (f.s.) kıran, kırıcı.
- vār: (f.e.) gibi.
- veş: (f.e.) gibi.
- zād: (f.s.) doğma, doğuş.
- zār: (f.s.) yer adı bildirir.
- zed: (f.s.) vuran, vurucu.

Metinde bunlardan başka bağlama edatları da vardır. Farsça bağlama edatlarından olan *ve* manzum parçalarda ve metin içerisindeki aynı türden unsurları bağlarken kendisinden önceki kelimenin son sesine göre *u*, *ü* ve *vü* (و) şekillerinde, diğer durumlarda *ve* şeklinde yazılmıştır.

Şart bildirme edatı olan *eğer* metin içinde *eger* (اگر) ve *ger* (گر) şekillerinde kullanılmıştır. Şüphe bildiren durumlarda *eger çî* (اگرچه) edatını görmekteyiz. “Öyle ise, o halde” anlamlarını taşıyan *pes* (پس) edatı da pek çok yerde kullanılmıştır.

Asla anlamında *hergiz* (هرگز), her ne kadar anlamında *her-çend* (هرچند), sebep bildirirken *çün* (چون), *içün* (اچون) sanki anlamında *gūyā* (گویا) ve *gūyiyā* (گوییا), hemen anlamında *hemān-dem* (هماندم) ve *hemān-saāt* (همان ساعت) edatları metinde kullanılan Farsça bağlama edatlarındandır.

Bunlardan başka hitap ünlemleri olarak *ey* (ای) ve *ve’y* (وی) ifadeleri oldukça fazla görülmektedir. Acıma bildiren durumlarda *dirīg* (دریغ) ifadesi görülmektedir.

Metinde Arapça edatlar ve ekler de görülmektedir; fakat bunlar, Farsça edat ve ekler kadar çok değildir. *Ammā* (اما), *lākin* (لکن), *ve-illā* (والا) edatları sıkça kullanılan Arapça edatlardandır. Kelimelere *-de*, *içinde* anlamı katan *fī-* (فی) edatı çoğunlukla *fī'l-ḥāl* kelimesinde kullanılmıştır. Ön ek olarak *ile*, *için*, *-e* anlamlarında *bī-* (بی), *yok*, *değil* anlamlarıyla *lā-* (لا), *şu nesne*, *...daki* anlamlarında *mā-* (ما), eklerinin kullanıldığını görüyoruz. Metinde çokça kullanılan ifadelerden biri de Arapça hitap ünlemi olan *yā*

(b) dır. Biz metinde kelime ve eklerin yazımı konusunda İsmail ÜNVER'in makalesinden faydalandık.¹⁶

¹⁶ İsmail ÜNVER, "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", **Turkish Studies**, www.turkishstudies.net, Volume 3/6 Fall 2008, s.1-46.

SA'ĀDET-NĀME
(ÇEVİRİ YAZILI METİN)

añladı. Ta'cîl-i tām u sūr'at-i tamām ile 'aşāyir u aķāribden ve aħbāb u icābından kırk biñ miķdārı adam cem' eyleyüp her biri Qaradeñiz mevci gibi gök demüre ğarķ olup gül-i ħaṭmî gibi siperlerin berdüş itdiler ve fi'l-ħāl atlanup berķ-mişāl tāb-ı şitābla yürüyüp dārü'l-emmāreyi ihāta eylediler. Ebū Ziyād, Muhammed Keşiri gördükde eyitdi: Ma' lūm oldu ki Müslimi kendü cān-ı 'azizūñden artuķ seversin ve ol ⁽⁵⁾ nihāl-i nev-ħizūñden aña ziyāde muħabbet idersin. Eyitdi ki: Ey ibn-i Ziyād! Bu da'vā-yı nā-revādan henüz ferāġat eylemez misin? Ümīddür ki Müslim-i zīmān emān-ı mülk-i mennānda maşūn ola ve i'tisāf-ı aşāb-ı ħilāfdan ħalāş bula. Ħālā benümle kırk biñ nefer-i merdān-ı ceng-cūy meydān-ı kıtālda ħāzırlardur. Kişver-i kümündan sāḫāt-ı zuhūra gelicek ef'āl-i nā-marāziyyetūñe nāzırlardur. İbn-i Ziyād, ğılāz u şidād yemīn itdi ve eyitdi: Eger Müslimi ħüsn-i rızāyla getürüp teslīm itmezseñ aşnāf-ı belā vü ālāf-ı cefā ile başuñ keserin ve oğlūñı ⁽¹⁰⁾ ta'zīb-i gūn-ā-gūn ile helāk iderin. Eyitdi ki: Ne zehrūñ vardur ki tenümde bir kıluma degesin, degil ki baş u cāna ķaşd idesin. İbn-i Ziyāduñ nāyire-i naḫveti mültehib ü levā'ic-i ğazabı mużtarib olup sevādı liķa-i midādı gibi ķarardı, bī-iḫtiyār yanında olan devātı atdı, cebhe-i nūrānisin mişāl-i zebān-ı ħāme iki şakķ itdi. Hemān-dem seyelān-ı demden dīdesi seyelāna ve vücūdı şāḫ-ı mercāna döndi. Hemān-sā'at bi-muķtezā-yı ħamiyyet tiĝ-i miĝ-fāma el urdı. İbn-i Ziyād-ı bed-nihāduñ üzerine yürüdi. Ħāzır ⁽¹⁵⁾ olan ekābir-i mu'allā-i'tibār sipervār araya girdiler. Envā' -ı mülāyemet ile şemşir-i şā' iķabār-ı nekf-i seḫāb-ı idrārından bī-rūn kılup ayırdılar. İttifāķ-ı etvār Müslimi teccessüs iden muĝfil siyeh rüzĝār şemşirin ħamāyılvar taķınup mahal-i muḫārebede ħāzır u 'avāķib-ı kār-ı veḫāmet-i ğāyete nāzır idi. Mezbūr Muhammed Keşir el uzadup 'ale'l-ĝafle şemşirin çeküp aldı. Ma' kıl-ı bedkārı ile çaldı ki iki pāre kıldı. İbn-i Ziyād, tersān u lertzān ķalkup derūn-ı ħāneye gitdi. Çāker ü nökerlerine Muhammed Keşiri ⁽²⁰⁾ helāk idün. Diyü sipāriş itdi. Ħuddām-ı şedīdü'l-ihtimām ħusām-ı iḫtişāma el urdılar. Her tarafından üzerine yürüdiler. Muhammed Keşir, mānend-i ķuṭb-ı felek şābit-ķadem olup ṭurdı. Āftāb gibi tiĝ çeküp hücum idenlerden on nefer kimesne māh-ı ħayātın maḫāķ-ı memāta düşürdi. Beyt:

تا جهان رسم دست برد نهاد

[151a]

دست بردی چنین ندارد دیاد

Āḫir kār ayaĝı kenār-ı dīvāre gelmekle fırsat bulup sāye-i serv gibi ħāke düşürdiler. Beyt:

دینی بهشت و رحمت پروردگار یافت

باساکنان عالم علوی قرار یافت

Merhūm-ı merķūmuñ püser-i ferħunde-siyeri bu ħālī müşāhade kılduķda bī-iħtiyār tīĝ-i ābdār çeküp bād-ı ħamle ile ħirmen-ı cem‘iyyetlerin perīşān ve yigirmi nefer adamınuñ ħarāret-i ‘azīziyyelerin söyündürüp ħākile ⁽⁵⁾ yeksān itdi. Beyt:

Kačan ħamle ideydi bir gürüha
Düşerdi ħavf u lerze deşt ü kūha

Çeküp meydāna girse tīĝ-i bürrān
Zuhūr iderdi gūyā berķ-i raĥşān

Āħir kār ħuddām-ı encāmıdan biri cānib-i ‘aķabından irüp zaĥm-ı nīze-i ser-tīz ile şehīd eyledi. Raĥt-ı zindegānīsın ālem-i cāvidāniye ilette. Pes dārü’l-emmārenüñ dāħil ü ħāricinde ħāzır olan cuyüş-ı neheng cüş-ı ħalka-i zırh u emvāc-ı deryā-mişāl biri birine girüp tīĝ-i cigersüz ile başların kesüp kıanların döküldi ve nāvek-i ⁽¹⁰⁾ dil-düzla yürekler delinüp sīneler söküldi. Beyt:

چو دریای هیجادر رامد بجوش
نیردان جنکی برامد خروش

Ve bi’l-cümle gerd-i neberd-i fitne-gerd ile şehri-i Kūfe tıldı. Gūyiyā rüz-ı rest-ħızden bir ‘alāmet zāhir oldu. Beyt:

Aķan ħūn u kıopan gerd-i siyāhı
Görenler oldılar ser-geşte vü deng

Zemīnüñ yūzi döndi lāle-zāra
Hevā sünbül-sıfat oldu siyeh-renk

İbn-i Ziyād-ı bed-nihād eyitdi: Bu cenk ü cidāl ki ħālā ħādiş olmuşdur, Muħammed Keşir ve oĝlı bā‘ iş olmuşdur, ‘ayn-ı şavāb oldur ki başların ⁽¹⁵⁾ kesüp kıavm ü kıabilesine gösterevüz. Tā ki rişte-i ümmīdlerin münķaṭı‘ vü gerd-i şūr u şerlerin mürtefi‘ olup: Mısrā‘ :

Baş gitse ayaĝ olmaz pāydār

ħükmince terk-i kārzār iderler. Pes ol iki şehīd-i mazlūmuñ başların tenlerinden cüdā itdiler, meydān-ı kıtāle bıraķdılar. Kūfīler ki bu ħāl-i pür-melālī müşāhede kıldılar, şemşir-şıfat başların aşıĝa şaldılar. El-kışşa şeb-i tār irdükde kıarār idemeyüp dāde-i tır gibi girüsin göneldiler. Her biri evli evin özlediler, dāyire-i dārü’l-emmārede deyyār kıalmadı. Pes Muħtār gördi ki mir ‘āt-ı tedbīr ⁽²⁰⁾ şüret-pezīr olmadı kendü kıavmiyle Benī Sa‘d kıabilesi semtine vü Süleymān Şured Ĥuzā‘i mahalle-i Benī Zeyd cānibine gitte ve Vaķār bin ‘Azib maħalle-i Şüreyħde kendüyi nihān itte. Bu cānibde Müslim-i ‘Aķil, Muħammed Keşirüñ ferzend-i dil-bendiyle zümre-i şühedāya mülħaķ olduĝun istimā‘ itdükde eşk-i çeşmī gibi bī-kıarār oldu. Ol şeb

[151b]

firāş-ārāmına hār-ı teşvīş şaçılıp bād-ı vezān gibi tünd ü tiz ve āb-ı revan-şıfat rehvar u sebük-
hiz semende süvār oldu. Nazm:

Şabādan sebkat eyler girü kıalmaz

Zamānuñ sür' atin ' aynına almaz

İdeydi sür' atini çarh-ı seyrān

Qalurdı şöyle ser-gerdān u hayrān

Diledi ki bī-rūn-ı şehre revān ola

Mekāyid e' ādi-i gaddārdan emān bula

İttifāk taşra çıkdıkdā Muħkem bin Tuḫeyl ve Dārü'r-rebī' nām serdārlara ⁽⁵⁾ mülākī oldu ki hıfz
u hırāset için ikişer biñ adam ile ol cānibūñ müdāhil ü muħāricin ve menāzil ü me'āricin geşt
idüp mānend-i felek-i devvār bir yerde ārām u qarār itmezlerdi ammā turre-i zālām-ı şām-çehre
başiretlerine hicāb olup Müslimi fark idemediler. Vaqtā ki tāk-ı sipihrede revzene-i mihr açıldı,
rüy-ı cihāna envār-ı tarāvet şaçıldı. Beyt:

Çü ' azm-i rezm kıldı şāh-ı hāver

Nücümüñ leşkerini itdi ma' düm

Çeküp aq şancağın şubhuñ ser-ā-ser

Habeş mülkini aldı leşker-i Rüm

Hāris-i Künāse, Müslim-i sa' ādet-⁽¹⁰⁾ iktibāsa nazar idüp gördi ki ālāt-ı cenk ile ārāste vü silāh-ı
şalāh birle pīrāste eṭvār-ı şecā' at-nihādında zāhir ve āşār-ı şehāmet-i evzā' ında bāhir ferruḫ-
dīvāne vü kerruḫ-ḫusrevāne birle bir semend-i şahāb-' inān u hilal-rikāba ve bir bād-pāy-ı
zamāne-sür' at ü gerdün-şitāba süvār olmuş. Nazm:

Güneş gibi gezer sür' atle tenhā

Elinde nize vü qolında qalkān

Felek-veş qanda kim ' azm eylerise

Hilāl ü encüm olur şahn-ı meydān

Qılıc alsa ele deryā-yı mevvāc

Kemāne ursa al bārān-ı şeccāc ⁽¹⁵⁾

Hāris-i mezbūr, fi'l-ḫāl ibn-i Ziyāda varup filān maḫalde Müslimi gördüm Başra semtine
müteveccih idi diyicek ol şeh-bāz-ı evc-i şahāmeti ele getürmek bābında ḫadden birün isti' cāl
itdiler. Āḫir Nu' mān Hāciye elli nefer adam қоşup aqabınca irsāl itdiler. Müslim daḫı dīde-i
ḫazm ile eṭrāf u cevānibe nazar iderdi. Gāh eşk-i çeşmī gibi yola düşüp giderdi. Nā-gāh
ardından toz qopdı. İçinden bir alay atlu zuhūr itdi. Her biri tazı-süvār olup tarfetü'l-' aynda irdi

ve yetdi. Müslim-i ‘iffet-âyin **el-firâru mimmâ la yuṭâk** ⁽²⁰⁾ **min süneni'l-mürselîn** ma‘nâsın pîş-nihâd idinüp fi'l-hâl atından piyâde olup kayd-ı semendden muṭlaḳü'l-‘inân oldu. Tâb-ı şitâb ile miyân-ı maḥallâta revân oldu. Nâ-gâh yolu bir zoḳaḳ-ı ğayr-ı nâḳıda irdi. Nihâyetinde ḳalb-i ‘âşîḳ gibi ḥarâb bir mescid var idi. İçine girdi. Hezâr ğam u miḥnet ve elem

[152a]

ü meşâḳḳat birle anda ârâm itdi. Beyt:

Ḳaçan ‘aksine devr ide bu gerdûn

Olur niçe Ferîdunuñ ferî dîn

Ri‘âyet eylemez şâh-ı cihâne

Getürür arḳasın yirin zamâne

Nu‘mân, ḥuşul-ı râkibden me‘yûs olup esb-i cihân-gerdi licâm-ı teşhîre çeküp fi'l-hâl ibn-i Ziyâda iletirdi ve vâḳi‘ olan mâcerâyı ser-be-ser taktîr itdi. Fermân-ı mezâlim-‘unvânı bu vechile nefâz buldı ki dervâze-i şehri çeşm-i başîretî gibi bağlanup ⁽⁵⁾ ḥıṭṭa-i Kûfeyi tecessüs-i tām-ı tefahḥuş-ı mâ-lâ-ḳelâm ideler ve her encümen ü nâ-dîde bir münâdî nidâ ide ki: Her kim Müslimi şibâḳ-ı teşhîre düşüre veyâḥûd ḥaber getüre mâl-ı firâvân u ‘aṭâyâ-yı bî-pâyân vireler ve her ki ba‘de’t-tenbîh ḥânesinde nihân ide bî-tevaḳḳuf-ı siyâsete yaturalar. Pes şehriñ ḳapuların bend idüp ‘alâ-re’si’l-eşhâd münâdîler nidâ eylediler ve merâm-ı mazarrat-encâmın bi’t-tamâm edâ eylediler. El-ḳışşa Müslime iftitâḥ-ı bâmıdan iḥtişâm-ı şâma dek ol menzil ḥarâb-mesken olup çeşm-i eşkbârından özge hem-dem ve ⁽¹⁰⁾ nâle-i zârından ğayrı hem-nefes maḥrem yoḡ idi. Ne ârâma iştîbârı ve ne refîtare iḳtidârı var idi. Beyt:

نه قاصدی که پیامی بنزدیاری برد

نه محرمی که سلامی بدان دیار برد

فناده ایم بشهری غریب و یاری نیست

که غصه نغریبی بشهر یار برد

Bi’l-iztîrâb peygüle-i meskendden taşra çıḳdı. Tecessüs-i eṭrâf u cevânib iderken gördi ki bir pîre-zen ḳapısı önünde oturup kelime-i ṭayyibe-i tevḥîde meşḡul olmuş. Mışbâḥ-ı zamîri envâr-ı şalâḥ ile ṭolmuş. Ṭav‘a dimekle müsemmâ bir zen-i pârsâ idi. Müslim andan bir içim şu ṭaleb ⁽¹⁵⁾ itdi. Pîre-zen şuyı şundı. Nüş idüp bir miḳdâr ârâm eyledükde ḥatun eyitdi: Ey ‘azîz! Derûn-ı şehri âteş-i âşûbla ṭolmuşdur ve herkesüñ ğadîr zamîri seyl-i sitem birle pür olmuşdur. Bu hengâm-ı miḥnet-encâmıda bunda bulunmaḳ sebeb-i tōhmet ü mücib-i şenâ‘atdür. Müslim-i ‘Aḳîl zeban-ı niyâzı derḳâr idüp: Ey mâder! Ben ḥânedân-ı ‘izzetden dūr ve dūdmân-ı rif atden mehcūr ğuşe-i hicrânda ḥasta ve kûçe-i ḥırmânda dem-beste bir merd-i bî-çâre vü faḳîr-i âvâreyüm. Ne yâr-ı hevâdârum ve ne dâr-ı ḳarârüm var. Rübâ‘î: ⁽²⁰⁾

در کوی فنا ساخته دارم و طنی
در منزل در دخسته جایی و تنی
هر چند بروی کاردرمی نکریم
محنت زده نیست بعالم چو منی

Mercūdur ki ḥāneñde kuşca cānum ārām idecek bir āşiyāne ḳadar yercügez giviriviresin ki
Ḥudā-yı bī-hem-tā bu insāniyyet muḳābelesinde behişt-i a' lāda saña kuşūr-ı

[152b]

pür-sürür u ḥūr-ı bī-kuşūr müyesser eyliye didükde ḥatun merḳūma ism ü resmin ve ḳabile vü
‘aşiresin istifsār itdi. Bī-nām u nişānlığından ḥaber virdikce ilḥāḥ-ı dikkat-āşārın tekrār itdi.
Müslim-i nāmdār nā-çār izḥār-ı esrār itdi. Ṭav‘a bildi ki Müslim-i ‘Aḳıldür ṭav‘an külbe-i
aḥzānına alup bir mesken-i zībāyı envā‘-ı tekellüfāt-ı ḡaribe ile ārāste vü bir maḳām-ı dil-güşāyı
aşnāf-ı tecemmülāt-ı ‘acibe birle pīrāste⁽⁵⁾ ḳılup maṭ‘ümāt u meşrübātın ḡaşş u semīn ve raḥiṣ
semīn dimeyüp mümkünü'l-ḥuşul der-miyān itdi ve müşāhede-i cemal-i pür-kemālin ni‘met-i
‘uzmā bilüp taḳdīm-i şükr-i Yezdān itdi ve eyitdi: Beyt:

مکفر شتۀ رحمت در امد ارد ما
که شد بهشت بر کلبۀ محقر ما
مقرّست که فرآش قد سیان مشب
چراغ حور فروردز شمع منظر ما

Müslim ba‘de‘l-‘aşā şalāt-ı ‘aşā edāsından soñra kendü ḥāline meşḡul oldı. Ṭav‘anuñ oḡlı gelüp
gördi ki māderi ḥānesinde pervānevār her cānibe⁽¹⁰⁾ şitābān u şem‘-girdār gāḥ giryān ve gāḥ
ḥandān ḥidmet ider. Yanına varup ey māder! Bu ḥāletden beni āḡāḥ eyle. Diyü iḳdām itdi.
Dāmen-i inkār ile setr itmege ḳādir olamayup āḥir kār yemīn virdi ve eyitdi zinhār u zinhār bu
sırr-ı nühüfteyi bir merde keşf eyleme ve bu necvā-yı vācibü‘l-kitmānı bir şaḥşa söyleme.
‘İnāyet-i bārı yārī ḳılup Müslim-i ‘Aḳil gelüp bize miḥmān oldı. Envār-ı ṭal‘atinden kāşānemüz
nūr-ı sürürle ṭoldı. Mīzbānlık şerāyiṭin bi-ḳadri‘l-vus‘ yirine getürdüm. Ümīddür ki şaḥāyif-i
a‘ mālümüze meşübāt-ı⁽¹⁵⁾ uzmā vü ḥāsenāt-ı lā-yuḥşā merḳūm ola. Ferzend-i nā-ḥalefiñ ārām u
ḳarārı ḳalmayup rüşenā-yı şubḥ ḡammazlıḡa āḡāz itdükde ḳalkup gitdi. Muḥammed Eş‘aşā
varup şüret-i vāḳı‘ayı taşvīr itdi. Anuñ vāsıtasıyla fi‘l-ḥāl sem‘-i ibn-i Ziyāda yetdi. Muḥammed
Eş‘aşā üç yüz adam ta‘yīn itdi ve eyitdi: Ḥāne-i Ṭav‘aya varup eṭrāfi mānend-i sūr iḥāṭa eyle
Müslim-i ‘Aḳili zencīr-i teshīre çeküp benüm yanuma getür. Ḥuşul-ı maḳāşidde aḳdām-ı iḳdāmı
ser-ḥadd-i efrāṭa yetür. Vaḳtā ki ta‘yīn olunan şirzime-i şer işrile⁽²⁰⁾ tilḳa-i maḳşūda revān oldı.
Fi‘l-ḥāl mekān-ı mev‘ūda vuşul buldı. Şadā-yı sümme-i sūtür ve şahīl-i esbān-ı ḳavm-i şürür güş-
ı Müslime irdükde cezm-i tām u teyaḳḳun-ı tamām birle bildi ki maṭlab-ı ḥayātınuñ ṭālibleri ve

metā' -ı cānınuñ rāğıblarıdır. Bedī' ü'z-zamān çarḥ-ı ecnād-ı tīre-nihād şeb-i zülf-i cānān gibi tārūmār

[153a]

kılmak kaşdına tīg-i āftābı ğılāfından bedidār u siper-i zerrīne-i çenber-i mihrī tākından āşkār kılduğı demde Müslim dağı derya-şıfat zırhın der-ber ve mihr-mānend miğferin ber-ser kılup şehābāsā sinān-ı berk-i leme' ānın eline alup gül-i ḥaṭmī-mişāl siperin yapınup ve tīg-i benefşe-fāmın tākınup ḥāneden taşra çıkdı. Hāzır olan gürve-sitizekārūñ her biri Müslime hücūm idüp tīg-i āteşbār çekdi. Ol dağı mānend-i şīr-i ⁽⁵⁾ jiyān-ı ğirīvān u na' ra-zenān gāh şemşīr-i ābdār ve gāh nīze-i tābdār ile ḥamle idüp ol ḥayl-i ḥıyel-āyīnden ḥayli adamūñ rūḥların dār-ı cezāya gönderdi ve zinde olanlarūñ vech-i teveccühlerin cānib-i kıtālden döndürdi. Vaqtā ki ibn-i Ziyād ol zümre-i mefāsīd-i i' tīkādūñ pāy-ı iktidārları rikāb-ı muḳāvemetten bī-rūn olduğun gūş itdi, melūl u maḥzūn olup Muḥammed Eş'āşa ḥaber irsāl itdi ve eyitdi: Saña mu' āvenet için қоşulan tāyīfenin her biri Rüstem-i kārzār u dilīr-i şīr-i şikārdur. Bunca süvār-ı nāmdār bir piyādenūñ ⁽¹⁰⁾ elinde zebūn u zār olmak sū-i tedbīrden nāşī ve 'aciz ü taḳşīrden mütemeşşīdūr. Bu kār-ı 'ār şī'ār-ı āyīn-i erbāb-ı rezmden dūr u kavānīn-i aşḥāb-ı ḥazmdan mehcūrdir. Bāzār-ı ma' rekede ol ḥ'āce fāyidemend olur ki evvel kademde sermāye-i serden geçe ve mezra'-ı 'Arabda ol diḥkān ḥāşıl götürür ki bezr-i ḥayātın kiştzār-ı fenāya şaça. Ḥuşūl-i edat-ı irtikāb-ı şedāyid ü menūtdur ve incāḥ-ı maḳāşid ü mūrāmāt-ı tahammūl metā' ib-i maḥzūrāta merbūtdur. Miğfer-i pūlād-nihād meydān-ı kıtālda başın ortaya қоmayınca insān ⁽¹⁵⁾ şeref-i 'unvān ile hem-ser olmadı ve tīg-ı hindī-nijād şalduḳları ḥidmetden yüz döndürmeyüp 'ubūdiyyet kemerin iki yerden қоşanmayınca i' tibār bulmadı. İmdi çehre-i himmetden perde-i tehāvūni dest-i ḥasāret ile ref' ü dīde-i diḳḳatden sebel keseli kuḥlū'l-cevāhir-i şecā'at birle def' idüp bilā-tesvīf u te'ḥīr süvār u piyāde meydāne girüp merdānelik eylesesiz. Ola ki ol şehsüvārūñ rūḥın alup şāh māt dimek bābında ferzānelik eylesesiz. Muḥammed Eş'āş eyitdi: Taḳdīm olunan kelimāt ḥaḳdur ve bundan ziyāde ta' n u ⁽²⁰⁾ tanz itse elyaḳdur. Lākin biz şīr isevüz bu şīr-efkendür ve biz dilīr isevüz bu dilīr-i şaf-şikendür. Mürçe-i şemşīri şīr peşşe-i şecā'ati mūra şaymaz ve zāğ-ı bülend-pervaz tīri şehbāz-ı evc-i şehāmeti 'aynına almaz. Beyt:

Budur ol şīr-i peşşe-i peykār

Şağdur tīz-çeng ü kīne güzār

Gün gibi çekse tīg-i 'ālem-tāb

[153b]

Niçeler ola sāye vü şeb-tāb

Pehlevāndur egerçi bebr ü peleng

Olmaz lîk şîr ile hem çeng

‘Ale’l-ḥuşûs ‘Aliyy-i Murtaẓānuñ birāderzādesidür. Mānend-i zülf-i nigār ser-āmed-i cihān u mişāl-i ḥāl-i ‘izār ferīd-i devrāndur. Beyt:

چو بر جوشد ازخشم چون تندمیغ
در آب آتش انکیزداد برق تیغ

Çün ‘adem-i muḳāvemelerin izhār idüp bu yüzden i‘tizār itdi. İbn-i Ziyād daḥı bu ḥālūñ şu‘übetin ⁽⁵⁾ mülāḥaza itdi ve eyitdi: Cenk ü sitizden ferāgat idüp vefḳ-i murādınca ve ṭbḳ-ı nihādınca mülāyemet gösterüp emān viresiz. Ola ki ol şîri kemend-i va‘d ve va‘id u şibāk, bîm ü nevīd birle bu cānibe getüresiz. Muḥammed Eş‘aş bu kelimātı güş itdükde ol ser-defter-i aşḫāb-ı şecā‘ate nidā itdi ve eyitdi: Ey Müslim! **Velā tülkü bieydüküm ile’t-tehlüke**(Bakara,195) cevāhirin āvize-i üzn-i iz‘ān idüp sefine-i vücūduñ girdāb-ı mehlike-i mühlükeden ḥalāş it. Ya‘nî ḥüsām-ı ḥişāmı niyām-ārāma ḳat ümīzdür ki mir‘āt-ı şadāḳatde zāhir olan ⁽¹⁰⁾ jeng ü küdüret şayḳal-ı muşālaḫat birle mücellā ola. Tā kim ‘arāyis-i emān u iṭminān anuñ şafāsında çehre-nümā ola. Şalāḫkār-ı ‘ālem ü işlāḫ-ı Benî Ādem teskin-i mādde-i aşüb u fiten ve iṭfā‘-ı nāyire-i mevādd-ı belā vü miḥendür. Emīr-i kebīrüş-şulḫ Ḥīr ḥişārına girdi ve cenāb-ı şerīfūñuze ḥil‘at-emān-ı erzānı buyurdi. Müslim bilirdi ki ol ḥaşm-ı bî-emānuñ va‘d ü emānına i‘timād u ‘ahd ve imānına i‘tiḳād-ı muṭlaḳā cāyiz degildür ki **vaḥfezū eymāneküm**(Māide,89) fehvāsından gāfil ve naḳz-ı eymān-ı ḥallāf şarṭ-ı imān idügünden zāhil merd-i cāhildür. Beyt:⁽¹⁵⁾

نه دیدم من از هیچ کوفی وفا
ز کوفی نیاید بغیر از جفا

Min-ba‘d şulḫ-ı şalāḫ müyesser degildür ve cerh-i ‘adāvet merhem-i muşālaḫat birle iltiyām bulmaḳ mutaşavver degildür. Pes tekrār tiğ çeküp meydāna girdi. Niçe dilāverlere cām-ı ḥüsām içirdi. Tiğ-i zümür-rūd-fāmı yāḳut-ı rümmānı aḳıtdı. Ḥavf-ı tünd-bād-ı ḫamlesi çehre-i a‘dā-yı kehrübā gibi şarardup ḫirmen-i cem‘iyyetlerin kāḫ-şıfat perişān itdi. Beyt:

Girüp meydāne ḫayli cenk itdi

Cihānı başlarına tenk itdi

Āḫir bir niçe bed-girdār, atından inüp ṭam üstine çıkdılar ve saṭḫ-ı bāmda ⁽²⁰⁾ olan yuvalaḳ taşların Müslimñ üstüne bıraḳdılar. Mecrūḫ ḳılduḳlarında Müslim kendü kendüye ḫiṭāb itdi ve eyitdi: Ey nefis-i ‘azīz niçe bir tiğ-i tiz çekersin ve niçeye dek cenk ü sitiz idersin. ‘Adū-yı sehmkāruñ ḥesābına ‘add ü ḫadd yoḳ. Saña mu‘āvin ü müzāhir ü laḫd yoḳ. Beyt:

یک همنفس نیست بعالم مارا

[154a]

فریاد رسی نیست دریز غم مارا

Cenk ü cidāl ile başa ıkılmaz şadme-i käh ile küh-ı kerān yerinden ayrılmaz. Eger şir-i jiyāna mürçelerden mazarrat irişse anuñ şevketine ne ziyān eyler ve ger bİL-i demāne peşşelerden āfet yetişse anuñ kemāline ne noqşān eyler? Eger deryā-yı aarāt-ı bārāndan müteğayyir olsa noqşān-pezīr olmaz ve ger baha nesāyim-i vezāndan muğabber olsa aña kimse ‘ayb bulmaz. Hemān evlā vü enseb budur ki şerbet-i şehd-i şahādet ⁽⁵⁾ nüş idüp cān-ı şirini viresin. Menāzil-i ednādan ma‘āric-i a‘lāya iresin. Beyt:

خون جكرم زديده بر رخ پالود
رخساره كجايرم چنين خون آلود

Nā-gāh bir seng-dil taş atup leb ü dendānın mecrūh ıldı. Meħāsin-i şerifinden an revān oldu. Ol küh-ı vaqāruñ dāmen-i ‘işmet-şi‘ārı pür-emn-i kühsār-ı girdār-ı lālesitān oldu. Beyt:

Sengile ol bed-güher urdı leb ü dendān şıdı
Dürr-i şeh-vār ile memlū hoqqa-i mercān sıdı

Ve aarāt-ı ħūn ile meħāsin-i eħāsininden olan her tār-ı cevahir-i ⁽¹⁰⁾ rengin ile manzūm silk-i kıymetdār oldu. Pes Müslim arb-ı seng-i sehmnākdan mecrūh ve ğamnāk-ı dīvār-ħāne-i Bekir bin Ħamrāya ara virüp tırdı. Nā-gāh şahib-i ħāne nevāzil-i azā gibi zāhir olup şemşir çeküp bir arb-ı mehīb urdı. Leb-i bālāsın kesüp menzil-i süreyyādan şafak-ı seyyāl āşkar itdi ve nücum-ı şābitātuñ ba‘zını seyyār ıldı. Perde-i lülū-yı ābdār olan la‘l-i tābdār ref‘ olduda le‘ālī-i şah-dāne la‘l-i Bedaħşāna ve dāne-i mercāna döndi. Müslim daħı tenhā şikārın alur şir gibi ol sitemkārūñ ‘aabınca revān oldu. ⁽¹⁵⁾ Çevgān-ı tiğ-i bürrānı şöyle aldı ki kellesi güy-ı girdār-ı ğalğan oldu ve Müslim-i pülād-nihād girü ol dīvāra istinād itdi ve bir içim şu taleb eyledi. Kūfileruñ ekşeri anda ħāzır idi. Cūybār-ı merħametlerinden ve enhār-ı şefkatlerinden bir atre tereşşuħ itmedi. Ol semen-i çemen-i velāyeti sir-āb u ol nesteren-i gülşen-i sa‘ādeti şād-āb kılmadılar. Āħir bir pīre-zāl-i merdāne-ħışāl bir ābgine içine şu koyup Müslime şıdı. Deħānına alduda cām-ı gül-gūn gibi pür-ħūn oldu. Ol şuyı döküp āb-ı taze koydılar. Ol daħı bir demde dīde-i ⁽²⁰⁾ ‘āşık-mişāl ħūnla tıldı. Def‘a-i şālişde ağına alduda bākī alan esnān-ı şerifesi ābgine içine döküldi. Anı görüp şışeyi elinden odı ve cūybār-ı ħayātdan el yıdı. Ba‘de‘l-yevm bizüm āb nüş itmemez kıyāmete aldı dirken bir bed-baħt gelüp zahr-ı şerifine bir nīze urdı. Berg-i gül gibi ħāke düşürdi.

[154b]

Etrâf u cevânbiden üzerine hücûm itdiler. Tıttup ibn-i Ziyâda iletdiler. İbn-i Ziyâd, Müslimi mu'âyene kılduğda çevgân gibi başın aşğa şaldı. Ğavvâş-ı mütehayyile gibi deryâ-yı fikrete taldı. Ba' de zamân hitâb-ı 'itâb-âmiz idüp İmâm-ı zamâna ve Halife-i cihâna izhâr-ı 'inâd idüp sebeb-i idlâl-i 'ibâd u bâ' iş-i ihtilâl-i bilâd olduñ diyicek Müslim eyitdi: İmâm-ı zemîn u zamân ve halife-i cihânyân, Hazret-i ⁽⁵⁾ Hüseyndür. Bu diyâra anuñ fermânıyla geldüm. Her ne kâra ki şürû' itdüm rızâ-yı Hudâyî için itdüm. Riyâ vü riyâset için itmedüm. Tarîk-i Hağdan 'udül idüp nehc-i bâtıla gitmedüm. Ve bi'l-cümle Müslim ile ibn-i Ziyâd beyninde ol kadar kı̄l ü kı̄l vâkı' oldu ki istimâ' ı mürîş-i melâl u bâ' iş-i infî' âldür. Âhir İbn-i Ziyâd katl-i Müslim kaçdına cellâd taleb eyledükde püser-i Bekîr bin 'İmrân ilerü gelüp: Bugün benüm babamı katl eyledi, ben de bunu katl ideyin. Diyüp mübârek ellerin tıttup bâlâ-yı bâma çıkarurken Müslim muttaşıl rûh-ı pâk-i ⁽¹⁰⁾ mefhar-ı kâyinâta şalavât virir idi. **Allâhümme ahkem beynenâ ve beyne kavminâ bi'l-hakkı**(A'râf,89) dir idi. Vaqtâ ki bâlâ-yı saħha irdi. Yüzün Ka' beye tıttup Esselâmü 'aleyke yebne Resûli'llah! 'Acabâ hâl-i zârumdan haberdâr mısın? Diyüp zeban-ı hâli bu kıt' anuñ ma' nâsın tekellüm itdi ve dîde-i 'ibret dîdesinden kaçarât-ı hasret ağıttı. Kıt' a:

Ey bād-ı şabâ 'âlemi geşt eyledüğünde
 Girüp harem-i Ka' beye andan güzer eyle
 'Arz eyle benüm hâlümü dergâh-ı Hüseyne
 Ne kıldı ise Kûfi vü Şâmî haber eyle
 Dergâhına benden yüz urup söyle dilden ⁽¹⁵⁾
 Zinhâr meded anlara uyma hâzer eyle
 Bir zerre nişân görmedim anlardan vefâdan
 Sözüñ dehen-i yâr gibi muhtaşar eyle

Pes Müslim kelime-i şehâdete meşğül olup tîğ-i kaçâyâ boyun virdükde püser-i Bekîr tîğ çeküp kaçd itdi ki ura. Fi'l-hâl pençe-i mercan-ı girdâr u berg-i çenâr-berîdevâr eli kırdı. Bu hâlden küllî 'ibret aldı ve niçe müddet hâyim ü hâyir kıaldı. İbn-i Ziyâd bu haber-i kerâmet-eşeri güş idicek hemân-dem mezkûr ihzâr itdi. Hağikat-i hâli istifsâr itdi, eyitdi ki: Katl-i Müslime âğâz eyledükde bir merd-i mehîb zühür eyledi. ⁽²⁰⁾ Vaqtâ ki muğâbele irdi dendâni ile engüşt-i şehâdetin ışırdı. Bu hâl-i 'ibret-me'âli müşâhede kılduğda beni hayret aldı. Dest-i iktidârum 'amelden kıaldı. İbn-i Ziyâd leb-i sihriyet ile tebessüm idüp: 'Âdetgeh-i muhâlifkâra mübâşeret ü kaç' idegeh-i muğâyir girdâra mübâderet itdük. Ol ecelden göziñe hayâl-i bî-me'âl

[155a]

göründi. Diyüp âhir kimesneye sipâriş eyledi. Ol dağı bâlâ-yı bâma çıkduğda şadr-ı bedr-i 'âlem şalla'llâhu 'aleyhi vesellem Hazretlerin gördi. Fi'l-fevr zehresi çâk oldu. Bâlâ-yı bâmde helâk

oldı. Bunlardan sonra şāmī-nijād bir bed-nihād, ileri gelüp ser-i sa‘ādet-efserin kaç‘ idüp ibn-i Ziyāda iletdi ve ten-i tābnākın bāmdan aşağı atdı. Nazm:

فغان از عالم بالا برآمد
(5) روش از عالم غربا برآمد
غفار از ساحت آفاق بر خوات
ببام قبه خضرا برآمد
بسا دلهای آتش بار کز غم
بجای موج از دریا برآمد
از ان زاری که روح فرضی کرد
عزیز مرقد زهر ایرامد
ز بهر ماتم آل محسد
ز روح انبیا غوغا برآمد

İbn-i Ziyād, ten-i Müslimi ve beden-i Hānī ‘Urveyi ber-dār eyledi. Başların Şāma gönderüp vāki‘ olan havādişi ser-be-ser yazup iş‘ār eyledi. Yezīd, mefhūm mürāseleyi ma‘lūm eyledükden sonra emr idüp başları der-i dervāze-i Dımışka aşup (10) ibn-i Ziyād cevāb-nāme yazup irsāl eyledi: Mefhūm-ı meşūmunda hıttā-i hilāfetümde merātib-i emārete vü menāşib-ı eyālete mutaşarrıf olanlarda senden ‘azīz mu‘azzez ü mükerrem ve mübeccel ü mufahham kimesnem yokdur. Umūr-ı emāretde hidemāt-ı mebrūruñ müstelzim-i tederrüc-i merātib-i sāmīye vü mühimmat-ı hilāfetde mesā‘i-i meşkūruñ müstevcib-i irtikā‘-i menāşib-ı ‘āliyyedür. Her fi‘l ki senden zāhir olur bī-hilāf niyyet-i nihāda muvāfıkdur ve her kār ki bāhir olur bī-habıt u hātā emniyyet-i fevāduma muṭābıkdur ve bi‘l-cümle vücūduñ vāsıta-i iltiyām-ı (15) umūr-ı hilāfet ü rābiṭa-i nizām-ı cumhūr-ı rā‘iyyetdür. Hālā Hüseyin ‘azm-i diyar-ı ‘Irāk kıldı. Diyü istimā‘ olunur. Ümīzdür ki bu bābda daḡı bezl-i maḡdūr u şarf-ı meysūr idüp zabt-ı memālik ü bilād ve hıfz-ı mesālik-i ‘ibādda kemāl-i başiret ve hūsn ü ferāset üzre olup semt-i ma‘hūda varmaḡa māni‘ olup memerr-i şāhārā ve bevādiden kuş uçurmayasın ve izhār-ı fitne vü fesād idenleri ma‘raz-ı helāke irgürüp reh-zen-i ḡaflete yol virmeyesin. Nāme vuşul buldıkdā ibn-i Ziyād-ı bed-nihād, mazmūn-ı mürāseleden behcet-i tām (20) u selvet-i tamām hāşıl itdi. Rāvī aydur: Ba‘zı gammāzlar, maḡzar-ı ibn-i Ziyāda gelüp: Müslim-i ‘Aḡilūñ bu şehirde dūne‘l-bulūḡ iki ferzendi vardur. Lākin kimūñ yanında maḡfi ve ne mekānda muḡtefi idüḡi ma‘lūmumuz degildür. Fi‘l-hāl emr eyledi. Münādī, nidā idüp: Ferzendān-ı Müslim her kimūñ ḡānesinde nihān u kāsānesinde

[155b]

pinhān ise bī-tevaḳḳuf dārū'l-emmāreye getürsin. İnşā'a'llahü'l-e'azz Mevlā tenden mütezāyid ri'āyet olunur. Şöyle ki kemīngāh-ı ḥafādan meclis-i zūhūra getürmeye. Seyf-i siyāsetle ḥaḳḳından gelinür. Diyü taḥvīf ü tehdīd ve tenbīh ü te'kīd eylediler. El-ḳışsa zamān-ı bī-kārda vü avān-ı gīr ü dārda Müslim ol iki ferzendi ḥāne-i Ḳāḍī Şüreyḥe irsāl itmişdi. Ḳāḍī-i merḳūmuñ enzār-ı merhamet-aşāriyla manzūr ve āşār-ı şefkat⁽⁵⁾-şi'arıyla me'sūr olup menziline nezīl-i mükerrem ü miḥmān-ı mufahḥam idiler. Vaḳtā ki şadā-yı nidā-yı münādī sem' -i Ḳāḍī Şüreyḥe irdi. Ḥayret-i tām u ḥasret-i tamām ile ḥānesine varup ol iki ferzendi ercümendi yanına getürdi. Naẓar itdükce bī-iḥtiyār aşdāf-ı dīdeleri le'ālī-i ābdārıla ḥoldı. Ḳatarāt-ı 'iberāt, ruḥsār-ı gül-nārī vü maḥāsini-i kāfūrisine revān oldu. Henüz ol iki püser-i ḥuceste-aḥter peder-i ferḥunde-siyerleriniñ ḥāyir-i rūḥi evkār-ı 'ālem-i efkārden ve nişimen-i 'aḳl u ḥiss-i müste'ardan ḥayerān idüp gülistān-ı⁽¹⁰⁾ cinānda lāne vü bostān-ı rıdvānda āşiyāne ḳılduḡın gūş itmemişlerdi. Şāḥib-i ḥānenüñ bu vechile girye vü nālişinden zamīr-i kesīrlere endīşe-i firḳat ve bu nev' ile sūzişinden kānūn-ı derūnlarına āteş-i ḥasret düşdi. Mūriş-i taḥazzün ü taḥassür ve bā' iş-i te'ellüm ü taḍaccur nedür? Diyü su'āl eylediler. Her-çend sa'y itdi ki bu ḥaber-i ḥāyil-i cihānsūzı müncī ḳıla ve ol binā'-ı cān-kesel-i aḥzān-efrūz perde-i iḥtifāde ḳıla. Beyt:

این خبر هر چند مخیو اهم که پنهان میکنم
سینه میگوید که من تنک آمدم فریاد کن⁽¹⁵⁾

'İnān-ı şabr, dest-i tedārükünden gitdi, te'essüf-i tām ile eyitdi: Beyt:

بنیاد دین زنک حوادث خراب شد
دلها ببرد داغ جدایی کیاب شد
مهر شرف در ایر قاکشت مختفی
بحر کرم ز صدمت دوران سراب شد

Ey ferzendān-ı muḳbil, delāyil-i ḥissī vü berāḥin-i ḥadīşī şāhid ki bu dūnyā-yı dūn ḥākdān-ı fütürdur ne mekān-ı ḥuzūr bu cihān-ı fānī menzil-i şürürdur ne maḥall-i sūrūr. Beyt:

هچ روشن دلی درین عالم
روز شادی ندید بی شب غم

Ḳanḳı şehryār-ı mücāhidiñ āftāb-ı saltānati kūsūf-ı zevālden maşūn oldu⁽²⁰⁾ ve niçe ḥalīfe-i rāşidiñ māh-ı ḥilāfeti maḥāḳ-ı intiḳālden maḥrūs u me'mūn oldu. Ḥükm-i fermān-fermā-yı yefa'lullāhü mā-yeşā' cümle-i mükevvenātda cārīdür ve emr-i maḥla'-ı ve yaḥkümü mā-yürīd(Māide,1) mecmū'-ı mevcūdātda sārīdür. Beyt:

Kemālün bulunur irer zevāli
Ḳarāruñ der penice intiḳālī

Peder-i gufrân-dişâruñuz ki eşref-i e' âlî

[156a]

ve aḥter-i sipihr-i me' âlîdür. Mühimmât-hâne-i raḥmet-i raḥmânda âsûde vü merḳad-i cennet- nişânda **teme nevmetü'l-'arûs** beşâretiyile ğunûde oldı. Beyt:

Şaḥn-ı cennet nişîmen olsun aña

Ravza-i ḥuld mesken olsun aña

Ve sizlere 'ömr-i tavîl u beḳâ-yı cemîl müyesser ola. Ol iki aḥter-i burc-ı sa' âdet ve gevher-i dürc-i siyâdet bu ḥaber-i âteş-eşeri güş itdüklerinde câme-i şabr u ḳarârı çâk ve 'ummâme-i sükûn u işîbârı pür-ḥâk idüp ⁽⁵⁾ ḥurḳat-ı tām ile feryâd u nâle ḳıldılar ve gülzâr-ı ruḥsârların pür- jâle eylediler. Beyt:

Ki itdi nergisi şeb-nemle tezyîn

Ḥavâle oldı ki mâh üzre pervîn

Ḳâḏî Şüreyḥ eyitdi: Ey maḥdümân-ı 'âlî-tebâr! Zamân-ı kemîn ü inzivâdur. Ne maḥall! nâle vü bükâ nedür? Zirâ ibn-i Ziyâd siz şâhîn-i evc-i 'izzeti ele getürmek ḳaşdına eṭrâf u eknâfa münâdîler şalmışdur, her kim ele getüre 'aṭâyâ-yı firâvân ile ri'âyet olunur ve her kim ki ḥânesinde pinhân idüp kemîn-i ihtifâda nihân ḳıla ta' zib-i gün-â-gün ile siyâset olunur. Diyü bî- ḥad te'kîd ü ⁽¹⁰⁾ tehdîd eylediler. Baña bu şehr-i pür-âşübda Muḥibb-i ehl-i beytsin. Diyü yâr u hevâdâr geçenler aġyâr olmışlar, a' dâ-yı bedrâ-yı ḥod-susmâr iken mâr olmışdur. Her ṭarafdan îzâ vu âzâruma ḥâzırlar ve ef'âl ü eṭvâruma nâzırlardur. Ḥavfum oldur ki tünd-bâd-ı ḳahr-ı ibn-i Ziyâddan şâhsâr-ı vücûduñuza zarar gele ve ben ḥâksârûñ ḥâl-i ḥayret me'âline edânî vü aḳâşî gele. Pes ârâ-yı şâyibe vü efkâr-ı şâḳıba oldur ki sizi bir merd-i şalâḥ-pîşe ile Medîne-i seyyid'ül-enbiyâya irsâl idem. Ben daḥı ferâġ-ı bâl ile kendü işüme iştiġâl gösterem. ⁽¹⁵⁾ Vaḳtâ ki Ḳâḏî Şüreyḥden bu ḥaber-i melâlet-eşeri güş itdiler. Baş u cân ḥavfına düşüp nâle vü bükâyı ferâmüş itdiler. Pes Ḳâḏî-i mezbûr her birinüñ hemyânçesin âftâb-ı girdâr-ı pür-zer itdi. Oġlı Esede sipâriş itdi ve eyitdi: Ḥâliyâ dervâze-i 'Irâkeyniñ ṭaşrasında kârbân ḳonup cânib-i Medîneye revân olmaġa ḥâzırlardur. Bunları anda ilet, sîmâ-yı ḥâlinde âşâr-ı zühd ü şalâḥ ve çehre-i cemâlinde envâr-ı rüşd ü felâḥ olanlaruñ birine teslim it. Esed emr-i pedere iṭâ' at idüp ol iki şîr-zâdeye şeb-i târda ⁽²⁰⁾ rehber olup hezâr ḥavf u ḥazer ile câyġâh-ı kârvâna ilettdi. Ol ḥinde kârbân revân olmuş idi ammâ siyâhî-i kârbân henüz müşâhid iken 'aḳablarınca revân itdi. Her- çend ki iḳdâm-ı aḳdâm ile mülâḳî olmaġa sa'y itdiler, ṭariḳ-i müstaḳîmden çıkup ḥilâf semte gitdiler ve bi'l-cümle kârvâna tevâşul-ı müyesser olmayup

[156b]

deng ü hayrân kaldılar. Nā-gāh eṭrāf-ı hıṭṭa-i Kūfeyi zabṭ idenlere mülākī olup evlād-ı Müslim idüğün ma' lüm idinmegün ṭutup serdārlarına iletdiler. Serdār daḥı ibn-i Ziyāda gönderdi. Vuṣūl bulduḡda ḥabs itdiler. Rāvī aydur: Zindānbān, muḥıbb-i ḥānedān olup Meṣkūr dimekle müsem mā bir merd-i ṣādıḡü'l-vefā idi. Bunlar kim idüğün bilüp niçe ḥürmet ü ' izzet itdi ve bir mesken-i zībāya iletdi. Eṭ' ime vü eṣribeden ⁽⁵⁾ her ne ḡādir ise öñlerine getürdi. Kemer-i ḥidmeti miyān-ı cāna bend idüp bāmdan ṣāma dek maḡām-ı mülāzemetde ṭırdı. Beyt:

Perde-i ṣāmī niḡāb idindi çünkim āftāb

Ḥ'āba vardı rüz-ı rüṣen yatdı ṣeyḡ ü ṣāb

' Aṣāfir-i kevākib āṣiyān-ı āsmānda müctemi' olduḡı demde ol iki kebüter-i ḥarem-i siyādeti ḡafes-i maḡbesden āzād ve Ḳādisiyye yoluna iledüp ḡātemin virüp eyitdi: Mercūdur ki min-ba' d menāhil-i maḡāṣid ve meṭālib-i ḡāṣāk-ı ' avārızdan muṣaffā vü meṣārib ü me'ārib-i ḡār-āzār-ı neḡāyızden muarrā olup āftāb-ı maḡṣūd ' uḡde-i ⁽¹⁰⁾ küsūfdan ḡalāṣ bula ve ṣām-ı miḡnet ṣubḡ-ı sa'ādete mübeddil ola. İnṣā'a'llahü'l-e'azz maḡall-i ma' hūda vü mekān-ı mev'ūda ḡuṣūl-i vuṣūl müyesser olduḡda anda birāderüm vardur. Aña mülākī olasız, bu ḡātemi niṣān virüp ' arūs-ı maḡṣūda dest-res bulasız. Ol iki ferzend-i zü'l-müfāḡir sa'y-ı meṣkürdan rāzı vü ṣākir olup ṣamīm-i fivāddan du'ā itdiler, cānib-i maḡṣūda düṣüp gitdiler. Gird-bād-miṣāl ser-geṣte ḡāl ü dīde-ṣıfat münḡalibü'l-aḡvāl olup eṣḡ-i revāndan ḡayrı delilleri ve ṣu'le-i berḡ-i āhdan özge bedraḡa-i sebīlleri ⁽¹⁵⁾ yoḡıdı ammā **lā-rādde ke-kazā 'ihī**(Yūnus107) ḡasebince fikr-i meṭin ile muḡtezā-yı ḡazā tebdil olmaz. **Velā mu'aḡḡıbe li-ḡūkmih**(Ra'd,41) ḡükmince girih-i taḡdīr engüṣt-i tedbīr ile inḡilāl bulmaz. Ḳıṭ' a

Ümīdūñ riṣtesini dest-i ḡudret

Ḳaçan kim eyleye ey dil girih-ḡīr

Ferāḡat ḡıl ki ol ' uḡde açılmaz

Anı ḡall idemez engüṣt-i tedbīr

İrādet-i rabbāniyye vü meṣıyyet-i ṣamedāniyyete ol iki hümā-yı evc-i iclāl müddet-i ḡarībede bāl-i iḡbālle ḡazāyir-i insde ṭayerān u ḡadāyıḡ-ı ḡudsde seyerān eylemelerin iḡtizā itmegün ṣāh-rāh-ı maḡṣūdı kem idüp niçe ḡayāl ⁽²⁰⁾ ü ṣāḡārī ḡat' idüp ve niçe tellāl u berārī ṭayy eyleyüp cāy-ı maḡāfātdan ḡalāṣ olmak, āfāt-ı müḡlikāt-ı seferden menāṣ bulmaḡ iḡtimālin virürlerken ' alāmet-i seḡer peydā ve tebāṣīr-i ṣubḡ hüveydā oldı. Gördiler ki henüz ḡurb-ı sevād-ı ṣeḡrde gezerler. Tekrār ḡayd-ı belāya giriftār olmaḡdan iḡtirāz idüp mānend-i āb-ı ṣāfī

[157a]

cānib-i ħurmasitāna revān oldılar. Ol iki nihāl-i bāğ-ı cinān perīvār çeşme kenārında bir köhne dıraht cevfine girüp nihān oldılar. Bir ħatun çeşmeye varup ol iki civānuñ ‘ aksin şuda müşāhede kıldı. Burc-ı ābīde iki māh taşavvur idüp ħayrān kıaldı. Beyt:

دل صورت زیبایی تودر آب روان دید
بیخود شد و فریاد بر آورد که ماهی

Bālā-yı dırahta nazār idüp gördi ki: Nazm:

دو کل از کلشن دولت دمیده (5)
دو سرو از داغ خوبی سر کشیده
دو ماه از برج آبی رخ نموده
زدیده چشمه باران کشوده
یکی مانند مهر ازد لربایی
یکی چون آب خضراز جا نفزایی
کل رخسار شان تیر کلاله
شده از کریه خونین مچو لاله
لب آن کشته خشک از آتش غم
رخ این مانده تراز اشک ماتم

Bunlardan su’āl eyledi ki: Ne bürcek āftāb-ı raĥşendesı ve ne dürcek gevher-i tābendesısız? eyitdiler ki: Ġarīb-i miĥnet-keşīde ve yetīm-i meşakķat-dīdeyüz. Peder-i müşfikden ayrılıp (10) yolıgelmiş āvārelerüz. İşbu menzili penāh kılmış bī-çārelerüz. Ĥatun-ı mezbüre nām-ı pederlerin istifsār itdi. Ol dürr-i yetimler nām-ı pederi güş itdükde cez’-i yemānilerin kehrübār itdi ve eyitdi: Beyt:

خدا یا ای رفیق از منزل جانان مده یادم
که من دروادی هجران زدرد دل بفریادم

Müslim-i ‘ Aķīlīñ oğulları idügüne vāķıf olup hezār şefķat ü merĥamet ile evine iletđi. Ta’yīn-i maķām u tertīb-i ta’am itđi. Şol dem ki ‘ arūs-ı ķamer başına iklīl-i zer-endüd urundı ve pīre-zāl-i (15) ‘ ālem çāder-i kuĥlī-i muraşşa‘-şebi büründi. Ol mü’mine-i şādıķa ol iki ferzend-i ercümende bir ĥālī maĥalde cāme-ĥāb-ı rāĥat tertīb idüp kendü varup öz maķāmında ķarār itđi. Ba’d-ı zamān eri gelüp ĥatunundan ta’am taleb itđi ve eyitdi: Bu gün münādiler nidā itdiler ki her ki Müslimüñ oğulların bulup getüre aña māl-ı firāvān vireler ve envā’-ı ri’āyet ile derecāt-ı ‘ āliyye irgüreler. Ben daĥı bu hevāyla bād-ı şabā gibi ĥavālī-i şehri geşt itdüm. Mey-i gül-gün-şıfat ķan derleyüp ayakdan çıķdum. Ele getürmek (20) müyesser olmayup pür-tef ü tāb bī-ķu’ me vü āb kıaldum. Ĥatun bu ĥaberi güş itdükde eyitdi ki: Ey merd-i bed-nıyyet! Bu ne cesāret-i

hasāret-‘āķıbetdür ki evlād-ı Müslimi bu vechile talebkār olursın? **femen esā’e fa’leyhā**(Cāsiye,15; Fussilet,46) hūkmince girdāruñ cezāsın bulursın. Niçün va‘id-i ķatlı-nefsden ğaflet idersin hūṭām-ı dūnyā-yı fānī

[157b]

na‘im-i ‘uķbā-yı cāvidānī üzre terciḥ eylersin. Daḡı niçe bunuñ gibi ḡikmet-āmiz ü naṣīḡat-engiz kelimāt itdi ve bu ebyātuñ mażmūnıñ ḡālden ķāle getürüp eyitdi: Nazm:

Ġanīmet bil vücūd-ı nāzenīnūñ
Gider dilden ķamu bu kibr ü kīnūñ
Bilürsün menzilūñ çün zīr-i gildür
Ne ma‘niden işūñ āzār-ı dildür
Berāberdür bunuñ heb az u çoġı
Ķamu ma‘dūm olısar var u yoġı

Eyitdi ki: Ey ḡatun! Sen benim ḡāl-i ⁽⁵⁾ zārumdan gafilsin. **Ez-zarūrātü tūbīhu’l-maḡzūrāt** mażmūnından zāhilsin. Umūr-ı ma‘āşda vü ḡuşūş-ı intı‘āşda keşret-i ķilletden ḡālüm diġer-gün olmuşdur ve ḡālā nāyire-i āteş cū‘-ı āteş-gede-i mi‘dede işti‘āl bulmuşdur. Āb u nān var ise getür yoġ ise nizā‘ u mücādeleyi aradan götür. Ve’l-ḡāşıl ṭa‘āmlanup ḡvāba vardı. Beyt:

Şoyunup girdiġi dem cāme-ḡvāba
Cihānuñ şerr ü şūrı vardı ḡvāba

Cevfü’l-leylde ferzend-i mihter-i Müslim ḡvābdan bī-dār olup eyitdi ki: Ey birader! Şöyle fehm olunur ki müddet-i ⁽¹⁰⁾ yesirede ikimüz daḡı cān-ı şīrīni virevüz ya‘nī bu tengnā-yı belādan rāḡat-fezā-yı ‘uķbāya irevüz. Zīrā babam ile seyyidü’l-enbiyāyı ve ḡasan u ḡüseyn ile ‘Alī Murtażāyı vü Fāṭimatü’z-Zehrāyı ‘ālem-i rü’yāda gördüm. Bāġ-ı cinānda gezerler ve her kūşesin temāşā iderlerdi. Nā-gāḡ Resūlu’l-lah babama ḡiṭāb itdi ve eyitdi: Āyāne ḡādiş oldı ki bu iki ṭıfl-ı mazlūmı eşrār-ı miyānında ķomaġa bā‘iş oldı. Pederüm nażar idüp ikimüzi görüp eyitdi ki: Yarın gice ikkisiniñ daḡı mihnet-sarāy-ı cihāndan ḡuld-ābād-ı cināna işālleri ⁽¹⁵⁾ muķarrerdür. Birāder-i kihter ġuş idüp: ḡudā-yı bī-hem-tā ḡaķķıçün bu vāķı‘ayı ‘alī mā-hüve’l vāķı‘ ben daḡı gördüm. Didükde mir’āt-ı dillerine şüret-i melāl ü cebīn-i ḡāllerinde çīn-i kelāl zāḡir olup iki birāder muvāfiķ-ı lāle vü sūnbül gibi biri birine mu‘āniķ olup gāḡ elmās-ı müjġān ile le’ālī-i ķaṭarāt-ı ‘iberāt ķıldılar, gāḡ ra‘d u berķ gibi nāle-i cānsüz ile yanup yaķıldılar. Beyt:

بیا ای اشک تابر روز کار خویشتن کریم
چو شمع از محنت شبهای تار خویشتن کریم

ندارم مهربانی تاکنند بر حال ما کریه
(20) همان بهتر که من بر حال زار خویشتم کریم

Şāhib-i hāne ki Hāriş ibn-i ‘Urve dimekle müsemma bir merd-i bed-liķā idi şadā-yı nevḥayı, vāvā-yı şayḥayı gūş idüp hemān-dem ṭāyir-i ḥ^vāb āşiyāne-i dīdesinden uçdı ve mihmān-ı ḥuzūr misāfir-hāne-i dilinden göçdi. Şem[‘] -i tābdār-ı bī-dār idüp

[158a]

(üzerlerine) varup gördi ki iki nihāl-i tāze birbirine māyil olup kolların birbiriniñ gerdenine ḥamāyil kılip feryād u fiğān iderler, bādām-ı terden berg-i erguvān şaçarlar. Ferzendān-ı Müslim idügi ma[‘]lūm olıcaķ, ol bī-raḥm-ı ḥūn-ḥār u zālīm-i sitemkār her birinüñ ruḥsārına ṭabança urdı ki zaḥm-ı engüşt-i dürüşti berg-i lāleyi sünbül-şıfat gök gök eyledi. Birbirinden cüdā olmasun diyü gīsū-yı ḥoş-būlar ile biri birine bağladı. Ol ⁽⁵⁾ zen-i mü’mine-i şāliḥa vufūr-ı ğamdan çāk-ı girībān idüp şevher-i bed-kāriniñ dāmen-i girdār-ı pāyına düşüp envā[‘] -ı tazarru[‘] itdi ve bu ebyāt-ı naşīḥat-simātuñ mazmūnun edā idüp eyitdi: Nazm:

Bunlarla kim etse kār-zārı

Āḥir anuñ ola kārı zārı

Zulm eyleme bu iki yetīme

Uğratma özüñ ğam-ı elīme

Ecdādına ḥürmet eyle bārı

Tā kīm saña raḥmet eyle Bārī

Ağlatma ki bed-du[‘] ā iderler

Ocağuña şu koyup giderler

Efğān-ı yetīm-i miḥnet-ālūd ⁽¹⁰⁾

İder niçe dūdmānı pür-dūd

Bunlar ki ğam ile āḥ iderler

Mihriñ yüzini siyāḥ iderler

Feryād u fiğān-ı şubḥ-ğāḥı

Berbād ide niçe mülk-i şāḥı

Vaķtā ki cellād-ı çarḥ-ı bī-dād ṭiğ-ı zer-nigār-ı mihri niyām-ı minā-fāmdan āşkār itdi ol ğaddār-ı siyeh-rūzgār daḥı ṭiğ-ı ḥūnbārın ṭaķınup ol iki büzürg-zādeyi piyāde öñüne ḳatdı. Āb-ı Furāt cānibin ṭutup gitdi. Ḥatun-ı müşfiķa cūy-ı girdār-ı zār u eşkbār ardından yetüp eyitdi: Bu fi‘l-i ḥaṭire ve bu kār-ı şeķāvet te’sire mübāşeret ⁽¹⁵⁾ gösterme. Kesilen baş girü bitmez, soñ nedāmet fāyide itmez. Dest-i sākī intikām-ı āḥir saña da şerbet-i ḥumār içirür.

Senüñ dağı yaqar dār u diyāruñ

Elinden kırtuluş yok rüzgāruñ

Ri' āyet eylemez pīr ü civāne

Getürür arqasın yire zamāne

Eger ola maqāmuñ taht-ı eflāk

Çü hākīsın olursun 'ākıbet hāk

Qaçan dest-i ecel ola gelū-gīr

Anı men' ide bilmez dārb-ı şemşīr

Quli'l haqqa velev kāne mürren hükmince levāzım-ı neşāyih-i müşfikāneyi dirīg eylemedi. Aşlā kārger olmayup āyine-i hātır-ı şayqal-ı pendle ⁽²⁰⁾ şafā bulmadı ve mevādd-ı zamīri kūdūrāt-ı muhālefet ü 'ināddan pāk olmadı. Hatun-ı mezbürenüñ şem'-i şefā'ati nūr-ı naşīhat ile efrūhte ve libas-ı iltimāsı rişte-i mev'izet birle dūhte olmayup mezkūr memkūruñ bir ferzend-i hoş-nihādı ve bir bende-i hāne-zādı var idi. Mezkūrlara bu iki ferzendi

[158b]

mu'riz-i helāke irgürüñ. Diyü emr eyledi. Eyitdiler ki Hāzret-i Rabbi'l-'ibāddan şerm ü şefi'-i yevmü't-tenāddan āzer itmez misin ki bu iki mazlūm-ı ma'şūmı libās-ı hayātdan 'ārī ve niqāb-ı türābda mütevārī kılmak istersin? Ol sitemkār-ı gāddār hādden bī-rūn bī-ħuzūr u mużtarib ve nāyire-i ħışm u gāzab derūnında mültehib olup dīdesi gāfiller göñli gibi tīre ve dili cāhiller rāyı gibi ħirelenüp ⁽⁵⁾ muqarrer itdi ki seyf-i hayf ile ferzend ü bendesin helāk ve menzil ü maqāmın hūn u hāk ide. Şemşīr çeküp üzerlerine yürüdükde hatunı araya girüp qaşd itdi ki men' eyleye. Ol zālīm-i tīre re'y hatunı zaħm-ı bī-raħm ile mecrūh ve ol iki mazlūm-ı mehmūmı bī-rūh kıldı. Beyt:

Var mı 'ālemde 'aceb böyle sefih-i seffāk

Māl ümīdiyle ide bir niçe mazlūmı helāk

Hatun-ı ferħunde haşāyil zār u 'alīl ve mecrūh u zelīl, ħasta vü dem-beste, maħzūn u hātır-şikeste ⁽¹⁰⁾ bī-tāb u tūvān müteħayyir ü ser-gerdān olup eyitdi: Çünkü bunlaruñ ħirmen-i a' mārın şarşar-ı qahrıla berbād itdüñ. Cadde-i inşāfdan çıqduñ, tarīk-i i' tisāfa gıtdüñ. Bārī bu iki kebūter-i ħarem-i sa'ādeti āzād eyle. Bu 'āciz-i meksūrü'l-ħātırayı dilşād eyle. Her-çend ibrām itdi. Tazarru' u şefā'ati ħüsn-i qabülle mülteķi olmadı. Şaħāyif-i iltimāsı raqam-ı incāħa iktirān bulmadı. Ol cāhil ü nā-dān ol iki tıfl-ı sa'ādet-ķarīniñ başların qaç itdi ve ten-i tābnākların Furāta atdı. Kıt'a ⁽¹⁵⁾

جفاکاران بسی هستند اَمَا
بدین تندی جفاکاری که دیدست
ندار دپیشه جز آزار دلها
چنین شخصی دل آزاری که دیدست

Dirīg u ḥayf ki ol iki nihāl-i gülşen-iclāl evvel-i bahār-ı civānīde selsāl-i ḥayātđan sīr-āb
olmadan ḥazān-ı ecel ile pejmürde olup şoldı ve bāğ-ı zindegānīde eşmār-ı a‘mārdan ber-ḥūrdār
olmadan tegerg-i merg ile ḥāk oldı. Şi‘r:

دریغ و درد که آن هردونوجوان رفتند
بصد ملامت و حسرت ازین جهان رفتند
(20) چو عند لیب سزد کرکنیم نالهء زار
کنون که یاسمن و کل زبوستان رفتند
غم یتیمی و غربت هنوز درخور شان
بجانب پدرخویشتن روان رفتند

El-kışşa ol iki mazlūmuñ serlerin bir tobraya koyup sür‘at-i tām ile dārū’l-emmāreye getürdi.

[159a]

Henüz dīvān-ı mezālīm-‘unvān ḳāyim iken ibn-i Ziyāduñ ḥuzūrına yetürdi. İbn-i Ziyād eyitdi
ki: Bunuñ içinde ne vardur? A‘dā-yı bed-kāmuñ başlarıdur ki ümīd-i merātīb-i ‘ulyā vü ricā-yı
aḫyā-yı müstevfī birle ḥuzūruña getürdüm. Didükde emr-i ḥākīm ile tobrayı alup başları ḥūn u
ḥākđan pāk itdiler. Bir legen içine koyup maḫzar-ı ibn-i Ziyāda iletdiler. Ḳudret-i sübhānī ve
ḥikmet-i şamedānī birle ol iki ser-i şerīf nuḫḳ-ı şaḫīḫa ve beyān-ı (5) şarīḫa gelüp kıra‘at-ı
Ḳur‘ān-ı ‘Azīme āğāz eylediler. Bu ḫāl-i keramet-me‘āl vuḳū‘ından ehl-i dīvān mānend-i şüret-
i bī-cān vālih ü ḫayrān ḳaldı ve ibn-i Ziyāda lerze vü dehşet müstevlī olup başın aşığa şaldı.
Ba‘de zamān kendüye gelüp ser-i sa‘adet-eşerlere nazar idüp gördi ki yüzleri ḳurş-ı māha ve
gīsūları müşg-i siyāha beñzer. Kimüñ başlarıdur? Diyü şüret-i ḫālī su‘āl itdükde Müslim-i
‘Aḳīlūñ oğullarıdur. Diyüp naḳīr u ḳıtmīr sergüzeştin ḫikāyet ü vāḳı‘ olan mācerā-yı ‘alī mā-
hüve’l-vāḳi‘ rivāyet itdi. Eyitdi ki: Sābıḳan (10) ḫabs olunduḳda ḫaḳīḳat-i ḫālleri Yezīde i‘lām
olunmuş idi, ḫaleb olunursa ne cevāb virelüm? Niçün zinde iken ya‘nī cānları bedende iken
getürmedüñ? Eyitdi ki: İḫtirāz itdüm, ‘avāmü’l-nās ‘umūmen ḡuluv idip dest-i ta‘addīyi dirāz
idüp elümden alalar ümīd-i ‘āyide vü ricā-yı fāyideden maḫrūm u bī-naşīb ḳalalar. Eyitdi ki:
Şavb-ı şavāba aḳreb ol idi ki bir maḫfūz yerde nihān ideydüñ, andan gelüp baña i‘lām u i‘lān
ideydüñ, tā ki şāğ u esen ḥuzūruma getüreydüñ ve senüñ daḫı murād-ı nihāduñ ne ise
bitüreydüm. Ol zālīm-i (15) ḥūn-ḫ‘ār kemal-i ḫacletden mānend-i dehān-ı zaḫm dem-beste olup
ḳaldı ve mişāl-i tīg başın aşığa şaldı. İbn-i Ziyāduñ muḳātil-nām bir merd-i ḳābil nedīmi var idi.

Şamīm-i cāndan ehl-i beyte muḥibb ü hevādār idi. Yanına da‘ vet itdi ve eyitdi: Bu bī-rahm u sitemkārūñ katli senūñ şemşir-i rāy-ı rezinūñe menūṭ u ḥibāl-i fikr-i metinūñe merbūṭ olsun. Her ne siyāset ü ezā ve ḥaḳāret ü cefā dilerseñ eyle ve başları bile alup gidesūñ. Tenleri ne maḥalde ğarḳa-i āb oldıysa bunları daḫı ol mevzi‘de şuya şalasıñ ve bu bī-dād-ı bed-nihāddan ⁽²⁰⁾ ol mazlūmlaruñ intikāmın alasıñ. Muḳātil, şād u ḥurrem yerinden ṭurub başından ‘ imāmesin alup gerdanına ip ṭaḳup bāzār-ı Kūfeden mürūr itdürürken ahālī-i şeh̄r ser-i püserleri görüp her kūşeden bükā-ı cānsūz ve her kūçeden nāle-i ğam-endūz peydā olup envā‘-ı siyāset ü ḥaḳāret ile maḥal-i mev‘ūda ilettiler.

[159b]

Ol ser-i mu‘teberleri i‘zāz u ikrām ve tebcil ü iḥtirām ile cūy-ı Furāta atdılar. Rāvī aydur: Şuya atılan tenler ḥabābāsā bālā-yı āba geldi. Her ser kendü tenine mülḥaḳ olup bāzūların birbiriniñ gerdanına ḥamāyil kıldı. Fi‘l-ḥāl perivār ibşār-ı nazārdan nihān olup ğarīḳ-i raḥmet-i raḥmān oldılar. Beyt:

Ḳoyup cihānı raḥmet-i raḥmāna gitdiler

Dārū‘l-ḳarār-ı ravza-i rıḍvāna gitdiler

Ḥāriş eyitdi ki: ⁽⁵⁾ Ey muḳātil! Beni ḳatli itmekden saña ne ḥāşıl? Baña mühlet vir, kāşāneye gideyin on biñ altunum vardur, cümleten saña vireyin. Muḳātil cevāb virüp: Ey merd-i siyehdil! Eger genc-i şāygān bil ki cemī‘-cihān senūñ dest-i taşarrufuñda olup baña ‘aṭā kılsañ saña zerrece meyl-i bi‘l-müyesser degildür ve ḳatlıñ bābında imhāl ü ihmāl mutaşavver degildür. Murād-ı nihādum kesb-i meşubāt-ı uḥrevīdür, ne aḫz-ı müzahrefāt-ı dünyevī. Diyüp ḥaddāmına işāret eyledi. Fi‘l-ḥāl merg-i müfācā ve ecel-i müsem mā gibi bu ğaribin ⁽¹⁰⁾ aldılar, bī-tevaḳḳuf zemīn-i siyāsete şaldılar. Hemān-dem dest ü pāyın ḳaṭ‘ u dīde-i elem-dīdesin ḳal‘ idüp gendüm-mişāl sīnesin çāk itdiler ve a‘zā-yı berīdesin şikem-i derīdesine ḳoyup muḥkem-bend eyleyüp şuya atdılar. Beyt:

Sīnesin gendüm gibi çāk itdiler

Kişt-zār-ı ‘ömrini ḥāk itdiler

Müddet-i ḳarībede telāṭum-ı emvāc gibi mānend-i ḥās u ḥāşāk kenāra çıḳdı. Üç def‘ a şuya ilkā itdiler, ḳabūl itmeyüp sāḫile bıraḳdı. Bir ḥufre ḳazup içine ḳoyup üzerine seng ⁽¹⁵⁾ ü ḥāk ve ḥās u ḥāşāk dökdiler. Cüzvī zamānda zemīn-i bā-temkīn müteḥarrik olup ḥufreden ṭaşra itdi. Üç def‘ a bu minvāl üzre zemīn ḳabūl itmedügi ecelden āteş yaḳdılar. Eczā-yı müteferriḳasın içine bıraḳdılar. Yanup kül oldı, girdār-ı nā-sezāsınuñ cezāsın buldı. Ḳıṭ‘ a:

Ṭama‘ birle sa‘ādet olmadı cem‘

Ṭama‘-kār olan olmaz ehl-i devlet

Ṭama‘ lafzındaki üç halka şekli
Ṭama‘ -kāra olupdur tavk-ı zillet

Yaḥūd her halka anda ey hümā-ḳadr⁽²⁰⁾
Olupdur āşiyān-ı büm-ı nekbet

Ṭama‘ dan uğradı Ḥārīş belāya
Ḳomadı kendüde ‘ırz u diyānet

Ḳabül itmezse nola baḥrile berr
Anı kim eyledi bunca ḳabāḥat

Men ye‘ mel su‘ en yecze bihi(Nisâ,123) ḥükmince [mükāfāt olur aña ḥayr eger şer]
Eger bir ḥāneye urduña āzer

Şirārından emîn olma birāzer
Kişinüñ itdügi yanına ḳalmaz

[160a]

Bāb-ı tāsī‘ İmām Ḥüseyn-i ferruḥ-likā vü evlād u aḳrabā vesāir dostān-ı şādıḳü’l-vefā

Meydān-ı Kerbelāda a‘ dā-yı bed-rāyla muḥārebe itdükleri ve cām-ı intikāmdan şerbet-i şehādet nüş idüp bezmgāh-ı ‘uḳbāya gitdikleri beyānındadır. Ḥaḳḳā ki bu ḥikāyet-i miḥnet-gāyetüñ şedāyid-i meşāyibi vaşfın büleḡā-yı feşāḥat-şi‘ār-ı i‘ānet-i ḳuvvet-i taḳrīrle mekān-ı imkāna şıḡırmaḳ muḥāldür ve bu⁽⁵⁾ şikāyet-i beliyyet-i nihāyetüñ mekāyid-i nevāyibi şerḥin fuşāḥā-yı belāgat-dişār-ı vesīle-i şüret-i taḥrīr birle ḥayyiz-i zuḥūra getürmek maḥz-ı ḥayāldür. Ḳıṭ‘a:

همیتِ رسمِ که اندر وقتِ تحریر
زبان از آتشِ بحیدِ بسوزد
وکرِ تحریرِ خواهمِ آنزمانِ هم
قلمِ بشکافدِ و کاغذِ بسوزد

Ḳalem-i zebānuñ güftāra ḳudreti ve zebān-ı ḳalemüñ izḥāra ṭāḳati yoḳdur. Ḳıṭ‘a:

Her ḳaçan taḥrīrini bu ḡuşşanuñ teklīf idem
Ḥayretinden başımı aşaḡa şalur her ḳalem

Cümle ağaçlar ḳalem baḥr-ı siyāh olsa midād
Biñ debīr itmez bu derdüñ biñde birini raḳam

Bu ḥikāyetiñ isti‘lā-yı⁽¹⁰⁾ nevāyir-i ḡumūmın ḡuş idenlerüñ ma‘nā-yı **yeḏıḳu şadrī ve lā-yentāliḳu lisānī**(Şuarâ,13) ḥāl-i ḥayret-me‘ālleridür. Beyt:

Söz söylemege kalmadı bir zerrece kudret

Bağladı ğam u ğuşşa reh-i nuṭk u beyānı

Pes ne vechile menāşsa-i taḳrīrde cilveger ü çehre-ġuşā ve ne resme şafḥa-i taḥrīrde şüret-bend
ü naḳş-nümā ola.

زدست کریه کتابت نمی توانم کرد

کهمی نوپسم و مغسول میشود فی الحال

ز آه و ناله شکایت نمی توانم کرد

که صد کره بزبان می فتدیوقت مقال

(15) El-ḥaḳ ol Ḥāzretüñ şehādeti az vāḳı‘a degildür ve ehl-i beyt-i ‘ālī-rütbetüñ muşibeti cüzvī ḥādişe degildür. Bu ḥādişe-i ‘uzmā ve bu vāḳı‘a-i kibrī vuḳū‘ bulmazdan aḳdem seyyid-i ‘ālem ve sened-i Benī Ādem şalla‘l-lahu ‘aleyhi vesellem bu cerḥ-i vecī‘üñ misbār-ı yaḳīn ile ğavrına ırmış idi ve ‘Alī Murtażāya vü Fāṭıma-i Zehrāya ḥaber virmiş idi. Cibr‘il-i vaḥy-resān mefḥar-ı ins ü cān Ḥāzretine şehādet-i Ḥüseyn den beş def‘a ḥaber virdügi kenzü‘l-ġarāyibde manzūm-ı silk-i ‘ayān u merḳūm-ı kilik-i beyāndur. Evvelā İmām Ḥüseyn (20) milket-i ‘ademden fezā-yı vücūda vü mekmen-i ğaybdan fenā-yı serāy-ı şühūda ḳadem başduğı dem mübelliğ-i peyām-ı melik-i ‘allām Cibr‘il ‘aleyhi’s-selām nāzil olup virdügi aḥbār-ı muşibet āşāruñ tafşili bāb-ı sābi‘de meşṭürdur. Sāniyen. Ol mihr-i sipihr-ḳadr ü ḥasb ve ol āftāb-ı āsmān-ı ‘ilm ü edeb raḥm-ı māderde dōrt aylığ iken

[160b]

Ümmü‘l-Fazl binti Ḥārişden naḳl olunur. Aydur ki: ‘Ālem-i mişāilde gördüm, Ḥāzret-i Risāletüñ ten-i şerīfinden bir pāresin ḳat‘ itdiler, getürüp baña virdiler, gitdiler. Hevl-i vāḳı‘adan ki bī-dār oldum, tersān u hırāsān ḳıyām idüp ḥuzūr-ı Ḥāzrete gitdüm. Vāḳı‘ayı ḥāme-i beyān ile taşvīr itdüm. Ol Ḥāzret tebessüm itdi ve eyitdi: Yā Ümmü‘l-Fazl! Ğāyet ile mergüb u müstaḥsen ve nihāyet ile ḥüb u rüşen vāḳı‘a görmişsin. (5) Duḥterüm Fāṭıma-i kāmile bir ferzend-i sa‘ādet-mende ḥāmiledür. Ol püser benden bir ḳıṭ‘a ve cismümden bir biż‘adur. Ğurfe-i ‘ademden ṭā‘at-nümā ve nigār-ḥāne-i ğaybdan çehre-ġuşā olduğda seni aña dāye-i sa‘ādet-māye ta‘yīn iderüz. Vaḳtā ki ay u ğüni yetdi, ‘ālem-i ervāḥdan vaḥşet-ābād-ı eşbāḥa nüzül itdi. Yedi ğünden soñra baña virdiler. Ḥidmet-i reḳā‘ate ta‘yīn olmam ile tāc-ı müfāḥaretüm fark-ı ferḳadāna ırgürdiler. Ḥatun-ı mezbūr aydur: Bir rüz-ı meserret-efrüzda ki baḥt-ı bī-dār-ı mu‘āvin ü ṭālī‘-i mededkār-ı muḳārin olup (10) āftāb-ı felek-ıştıfā Ebu‘l-Ḳāsım Muḥammed Muştafā gelüp ḥāneme girdi. Ḳudüm-ı meymenet-i vürüdlarıyla şeref-i bī-endāze virdi. Beyt:

Geldi çün faḥr-ı cihān virdi şeref ḥānemüze

Bāğ-ı cennet nola reşk eylese kāşānemüze

Ciger-küşemi getüreyin. Diyü buyurdi. Dest-i şerîflerine virdükde çehre-i dil-ârâsın öpüp ve cebhe-i pür-envârın gerden-ı şerîfine sürdi. Ba' de zamân Hüseyn irâka kıldı. Bir kaçresi libâs-ı mefhar-ı ünâsa tamladı. Sür' at-i şitâbla dest-i şerîflerinden aldugum için ağladı. Ol Hâzret Yâ Ümmü'l-Fazl! ⁽¹⁵⁾ Benüm şemere-i şecere-i fuâdumı ve şecere-i şemere-i murâdumı dest-i şefkat ü yed-mülâtafat birle tutup ağlatma ki câmede olan kaçre-i nâ-pâkî âb-ı pâk-i **ke'en lem-yekün** ider. Ammâ anuñ âyine-i zamîrine te'sîr iden zeng-i keder ne vechile gider? Bu eşnâda Cibr'îl nâzil olup eyitdi ki: Ey mesned-nişîn-i taht-ı levlâk! Hüseynüñ bu miqdâr giryesine maḥzûn u ğamnâk olduñuz. Şol dem ki teşne vü zâr, deşne-i âbdâr ile halk-ı şerîfi kaç' olup helâk ola ve ser-i sa' âdet-eşeri lâle-şifat müstağrak-ı hûn u hâk ola. Hâl-i nice ⁽²⁰⁾ olur? H'âce-i kâyinât-ı 'aleyh-i efđalü's-şalât Hâzretleri bu hâlden ğâyet melûl oldı. Nergis-i şehlâsı şebnem-i sirişk ile taldı. İmdi ey erbâb-ı kulüb-ı âġâh! Ve'y aşhâb-ı teyaqquz u intibâh! Her ki bu muşibetde maḥzûn u zâr ve bu ta' ziyetde ġamġin ü eşkbâr ola, muqarrerdür ki seyyid-i Benî Âdeme ve ser-defter-i cerîde-i ' âleme

[161a]

mutâba' at itmiş ola ve dimişlerdür ki Ervâḥ-ı Enbiyâ Sulṭân-ı Aşfiyâ Hâzretleriyle muvâfaqaten vâkı' a-i İmâm Hüseyn için melûl ü maġmûm ve maḥzûn u mehmûm olmuşlardır. Beyt:

Âdem bu ġuşşada elem ü derde mübtelâ
Keşti-i Nûḥ ġarka-i tûfân-ı ibtilâ
ġuş eyledikde mâtem-i şehzâdeyi kamu
Geldi hurûş u ġulguleye ḡayl-i enbiyâ
⁽⁵⁾Nîl ile Mûsî pîrehenin göge boyadı
'İsî ġam ile cübbesini eyledi kaçâ
Nâle kılırsa Fâṭıma bu ġuşşada revâ
Kañ aġlar ise yaş yerine Murtażâ sezâ

Şâliş. Ḥaber-i şehâdet-i Hâzret-i İmâm Hüseyn, İmâm Ṭaberînüñ siyer-i kebirinde muḥarrer vesâyir kütüb-i mu'teberede daḡı musattardur ki üç yaşında iken aşhâb-ı Resûlden Dîḡyetü'l-Kelbî dimekle ma' rûf fazl u kemâl ve ḡüsn ü cemâl birle mevşûf bir civân var idi. **El-kâsibü ḡabîbu'llah** ḡükmince ⁽¹⁰⁾ ba' zî evkâtda ticârete giderdi. 'Avdet idüp sa' âdet-i mülâkâta müşerref oldıkça ḡoca-i kevneyn aña ziyâde ḡürmet iderdi. Her geldükce bulunan meyve-i âbdâr u şîrîn ü fâkihe-i ḡoş-ġüvâr u renginden âstîn ü girîbânın pür idüp ol iki bâkûre-i bâġ-ı risâlete hediye getürürlerdi. Şehzâdeler aña me'nûs olup ḡuzûr-ı Hâzrete geldükce yanına varırlardı ve bî-teklif ceyb ü dâmânın ararlardı ve âstîn ü girîbânına el şunarlardı. Dîḡye, nişâb-ı ḡüsnüden behremend ü cemâl-i pür kemâlle şöhre-bend ⁽¹⁵⁾ olmaġın Cibr'îl 'aleyhi's-selâm aḡyânen Dîḡye şekline

mütemessil olurdu. Andan huzür-ı Hâzrete gelürdi. Bir gün ol şüret ile mescide girüp ol Hâzretle mücâleset ve her bâbdan muşâhabet iderken şehzâdeler Dîhye taşavvur idüp ‘âdet-i me’lûfeleri vefkince yanına varup oturdılar ve bî-tahâşî âstîn ü girîbânına el urdılar. Şehzâdelerüñ bu nev‘a cür‘et ü iqdâmından ve bu vechile cesâret ü ihtimâmından seyyid-i enbiyâ ğarķ-ı ‘araķ-ı istihyâ olup murâd idindi ki anları Cibr‘il yanından ayıra ve ⁽²⁰⁾ hücre-i tãhirelerine göndere. Cibr‘il eyitdi ki: Ey kân-ı şefķat, mercüdur ki ruşsat-ı ‘inâyet buyurasız ki muķtezâ-yı rızâları üzre olalar. Tã kim dil-i derya-mişâllerine ğubâr-ı tekeddür ü âyine-i zamîrlerine zeng-i tekeşşür tãri olmaya. Ol Hâzret eyitdi: Sizi Dîhye zann idüp bu vechile cür‘et iderler ve rütbet-i ‘âlî menziletüñüz

[161b]

fehmi itmeyüp terk-i hîdmet iderler. Cibr‘il eyitdi: Ey server-i ‘âlemiyân! Ve‘y bihter-i âdemiyân! Kerreten ba‘d-ı kerretin baña emr vârid olup ‘alîyyü‘t-ta‘cîl varup Hüseynüñ mehd-i mümehhedlerin şal ki Fâtîma-i Zehrâ h‘âbdadur. Bir müddet râhat ola ve niçe def‘a tãhün-ı sür‘at-nümünü dest-i hîdmetüm ile dâyir ü yed-i mu‘âvenetüm birle sâyir olmışdur. Tã kim bir sâ‘at istirâhat bula. Ben ki bu hânedân-ı mu‘ciz-nişânuñ âsiyâ-gerdâni ve şehzâdegân-ı ⁽⁵⁾ ‘âlî-şânuñ gehvâre-cünbânı olam, bî-teklif yanuma gelseler ‘aceb olmaya ve Dîhye-mişâl rû-yı telaţţuf gösterecekler terk-i edeb olmaya. Ammâ âstîn u girîbânım teccessüsten murâd-ı mâ-fî‘z-zamîrleri ma‘lûmum ve hãtırâ-i ‘âtıraları mefhûmum olmadı. Ol Hâzret eyitdi ki: Hergâh Dîhye bunda gelse meyve-i ğün-â-ğün ile âstîn ü girîbânın taldururdu. Hâsan u Hüseyne hedîyye getirürdü. Hâlen dağı meyve ricâ iderler ve fâkihe temennâ kıllurlar. Hemân-dem Cibr‘il cânib-i behişte el uzadup tañ-ı tâbnâkinden bir hüşe engür ⁽¹⁰⁾ engür-ı âbdâr ve eşcâr-ı tarâvet-âşârından bir dâne enâr kopardı. Ol iki nevbâve-i bâğ-ı risâletini önünde kodi. Şehzâdeler huşul-ı fâkihedden huş-hâl oldılar. Fi‘l-hâl tenâvül eylemege iştiğâl gösterdiler. Hâzret-i hayrül-beşer çeşm-i şefķat ve dâde-i merħamet ile cebîn-i münevverlerine ve çehre-i ziyâ-ğüsterlerine nazâr iderken Cibr‘il ‘aleyhi‘s-selâm eyitdi: Yâ Resûlallah! Bu iki nihâl-i nev-hâstenüñ ğonça-i hayâtı bād-ı murâdla açılmadın şarşar-ı ķahr-ı ‘udvânla pejmürde olsa gerek ve bunlaruñ muşîbeti ⁽¹⁵⁾ cenâb-ı şerîfüñüze zerî‘a-i izdiyâd-ı şefâ‘at olup ümmet-i ‘âlî-himmet bu vâsıta birle menâzil-i ‘âlîyyeye dest-i res bulsa gerek. Beyt:

بروز حشر به پنی بدست پغمبر
کلید کنج سعادت بخوبنهای حسین

Ve Maşâbihü‘l-ķulüb-nâm kitâbda dağı bu nev‘le muħarrer ü bu nemaţ üzre musatţardur ki Cibr‘il ‘aleyhi‘s-selâm cennetden bir enâr ve bir elma ve bir ayva getirüp ol iki nihâl-i şecere-i iķbâle ve nür-ı hâdîķa-i fażl u efzâle virdükde her biri ğuşâde-dil oldu. Hãlvet-hãne-i derûnları nür-ı sürürle taldı. Hâzret buyurdu ki: ⁽²⁰⁾ Vâlid ü vâlideñüz maħzarına varup anlar ile bile ekl

eyleyesiz. Ammā her birinden bir miqdār bākī koyasız. Her ne dem ki tenāvül idüp bir miqdār bākī qorlardı. ‘Ale’s-şabāh bih-i zerrīn-gerdūn gibi her birin bütün bulurlardı. Vaqtā ki Fāṭima-i Zehrānuñ nihāl-i vücūdundan şükūfe-i civānī çāde ve meyve-i zindegānī berīde

[162a]

oldı, enār-ı enārīstān riyāz-ı ğayba gitdi. Şol dem ki ‘Alī Murtażānuñ ezhār-ı bahār-ı ‘ömri ḥazān-ı ecel birle şoldı. Ayva daḥı mekān-ı ašlīsine rücū itdi. Ammā elma İmām yanında idi. Kerbelā āteş-i ‘aşaş-ı heyecān bulduqca ol sībi istişmām iderdi, teşneligi nev‘an giderdi. Şol dem ki peymāne-i ‘ömri tıldı, elma daḥı ğāyib oldı. İmām Zeyne’l-‘Ābidīn aydur: Anlar ki terettüb-i ‘ālī-rütbet İmāmı ⁽⁵⁾ ziyāret iderlerdi. Ol sīb-i tīb-nükhetūñ rāyiḥa-i tayyibesin istişmām eylerlerdi. Kıı‘a:

اکر بر مرقد جنت پناهش بکنری یابی
شمیمش در مشام جان زیوی مشک تر خوشتر
هوای مشهدش چون روضه فردوس روح افزا
فضای آستانش چون سرای خلدجان خوشتر

Rābi‘ haber-i şehādet. İmām ki dört yaşında iken zānū-yı mefḥar-ı kāyinātında oturmuş idi, ol Ḥazret-i mülāyemet ü şefkat birle yüzün yüzine urmuş idi. Hemān-dem Cibr’īl-i Emīn nüzül itdi ve eyitdi: ⁽¹⁰⁾ Yā Resūla’llah bu nev-bāve-i bāğ-ı nübüvveti ü bākūre-i ḥadīka-i velāyeti sürmeyesin. Ol Ḥazret eyitdi: **Evlādunā ekbādunā** Rāvī aydur: İmām Ḥüseynūñ boynında olan ta‘vīzūñ riştesi eşerinden gerdeninde bir kızıl ḥaṭ zāhir olmuşdı. Cibr’īl ol maḥalle nażar idüp melūl u maḥzūn oldı. Dīde-i sa‘ādet-dīdesi eşk-i ḥasret ile tıldı. Seyyīd-i muḥtār ḥūzn ü giryeden istifsār itdükte eyitdi ki: Bir gün gele ki Kerbelāda hemān ol riştenūñ eşerinden gerdeni ḥūn-ı ālūde ola ve cān u cinān-ı ehl-i beyt ol şehīd-i ⁽¹⁵⁾ mażlūmuñ vākı‘a-i muşībetinden ğam-zede vü mihnet-fersūde ola. Beyt:

ملک را جان درین ماتم بسوزد
فلک را هم جگر زین غم بسوزد
بد انسان آتشی گردد فروزان
که از یک شعله اش آدم بسوزد

Ḥāmis. Beş yaşında iken bir gün ‘ıyd olup ḫulūb-ı mü‘minīne ifrāḥ-ı bī-endāze ve şudūr-ı müslimīne inşirāḥ-ı tāze virdi. ‘Ale’s-seḥer ki bānū-yı ḥāver iklīl-i zerrin ber-ser ve cāme-i ser-ā-serdür. Bir ḫulūb-ı manzara-i ufūqdan çehre-nümā vü derīçe-i maşrıqdan tal‘at-keşşā olduğı demde Ḥasan u Ḥüseyn Resūlū’s-şaqāleyn ⁽²⁰⁾ ḥuzūrına gelüp mānend-i bülbül-i ḥoş-nevāz bāna ve mişāl-i tūṭī-i şekker-ḥā-beyāna gelüp: Ey şāḥib-i tāc-ı le-‘amruk ! Ve’y mālik-i ḥil‘at! Yā

eyyühe'l-müdesir! Bugün 'ıyddur. Büzürg-zādegān-ı ' Arab vesāyir küdegān-ı zevi'l-ḥaseb ser-
cümle ' imāme-i nev ber-ser ü cāme-i mülevvendür. Bir ḳulüb-ı 'ıydgāhda dem-i ṭāvūs girdār-ı

[162b]

zīnet-i tām ile cevelān u çeşm-i ḥorōs-miṣāl elbise-i gūn-ā-gūn birle seyrān iderler. Bize daḥı
gūn gibi şemsī ' imāmeler ve gül gibi rengin cāmeler gerekdür. Didüklerinde seyyid-i enām bu
merāmuñ ḥuşūlen te'emmül itdi ve deryā-yı efkāra tevağğul eyledi. Hāne-i mükerrerlerinde
bunlara lāyık ve ḳāmetlerine muvāfiḳ cāme olmayup nevmid ü ḥāyib beytü'l-kirāmelerine
göndermek münāsib görmeyüp vech-i teveccühin dergāh-ı dānende-i rāz ⁽⁵⁾ u bārgāh-ı
şinevende-i niyaz ḳabline ṭutup ' arz-ı mā-fi'l-bāl ve i' lām-ı ḥāl eyledükde fi'l-fevr Cibr'ıl
' aleyhi's-selām gelüp ḥulel-i cennetden iki ḥulle-i sefid getürdi. Ferzendān-ı ' azizüne giydür.
Diyü ol Ḥāzrete virdi. Anlar daḥı mesrūr u ferahnāk şehzādeleri ṭaleb idüp ḥayyāt-ı ḳudret-i
bālāñuza rāst u ḳadd ve ḳāmetüñüze bī-kem ü kast-ı cāmeler iḥzār idüp ' ālem-i ḡaybdan irsāl
itmişler. Sizleri mesrūrü'l-ḥāl ve münşerihü'l-bāl itmişler. Beyt:

خلعت قدرکه خیاط کرامت آراست
بر قدوقامت اقبال شما آمد راست

⁽¹⁰⁾ Vaḳtā ki ol iki şehzāde cāmeleri ārāyış-i levnden sāde görüp eyitdiler ki: Egerçi bu cāmeler
cediddür lākin mānend-i semen ü yāsemen-sefiddür, bize ezhār-ı bahār u envār-ı eşcār gibi
rengin cāmeler gerekdür. Ol Ḥāzret mütefekkir olduḳda Cibr'ıl-i Emīn ḥiṭāb idüp Yā
Resūla'llah! Ğam yeme ve endühnāk olma ki üstād-i kār-ḥāne-i **sıbgatullah**(Bakara,138) bu
mühimmī itmāma vü bu maḳşūdī iḥtitāma görür. Diyüp cāmeleri bir taşt içine ḳoyup eline ibriḳ
alup şu ḳodi. Ol Ḥāzret dest-i mübārekiyle yudi. ⁽¹⁵⁾ Ḥasan u Ḥüseyn naḳar idüp: Ne aşıl renye
māyilsiz? Diyü şordi. Hasan levn-i aḥḍar ve Ḥüseyn reng-i aḥmer ṭaleb eyledükde dest-i
mu' ciz-nümāsın cāmelere sürdi. Her birinüñ vefḳ-i murādı ve ṭıbḳ-ı nihādı üzre ḳıḳarup ellerine
virdi. Cibr'ıl bu ḥāli müşāhede idüp giryān oldı. Gülzār-ı zamīri ḥār-ı melāle ṭoldı. Ol Ḥāzret
eyitdi: Bi-ḥamdüllah ferzend-i ercümendleriniñ kevkeb-i maḳşūdları burc-ı merāmdan ṭālī' vü
māh-ı murādları sipihr-i ḡaybdan lāmi' oldı. Sebeb-i ḥüzn ü melāl ve bā' iş-i giryē vü kelāl
nedür? Cibr'ıl ⁽²⁰⁾ eyitdi: Cennetde Ḥasan u Ḥüseyn nāmına binā olınān iki ḳaşr-ı bī-ḳuşūruñ bir
vech-i maḥşūş u mu' ayyen iḥtilāf-ı elvān üzre mükevven olması ḥāṭır-ı ' āṭır deryā-yı feyezānda
ma' lūm u muḳarrer ve zamīr-i münīr-i ḥürşid-i leme' ānda münāḳḳaş u muşavver degil midür ki
Ḥasanuñ ḳaşrı zümürüd-i aḥḍardan ve Ḥüseyniñ yāḳūt-ı aḥmerden idi. Ḥālen

[163a]

dağı her biri ol levni ihtiyār itdükleri ol hāleti müş‘ir ve ol melāleti müzekkirdür ki Ḥasanuñ dem-i āhirde te‘şir-i zehrden beşeresi sebze-gün olsa gerek ve Ḥüseyniñ ser-i bā-sa‘ādeti ka‘ olunup gül-i ruhsārı hūn-ı lāle-gün ile sürh olup berk-i ḥazān gibi şolsa gerek. Beyt:

سبزه رخ برخاک مالداز غم زهر حسن
لاله کون کردد شفق از خجلت خون حسین

(5) Şevāhidü’n-nübüvve’de, ‘Āyişe rađia’llāhu ‘anhādan naql ider: Bir gün Cibr’il-i Emīn İmām Ḥüseyni Resūl-i Rabbü’l-‘ālemīn yanında görüp eyitdi ki: Yā Resūla’llāh! Müddet-i qarībede bu civānı senüñ ümmetüñden ve cüyende-i şefā‘atüñden bir kavm-i bedīd ola. Anlaruñ seyfi hayfiyla şehīd ola ve cānib-i Kerbelāda vuķū‘ bulacağın ta‘yīn idüp bir müşt ḥāk-ı sürh getürdi. Bu ḥāk anuñ maḳteli olup hūnī ile rengīn olsa gerek. Diyü ḥaber virdi. Şi‘r:

Her ne ḥākī hūn-ı şehzādeyle hūnīn itdiler ⁽¹⁰⁾

Hep melekler sürme-i çeşm-i cihān-bīn itdiler

Hey müselmānlar neden āl-i Resūle böyle ḥayf

Dehr içinde ne ‘aceb üslūb u āyīn itdiler

Hey ne lāyıḳdur düşüp meydānda ğarḳ-ı hūn ola

Şol dilāverler ki feth-i ḳal‘a-i dīn itdiler

Ammā bu vāḳı‘a-i hāyile-i cigersüzı bu vechile rivāyet ve bu ḥādişe-i pür-ğāyile-i ğam-endüzı bu yüzden ḥikāyet iderler ki şol dem ki Müslim-i ‘Aḳīl fermān-ı ‘ālī-şān-ı İmām ile belde-i Kūfeye vuşūl buldı. Ekābir-i memleket ü zevi’l-mefāḥir-i vilāyet-i mebānī ⁽¹⁵⁾ mütāba‘atı temhīd ü ḳavā‘id-i mübāya‘atı teşyīd idüp yigirmi biñ miḳdārı dilāverān-ı merdüm-şikār u merdümān-ı ḥancer-güzār cem‘ oldı. Müslim, ‘ālī rütbet ‘asākir-i mecmū‘anuñ ḥuluş-ı niyyetlerin ve ḥüsn-i ‘akīdetlerin fehm itdi. Sevād-ı dīdeden midād ezüp Ḥazret-i İmāma mufaşşal u meşrūḥ nāme-i rüşen-i beyān yazup eyitdi: Ey muḳtedā-yı aşḥāb-ı ḥaḳīḳat! Ve’y pīşvā-yı erbāb-ı tarīḳat! Nāme-i muḥālaşat vuşūl bulduḳda bilā-tāḥīr gelesiz. Tā kim bu merz ü büm-ı ḳudüm-ı meymenet-rüsümüñla şeref bula ve dīde-i ulü‘⁽²⁰⁾l-ebşār sürme-i ğubār mevkib-i nuşret-āşāruñla rüşen ola. Beyt:

Ḥurrem-vilāyet ol ki ḳudümüñ şeref vire

Āzād-ı bende şol ki rikābuñda ḥāş ola

Mercūdur ki cevşen-i tevekkūli der-ber ve miğfer-i rızāyı ber-ser ḳılıp ‘azm-i dürüst ile vuşūla iḳdām ve cezm-i kāmil birle ‘izz ü rūda sa‘y u ihtimām idesiz. Beyt:

[163b]

Olmaya kişi murāda vāşıl

Bî-‘azm-i dürüst ü sa‘y-ı kāmıl

Def‘-i hücum-ı erbāb-ı hılāf ve ref‘-i mazarrat-ı aşhāb-ı i‘tisāfda ‘asākır-i mecmū‘anuñ nuķūd-ı himmetleri mebzūl ü maşrūfdur ve zimām-ı imāmet ve‘l-cām-ı hılāfet kefi kifāyetüñze tefvīz olunmaķ ve rūd-ı mes‘ūduñuza mevķūfdur. Beyt:

Tapuña ger silk-i mülk olmazsa rām

Qala aķvāl-i cihān bî-intizām

Ve dostān-ı şadāķat-‘unvānuñ ⁽⁵⁾ nergisvār gözleri reh-güzere leyl ü nehārda ve halkāvār gūşları der-i intizārdadır. Vazī‘ ü şerīf ve kavī ü naķīf aķlāķ-ı kerīmüñüzüñ şākiri ve eşfāķ-ı ‘amīmeñüzüñ zākiri olup bu beytiñ ma‘nāsın vürūd-i şubķ u şām ve bu kelāmuñ fehvāsıñ ezķār-ı ‘aliyyü’d-devām kılmışlardır. Beyt:

O şāhbāz vireydi şeref maķāmumuza

Hümā-yı evc-i sa‘ādet ķonardı bāmumuza

Pes mektüb-ı merķūma itmām u ihtimām buldurup berīd-i şıhķat-i nevīd ile irsāl eyledi. Günlerde bir gün mekān-ı ma‘hūda irdi. ⁽¹⁰⁾ Çıkarup nāmeyi dest-i İmāma viridi. Ol hāzret açup mührin götürdi maķla‘-ı ‘unvānından maķta‘-ı pāyānına dek gözden geçürdi. Ol müfāvaza-i belāģat-meşhūnuñ mażmūnı mefhūmı ve ol mürāsele-i haķīķat-mażmūnuñ meknūnı ma‘lūmı olmaģın dā‘iye-i sefer zamīr-i āyine-nażirinde muķarrer olup bî-tasvīf ü te‘hīr sāk-ı ‘azmi dest-i himmet ile teşmīr idüp mühimmāt-ı levāzım-ı haţt u tirhāle el urdı ve bi‘l-cümle levāzım-ı ‘azmi ‘alī vekū‘l-merām gördi. Huşuş-ı mezbūrdan müntesibān-ı ‘atebe-i hılāfet-penāh habīr-āģāh olduķda ⁽¹⁵⁾ āyine-i şavāb-nümā-yı hāzmda ‘icāletü’l-vaķt bu ‘azmi müstaşsen ü bu sifri müteyemmen görmediler ve mehmā-emken cānib-i ‘Irāķa ‘azm-i rıhletden ferāģatlerin ve dā‘iye-i seferden mücānebetlerin istid‘ā kıldılar. Ol Hāzret berāhīn-i ‘aķliyye vü delāyil-i naķliyye irād idüp tilķa‘-ı mezbūrda revān olmaģı taşmīm eyledi. İsti‘cāl-i tamām ile cümle-i mühimmātından rāy-ı seferi taķdīm eyledi. Bu haber-i vahşet-eşeri ‘Abdu’llāh ibn-i ‘Abbās gūş itdükte İmāma varup eyitdi ki: Ey mellāķ-ı bihār-ı keramet! Ve’y seyyāķ-ı iķtār-ı velāyet! Lenger-i iştıbār ⁽²⁰⁾ lücce-i ķarārdan alındı, zevraķ-ı rıhlet ‘ummān-ı ‘azimete şalındı. Diyü istimā‘ olunur. Zamīr-i münīr müşterī-i tenvīre gün gibi rūşen ve hāķır-ı ‘abīr-i ta‘ķire ‘aķlen ü naķlen müberhendür ki hadīş-i nebevīde **safirū tesihū** buyurulmuşdur. **ve’s-seferu vesīletü’z-zāfer** daķı vāķi‘ olmuşdur. Fi’l-haķīķa fevāyid-i sefer bî-hād u ‘avāyid-i

[164a]

sülük-ı baħr ü ber lâ-yu‘ addür. Velî el-ğurbe kerbe fehvâsından zühül ve’l-celâ’ ‘azîmü’l-belâ’ naşîhati işğâsından ‘udül câyiz degildür ve meşâķ-ı sefer ħaţar-ı ‘azîmden ‘ibâret ve şedâyid-i ķat‘-ı mesâfât-ı pür-maĥâfât ‘azâb-ı caĥîmden kinâyetdür. Kıt‘ a:

Ey niçe şehzâde-i ‘âlî-neseb
‘Azm-i ġurbet itdi oldı nâ-ümîd

Niçe la‘l-i kıymeti dürr-i şemîn
Oldı bu ħâk-ı siyehde nâ-bedîd

İmdi pâ-yı ferâġati dâmen-i ķanâ‘ate çek⁽⁵⁾ ve toĥm-ı ‘azîmeti zemîn-i iķâmete ek. Mışrâ‘:
Vaţan ħuzûrı bilinmez misâfir olmayıcaķ

Zinhâr yerînden taĥarrük etme ve levâzım-ı rıĥleti tedârik kıılma ki Kûfîler ol ħâyifedür ki peder-i büzürgvâruñ terk-i ħürmetin kıılup diyâr-ı ‘İrâķa varduķda nişâne-i tîr-i firâķ oldı. Ğarb-ı ħusâm-ı ħün-âşâmdan câm-ı ħayâtı müdâm-ı memâtle töldü ve birâderüñüz İmâm Ĥasan envâ‘-ı cefâyla mümteĥin olup cism-i şerîfin mecrûĥ itdüklere ve ħân mânın dest-i ħasâret ile talan idüp gitdüklere dâġ-ı ihânet cerĥ-i muşîbet henüz süveydâ-yı dilde⁽¹⁰⁾ bâķîdür. Ahâlî-i Kûfenüñ mihr ü vefâsı mânend-i pertev-i âftâb serî‘ü’z-zevâl ve şıdķ u şafâsı mişâl-i zıl-ı şehâb ķarîbü’l-intikâldür. Aķvâl-ı bâĥılalarına vufûr-ı i‘timâd u ef‘âl-i âĥılalarına kemâl-i i‘tikâd câyiz degildür.
Beyt:

وفا مجوي از يشان وكرنمي شنوي
بهرزه طالب سيمرغ و كيميامي باش

İmâm eyitdi: Bu ħuşuş, üslûb-ı sâbıķa muġâyirdür. Zîrâ Müslim, baña mektûb-ı şıĥĥat-i üslûb irsâl idüp dâr-ı bî‘ate yigirmi biñ adam dâĥil olduķların i‘lâm ve rü‘esâ-yı Kûfe mekâtîb-i şadâķat-i esâlîb⁽¹⁵⁾ tesvîd idüp semt-i ma‘hûda teveccühümüz ehemmi mühimmâtdan idüğün ifhâm eylemişlerdür. Benüm ol diyâra varmam ile irâdet-i ħaķ zühûra ve meşîyyet-i fa‘âl-i muţlaķ şudûra gelse gerek. İbn-i ‘Abbâs eyitdi: Henüz infâz-ı ahkâm-ı sipâh u râ‘iyyet ü icrâm-ı mehâm-ı mülk ü millet vâli Yezîd taşarrufındadır. Eger Kûfîler ħâkimlerin şehirden iĥrâc itseler, ba‘dehu cenâb-ı şerîfüñüz taleb eyleseler ma‘kül idi. Ĥâl bu minvâl üzre olıcaķ ħuzûr-ı ķalb ile ol diyârda tûrmaķ ve ħıyâm-ı ârâmı ferâġ-ı bâl ile ķurmaķ müyesser degildür. Beher ħâl⁽²⁰⁾ ceng ü cidâl ve ħarb ü kıtâl muķarrerdür. Câyizdür ki ol maĥalde şâhid-i ħüsn-i tedbîr manzara-i taķdîrden yüz göstermeye vü muĥaddere-i nuşret menâşsa-i ruşşatda cilveger olmaķ el virmeye. Zîrâ şol ‘arûs-ı maķşûd ki ħacle-i âzâlda cilve-nümâ olmaya vesâde-i şühûda gelmek müyesser degildür ve ol naķş-ı devlet ki kâr-ĥâne-i

[164b]

qademde hāme-i taqdīr ile taḥrīr olmaya ser-levha-i zuhūrda şūret-pezīr olmaḡ mutaşavver degildir. Çün Kūfīyān-ı ḥud‘at-‘unvānuñ kār u girdārı ġayr-ı sedīd ü taṭīḡ-i murāfaḡat u muvāfaḡatleri serḡadd-i muḡālaşatdan ba‘iddür. Kelimāt-ı müzahrefelerin müstaḡsen görme ve mekr ü fitenlerinden emīn olma seni noḡta-şıfat ortaya atarlar. Kendüler pūr-kār-ı girdār kenār çizerler. İmām Ḥüseyn buyurdu ki: Bu gice mülāḡaḡa ⁽⁵⁾ ideyin, yarın cevāb vireyin. Rāvī aydur: Ḥazret-i İmām cānib-i ‘Irāḡa gitmek için Qur‘ān-ı ‘Azīmden fal açdı: **Küllü nefsin zāiḡatü’l-mevti ve innemā tüveffevne ücūreküm yevme’l-ḡiyāmeti**(Âl-i İmrân,185) āyeti geldi. Şadaḡallāhü’l-‘azīm ve şadaḡe Resūlühü’l-kerīm cedd-i büzürgvārumdan ḡ‘ābda ḡuş itdügüm ḡiṭāb u fālumda gelen kelām-ı melikü’l-vahḡāb birbirine şāhid ve benüm şehādetimi mü‘eyyiddür. Diyü buyurdu. Mışrā‘ :

Ref‘-i taqdīr-i bi-tedbīr-i neşāyid-gerden

Ertesi ibn-i ‘Abbās gelüp: Yebne Resūli’llah! Fıkr-i rezīnūniz neye münce ve re’y-i metīnūniz nenün üzerine ⁽¹⁰⁾ muḡarrer oldu. Didükde İmām eyitdi: Bu gice niçe bıkır-ı fıkrī ve sāde ḡayāldede cilveger kıldum. Bi’l-āḡhire sefer-i ‘Irāḡı muḡarrer kıldum. Ḳazā vü ḡader ve meşīyyet-i ḡālīḡü’l-beşer her ne ise ḡabūl itdüm. Li’müellifihu:

در جمله کار هر که قضا را رضاهد

از تاب آفتاب حوادث چه غم خورد

İbn-i ‘Abbās gördi ki ol ḡamāme-i ḡarem-ḡürmetiñ bu diyārdan ḡuşı uçmuş, ḡāfile-i şabr u ḡarārı göçmiş. Eyitdi ki çün sefer muḡarrerdür bārī vilāyet-i Yemene müteveccih oluñ ki memālik-i bī-hem-tāsı ḡulūb-ı ehlu’llah gibi vesī‘ vü re‘āyā ve berāyāsı ⁽¹⁵⁾ şamīm-i cāndan fermān-ı lāzımü’l-iz‘ānuñuza muṭī‘dür ve felek zātü’l-burūc-mānend ḡilā‘ müşeyyedesi bī-ḡadd ve ḡişārı nil-ḡūn-i āsmānāsā ḡuşūn mümeḡhedesi lā-yu‘addur ve cibāl-i şāmiḡātı ḡumme-i ḡubbe-i felekü’l-eflāka berāber ve tellāl-i ‘āliyāt-ı rāsīḡātı rif‘atde semāvāt ile hem-serdür ve ḡabile-i Hemedān muḡıbb-i ḡānedān olduğundan ḡayrı ekşer ahālī-i vilāyet cezbe-i muḡabbetūñuzle meczūblardur ve cümle ḡavāş u eşḡāl-ı iḡlāş şādīḡu’l-iḡtişāşdan maḡsūblardur. Anlaruñ ḡişn-ı muḡabbetine taḡşīn idüp kimīn kīn-i a‘dādan bir müddet emīn olmaḡ evvelī vü ensebdür ⁽²⁰⁾ ve bi’l-cümle cāy-ı muḡāfātadan ictināb u iḡtirāz şavb-ı şavāba aḡrebdür. Beyt:

Fitne ye’cūc niye ol cānibdür resedd-i sedīd

Ḥavf-ı a‘dādan emīn olmaḡ için ḡişn-ı ḡaşīn

Vilāyet-i Yemen, yümün-i ḡudümüñuz ile müteyemmen olup südde-i seniyye-i sa‘ādet-irtisāmuñuz ve ‘utbe-i ‘aliyye-i maḡmūdü’l-maḡāmuñuz merkez-i dāyire-i sipāh ve rā‘iyyet ü müdārā e‘izze-i mülk ü millet

[165a]

olup karar eyledükden sonra tertib-i leşker eyleyüp her diyāra ki ‘azimet eylesin memālik-i mahrūseye mülhāk idüp taḥṣil-i miknet eylesin. İmām eyitdi: Güftār-ı neşāyih-i i‘lānuñ ve kelimāt-ı şadākat-nişānuñ şahīḥdür. Lākin cānib-i mezbūra ‘azimet dā‘iye-i zamīrüm ve ḥāṭıra-i ḥāṭır kesīrūmdür. Bu sefer-i miḥnet-eşerde zuhūr bulıcaḫ vāḳı‘a-i ‘uzmā ve şudūr idecek ḥādise-i kübrā vardur. Deryā-yı ‘irfānuñuz muḥīḥdür ki peder-i ⁽⁵⁾ ğufrān-dişārum defa‘atle minbere çıḳup buyurdı ki: Üniyet ilmül-belāyā vel-menāyā ḥālā ol kitāb ma‘lūmum ve nihāyet i‘mār ve ğāyet ācāl-ı ehl-i beyt mefhūmumdur. Min-ba‘d ibrām eyleme ve bu bābda bir kelime söyleme ki zimām-ı ihtiyār yedd-i meşiyete virilmişdür. Ne cānibe dilerse çeker ve nice isterse eyle ider. Beyt:

بار هاكفته ام وبارد كرميكويم
 كه من دلشده اين ره نه بخودمي پويم
 من اكر خارم اكر كل چمن ارايي هست
 كه ازان دست كه مي پروردم مي رويم

Bu nev‘a niçe kelimāt eyledi ve bu üslüb üzre niçe nikāt-ı ⁽¹⁰⁾ ḥikmet-semāt söyledi. Zebān-ı keramet-beyānı ol ḥālde güyā tercemān-ı taḫdīr-i ilāhī ve vāsīta-i takrir-i muğayyebāt-ı nāmütenāhī olmişdi. ‘Abdu’llah ibn-i ‘Abbās ziyāde müte‘allim oldı. Nā-çār vedā‘ idüp bu ma‘nāyı mütekellim oldı. Kıt‘a:

Ne yere devlet ile ‘azm itseñ
 Nuşret ü fetḫ hem-‘inān olsun
 Şām irüp ḳanḳı menzile k’iresin
 Baḫt-ı bī-dār pā-sebān olsun

El-ḳışşa māh-ı zi‘l-ḥiccenüñ üçünci günü Ḥazret-i İmām ehl ü ‘ıyālī ve nisvān u eṭfālī için tertib-i maḥāmīl ḳılup ve levazım-ı ḥaṭṭ u terḥālī kāmīl ü şāmīl görüp Mekke-i Mu‘azzamadan ⁽¹⁵⁾ cānib-i Kūfeye ‘azimet eyledi. Ḳazā-yı ilāhī ol gün Müslim-i ‘Aḳīl libās-ı ḥayātdan ‘ārī vü niḳāb-ı türābda mütevārī olduĝı gün idi. İmām me‘ālī menzilet daḫı Şaffāḥ-nām menzile vuşul bulduḳda Ferazdaḳ ki niçe şā‘ir-i ferzāneye naṭ‘-ı belāĝatde beydaḳ sürmiş ve niçe nāzım eş‘ār-ı bedāyi‘-i şi‘āruñ sevḳ-i ḥayālde seb‘a-i mu‘allaḳasın durmuş şā‘ir-i māhir idi. Ruḫ-ı ferruḫ feraḫ-baḫş-ı İmāmı mu‘āyene ḳılduḳda fi‘l-ḥāl atından piyāde olup rikāb-ı rif‘at-nişābına yüz sürdi ve eş‘ār-ı medāyih-şi‘ār okuyup ḳarşusunda ṭurdı. ⁽²⁰⁾ Ol Ḥazretüñ Ferazdaḳ Kūfeden geldiĝi ma‘lūmı olıcaḫ, ahālī-i Kūfeden ḥaber şordı. Eyitdi ki: Ḥazretüñüz sālīk-i mesālik ‘iffet ü diyānet olmaĝın zāhiren meyl ü raĝbetleri sizedür; lākin Yezīd-i mālīk-i memālik ḳudret ü miknet olmaĝla zamān-ı ḥuşūmetde mu‘āvenet ü mutāba‘atları añadur. Nazm:

بهنگام راحت متابع شوند

[165b]

بو وقت مشقت منازع شوند

چو دولت دراید همه چاکرند

بنکبت ز هر د شمنی بد ترند

İmām-ı hümām taşdıķ itdi. Ferazdaķ vedā⁶ idüp gitdi. Vaķtā ki İmām, Hürşid-i menzilet-i Baṭnū'z-ziyā dimekle ma⁶ rūf menzile yetdi. Qays bin Müshir ile ahāli-i Kūfeye mektüb irsāl itdi. Maẓmūn-ı şerīfnde: Müslim-i 'Aķil baña nāme gönderdi. Serīr-i hilāfetde mesned-nişin olmam bābında sizūñ müttefeķu'l-kelime olduġuñuz ⁽⁵⁾ bildürdi. Haķķ Te'ālā sizlere ḡayrlar virsin ve sa'y-ı meşķūruñuz muķābelesinde derecāt-ı 'āliyeye irġürsin. Ben daġı mektüb 'akabınca varmaķ üzreyin ve's-selam. Qays, nāmeyi alup cānib-i Kūfeye revān oldı. Günlerde bir ġün Qādisiyye-nām maḡalle vuşul buldı. İttifaķa ibn-i Ziyād Huşayn-i Nūmeyr-nām bed-encāma bir miķdār 'asker қоşup zabt-ı ma'ābir ü hıfz-ı mesālik için göndermiş idi. Ol zālīm-i bed-kār daġı ol maḡalle gelüp ḡidmet-i mezbūra kıyām göstermiş idi. Melā zamān 'atebe-i imāmet-penāh bu ma' nīden ġāfil ve ⁽¹⁰⁾ bu mekr ü tedlisden zāhil idi. Hemān-dem Qaysı tıutup muḡkem bend itdiler, ḡuzūr-ı ibn-i Ziyāda iletdiler. İbn-i Ziyād, emr idüp nāyire-i 'azāb ile cānına odlar yaķdılar. Āḡirü'l-emr қаşr-ı dārü'l-emmāreden aşāġı bıraķdılar. Şahbāz-ı rūḡı āşiyāne-i bedenden zirve-i fülk-i beķāya 'uruc itdi ve ḡazret-i İmām daġı ol maḡalden göçüp Zāt-ı 'Örf-nām menzile yetdi. Beşir bin Ġālib-nām kimesneyi anda gördi. Kūfeden geldüġün ma'lūm idinüp aḡvāl-i Kūfiyāndan ḡaber şordı. Eyitdi ki: Yebne Resūli'llah! El-kūfi lā-yūfi meşeli meşhürdur. ⁽¹⁵⁾ Ve başar-ı başiretlerin envār-ı sa'ādet-i müşāhedesinden dürdur. ḡazret-i İmām taşdıķ idüp yekrān-ı 'azīmete 'inān gösterdi ve kūh u beyābān қаt' idüp menzil-i dūrūda irdi. Gördiler ki bir merġzār-ı dil-ġuşā ve bir sebzezār-ı meserret-fezāda mişāl-i eşcār-ı şüküfedār ḡaymeler қurulmuş ve mānend-i ġül-i pīrūze aṭnāb yer yer sāyebānlar urulmuş. Beyt:

Қurulmuş her yañada çetr-i zībā

Döşenmiş her ṭarafda naṭ' -ı dībā

Bu ḡıyām-ı gerdün-қıyāmuñ nāşıbı vü bu ṭārem-i felek-i irtisāmuñ şāḡibi kimdür? Diyü su'āl olundı. Eyitdiler ki: ⁽²⁰⁾ Zūheyr ibn-i Qaysdur. Cenāb-ı şerīfine da'vet olunduġda Zūheyr ṭarīķ-i iyābı sedd ü saḡn-ı müteyemmin-i İmāmı redd itmek şadedinde iken tabaşşur-ı tām ve te'emmül-i mā-lā-kelām idüp: Bu ne fikr-i bī-hüde ve kār-ı nā-sütüdedür ki ribķa-i rıķķıyyetün raķabe-i cānuma ṭavķ-ı devlet bilmeyem ve bend-i kemend-i 'ubūdiyyetin gerden-i cennātuma қılāde-i 'izzet қılmayam. ḡāme gibi

[166a]

sırdan qadem kılsam revādur ve āb-miṣāl yüzüm üzre sürünüvarsam sezādur. ‘Ale’l-ḥuṣūṣ da‘ vete icābet lāzımdur. Diyüp bu ma‘ nāyı beyān ve bu fehvāyı ‘ ayān eyledi. Nazm:

İdeyin dir iseñ cihānda ḥuzūr

Āsītān-ı sa‘ ādetine yüz ur

Ger nazār eyler ise sen ḥāke

Ḳadrile başuñ ire eflāke

Fi’l-ḥāl ḳalkup ḥuzūr-ı fāizü’n-nūr-ı İmāma gitdi. Ol Ḥazret ḥiṭāb itdi ve eyitdi: Yā Züheyr! ⁽⁵⁾ Hiç ḳādir misin ki yek-rān-ı müṣāhedeyi meydān-ı muḥabbetu’llāhda cilve-sāz kılasın ve şemşir-i ābdārla āteş-i ifsād-ı ehl-i fesādı munṭafı kılup pervānevār ḥavāli-i şem‘-i şahādetde pervāz kılasın. Beyt:

زجان بکنري تا بجانان رسي

زنور شهادت بايمان رسي

Züheyr, vufūr-ı şādīden mütebessim oldu ve bu iki beytüñ fehvāsın müterennim oldu. Beyt:

سري كه پش تو بر آستان خدمت نيست

سريست او كه سزاوار تاج عزت نيست

به پش اهل نظر كم بودز پروانه

دلي كه سوخته آتش محبت نيست

⁽¹⁰⁾ Yebne Resūli’llah! Müddet-i medīd ve emed-i ba‘iddür ki bu devlete müteraşşid u müteraḳḳıb ve bu sa‘ādete müteşavvıḳ u müterağğıb idüm. Beyt:

ممت خدایر اكه رسيدم بكام خویش

ديدم شراب شوق شهادت بجام خویش

Meydān-ı muḥabbetüñde ve meclā-yı meveddetüñde ṭal‘at-ı mergi āyīne-i ḥusāmıda müṣāhede kılamak murād-ı cānum ve şerbet-i şehādeti peymāne-i miğferden nüş eylemek maḳşūd-ı cinānumdur. Diyüp der-i ḥayme-i İmāma çıḳup ḥuddāmına emr itdi. Fi’l-ḥāl ḥayme vü ḥargāhın getürdiler. Vişāḳ-ı cevzā-nitāḳ-ı İmām ḳurbunda ḳurdılar. Ba‘dehu ⁽¹⁵⁾ aḳreb-i aḳrabāsına ve yārān u aşdıḳāsına eyitdi ki: Kimüñ ki süveydā-yı dilinde sevdā-yı şahādet ola benümle muvāfaḳat u murāfaḳat göstereyin ve anuñ ki ḥazḳı olmaya benden mücānebet eylesin. Ağleb-i yārānı Züheyrden i‘rāz itdiler. Ārzü-yı ḥatırları olduğı yere gitdiler. Andan soñra ḥatunına ḥiṭāb itdi ve eyitdi: Ey yār-ı ğam-güsār! Ve’y hem-dem-i vefādār! Şamīm-i dilden İmām Ḥüseynüñ ğāşiye-i ‘ubūdiyyetin berdüş itdüm ve ḥalka-i rıḳḳıyyetin gūş-ı cānuma mengüş itdüm. Ayaḳ bağı olma, senüñ ayağıñ yolın vireyin ḥuḳūḳ-ı şer‘iyyeñ ⁽²⁰⁾ edā ideyin, ḳabīle vü ‘aşiyeñe göndereyin. Ḥatun eyitdi: Ey merd-i merdāne! Ve’y yegāne-i zamāne! Dilersin ki ḥidmetkār-ı

ferzend-i Murtażā olasin, ben dahı isterüm ki perestār-ı harem-i duhterān-ı Fāṭıma-i Zehrā olam.
Pes ikisi bi'l-ittifāk kemer-i 'ubūdiyyet-i evlād-ı Resūli miyān-ı cānlarına üstüvār itdiler.
Ḥidmet-i aḥfād-ı betūli

[166b]

iḥtiyār eylediler. Mıṣrā' :

این کار دولتست کنون تا کر ارسد

Menzil-i mezbūrdan göçüp Şaḫraḫ dimekle müsem mā menzile irdükde ol Ḥazret Kūfeden gelür bir adam gördi. Yanına da'vet idüp aḥvāl-i Kūfeden haber şordı. Ol merd-i sāde-dil niḫāb-ı irtiyābı ruḥsāre-i taḥkikden ref' itdi ve eyitdi: Ahāl-i Kūfenūñ çehre-i şadākatleri nāḥun-ı naḫz-ı 'ahd ile ḫarāş u ḫurūf-ı muḫālaşatları şemşir-i muḫālefet birle şaḫāyif-i ⁽⁵⁾ ḥāllerinden bi'l-külliyeye tıraş olmuşdur. Sālik-i mesālik-iḫlās u zāhib-i mezāhib-iḫtişāş olmaḫ mutaşavver degildir. Ne sözlerinde vefā ve ne yüzlerinde ḫayā Müslim-i 'Aḫīli ve Hānī bin 'Urveyi tiğ-i ḡadrle ma' rız-ı helāke irgürüp şubḫ-ı zindegānīlerin şāma döndürdiler. Tenlerin ber-dār idüp başların Şāma gönderdiler. İmām-ı hümām bu ḫaber-i ḡam-āveri gūş itdükde **İnnā lillāhi ve innā ileyhi raci'un.**(Bakara,156) Diyüp mu'ānedet-i dehr-i bī-fercāma ve te'ākub-ı şedāyid-i eyyāma şabr idüp āh eylemedi. Bu ḫāl-i musibet-meālden ⁽¹⁰⁾ bir ferdi āḡāh eylemedi. Rāvī aydur: Müslimūñ on üç yaşında bir kıızı var idi ki duhterān-ı İmām Ḥüseyn ile muşāhib idi ve ol Ḥazret-i dāyimū'l-evkāt merā'āt-ı ḫāṭır-ı 'āṭırına rāḡıb idi. Vaḫtā ki menzil-i merḫūmda ḫayme-i iḫāmeti ḫurdı. Ḳā'ide-i me'lūfesi üzre meclis-i İmāma gelüp oturdı. Ol Ḥazret 'ādet-i sābıḫaya muḡāyir ḡāh dīde-i merḫamet ile yüzüne baḡdı ḫaldı ve ḡāh zebān-ı mülāyemet birle ḫāṭırın ele aldı. Ḥadden mütecāviz nevāziş ü mürā'āden ve ri'āyet ü ikrāmātdan duhteriñ neyl-i zamīrine noḫta-i ⁽¹⁵⁾ şek düşüp: Yebne Resūli'llah! Baña bir mertebede mülāṭafat gösterürsüz ve bir derecede ri'āyet kılursüz ki ol maḫūle-i nevāziş-i yetimān-ı muşibet-resideye ve ol aşl-ı mürā'āti merdümān-ı muḫabbet dīdeye kılurlar. Meger ki pederüm dār-ı fenādan rıḫlet itdi. Mıṣrā' :

Civār-ı raḫmet-i raḫmāna gitdi

Bu muşibete şabr-ı tākāt-i beşerīden bī-rūn olmaḡun bī-iḫtiyār cez'-i yemānisin güher-nişār itdi ve eyitdi: Ḥāṭıruñ pür-ḡam ve zamīrūñ derhem ḫılma ki ben pederūñ olayın ve hemşirem Zeyneb māderūñ ve duhterlerüm ḫāherūñ ve oḡıllarum birāderūñ olsun. Duhter-i miḫnet- ⁽²⁰⁾ reside bī-tākāt olup Ābtāh. Diyüp feryād itdi ve bu ebyātuñ mażmūnın ādāb-ı 'Arab üzre inşā vü inşād itdi.

ای کاشکی نخست ز مادر ترادمی

تا انجینین زدست پدر را نادامی

اي كاشكي ثنا ختمي خوابگاه او
ناسر چو خاک بر قدم اونهادمي
ای کاشکی بگریه شدی راست کار من
ناجویهاز چشمه چشم کشاد می

[167a]

Vesāyir birāderleri vü tevābi⁶ ve levāhiḳ ü dostān-ı muvāfiḳ bu aḥbār-ı mūḥiṣeyi istimā⁶
eyledüklerinde bir vechile nāle vü efḡān itdiler ki zemān ü zamānı lerzān u sükkān-ı heft-āsmānı
giryān itdiler ve bu ebyātuñ mefhūmın vird-i zebān u semīr-i cān eylediler. Kıt⁶ a:

Ol gözüm nūrı benim çün ki nazardan gitdi
Gele ey dīde-i ḡam-dīde revān aḡlalyalum

Ey ciger ḳan olıgör mātem-i cānāne için
Aḡlarız bārī hele derdile ḳan aḡlalyalum⁽⁵⁾

Dökelüm göz yaşını kūze-i dolāb gibi
İdelüm ḥasretile āh u fiḡān aḡlalyalum

Ġuşşamuz kışşasını şerḥ idelüm ehl-i dile
Oḳuyup ḡam varāḳın niçe zamān aḡlalyalum

Niçe bir şaḳlalyalum dilde musībet dāḡın
Ḳılalum sūz u güdāz ile ⁶ ayān aḡlalyalum

İmām Ḥüseyn, muşībet-i Müslimden mutazaccir u mülāḥaza-i ser-encāmķarla müteḥayyir idi. Getürmişlerdür ki Ḥazret-i İmāmuñ yārān-ı şefiḳ u hevādārān-ı şiddiḳlarından ba⁶ zı zevāhir-i cevahir-gütār-ı naşīḥat-āşāra niḡām u dürer-i ferāyid-i mev⁶ izet-şi⁶ āra intizām virüp eyitdiler ki: Ey dürc-i devletüñ dürr-i şehvārı! V⁶ey burc-ı⁽¹⁰⁾ ⁶ izzetiñ necm-i seyyārı! Nefs-i nefisüñüze merḥamet ü ehl-i beyt-i ⁶ işmet-ḳarīne şefḳat ḳılup dā⁶ iye-i sefer-i Kūfeden ferāḡat ve vaṭan-ı aşluñuza mürāca⁶ at buyuruñ ki ehl-i Kūfenüñ ⁶ ahd-ı ḡadr-āmizlerinde vefādan eşer ve sīne-i pür-kīne-i fitne-engizlerinde şafādan ḥaber yoḡdur. Başar-ı şadāḳatleri kuḥlü'l-celā-yı ḥaḳiḳatle mūkaḥḥal u mihr-i muḥabbetleri burc-ı muḥālaşata muḥavvel olmaḳ müyesser degildir. Ol diyārda ḡarībsiz, ni⁶ met-i yār-ı vefādārdan bī-naşībsiz, püşt-i istizhārı miḥrābvār Ka⁶ beye virmek aḳvādur. Ya⁶ nī⁽¹⁵⁾ dārü'l-emn-i ḥaremu'llāha ⁶ avdet, cümleden evlādur. Ferzendān-ı ⁶ aḳil u nebīrgān-ı aşil bu güftārı istimā⁶ itdüklerinde eyitdiler ki: Varalum ⁶ adū-yı bed-ḥūydan Müslimüñ intikāmın alup ḥūnların cür⁶ avār yerlere şaçalum veyāḥūd ol cām ki Müslim nūş itdi biz daḡı içelüm. Beyt:

Şürāhīvār başın ortaya koyan bezm-i rezm içre
Ecel cāmını nüş itmekte şāhā ğam yemez hergiz

Ĥāşıl-ı kelām aĥz-ı şāra maĥşūr ve ĥulāşa-i meram iĥād-ı nāyire peygāra maĥşūrdur. Mışrā^ç:

Bu nev^ç a zindeġānīden olmayuñ

Ĥāzret-i İmām Lā ĥayra fi ’l-^ç ayş⁽²⁰⁾ b^ç adehū hā ’ülā. Diyü buyurdılar. Beyt:

زندکی بهر دیدن یارست
یار چون نیست زندکی عارست

Maĥām-ı merĥūmdan mürūr idüp Zebāle-nām mevzi^ç e ĥonduĥda ‘Ömer-i Sa^ç ddan mektüb ile ĥāşid vārid olup mażmūn-ı ĥaĥīĥat eş^ç arında ehl-i Kūfe ĥabş-siretleri ĥasebince ĥā^ç ide-i ġaddārlıġı āşĥār

[167b]

ve ĥubĥ seriretleri vefĥınca resm-i cefākārlıġı tekrār izhār eylediler. Müslimūñ bisāṭ-ı inbisāṭ-ı cem^ç iyetin munṭavī vü şem^ç -i cem^ç -i meserretin munṭafi ĥılup küşte-i ĥusām-ı ĥışām ve Hānī bin ‘Urveyi ĥatīl-i tiġ-i ālām ĥılduĥların i^ç lām itmiş. İmām Ĥüseyn mefhūm-ı mürāseleden me ’āl-i ĥāle muṭṭalı^ç oldı ve ol nāme-i muşibet-^ç unvānı mekāyid-i rüzġarla meşĥūn buldı. Bu aĥbār-ı melālet-āşār ki ordu-yı ĥümāyūn-ı İmāmda intişār buldı, eṭrāf⁽⁵⁾ u eknāfdan cem^ç olup Şebistān ĥidmetine şem^ç olan ṭāyife **Esselāmetü fil-vahdet**. Diyü mūr u melaĥ gibi tār u mār oldı. İmām Ĥüseyn Şa^ç lebe-nām menzile nüzül itdüĥde hemşiresi Ĥülşüm Ĥatunuñ zānūsın yaşdanub ĥ^v āba varmış iken bī-dār oldı. Hezār ġuşşa vü endüh birle eşĥbār oldı. Ĥülşüm eyitdi: Ey ĥurretü’l-^ç ayn-ı Muşṭafā! Bā^ç iş ĥūzn ü bükā nedür? Eyitdi ki: Ĥālīyā ‘ālem-i mişālde ve āyīne-i ĥayālde şüret-i bükāyla seyyid-i ‘ālem zūhūr itdi ve eyitdi: Ey Ĥüseyn! Ĥayāt-ı ebed ve ‘ayş-ı raġad ĥuşūlı ĥarīb olmışdur. ⁽¹⁰⁾ Ve yanumda bir süvār gördüm baña eyitdi ki: Sen revān olduĥca merk-i seng yanuñca bile revān olur, sen şitābān olduĥca merk bile şitābān olur. Bī-iĥtiyār bī-dār oldum. Ceddümūñ bükāsı baña te ’şir itdi. Ĥādīşe-i vāĥı^ç a-i hāyile-i nebī beni dilgīr itdi. Perdeġiyān-ı ‘işmet-penāh maĥzūn u perīşān-dil ve bükā vü melāle münfa^ç il oldılar ve evlād-ı İmāmdan ‘Ali Ekber ki civān-suĥan ve rüy-ı fazīlet-perver idi, taĥaddüm itdi ve eyitdi: Ey peder-i ‘azīz! Biz Ĥaĥĥlayuz, Ĥaĥĥ bizümledür. Pes merk bize veyā biz merke irişmekden ne ĥavfumuz vardır? ⁽¹⁵⁾ Ĥuşūşā ‘ālemde libās-ı ĥayāt zū^ç -i māh-ı şeb-tāb gibi müste^ç ar u esās-ı ‘ömr ĥāne-i ĥabābāsā nā-pāydārdur ve cümle ebnā-yı ādem belki kaffe-i ehl-i ‘ālem **küllü nefsin zā ’iĥatül-mevt**(Āl-i İmrān,185) şerbetiyle helāk olmaĥ mu^ç ayyen ve misāfirān-ı bādiye-i dünyā **eyne mā-tekūnū yüdrikkümü’l-mevt**(Nisā,78) şāh-rāhından ġüzer itmek muĥarrer ü müteyāĥĥandur. Ĥıṭ^ç a:

که رخیت تخم امآنی بکشت زار جهان

که برق حادثه آتش بخر منش نفعند
کدام دوحه اقبال سر کشید بچرخ
(20) که صرصر اجلس عاقبت زببخ نکند

Āḥād-ı mümkinātdan bir aḥad yoḡdur ki ehre-i fenāyı āyīne-i merkde mu‘āyene itmeye ve şadā-yı zeng-i raḡīli peyk-i ecelden işitmeye. Rübā‘ ī:

دنیا کذ زنده و فلک کرد انست
که باطرب و نشاط و که زند انست
نه دولت و یارمآند و محنت و غم
دنیا همه کُل من علیها فآن است

Ey peder! ün gülşen-i fenāyı nefehāt-ı

[168a]

reyāḡin-i veledāru‘l-āhirati hayrun(Nahl,30) ile ārāste vü gülzār-ı şehādeti şakāyık-ı ḡakāyık-ı yurzeḡüne ferihīne(Āl-i İmrān,169-170) birle pīrāste bilürüz; bize mevt devlet-i ebedī vü sa‘ādet-i sermedīdür. Beyt:

مرک برک آمد که راخها دروست
مرک سازد مغز راپید از پوست
مرک بردارد حجاب مآز پیش
تارویم از فرع سوي اصل خویش
مرک جانهار اسوي جانان کشد
بلبلانرا جانب بستان کشد

Pes ol menzilden daḡı göçüp ⁽⁵⁾ gitdi. atḡatāne-nām mevzi‘e varup olanca ‘askerin cem‘ itdi ve her biriyle ḡelālleşüp ḡālīyā Müslim seyf-i ḡayf ile şehīd oldı. Diyü ḡaber geldi. Kūfiyān-ı bī-vefāya ‘ādet-i nā-sütüdeleri vefḡınca hevā-yı ḡubb-ı dūnyā ḡālib olmuş, her biri ḡarīḡ-i vifākdan ‘udül idüp sebīl-i nifāḡa zāhib olmuş min-ba‘d tāb-ı āftāb-ı ḡavādişden kām-dil ile bir dem āsüde vü zūlmet-i zūlm-i erbāb-ı ‘udvāndan bir şeb bister-i istirāḡatda ḡunüde olmaḡ muḡāldür. İmdi ‘inān-ı iḡtiyār u licām-ı zehāb ve ḡararuñuz ḡabza-i rızā ⁽¹⁰⁾ vü kef-i irtizā-kerde olsun. Bir ferde māni‘ ü bir aḡada münāzi‘ degilüm. Didüklerinde cādde-i muvāfaḡatdan inşirāf u sebīl-i şadāḡatden inḡirāf gösteren yārān-ı ‘aziz fi‘l-ḡāl yek-rān-ı ‘azimete ‘inān u semend-i mücānebetey meydān gösterdiler. Ancaḡ İmām-ı ḡurşid-rif’ atin ferzend-i dil-bendleri ve iḡvān-ı sa‘ādet-mendleri ve ḡıḡış ü ḡıḡışāvendleri vü aḡaşş-ı iḡtişāşla maḡşuş olan yārān-ı ercümendleri ḡaldı. ḡazret-i İmām anlara daḡı iḡdām idüp eyitdi ki: Ey dostān-ı ḡaḡḡ-güzār! Ve’y ḡullān-ı vefādār! Evlād u aḡrabā benden cüdā ⁽¹⁵⁾ olmaz ve bir ḡadem ayrılmaz ammā size icāzetdür

fırşat-ı ğubār-ı külfetden mu‘arrā vü rāh-ı ruḥşat-ı ḥār-ı fītne vü fesāddan müberrā iken cānib-i Ka‘be-i ḥarāma iḥrām-ı ‘azīmet ve telbiye-i ‘avdet ile mürāca‘at idüñ. Vaḳtā ki bu güftār-ı hicran-āşār-ı istimā‘ itdiler. Bir yerden zebān-ı iḥlāş ve dehān-ı iḥtişāş açup iẓhār-ı şıdḳ u niyyet idüp eyitdiler: Yebne Resūli‘llah! Hezār cān-ı muḳaddes nişār-ı ḥāk-i pāyuñ olsun ki sipihr-i hidāyetüñ māhı ve mesned ü müşeyyed-i İmāmetüñ şāhısın. Beyt:

مأییم و خاک کویت تاجان زتن براید
(20) هرکز توسریه پچد پشک بسر دراید

Her ki bugün senden yüz döndürüp ḥidmet-i şerīfüñden i‘rāz ider, yarın ne gözle cemāl-i ferruḥ-ı fālīke nazār eyler? Rübā‘ī:

ای قبله هرکه مقبل آمد رویت
روی دل و جان بختیاران سویت
امروز کسی کز تو بگرداند روی
فردا بکدام دیده بند رویت

[168b]

Biz dāmen-i muḥabbetüñden ne ḥucet ile el çekevüz müdebber-i taḥmīnine cān ile kiştār-ı ḥizlānda ekevüz ḥizmet-i mülāzemetüñ ki sebeb-i ḥuşul-i mülk-i ebed ve bā‘iş-i pādīşāhī taḥt-ı muḥalleddür, seni ḳoyup ḳanḳı mülkete yüz uralum ve ne memlekete ‘azīmet gösterelüm. Belek-i mülk anı bilürüz ki sulṭānı sen olasın ve cān aña dirüz ki cānānı sen olasın. Nazm:

خوشاملکی ه سلطانش توباشی
خوشاجانی که جانانش توباشی
خوشارویی که در روی توباشد
خوشاچشمی انسانش توباشی (5)
بدردل بسر بردیم عمری
بیوی انکه درمآنش توباشی

Ey recebān-ı ravza-i risālet! Ve’y yāsemen-i gülşen-i celālet! Bizi bostān-ı vişālüñden ḥāristān-ı firāḳa vü senglāḥ-ı iftirāḳa şalma ki ṭotalum cümle-i ‘ālem pür gül ü gülzārdur ḥārḥār-ı ‘aşḳ cemālüñle nazārumuzda ḥārdan ḥārdur. Beyt:

باخار غم عشقت آویخته از دامن
کوته نظری باشد رفتن بکلستانها
کرد رطلبت مآر انجی بر تدغم نست
چون عشق حرم باشد سهلست بیابانها

Ġubār-ı südde-i sa‘ādet āsāruñ ⁽¹⁰⁾ nur-ı bāşıra-i basiret ũlũ’l-ebşār ve kuġlũ’l-cevāhir ‘uyũn-ı a‘yān-ı ŧehir ũ diyārdur. Sen ŧeh-suvār-ı mızmār-ı hidāyetden niħe ferzānelikler gŕrdũk. Ĥaħ-şināslıħ semendin meydān-ı mutāba‘ate sũrdũk. Nihāl-i muġabbetũñ, cinān-ı cānumuzda mefrũz ve naġl-i mũveddetũñ, ħadāyık-ı cānumuzda merkũzdir. Nice ħalilũ’l-himmet ola ki bunuñ gibi yārlıħ deminde muvāfaħat itmeye ve def -i mazarrat-ı a‘dā-yı bed-rāy iħũn rikāb-ı ŧeref-nişābuñla bile gitmeye. Beyt:

دامن دولت جاويدو کرييان اميد
حيف باشد که بکير نود کر بکذارند

Zamān-ı gŕr ũ dārda ⁽¹⁵⁾ vũ avān-ı zehāb u ħarārda fermān-ı celilũ’l-‘ũnvāna imtişāl idũp Ĥāk-i pāy-i tũtiyā i‘tibāra cānlar nişār itmekle iftiġār iderũz. Diyũp ešnā-yı kelāmda ħaħarāt-ı ‘iberātı ŧafaġāt u cennāta nişār itdiler. Bu ħāletle dāde-i sa‘ādet dāde-i İmāmı daġı eşkbār itdiler. İmām ħible-i Hũdā mezbũrlara ħayr du‘ā itdi. Menzil-i mesfũrdan gŕħũp gitdi. Rāvī aydur: İbn-i Ziyād-ı menġũs cānib-i Mekkeye cāsũs gŕnderũp: İmām Ĥũseyñ Ka‘beden ħıħup Kũfeye ‘āzim olduħda ħaber getũresin. Dimegin cāsũs-ı merħũm aġvāl-i İmāma vāħıf olup ⁽²⁰⁾ bāl-i isti‘cāl aħup ibn-i Ziyāduñ ħuzũruna irdi. İmām Ĥũseyñ yigirmi gũndũr ki ħarem-i muġterem mescidũ’l-ħarāmdan ħıħup bi’l-fi‘l ħabile-i sũkũta gelũp vāşıl oldu. Diyũ ħaber virdi. Vaħtā ki ibn-i Ziyād bu ħaberi işitdi. Ĥũrr bin Yezid riyāġıye biñ sũvār ħoşup irsāl itdi ve eyitdi: Ĥũseyñ

[169a]

Mekkedden ħıħup bu ħarafa gelmek ũzredũr. İmdi tāb-ı ŧitāb ile iresin, semt-i āġara gitmege māni‘ olup Kũfeye getũresin. Ĥũrr riyāġı maħāl-ı ħākime imtişāl idũp bād-ı vezān ve nesīm-i devān gibi ħariħ-i bādiyeden semt-i maħşũdi tũtup gitdi. İmdi mũşteri-tal‘at daġı ħabile-i mezbũreden ħalħup cānib-i Kũfeye ‘azimet itdi. Benī Mũkerremeden bir merd-i ŧadāħat-āyũn ilerũ gelũp eyitdi ki: ⁽⁵⁾ Ey İmām-ı ħible-i dũn! İbn-i Ziyād-ı bed-āyũn leşker-i mażarrat-gũzũn ihzār idũp sen hũmā-yı hũmayun-fālı ŧikār itmekħũn Ĥādisiyye cānibine irsāl eylemişdir. Rāy-ı maşlahat-ārāy oldur ki maħarr-ı sa‘ādete ric‘at ve mesned-i imāmete ‘avdet idesin. Bunlar bir tāyife-i cefākārdur ki aşġāb-ı ŧadāħat beyninde ħulf-ı va‘ad ile mazmũmdur ve bir ħavm-i ġaddārdur ki cebin-i ħālleri bũ-vefālħ dāġıyla mersũmdur. Ĥil‘at-ı ħilħatları tũrāz-ı ħabāġat ile muġarraz ve mecmũ‘a-i ŧabũ‘atleri rişte-i ħabāşet birle mũşerrezdũr. Bunlardan ⁽¹⁰⁾ ũmmid-i vefā, āteşden āb ve zerreden nũr-ı āftāb vũkũr-ı māder-zāddan başiret ve gũl-i beyābāndan insāniyyet ricā itmekdir. Ĥālũyā bu cānibe ta‘yũn olunan ‘askeri ekşeri Mũslimden bũ‘at idũp hevā-yı ŧadāħatden dem urmiş ve ħayme-i mutāba‘ati fezā-yı muvāfaħatde ħurmiş bedkārldur. İmām-ı ŧeref-nişāb taşdıħ idũp ŧerāyũt-ı naşāyiġi yerine getũrdũk. **Cezākullah ħayren.** Diyũp gitdi. Ĥariħ-i meslũkdan inġirāf gŕstermeyũp Serāt-nām menzile irũp ol ŧeb anda ārām itdi. Ťalũ‘a-i ⁽¹⁵⁾ sipāh-ı ŧubġ u rāy-ı perde-i ufħdan zāġir ve ‘alem-i zer-peyker-i mihr-i ħulle-i sipihrden bāġir

olduğı demde ol aftāb-ı evc-i imāmet ü māh-tāb-ı burc-ı kerāmet dağı göçüp tellāl u cibāl geçüp giderken gördiler ki bir şahrā-yı bī-ābda ve bir vādī-i pertābda sipāh-ı Hürri atları sāyesinde oturmuşlar. Telākī ‘asker-i İmām qarīb olduğda fi’l-hāl semend-i huşūmete süvār olup kemān-kīni kırdular. Memerr-i rāhda müjgān-ı Türk-ıannāz-ı nāvek-endāz-ı şāf bağlayup ũurdular. İmām-ı ‘ālī-kadr semend-i berrāk-reftār u berk-āşārın ilerü ⁽²⁰⁾ sürüp serdār-ı ‘asker kim idügin su’āl itdi. Hürri bin Yezīd idügin ma’lūm idinüp eyitdi: Yā Hürri! **Elenā em ‘aleynā** ya‘nī Yā Hürri! Bize mu‘āvenete mi geldüñ yoğsa huşūmete mi gönderildüñ? Yebne Resūli’llah! Geldüm ki seni alup Kūfeye iledem. Eger muhālefet iderseñ cenk idem. Beyt:

[169b]

Olduğda bu güftārdan aña didi şāh
Lā havle velā kuvvete illā bi’l-lāh

Ey Hürri! Vaqt-i namāz u tā‘atdür. Ne zamān cenk ü huşūmet itdükden in kıomakla edā-yı namāza kıyām göster. Biz dağı tevābi‘ u levāhıqla ābdest alalum. Edā-yı şalāta meşğul olalum. Hürri eyitdi: Yā İmām! Öñe geç şaffeyn-i ferīqayn-i cenāheyn olalum? Pīşvā-yı zamān u muhtedā-yı cihānsun saña uyalum. Nazm:

من واقتداباتودر هر نمازي
همين است تازنده ام نيّت من ⁽⁵⁾
بحراب ابر وين ارر وي نارم
كچادر پذير دخاطاعت من

Namāz-ı zuhr ber-vech-i meşrū‘ edā olunduğdan soñra Hāzret-i İmām kıyām itdi. Şemşir-i bürrānına tayanup bir huṭbe-i belīg okuyup leşker-i Kūfeye hiṭāb itdi ve eyitdi: Sizüñ baña mütevālī adımlaruñuz gelmeyince bu cānibe mürāca‘at u müte‘ākıb kıaşıdlaruñuz vārid olmayınca bu diyāra ‘azīmet eylemedüm. Sür‘at-i tām ile gelesin. İktidā idecek muhtedāmuz ve def‘-i mazarrat-ı a‘dāda ilerü ũurur pīşvāmuz yoğdur. Eger sen ⁽¹⁰⁾ bize serdār olasın teşettüt-i aḥvāl-i re‘āyā iltiyām u mühimmāt-ı dünyā vü ahretümüz intizām bulur. Diyü e‘izze-i vilāyetden defa‘ātle mufāvażāt u ecille-i memleketden kerrāt ile mükātebāt şadır olmuşdur. İmdi eger şamīm-i fu‘āddan niṭāk-ı mutāba‘ati miyān-ı cānuñuza bend itdüñüz ise muṭma‘innü’l-kalb şehr ü diyāruñuza mürāca‘at idelüm ve eger pā-yı mutāba‘ati rikāb-ı mübāya‘atden bī-rün kıilup peşimān olduñuz ise biz dağı ‘inān-ı ‘azīmeti semt-i āḥire ma‘ṭūf idüp öz ḥālimüze gidelüm. Hürri eyitdi: Yebne Resūli’llah! ⁽¹⁵⁾ ‘Ālemü’s-ser ve’l-cihār şāhiddür ki aḥvāl-i mekātibden ḥaberdār degilüm. İmām eyitdi: Senüñ ‘askerüñ miyānında niçe adam vardur ki bende-i nāmeleri ve netice-i ḥāmeleri vardur. Pes buyurdı. Nāmeleri getürdiler bi’l-mücāhere kırā‘at olunduğda aşḥāb-ı evrāk şermende vü ḥacl ve ser-figende vü münfa‘il oldılar. Beyt:

Rū-siyāh u ser-nigündür hacletinden dāyimā

İki yüzlü iki dillü hāme vü defter gibi

Bu eşnāda şehāb-ı nev-bahār gibi táb-ı şitāb ile bir şütür-süvār gelüp huzūrlarına irdi. İbn-i Ziyāduñ ⁽²⁰⁾ mektüb-ı hīl-‘ unvānın Hürri bin Yezide viridi. Maẓmūn-ı hud‘ at meşhūnında İmām mescid-i harāmıdan çıkup mihrāb-ı imāmetde kıyām göstermek ıaşdına ‘ asker çeküp bu cānibe ‘ azmi cezm-i tām ile muhaqqıkağdur. İmdi ol şir-i ‘ aziz-i ‘ arin memlekete ‘ azimet kılmadı ve ser-pence-i mehābeti ve çengāl-i satveti dāmen-i vilāyete

[170a]

ilmedin. Kemend-i tedbir ü şibāk-ı tezvīr ile teshīr idüp ber-cāy-ı vahīm ü ber-menzil-i zemīmde nüzül itdüresiz ki çeşme-i āftāb gibi bī-āb u şudūr-ı ahrār gibi pür tef ü táb ola. Hürri ki mefhūm-ı mektübı ma‘ lūm idindi, dest-i iḥfāyla Hāzret-i İmāma virüp eyitdi ki: Naẓar ile ibn-i Ziyād sizi ol cānibe iletmek bābında ne yüzden iḳdām ve ne vechile ilhāh u ibrām eylemişdür. Bu huşūşda mānend-i pergār u ⁽⁵⁾ mişāl-i felek-i devvār ser-gerdān u bī-ḳarārım. Eger sizi zābt u rabṭda şuret-i ‘ aḡmāz göstersem ‘ adāvet-i ibn-i Ziyāddan ḳorḳarın ve eger sizüñle ḳarbe mübāşir olsam Hūdā vü Resūlden ḳavf iderin. Ammā ḫāşā ki kelām-ı nā-fercām ibn-i Ziyādı gūş idüp sizüñle huşūmet idem veyā cenāb-ı şerīfūñuzi maḫmiyye-i Kūfeye iletmeye cesāret idem. Tedbir-i isabet-peẓir budur ki bu mevzu‘ dan cümle leşker ile ‘ azm-i rıḫlet idevüz. Şol maḫaldeki nüzül u ārāma niyyet eyleyevüz. Hāvatīn-i perde-nişin bahānesiyle ḫıyām-ı ārāmı ⁽¹⁰⁾ bizden ıraḳ yerde ḳurasız. Tevābi‘ ü levāḫıka tenbīh idüp ḫāzır u müheyyā ṭurasız. Vaḳtā ki küştī-ger-i ḫ‘ āb tūvānā vü zu‘ afānuñ arḳasın yere getüre mehār-ı rıḫlet dest-i rızāñuzda olsun. Her ne cānibe ki mūrāca‘ at buyurasız ‘ ināyet-i ḫālikü’ l-kevineyn penāhuñ ve himmet-i Resūl-i şaḳaleyn bedraḳa-i rāhuñ. Beyt:

Ḳanda ‘ azm eyler iseñ luṭf-ı ḫudā yārūñ ola

Himmet-i seyyid-i kevineyn meded-kāruñ ola

Pes emr-i ‘ āli ışdār buldı, iki leşker süvār oldı. Sür‘ at-i tām ile gitdiler. Şülüşān-ı leyl mürūr ⁽¹⁵⁾ itdikden şoñra nüzül itdiler. Leşker-i Hürri ḫayme-i rāḫatda āsūde vü sāyebān-ı ferāḡatde ḡunūde olduḡı demde İmām-ı ferḫunde-ḫışāl cümle mensūbātın cem‘ idüp raḫt-ı iḳāmeti nāḳa-i rıḫlete berk itdiler. Baḳıyye-i şebi táb-ı şitābla gitdiler. Cemşid-i şubḫ ‘ arşa-i sipihrde ḫayme-i zerrin-ṭınāb ḫürşid ḳurmadın ve ḳāsım-ı la‘ leyn ḳabā-yı ḫāver-i eşḳar-tiz-i refṭār-ı nehāra zeyn-i zerendūdın urmadın, bir şahrā-yı bī-āba ve bir beydā-yı pür-tāba irdiler ki ol maḫalde semūm-ı cāngūdāz eserdı. Eşeri şahrā-yı şammāya ṭoḳunsa ⁽²⁰⁾ mānend-i şehāb eriyüp āb olaydı ve tef-tāb-ı āftāb şol mertebede idi ki bir zerresi deryā-yı muḫīte irişse fi’ l-ḫāl serāb olaydı ve vefret-i vahāmetinden ḫiçbir cā nūr-ı ḳarār itmezdi ve kesret-i ḫarāretinden bir dāne giyāh bitmezdi. Mesnevī:

‘ Aceb şahırāyidi ol mevzi’ -i şūm
Maḳām-ı ğūl idi vü menzil-i büm

[170b]

Semūm-ı cān-güdāz idi hevāsı
Belālarla pūr olmışdı fezāsı
Nesīm-i şubḥ-kāhı şarşar-ı merg
Ne sebze var idi ne tāk ne berg
Görünmezdi o yerde lāle-i ter
Meger ḳana bulaşmış kāse-i ser
Şadā-yı büm idi āvāz-ı bülbül
Siyeh mār idi ḫalka ḫalka sünbül
Şu deñlü çoğ idi ol yerde āfet
Yoğ idi ‘ ömr-i düşmen gibi ğāyet
Perīler geçse idi per dökerdi
Vü ger ‘ anḳā geçe şeh-per dökerdi ⁽⁵⁾
Şabā geçse geçer ḫavf ile pinhān
Yürür siñesiñe seylāb-ı bārān
‘ Ale’l-ġafle geçeydi şīr-i şerze
Düşerdi ḫavfdan cismine lerze
Kimūñ kim bir dem ola ḫāb-gāhı
Ya başı gider idi ya külāhı

Esb-i şabā-reftār-ı İmām ol cāy-ı mihnet-medāra geldükde şevābit-i aḫterān ve deryāya girmiş
āb-ı revān gibi cāy-gīr olup ṫurdı. İmām-ı meymenet-fercām her-çend ki iḳdām idüp tāziyāne
urdu. Adımın atmadı ve ḳılın ḳımratmadı. Ol Ḥazret Bu mevzi’ üñ adı nedür? Diyü su’āl itdi.
Eyitdiler ki: ⁽¹⁰⁾ Bu deşt-i vahşet-ābād arz-ı māddiyye ve Kerbelā dimekle yād olunur. İmām
buyurdu ki: Arz-ı kerb ü belā vü sefkü’ d-dimā ya‘ ni bu zemīn maḫall-i kerb ü belā’ ve mehbiṫ-i
derd ü ‘ anādur ve maktel-i āl-i abā vü maṫraḫ-ı zūlm ü cefādur. Şi’ r:

كرنام اين زمين بيقين كربلا بود
اينجانصيب ما همه كرب و بلا بود
اينجابودكه تيغ بال نبي كشدند
اينجابودكه ماتم آل عبا بود

کارمخدرات من اینجانبه شود
پشت مبارزان من اینجادوتابود
ریزند در مصیبت مآب چشم خویش
هر مرغ و ماهی که در آب و هوا بود

(15) ‘Ali Ekber ilerü gelüp: Ey peder-i hüner-perver! Bu ne fâldür ki eylersin ve ne maqâldür ki söylersin? Eyitdi ki: Ey cān! Peder-i ceddüñ Murtażā ‘Ali birle cenk-i Şıffına giderken bu mevzî‘e irdük. Hazret-i şāh-ı servān atından nüzül itdi. Birāderüm Ḥasanuñ zānūsın yaşdanup yatdı. Müddet-i hafifeden şoñra eşkbār u sirişk-nişār ḥ^vābdan bī-dār oldı. Bu ne ḥāletdür? Diyü istifsār itdi. Şüret-i vāqı‘ayı ḥikāyet itdi ve eyitdi: Bu şahrā-yı vaḥşet-fezā kan deryāsı olmış, Ḥüseyn içine düşüp⁽²⁰⁾ neheng-i ḥavf-ı vaḥşet lücce-i zamīrine yol bulmuş bīm-i cān ile tersān u hirāsān her sūya ki revān oldı, feryādına feryād-res bulmadı ve ol girdāb-ı hevlnākdan sāhil-i necāta çıkmāq kâbil-i imkân olmadı. Beyt:

Çanlar içinde çalup merdümek-i dāde-mişāl
Mümkün olmadı varup bir tarafa tuta kenār

[171a]

Kimse feryādına feryād-res olmadı anuñ
Eyledi gerçi ki bülbül gibi çok nāle-i zār

Andan şoñra baña ḥiṭāb itdi ve eyitdi: Yā Ebā ‘Abdi’llah bu ḥādişe-i cānsüz ve bu vāqı‘a-i miḥnet-efrüz bi’l-mu‘āyene vuḳū‘ bulduqda ne çāre idersin ve ne tedbīr eylersin? Eyitdim ki: Eyyām-ı meşāyibde şabr u qarārı peş-nihād idinürem ve hengām-ı nevāyibde taḥammül ü ıştıbārı naşbü’l-‘ayn zamīr-i fātir kıluram. Buyurdı ki: ⁽⁵⁾ **İnnemā yüveffe’ş-şābirüne ecrāhüm bi-ğayri ḥisāb**(Zümer,10) muḳtezāsınca müzd-i şābirān bī-‘add ü ecr-i belā-keşide-gān lā-yu‘addür. El-ḳışşa Hazret-i İmām emr itdi. Develeri çökerdiler, bār u bengāhı indürdiler, ḥayme vü ḥargāhı ḳurdılar, ārām idüp oturdılar. Şi‘r:

باربکشاییدکاینجاخون مأخواهند ریخت
آب روی مابخاک کربلاخواهند ریخت
کوزکان جعفر طیارراخواهند کشت
کرد بر رخسار آل مصطفی خواهند ریخت
آن سکان ارخیله روباه بازی دمبدم
خون نوردیده شیر خدا خواهند ریخت⁽¹⁰⁾

Rāvī aydur: Ol Hazret, Bu tenknā-yı miḥnet-fezā maḳtel-i evlād u aḳrabā vü mażca‘-ı yārān-ı vefā vü maşra‘-ı ḥullān-ı şafā olsa gerek. Diyüp cüybār-ı Furāta qarīb-i maḥalde esb-i şabā

reftârından nüzûl idüp hâk-i Kerbelâya qâdem başıdıkda hâküñ rengi zerd oldı. Hâk-i merķūmdan şu‘ūd iden ğubâr-ı müşârdan ğisū-yı müşg-būyı pür-gerd oldı. Ümm-i Gülşüm eyitdi: Ey birâder! Hâlâ hâl-i ‘acîb ü hâlet-i ğarîb müşâhede kıloram. Bu bâdiyeden hâtırına ⁽¹⁵⁾ ğavf-ı cesîm ü hevl-i ‘azîm müstevlî oldı. Sâhat-ı zamîrüm gerd-i ğayfet ile taldı. Beyt:

وادیء عشق که لب تشنه درونایابست
ریکش از خون دل تشنه لبان سیرابست

İmâm, hâherin tesellî itdi ve Şehr-bânūyı da‘vet itdi ve eyitdi: Ey benim yâr-ı dil-nüvâzum! Ve’y ğam-ġüsâr-ı kâr-sâzum! Saña naşîhatüm oldur ki şol dem ki bu mevzi‘de benüm a‘zâ-yı şikestümi hâke fersüde ve cism-i nâ-tüvânımı ğarb-ı şemşir ü zaĥm-ı nîze vü tîr ile ħûn-âlûde ğöresin. Zinhâr u zinhâr ebr-i bārân gibi şaçūñuz ⁽²⁰⁾ çözüp ġiryân olmayasız ve ser ü müyuñuz ve sîne vü rüyuñuz ħarâş idüp nâle vü efġân kılmayasız ve şadâ-yı nevhayı vü avâ-yı şayĥayı ferd-i âferîdeye işitdürmeye, dost u düşmen ġiryân u ħandân olıcaĥ iş itdürmeyesiz ki şemâtet-i a‘dâ-yı bed-girdâr muşîbet-i mevtden düşvârdur. Vaġtâ ki ehl-i beyt-i ismet-zînet,

[171b]

bu vaşiyet-i muşîbet-i ġâyeti ġuş itdiler. Hezâr ħurġat u furġat ile nâle vü feryâd idüp eyitdiler: Ey server-ı hüner-perver! Bu ne ħaber-i ğam-âverdür ki sem‘-i cānumuza irġürdüñ ve nice binâ-yı âteş-eşerdür ki biz ġarîb ü yetîmlerüñ ħirmen-ı şabr u ħarârına urduñ. Beyt:

Bu ne sözdür ki bizüm baġrumuzı ħûn itdüñ
Aġlamaġdan yaşımız Dicle vü Ceyĥûn itdüñ

İmâm eyitdi: Taġdîm olunan ma‘nî-i bî-ġabı u ħaġâ meclâ-yı ⁽⁵⁾ zuhûrda cilve-nümâ olsa gerek ve taġrîr olunan ħavâdis, bilâ-şübhe vuġū‘ balsa gerek. Hemân vâġi‘ olan belâya şabr u taġammül ve ‘inâyet-i ħâlîġ-ı ħayât u memâta tevekkül ideñ nürü‘l-eyyimedede meşûrdur. Ĥazret-i İmâm a‘yân-ı Kûfeden Şured Ĥuzâ‘î-nâm kimesneye ruġ‘a-i muĥabbet-‘üvân taġrîr itdi. Lûle-i ħalemdeñ âb-ı ħayât aġıtdı. Beyt:

Elinde ħâme-i şîrîn-beyânı
Virür engüşti-ceddinden nişânı

İçüp ħanmaġ için yanmış cigerler
Aġar âb-ı zülal-i rûĥ-perver

Mażmûn-ı hümayûnında buyurdı ki: Bize nâme yazup ġönderdüñ Ol cānibe ⁽¹⁰⁾ mürâca‘atümüz ehemmi mühimmâtdandır. Diyü bildürdüñ, ġüftaruña i‘timâd ve ġirdaruña i‘tiġâd idüp ġeldüm. Eger va‘deñ vefâ ġösterüp hevâdârlıġ ‘alâimin âşkâr ve vefâdârlıġ de‘âyimin üstüvâr kılop mu‘âvenet ü müzâheret idesiz, **cezâkallâhü ħayren** eger bî-vefâlıġ iderseñ ahâlî-i Kûfeden

peder ü birâderüm haqqında vuqûc bulan ef'âl-i ğayr-ı sedîd benüm haqqumda daħı vâkıc olsa bedîc ü ba'id degildür. Mısrâc :

درمان بحکم یاررضادادنست و بس

Nâme-i merķūmı Qays-ı A' rābî birle irsāl itdiler. Tāb-ı şitāb ile giderken ħāfızān ⁽¹⁵⁾ rāh tıutup Kūfeye iletdiler. İbn-i Ziyādı gördükde nāmeyi çıkarup çāk itdi. İbn-i Ziyād eyitdi ki: Bu kâğaz kimüñ idi ki pāreledüñ, bize göstermeden ibā eyledüñ? Eyitdi ki: Tā sen okumaya vü mazmūnına muṭṭalıc olmayasın. Zīrā dostlarıñ esrārın düşmenlere fāş itmek şart-ı insāniyyetden dūr ve farṭ-ı mürüvvetden mehcürdür. Beyt:

A' dāya dost sırrını açmak edeb degil

Kitmān-ı sırda ser virür isem c' aceb degil

İbn-i Ziyād bî-ħuzūr olup eyitdi ki: Ya nāme irād itdigüñ adamlarıñ nāmını beyān eyle. Ya minbere çık Hüseyn ü peder ⁽²⁰⁾ ü birâderin kağı ve beni vü Yezîdi medħ eyle ve illā çengāl-ı çengümden rehā bulmak ve tiğ-i siyāsetümden kurtulmak muħāldür. Qays eyitdi: İzhār-ı āsāmı ehl-i nāme ğayr-ı mutaşavverdür ammā kavlı-i şānî müyesserdür. Pes münādî nidā kıldı. Ĥalāyık mescide derildi. Qays minbere kıkdı. Sipās-ı bî-kıyās ilāhî ve dūrüd-ı nā-maħdūd risālet-i penāhiden şoñra

[172a]

Ĥudā-yı müste'an gürüh-ı enbiyāyı ve zümre-i evliyāyı ibtilāyla imtiħān itdügin müş'ir ya'ni c'ināyet-i tayy-ı c'anāda ve elṭāf-ı bî-nihāyet zımn-ı belāda olduĝın müzekkir ba'zı aħādış-i nebeviyye rivāyet itdi ve eyitdi: Ey kavm! Āgāh oluñ ki beni ferzend-i Resül-i Ĥudā gönderdi. Tā kim varup aña mu'āvenet eyleyesiz. Ĥilāfet ü imāmete Yezîdden aħađdur. Bu vilāyete vālî idüp emr-i vācibü'l-ittibāc ma mutāba'at eyleyesiz. Zīrā ferzend-i ⁽⁵⁾ Ĥazret-i Muştafā vü ciger-küşe-i c'Ali Murtażādur. Ĥālā cüzvî adam ile gelüp muķim-i şahrā-yı Kerbelādur. Nedim-i meclisi ħüzn ü belādur. Qanı ol şāħib-i devlet ki hücum-ı belādan yüz döndürmeyüp vech-i teveccühin belā-yı Kerbelāya ve riğistān-ı kerb ü belāya tuta. Beyt:

فرازوشیب بیابان عشق دام بلاست

كجاست شیردلي كز بلا نیند یشد

Vākıc olan kelimāt güş-ı ibn-i Ziyāda vuşul bulduĝda işāret idüp minberden aşāĝı indürdiler. Bālā-yı kaşr-ı dārü'l-emmāreye çıkarup şerbet-i şehādet içürdiler. El-kışşa ⁽¹⁰⁾ ibn-i Ziyād İmām Ĥüseyn Kerbelāda ārām itdügin ma'lüm idindükde Ĥazret-i İmāma mektüb irsāl itdi ve eyitdi: Yezîd, bu cānibe fermān-ı c'ālî-şān işāl idüp Ĥüseyni her kañkı maħalde ki istimāc idesin üzerine varup dār-ı bî'ate dāħil itmeyince aĝdām-ı iĝdāmı rikāb-ı ihtimāmdan bî-rün idüp zemîn-i ārāma başmayasın ve tır-i murādı hedef-i icābete irgürmeyince kemān-ı ictihādı yaşmayasın.

Şöyle ki efser-i mutāba‘ati ber-ser ve terk-i muhālefeti terk-i efser kılmaya hil‘at-ı hilkat vücūdın tırāz-ı müste‘ārī rūḥdan ‘ārī kılmayınca şemşir-i ⁽¹⁵⁾ hışāmı niyām-ı ārāma katmayasın ve ‘arūs-ı maḫşūd menāşsa-i huşūlde cilveger olmayınca bister-i rāhatda yatmayasın. Diyü buyurmuş. İmdi Cenāb-ı Cemīlu‘l-āmāl ve kerīmu‘l-hışāldan me‘müldür ki gerden-i hālūñüz zīver-bī‘at-ı Yezīd ile maḥallī ola. Tā kim nāyire-i küdüret-i zülāl-i muḥabbet ile intifā bula ve rişte-i **eşşulhü hayr** mābeynūñüzde mübrem biline. İlä-infişām ḥabāyilü‘l-leyālī ve‘l-eyyām-ı müstaḥkem ola. Diyü i‘lām eyledi. Çün nāme, Ḥazret-i İmāma vuşūl buldı, mefhūm-ı nā-marziyyesin ma‘lūm idinüp gāyet ile muḫṭarrü‘⁽²⁰⁾l-bāl ü müşevveşü‘l-aḫvāl olup eyitdi: Ve‘y şol merd-i bī-başiretūñ ḥāline ki rızā-yı ḥalk için gāzab-ı ḥalīk-ı ‘ālemi vü ‘itāb-ı rāzık-ı Benī Ādemi qabūl eyleye. Beyt:

روبنديااورندوپشت برعقبادهند
خلق راخشنود سازند و خدارا خشناک

Müşil-i Varaqa, irād etdügi nāmeye cevāb iḥsān idüñ.

[172b]

Didükde **mā-lehū ‘indī cevābün fekad ḥaḫkat kelimetü’l-‘azāb**. Diyü buyurdi. Qāşid-ı merḫūm ibn-i Ziyāda varup mā-cerā-yı ‘Alī Mācerī ibn-i Ziyāda taqrīr ü şüret-i vāḫı‘a-yı mā-hüve‘l-vāḫı‘ şafḥa-i ḥātırına taşvīr itdi. Ol bed-āyīn ü bī-temkīnūñ kānūn-ı derūnı nāyire-i naḫvet ü kīn ile ṭoldı. Dūd-ı gāzab saḫf-ı kāḫ-ı dimāğına yol buldı. Eṭrāfa nazār itdi ve eyitdi: Qanı ol merd-i ‘ālī-himmet ki Ḥüseyn ile ⁽⁵⁾ mutaşaddī ḥarb ü kıtāl ve vaḫḫād-ı nāyire-i cenk ü cidāl ola bilād-ı ‘Irāqdan her ḫanḫısı maṭlūbī ise menşur-ı ḥālī ‘unvān-ı ḥükümetiyle mu‘anven olsun. Erkān-ı dīvān mānend-i çevgān başların aşağa şalup dürc-i dehānlarına mühr-i sükūt urdılar. Güftārını her-çend ki tekrār itdi cevāb virmeyüp bu ḥāletle ṭurdılar. Herkes bu kār-ı ḥaṭmākuñ ‘aḫıbeti vaḫīm ve mübāşereti zerī‘a-i huşūl belā-yı ‘azīmdür. Diyü qabūl itmedi. Āḫirü‘l-emr ‘Ömer-i Sa‘d-ı Vaḫḫāşı yanına da‘vet itdi ve eyitdi: Niçe zamāndur ki vilāyet-i ⁽¹⁰⁾ Rey ḥükümetine ṭalīb ve ḫayli avāndur ol vilāyet emāretine rāğıbsın. Fi‘l-vāḫı‘ diyār-ı merḫūmuñ ḥāşılı bisyār u müdāḫili bī-şümārdur. Ḥālā dilerüm ki menşur-ı Rey ve Ṭebristān nāmuña taḫrīr olunup bu emri itmāma irgürem. Ārzū-yı ḥātırūñ ve dā‘iyye-i zamīrūñ şahrā-yı kuvvetden beydā’ fi‘le getürem. ‘Ömer ṭayyib-i ḥātırla rızā viricek mührdār-ı felek ḥük-m-i zerrin-nişān-ı nehārı henüz dürmeden menşur-ı ḥükümet Rey ve Ṭebristān nām-ı bed-encām ile mu‘anven oldu. Aḫrānı miyānında mānend-i ḥāme müşārūn-ileyh bi‘l-benān olup ⁽¹⁵⁾ mişāl-i nāme ‘unvān buldı ve ḫink-i felek mānend-i zeyn-i zerrīn ile müzeyyen bir semend-i bī-mānend virildi ve hil‘at-ı teşrīf giydürüldi. İbn-i Ziyād eyitdi: Yebne Sa‘d! Ḥālā ḫākim-i vilāyet-i Rey olduñ. Saña elli cemel cübbe ḥāne ve bu miḫdār altun bağışlarum ve serdār-ı leşker ü sipeh-sālār ‘asker eyleyem. Şol şartla ki Kerbelāya varup İmām Ḥüseyni bī‘at-ı Yezīde da‘vet idesin, ibā’ iderse anuñ ve

tevābî' niñ başların kesüp bu cānibe 'avdet idesin. 'Ömer eyitdi ki: Yā emîr! Bu emr-i hañirdür. Bî-tefekkür müşārî' at ⁽²⁰⁾ ve bu kār-ı 'asîrdür. Bilā-tedebbür mübāşeret itmek kaç'ā revā degildür. İcāzet vir varup **veşāvîrhüm fi'l-emr**(Âl-i İmrân,159) ma' nāsın ri'āyet ideyün. Evlād u aşhābum ve qarābet ü aḥbābum ile meşveret ideyin. Beyt:

Her kimüñ dānişi ola bisyār
Eylemez bî-müşāvere bir kār

İbn-i Ziyād, icāzet virdi amma seri' an ḥaber getir.

[173a]

Diyü te'kid itdi. 'Ömer cāme-i ḥil'atı der-ber kılp esb-i şabā-sür'ate süvār olup menşür-ı ḥükümeti eline alup ḥānesine gitdi. Vaqtā ki oğılları anı bu şüret ile gördiler. Ey peder! Bu cāme vü esb ü kâğaz kandan geldi? Diyü ḥaber şordılar. Eyitdi ki: Ey ferzendān-ı ercümendlerüm! Bugün baña ḥacle-i âmālden bir 'arūs-ı sa'adet el virdi ki netāyiciniñ va' de-i ḥübān gibi nihāyet yok ve nigār-ḥāne-i taḥayyülātđan bir ⁽⁵⁾ muḥaddere-i devlet yüz gösterdi ki fevāyidi қаtarāt-ı eşk-i 'āşıkđan çok. Şi'r:

امروز نجت نيك بشارت رسآن مآست
اقبال رونمود ومرادات آن مآست
عید یست اینکه دل بهزاران دعآش جست
روز یست این که دل بفرآوان دعآش خواست

Ḥaberđār oluñ ki emîr 'Ubeydu'llah, beni bir miqđār 'askere serđār idüp bu esb-i cihan-peymāyı vü bu ḥil'at-ı girān-bahāyı ve bu menşür-ı Rey ü Tebristānı şol şartla erzānı buyurđı ki varup İmām Ḥüseyn ⁽¹⁰⁾ ile cenk idem. Ribқа-i itā'at-i Yezīde boyun virmezse 'arşa-i fesīh cihānı başına teng idem. Küçük oğlı eyitdi: Bu ne güftār-ı feşār u kelimāt-ı nā-hencārdur ki dirsın ve bu ne fikr-i bāṭıl u sevdā-yı bî-ḥāşıl ki idersın, hiç bilür misın ki kimiler ile ḥuşümet idersın ve ne aşıl ṭāyife-i şerīf ile 'adāvet eylersın? Ḥüseyn ciger-küşe-i Muştafā vü nūr-ı dīde-i Murtażā vü sürūr-ı sīne-i Fāṭıma-i Zehrādur. Senüñ pederüñ Sa'd-ı Vaqqāş ki ceddı ḥuzūrında Müslümān olup küffār ile kārzār itdi. Āḥır naqđ-ı cānın ⁽¹⁵⁾ yolına nişār itdi. Sen anuñ evlādınuñ cānın almağa mı qaşđ idersın? İmdi bu sevdā-yı ḥāmdan güzer eyle, kıyāmet şermsārlığından ḥazer eyle. Ḥazret-i risālet rüz-ı kıyāmetde: Ferzendlerüm ile niçün ḥuşümet itdüñ ve üzerlerine varup tığ çekdüñ? dirse ne dirsın ve ne 'özür idersın? 'Ale'l-ḥuşuş dest-i haṭṭuñ ile üç kâğaz gönderdüñ. Nāmeñe i' timād u kavliñe i' tiqād idüp geldi, cemī' ḥuşuşda bāṭın u zāḥır mu'āvin ü müzāḥır olmaq münāsib iken ḥilāfın itmek ve üzerlerine ⁽²⁰⁾ şemşīr çekmek ne Müslümānlığa lāyık ve ne insāniyyete muvāfiqđur. Bu kār-ı nedamet-āşāra cesāret 'ayn-ı ḥasāretđür. Āḥır

nedāmet fāyide itmez. İki cihānda sevādü'l-vech hāşıl idersin ki āb-ı kevşerle dağı yursañ gitmez. Beyt:

Degmeye hacletine rüz-ı kıyāmet olıcağ
Tutalım zulmile bu   aleme sulţān olasın

[173b]

  Adlile işle işüñ tā bulasın  adr ü şeref
Bir işi işleme kim şoñra peşimān olasın

  Ömer-i bed-siyer, püser-i kihterinden yüz döndürüp ferzend-i mihterine teveccüh idüp. Beyt:

Didi ey fer unde-i ferzendüm benüm
Göñlüm açan yār-ı dil-bendüm benüm

Sen ne dirsüñ rāy u tedbīrüñ nedür
Bu   aceb rü  yāya ta  bīrüñ nedür

Püser-i mihter eyitdi: Birāderümüñ cümle kelimātı  a ı-ı istivā gibi rāst u cirm, mihrāsā bī-kem ü kāstdur. Beyt:⁽⁵⁾

Her sözi  a ı-ı istivā gibi rāst
Cirm-i  ürşid gibi bī-kem u kāst

Lakin ol nesye bu na ddur. Kıt  a:

نقد ار اركان ددست مده
وزيبي نسيه روزكار مبر
كفت صوفي كه آبكائه نقد
از عساهاي نسيه نكوتر

Ey püser! Şa ih söyledüñ ve  üb takrīr eyledüñ. Hālā biz dūnyāyı i tiyār itdük. Hāl-i ehvāl-i kıyāmeti vü a vāl-i nekāl-i āhireti şoñra görevüz. Didi.   Ale's-se er ibn-i Ziyād  uzūrına varup  üseyn ile mu arebe vü mücādeleyi ve mu abele vü mu ateleyi i tiyār itdüm. Didükde İbn-i Ziyād-ı bī-dād mesrūr u dil-şād olup ⁽¹⁰⁾ cemi -i levāzımın gördi. Beş biñ adam ile cānib-i Kerbelāya gönderdi. Şehrden  ı up giderken ba zı ehl-i  a   dehan-ı  anaz-bāz idüp Yā   Ömer!  üseyn ile cenk ü cidāli mu arrer itmişsin eger i dūnyāda  arb-ı  üseyn mücib-i  ār ve  u bāda mūşil-i nārdur. Ammā  ükümet-i Rey dağı vāsı a-i zev  ü tena  um u zerī -a-i tekebbür ü ta azzumdur. Diyü  a n itdiler.   Ömer Sa d  asb-ı hālın nazm itdi. Ebu'l-Mefā ir tercüme idüp eyitdi: Şi r:

مرانجواند عبیدالله از میان عرب
رسید برد لم از خواند نش هزارتغب

مرامآرت ري داد وكفت حرب حسين (15)
قبول كن كه ازوملك راست شوروشغب
بملك ري دل من مآيل است ومي ترسم
كه بي كنه بكشم پادشاه ملك عرب
چگونه تيغ كشم بر رخ كسي كوراست
شجاعت ونسب و حلم و علم و فضل و ادب
سزاي قاتل اودوزخ است مي دانم
كه اينچنين كنه آرد خدای را بغضب
ولي چومي نكرم درري وحكومت آن
همي رود زد لم خوف نار ذاتلهب

(20) Rāvī aydur: Ḥamza bin Muğire ki ‘Ömer-i Sa‘duñ ḥāher-zādesidür. Huşûş-ı merķümü güş itdükde yanına varup eyitdi: Ey ḥāl! Bu ne ḥāldür ki eylemişsin, Ḥüseyn gibi şāhib-i sa‘ādetiñ şemşirveş ḳatline bel bağlamışsın? Bu niyyetden ferāğat ve bu dā‘iyyeden mücānebet eyle ki ḳiyām-ı ḳiyāmete dek ḳāṭibe-i

[174a]

ehl-i İslām’a siper-i la‘net olursun ve elsine-i ḥalef ü selefde ḡaddārılık u sitemkārılık nāmıyla añılırsın. ‘Ömer eyitdi: Ey ferzend! Eger böyle itmesem ibn-i Ziyād eyālet-i Reyi baña virmezdi ve bu fi‘l-i nā-şāyesteyi iḥtiyār eylemesem ḥükümet-i Tebristān ele girmezdi. Ḥamza eyitdi: Ol Ḥudā-yı bī-hemtā ḥaḳḳıçün ḥün-ı nā-ḥaḳ rīḥte-i Ḥüseynle ḥuzūr-ı Ḥaḳḳa varmaḳdan terk-i emaret-i Rey degil salṭanat-ı ‘ālemden ferāğat-ı aḥsen ve ḥilāfet-i (5) Beni Ādemden mücānebet ehven ü eymendür. ‘Ömer-i Sa‘d bir zamān ḳadem-i ḥayret üzere ṭurdu diledi ki ‘azimet-i seferi fesh ide. ‘Āḳıbet ḥubb-ı dünyā, dīde-i başiretin örtüp çāh-ı ḍalālete düşürdi. Pes ta‘yīn olunan ‘asker-i bed-siyer ile çıkup gitdi. Günlerde bir gün şahrā-yı Kerbelāya yetdi. Muḥādī ordu-yı İmāmda ‘askerin ḳondurdu. Bunda gelmekden murāduñuz nedür? Diyü İmāma adam gönderdi. Ol Ḥazret cevāb virüp eyitdi ki: Sen ve aḳrān u emşālūñ mirāren mektūblar ve ḳāşıdlar gönderdūñüz. Ol semte (10) ‘azimet bābında iltimās-ı cibillet-i iltibāsı serḥadd-i ifrāṭa irgürdūñüz. Güftāruñuza ināndum ve kelimātuñuz bī-ḡaraż şandum, toḥm-ı mücāvereti rīgsitān-ı Kerbelāda ekdüm ve nihāl-i iḳāmeti buşu-ı zemīn-i pür-‘ināda dikdüm. ‘Ādet-i ḳadīmūñuz muḳtezāsınca şemşir-i naḳz-ı ahde el urduñuz. ‘Ammi-zādemi ḥār u zār ḥāk-ı helāke

düşürdünüz. Hālā dilerüm ki cānib-i Ka‘beye mürāca‘at idem, kimse māni‘ olmazsa sebīl-i hālūme gidem. ‘Ömer-i Sa‘d cevāb-ı İmāmdān hoş-hāl u münşeriḥü’l-bāl olup: Şāyed İmāmla püser-i Ziyād mābeyninde mebānī-i mübāya‘at muḥkem ve ⁽¹⁵⁾ rişte-i muvāfaqat mübrem olup şemşir-i muḥārebe vü kıtāl-i kırābından ve tır-i müdāfa‘a vü cidāl-i ci‘ābından çıkmak lāzım gelmeye. Diyü ibn-i Ziyāda nāme tesvīd idüp dā‘iyye-i İmāmı mufaşşal u meşrūḥ i‘lām itdi. İbn-i Ziyād cevāb-nāme irsāl idüp eyitdi: Bī‘at-ı Yezīde rāzı olursa i‘lām eylesin ve illā fermānuma muntazır olasin. Ne yüzden şādır olursa mücibiyle ‘amel idesin. İbn-i Sa‘d bildi ki ibn-i Ziyād, mürāca‘at-ı İmām Ḥüseyne rāzı olmaz ve mir’āt-ı ḳalb-i pür-küdüreti şafā bulmaz. Nāme-i merḳūmı imām-ı hümāma ⁽²⁰⁾ irsāl itdi. Ol Ḥāzret müṭāla‘a ḳılp eyitdi: Ben hergiz güftār-ı ibn-i Ziyād ile ‘amel itmezsin ve delālet itdüğü yola gitmezsin. Vaḳtā ki ḥayr-ı ibā vü imtinā‘ İmām-ı hümāmı ibn-i Ziyād gūş itdi. ‘Arak-ı ḡazabı nābız olup Ḥuşayn-i Nümeyr ve Şiṣ-i Rıb‘ī ve Zi‘l-Cevşen-nām bed-girdārlara ‘asker ḳoşup püser-i Sa‘da mu‘āvenet içün

[174b]

irsāl itdi ve eyitdi: İmām Ḥüseyne vü tevābi‘ ü levāḥiḳinde āb-ı Furātdan bir ḳatre şu almaḡa māni‘ olasız. Şol deme dek ki bī‘at-ı Yezīde rāzı vü emr-i mutāba‘atde müsta‘cil ü müteḳāzī ola. Pes ‘Ömer-i Sa‘d, ‘Amr bin Ḥaccāca beş yüz nefer adam virdi. Muḥāfaza-i āba gönderdi. Ḥāfızān-ı āb mānend-i ḥabāb sū-be-sū şuyı gözleyüp ḥas u ḥār gibi kenār-ı cūybārı beklediler ve mevc-i derya-şifat her taraftan şemşir çeküp mutāba‘ān-ı İmāmı ⁽⁵⁾ şu almaḡdan men‘ eylediler. Beyt:

Ḳapladı nehr-i Furāt eṭrāfını her ḥār u ḥas

Tā ki bulmaya bir içim şuya uş dest-res

Ḥayf kim tutdı ḥilāfet āşiyānın zāḡlar

Per açup şayd-ı hümā itmek diler her bir meges

Pes İmām-ı ‘ālī-şāna vü ferzendān u mütāba‘āna teşnelik ḡalebe eyledi. ‘Abbās-ı ‘Ali elli nefer süvār u piyāde birle şu getürmekçün mānend-i seyl pür-cüş tāb-ı şitābla gitdi. Vaḳtā ki kenār-ı cūybāra ḳarīb oldı, ḥār-sān-ı āb muḳābil olup miyānlarında āb içün nāyire-i cidāl işti‘āl buldı. Āḥirkār a‘dāya ḡālib olup ⁽¹⁰⁾ şu aldılar, meşḳlerin pür idüp mekān-ı mu‘ayyenlerine geldiler. Yarındası gice İmām-ı ḥürşid-maḳām ‘Ömer-i Sa‘d ile leşkerḡahdan ḳıḳup mülāḳāt itdi ve eyitdi: Veyḥuke yā ‘Ömer! Ḥāzret-i Ḥudādan ḥavf itmeyüp benümle maḡall-i muḳābeleye ve maḳām-ı muḳāteleye mi gelürsin? Cedd-i ‘ālī-şānum ma‘lūmuñ ve peder-i müte‘ālī-mekānum mefhūmuñdur. Bu fi‘il-i vaḡāmet-‘āḳıbetden ḥāzer eyle ve bu endiše-i nā-şavābdan güzer eyle. Zeḡārif-i dünyā-yı denī ḡaddār-ı nā-pāydārdur ve devlet-i cihān-ı fānī bī-i‘tibār. Nazm: ⁽¹⁵⁾

کنج بقانیست درین خاکدان

مغزوفانیست درین استخوان

آنچه برین مآیدخرکھیست

کاسه‌آلوده ودیک تهیست

هرکه ازوکفت ذبانش بسوخت

هرکه ازو خورد دهانش بدوخت

Bunuñ gibi şermsârlık huşūline sa‘y eyleme ve ‘arūs-ı ‘işve-nümā-yı dehre dil bağlama. Mısrā‘ :

که این عجزه عروس هزاردامآدست

‘Ömer-i Sa‘d eyitdi: Yā Ebā ‘Abdi’llah! Her ne ki buyurursız maḥz-ı Hāḫḫ ve şıdk-ı muṭlaḫdur.

Beyt:

Hālime ḫayrān u zārum ben daḫı

Bu belāya düşmesin düşmen daḫı ⁽²⁰⁾

Ammā ḫorḫarın ki ḫidmet-i şerīfūñ iḫtiyār itsem dār-ı ḫarārım ve menāzil-i üstüvārum tīşe-i intikāmla ḫarāb iderler. İmām ḫiṭāb idüp ‘amāyir-i ḫākdān-ı dünyā vü mebānī-i cihān-ı bī-beḫā ol mertebede maḫbūb u maṭlūb degildür ki kişi anuñ için melül ü ḫazīn ve maḫzūn u ḫamḫin ola. Eger bunda olan kāḫ-ı

[175a]

menī‘ üñ ve ḫaşr-ı refī‘ iñ amāyir-i ‘ādiyān u mebānī-i şeddādiyān gibi berbād olsa senüñ için cennetde ḫaşr-ı a‘lā vü menzil-i esnā ta‘mīr ü ābād iderler. Eger beni iḫtiyār idüp yār-i hevādār olursañ ḫāneñden evsa‘ u kāşāneñden erfa‘ ev baḫışlayam. Didükde vilāyet-i Kūfede zıyā‘ u ‘aḫārim u aḫṭā‘-ı bī-şümārum vardur. Endişe-i nā-kem ki ibn-i Ziyād mutaşarrıf olup ḫāşılı ḫāv-ı zıyā‘ a‘ulūf u mezārī‘i pāy-māl ‘asker telef ⁽⁵⁾ ola. İmām buyurdi ki: Eger anlar zāyī‘ olursa ben saña aḫṭār-ı ḫicāzda bir mezra‘a temlik ideyin ki ḫāşılı anlardan ekşer ü müdāḫili şadbār-ı evfer ola. ‘Ömer-i bed-nihād, mānend-i dās-ḫaşād başın aşaḫa şaldı. Hergiz nuṭḫa ḫādir olmayup mebhūt u dem-beste ḫaldı. ḫazret-i İmām bildi ki bu bāḫinüñ kāse-i dimāḫı ve vesvese-i iblīs-i ṭāḫı birle memlū ve ser-i bī-devleti ḫabābāsā hevā-yı ḫubb-ı dünyāyla ṭobṭoludur. Buyurdi ki: Ey ‘Ömer! Dergāḫ-ı ḫazret-i ḫāḫḫdan me‘mül ve feyz-i fazl-ı cevād-ı muṭlaḫdan müsted‘ā vü mes‘uldür ⁽¹⁰⁾ ki bundan şoñra maḫrem-i ḫarem-i Ka‘be-i merām olmayasın ve dāmen-i ‘arūs-ı maḫşūda dest-res bulmayasın. Fi’l-vāḫi‘ zebān-ı kerāmet beyānlarından cereyān bulan güftār-ı ‘ibret-āşarın neticesi zuhūr idüp müddet-i ḫarībede Muḫtār bu ‘Ubeyde ‘Ömer-i Sa‘dı ve püser-i mihter ki pederin İmām ḫüseynle cenge taḫrīz itmişdi, ḫusām-ı intikām ile helāk itdi. Raḫt-ı girdārların serāy-ı mücāzāta vü dār-ı mükāfāta ilettdi. Beyt:

Çün vücūduñ hānesin āhir yaqar dest-i ecel
Aşşına tāk-ı ma' išet bülend olmuş ya pest ⁽¹⁵⁾

Ḥazret-i İmām, maḥall-i mev'uddan 'avdet idüp gelürken Büreyr-i Huḍayr-i Hemedānī ki ol zamānenüñ 'ubbād-ı 'ibādından ve zühhād-ı şāhib-ictihādından idi. İmām-ı hümāma gelüp Ḥāl neye müncer oldu? Diyü su'āl eyledükde buyurdı ki: Püser-i Sa' da varup 'ummān-ı naşāyiḥden dürerbār oldum vesāvīs-i iblīsī ıṣḡā itdi. İstimā'-ı güftār-ı şavāb-nümāmızdan ibā itdi. Büreyr eyitdi: İcāzet-i şerīf erzānī buyurılırsa yarın varayın şāyed penbe-i ḡafleti ḡuş-ı hūşından bī-rūn kılam ve mizāc-ı fāsıdın nūş u nīş terḡīb ⁽²⁰⁾ ü terhīb ile ıṣlāḥ idüp cenābuña iḥbār-ı meserret-āşārla gelem. Ḥazret-i İmāma vedā' idüp gitdi. 'Ale'ş-şabāḥ 'Ömer-i Sa' da varup bī-iẓn ü icāzet ḥaymesine duḡūl itdi. Lafz-ı selām zeban-ı şīr'in-i kelām Büreyrden cārī olmayup bir müddet tırdı. Ba' dehu ḥayret u infī'āl ve inḳıbāz u melālle

[175b]

bir kūşede oturdı. 'Ömer-i Sa' d bu vaz' dan ḡāyet ile muẓtarr oldu ve bu fi'ilden nihāyet derecede mükedder olup eyitdi: Ey birāder! Ehl-i İslām dan degil misin? Eyā miyānumuzda ne vāki' oldu ki selām virmege māni' oldu? Büreyr eyitdi: Seyyidü'l-enām 'aleyhi efdal'üş-şalavātü ve's-selām buyurmışdur: **El-müslimü men selime'l-müslimüne min-yedihi ve lisānihī** Müslümān oldur ki Müslimānlar dest ü zebānından emīn ve maẓarratkār u ⁽⁵⁾ girdārından muṭma'ın olalar. Pes ehl-i beyt-i risāleti ve perde-nişinān-ı ḥarem 'işmeti bir içim şudan men' idersin? 'Älemde Müslimānlık da' vāsın idüp nidersin? Midḥat-ı Beni Ümeyyeye ḡüşādesin. Mezemmet-i ehl-i beyt-i Ḥazret-i risālete ḥāzır u āmādesin. Şimdi maḳām-ı muḳāteleye geldüñ, sefk-i dem-i āli gerdenüñde alduñ.

Mışra':

از خلق و خدا هج ترا شرم و حیانیست

Bu bābda olan zūlm ü 'udvānuñ ve nā-ḥaḳḳ dökülen ḳanuñ teba'a vü vebāli senüñ zimmetüñdür. Beyt:

مكن مكن كه پشيمان شوي و بدباشد

⁽¹⁰⁾ كه عاقبت مقروجاى تن لحدباشد

Dıraḡt-ı pür-bār u şāḥ-ı meyvedār gibi başın aşaḡa şaldı. Şermende vü ser-figende bir müddet ḳaldı. Āhir baş götürüp eyitdi: Ey Büreyr! Yaḳinen ma' lümdur ki her ki anlar ile ḳıtāl ider ve ḥaḳların zāyi' idüp ḡaşb eyler, maḥālet cāy-ı ḳarārı nār-ı caḥīm ve cezā vü sezāsı 'azāb-ı elīmdür ammā ben terk-i mülk-i Rey ḳılmazın ve ḥükümet-i eyālet-i Tebristāndan ayrılmazın. Büreyr buyurdı ki: Yebne Sa' d! Her ki bu nev' le heves-i mülk-i Rey ḳıla, lā-büd nāme-i sa' ādetdārını ṭayy ḳıla. Beyt:

کیرم که روزکار تر امیر ری کند
آخر نه مرک نامه عمر توطی کند (15)

کیرم که بکز ری توزقارون بکنج ومآل
باوی و فانکرد جهان باتوکی کند

Büreyr alup gitdi. Vaki olan mukalemeyi Hazret-i mama bir bir hikayet itdi. El-ia ‘omer-i Sa dla Hazret-i mam miyanında vaki olan mukareneti ol ser-defter-i mekr  fiten ya ni imr-i Zil-Ceven istima itdukde fil-hal Kufeye varup aide-i mucaleseti matla-ı bidayetinden mata-ı nihayetine dek ıraat itdi ve ceride-i mukareneti iftitah-ı ‘unvanından intiha-yı gayetine dek hikayet itdi. Ibn-i Ziyad, ‘omeri imama mutabaat (20) itdi. ıyas idup mektub irsal eyleyup mazmun-ı hidmet-i mehunında ben seni cenk u huumete gonderdum. Mualaat u mucalesete irsal itmedum. mdi bir n ihmal itmeyup te-i karzara itial viresin. Ya ni emr-i bi-kara itigal gosteresin. Meydan-ı vegada siper gibi ane-i tir u sinana gogus germeyince

[176a]

hadeng-i arzu hedef-i murada irmez ve mızmar-ı gir u darda sevda-yı serden geemeyince efser-i masud ele girmez. Eger devlet-i emaretden feragat idup mam Huseyne mutabaat itdun ise namuna tahrir olan mial-i bi-miali vu ismune tatir olunan menur-ı ibali bu canibe ial idup lekerun serdarlıın imre sipari ilup cumle-i kar u bardan el ek. Kendu ‘aleminde vu oz demunde ol. Didukde ‘omerin dar-ı cihan baına (5) dar ve ruena-yı ‘alem dide-i bed-didesine tar olmaın **el-memur u mazur** guftarina magrur olup mam-ı muallah-ı i tibar ile cenk u bi-kar ihtiyar eyledi. Ravi aydur: Mah-ı muharremun sekizinci guni leker-i mamun ırbaı mutaharaları eme-i mihr u delv-i sipihr gibi bdan hali olup eal u ‘iyal ve nisvan u rical **El-aa el-aa**. Diyu feryad itdukde Hazret-i mam ıyam idup bir mevzie geldi, Bu mahalli azun. Diyu emr eyledi. Bir midar ki azdılar bir ‘ayn zahir oldu ki made-i ruh-ı revandan eltaf u eme-i (10) ab-ı hayvandan aafi vu anafiydi. Beyt:

b degil ire-i ah-ı nebt

Hem meze-i erbet-i ab-ı hayt

un leker-i mam ol bdan nu idup atların suvardılar ve mutevfa-ı meklerin oldurup aina vu bi-ganeye u virdiler. Giru ol eme-i ‘ayn-ı ima-yı mader-zad gibi na-bedid oldu. Her-end aleb ıldılar, yerin bulımadılar. ‘Alamet u nianından agah olımadılar. Ol zubde-i dudman-ı velayetin cumle-i kerametinden biri daı budur. Vata ki bu haber-i keramet-eer sem-i ibn-i Ziyada yetdi. ‘omer-i Sa da mufavaa-ı ahr-engiz ve murasele-i (15) ‘itab-amiz tesvid itdi ve

eyitdi: İrḥā-yı ‘inān u tevsī‘-i meydān idüp Hüseyne şol derecede ruḥşat ve ol mertebede mühlet virmişsin ki bādiyede çāh kızup murādları üzre şulanup taḥşil-i kuvvet ve tekmil-i kudret itmiş. İmdi bir vechile muzāyağa viresin ki zebūn u bī-mecāl ola ve ol varṭa-i hevlnākdan istiḥlāşı muḥāl bile ve saña mu‘āvenet için ‘ale’l-ittişāl ‘asker irsāl olunmaq üzeredür. Hāliyā Şimrle dört biñ adam gönderildi. Anuñ ardınca Yezid-i Kelbī ki kūh-ı şecā‘atiñ bebr-i demānı ve bīşe-i şehāmetiñ ⁽²⁰⁾ şir-i jiyānidur, anuñla daḥı iki biñ ve Huşayn-i Nümeyr ile dört biñ ve ‘Ömer bin Kays ve Kays bin Hāzla ve Naşr Şāmī ile ikişer biñ ve anlaruñ ‘aқabınca Haccāc bin Hābir ile biñ ve sābıқан senüñle irsāl olunan beş biñ adam ile cümle yigirmi iki biñ adam olur. Fi’l-ḥaқıқа ta‘yın olunan miқdārı ‘asākir-i bed-ṭıynet

[176b]

ve ded-ḥaşlet bir yere geldiler. Ol Medine-i kerāmetiñ ordu-yı hümāyūnın sūr-ı üstüvār gibi iḥāṭa eylediler. Beyt:

Çevresin düşmen iḥāṭa itdügin gördi ḥıred
Didi ‘ādetdür olur eṭrāf-ı gülşen ḥār u ḥas

İmāmuñ cüzvī adamı var idi. Tevābi‘-i İmāmdan Hābir bin Mezāhir Esedi dürc-i dehānın dürer-i naşihatle pür itdi. Pā-yı ferқad-sā-yı İmāma nişār itdi ve eyitdi: Ey mazhar-ı envār-ı velayet! Ve’y mazhar-ı esrār-ı keramet! ⁽⁵⁾ Egerçi bizüm ‘askerümüz şān-ı menī‘ ile celildür lākin bu keşrete göre ziyāde қalıldür; ammā **kem min fi’etin қaliletin galebet fi’eten keşiraten bi-iznillāh**(Bakara,249) buyurulduğı mu‘ayyen ve cem‘iyyet-i zāğ-ı şeb şeh-bāz-ı bülend-pervāz-ı mihrüñ bir ḥamlesine ṭākat getürmeyüp şebpere-i kevākib gibi gürizān olduğı günden rüşendür. Fe-emmā tekşir-i sevād-ı mücib i‘tiḍād-ı erbāb-ı cidāl ve sebab-i istizhār aşḥāb-ı қıtāldür. Murā‘iyān-ı ḥazm mübārizān-ı rezm yanında **қaddeme’l-ḥurūc** қable’l-vülūc nüktesin ri‘āyet itmek ehemmi-mühimmātdan ve etemmi-levzımātdandur. Yaқın yerde қabile-i ⁽¹⁰⁾ Benī Esed қonmuşdur. İcāzet-i şerif-i erzānī buyurılırsa ümīd-i mu‘āvenetçün bu gice ‘azīmet ideyin, ḥidmet-i şerifüñüze da‘vet eyleyeyin. Ruḥşat bulup ol şeb mānend-i māh-ı şeb-tāb sūr-at-i tām ile gitdi. Қāsım-ı la‘līn қabā-yı āftāb-ı aşқar-ı nehāra süvār ve bayraq-ı berrāқ-ı zer-nigār mihr-i қulle-i қal‘a-i sipihrden āşқār olmadın ol қavmüñ ḥvābgāhına yetdi. Yanlarına varup leb-i edeb ile selām virüp eyitdi: Ey қavm-i bāhirü’l-vefā! Ciger-küşe-i Muḥammed Muşṭafā vü püserān-ı ‘Alī Murtażā vesāyir ehl-i beyt-i Resūl-i Ḥudā şahrā-yı Kerbelāda ⁽¹⁵⁾ yigirmi iki biñ merdān-ı ḥūn-ḥāruñ ve ḥūn-ḥārān-ı merdüm-āzāruñ kemend-i gezendlerine bend olmuşdur. Ne ümmīd-i ḥalāş ve ne bir melce’ vü menāş vardur. Ben sizüñ қarāyib-i devlet-ḥvāhuñuzdan ve dostān-ı bī-iştibāhuñuzdan olmağın naşihate geldüm. Eger şefā‘at-i Hāzret-i risālete iḥtiyācuñuz var ise İmām Hüseyne ma‘in ü naşir ve mededkār u zāḥir oluñ. Ol cümleden ‘Abdu’llah Beşir ki dilir-i

şîr-gîr ü pehlevân-ı bî-naẓîr idi. Mesrûr u ẓarabnâk ve mücevver ü feraḥnâk kıyâm itdi ve eyitdi:
Beyt:

Şadâkat da‘ vâsın idenlerüñ serdâriyam el-ḥaḫḫ⁽²⁰⁾
Elümden baş u cân naḫdin nişâr itmek gelür ancaḫ

Ey ḳavm! âgâh u güvâh olasız ki da‘vet-i Hüseyini evvel icâbet iden ve güftâr-ı hidâyet-
nümâsına cümleden muḫaddem mübâderet gösteren benüm. Ḥabîb eyitdi: Ey ibn-i Beşîr!
Beşşerekallahü bi’l-cenneh El-ḳışşa Benî Esedden toḫsân toḫuz nefer-i dilâverân-ı vefâ zîver-i
müsellaḫ u mükemmel da‘vet-i

[177a]

İmâm-ı Mufaẓẓal birle ḳalkup şabr-ı ‘âşık gibi revende vü âh-ı mazlûm gibi resende tâzîlere
süvâr oldılar. Ellerine nîze alup leşkergâh-ı İmâm semtine toḫruldılar. Ḳazâ-yı İlâhî ile girü
ḳabile-i Benî Esedden bir merd-i dimne-ḥaşlet ‘Ömer-i Sa‘dı ḥaberdâr itdükde ol daḫı fi’l-ḥâl
tedârik-i aḫvâl itdi. Ezraḫ-ı Şâmî-nâm siyeh rüzgârı iki biñ adam ḳoşup irsâl itdi. Nazm:

Ezraḫ-ı şâmî-i siyeh rüzgâr⁽⁵⁾

İki biñ atlıyile oldı süvâr

Biñ ere urardı özin bî-gümân

Ol idi devrinde cihân-pehlevân

Her ne dem alsa ele tîr ü kemân

Mürçe çeşmi aña idi nişân

Tîḡ gibi cenge çü bil bağlaya

Çeşm-i zırh her yaña ḳan ağlaya

Keff-siper doymaz idi ḫarbına

Şîr-jiyân girmez idi ḫarbına

Bu iki ṭâyife Furât kenârında muḫâbil olup bâzâr-ı kârzârda bir zamân aldılar virdiler, mânend-i
zülfi-girih-gîr bir birine girdiler. Nazm:

Düşdi ḳıprıdı bu iki leşkere

Oldı muḫâbil yüze yüz er ere⁽¹⁰⁾

Rezm ḳılıcına kimi virdi âb

Kimisi cenk âteşine virdi tâb

Kimisi virmekte kimi almada

Kimi ḳoyup tîḡ-i sinân almada

Nāyire-i cenk arada müştā‘il
Bir birine ḥamle idüp muttaşıl
Kimisi varmada kimi gelmede
Kimisi baş virmede cān almada

Tīr-i güzārān-ı ‘adū yılmada
Berķ gibi her yaña atılmada

Ḳavm-i Esed gördi ki düşmen füzūn
Tāḳati tāḳ oldu vü ḳaldı zebūn

Gördi degil cāy-ı cidāl ü sitiz
Özledi her biri maḥal-i giriz

Åḥir-i kār ḳavm-i Benī Esed kendü ḳavimlerinden ⁽¹⁵⁾ niçe pehlevān-ı peleng-intiḳām dām-ı gürg-i ecele giriftār olduğın göricek bākī ḳalanları daḥı baḥt-ı bergeşte-mişāl firār itdiler. Devlet-i dünyā-mānend şavb-ı idbārı tıutup gitdiler. Ḥabīb maḥall-i ḳıtālden ayak götürüp ḥuzūr-ı İmāma girdi. Aḥvāl-i şühedā-yı ḳavm-i Benī Esedden ḥaber virdi. Vāḳı‘a-i mezbūra mūcib-i terādūf-i aḥzān İmām-ı güzīn ve sebeb-i tezā‘uf-ı ālām-i ehl-i beyt-i ‘iffet-āyīn oldu. Beyt:

Her dem aḳar idi ğamı bālā-yı ğam
Leşker-i ğam vānumı aḳıtdı zehm

İbn-i Ziyād, İmām Ḥüseyniñ ḳabāyile adam ⁽²⁰⁾ gönderdüğün güş itdükte āteş-i ğazabı heyecāna gelüp ‘Ömer-i Sa‘ da ḥaber irsāl idüp şöyle ki: Bugün ḥarb-ı Ḥüseyne iştiğāl itmeyesin ve emr-i kārzāra imtişāl göstermeyesin. Seni ve tevābi‘üñi mevḳıf-ı siyāsete ve ma‘rız-ı ‘uḳūbete irgürdüm. Didükde ‘Ömer-i Sa‘ da ḥavf-ı ‘azīm müstevlī olup mū-yı āteş-dīde gibi

[177b]

inḳılāb u ıztırāba düşdi. Egerçi bī-vaḳt idi, ‘askerine emr itdi. Fi‘l-ḥāl esliḥa-i cenk ü cidāl ile ārāste oldılar ve elviye-i ḥarb u ḳıtāli efrāşte ḳılduḳları tāsi‘-i māh-ı Muḥarrem idi. Süvār u piyāde ḥāzır u āmāde olup ordu-yı İmām semtine yürüdi. Aḳdām-ı rākib ü rācilden müteşā‘id olan ğubār-ı müsār rū-yı ḥākister kevn-i sipihri bürüdi. Ol maḥalde İmām Ḥüseyin ser-ārāmiş bālīn-i āsāyişe ⁽⁵⁾ ḳomış yatup uyumuş idi. Vaḳtā ki na‘ra-i süvārānı vü ḳa‘ḳa‘a-i silāḥ-ı muḥālifānı işitdi. Ḳarındaşı ‘Abbāsı yigirmi adam ile sebeb-i vürüdların ma‘lūm idinmek için ḳarşu gönderdi. Püser-i Sa‘d cenk ü ḥarbi muḳarrer ḳılduğün bilüp Ḥazret-i İmāma ḥaber virdi. İmām buyurdı ki: Luḳf idüp tekrār ḳadem-i rencīde ḳıldum. Kerem ü suḥan-ı nerm ile söyle. Bī-vaḳtdür baḳıyye-i nehār için mühlet taleb eyle. Ḥuşūşā şeb-i āzīne vü leyle-i ‘āşūradur. Ne cāy-ı heycā ve ne vaḳt-i vegā vü ğavğādur. Ola ki merāsīm-i tātē ate vü levāzım-ı ‘ibādeteye bir ⁽¹⁰⁾

tarīka-i ‘ādet-i muvāzabet gösterem. Pes ‘Abbās-ı ‘Alī tekrār varduğda hitāb idüp: Ey merdümān-ı Kūfe vü Şam! Ciger-kūşe-i mefhar-ı enam-ı ‘aleyhü’ş-şalavātü ve’s-selām bu gice sizden mühlet ricā ider ve yakīnen bilür ki bu şeb āhır gicesidür. Diler ki bu gice tã‘at ü ‘ibādetle geçe, yarın ‘ale’s-seher rāyet-i şubh kemīngāh-ı ufukdan berdāşte vü livā-yı zer-peyker-i mihr meydān-ı āsmānda efrāşte olduğı dem irādet-i hālīkū’l-kevneyn ü meşiyet-i rāzīkū’l-şakaleyn her ne ise görüle. Diyicek ‘Ömer-i Sa‘d ümerā-yı leşkere hitāb itdi ve eyitdi: Ey ⁽¹⁵⁾ ümerā-yı rūšen-rāy! Ve’y küberā-yı maşlahat-ārāy! Bu bābda nidersiz ve bu huşuşda ne tedbīr idersiz? Eyitdiler ki tevbīh ü te’kīd ü tehdīd-i ibn-i Ziyāddan havf iderüz ve emān virmeyüp cenk eylerüz. Şimr-i la‘īn na‘ra urup ba‘dū’l-hīn size mühlet ü emān virilmek muhāldür ve ihmāl ü imhāl-i tevaḳku‘-yı maḥz hayāldür. Didükde Ebū Sufyān kendi Şimrūn bu bī-hayālīgından şerm idüp hitāb itdi ve eyitdi: Ey kavm! Bu ne sözdür ki söylersiz ve ne ğaddārılığdur ki eylersiz? Eger bir t̄ayife-i Rūm u Çinden veyā iḳşā-yı mağrib-i ⁽²⁰⁾ zemīnden gelüp taleb-i mühlet ü emān ve iltimās-ı sükūn u ıtmīnān itse virürdünüüz. ‘Ale’l-huşuş bu t̄ayife-i sa‘ādet maḥşuş t̄amme-i kübrāda ve maḥşer-i ‘uzmāda ümmīd-i şefā‘at itdügiñüz Nebī-yi ‘ālī-derecātuñ ve Resūl-i bāhirū’l-mu‘cizātuñ evlād-ı emcādı ve aḥfād-ı ‘ālī-nijādıdır. Çünkü hālīğdan havf u şerm itmezsiniz,

[178a]

hālāyığından da mı āzerm eylemezsiniz? Nazm:

شما بس سخت روی وست دینید
چو شیطان لعین بامکر و کینید
ز حق سجانه شرمی ندارید
ز مردم نیز آزرمی ندارید
نه آخر اهل بیت مصطفی اند
بصد کرب و بلاد کربلا اند

Vaḳtā ki ol güftār-ı naşīhat-āşārı iştidiler, ḥusām-ı huşūmeti niyām-ı ferāgate katdılar. Hemān ol maḥalle nüzūl kıldılar ve ḥāris ü nıgeh-bān ta‘yīn eylediler. Ḥāzret-i İmām bundan ⁽⁵⁾ evvel eṭrāf-ı leşkerğāha hālevār ḥandaḳ ḳazdurmış idi. İçin hīzemle t̄oldurmış idi. Tā kim ḥīn-i cenkde ḥarem-i mükerrem ve ḥarīm-i muḥterem tīr-i enzār-ı a‘dāya nişāne olmağdan maşūn ve ta‘arruz-ı āşīnā vü bī-gāneden maḥrūs u me’mūn ola. Ol maḥalde şebīḥūn-ı a‘dāyı ḳalālet-i maḳrūndan ihtirāzen buyurdı. Hīzeme āteş urdılar ve emr-i muḥāfazada iḳdām-ı aḳdām üzre t̄urdılar. Lehīb-i mehīb-nārdan ve şavb-ı semāya şu‘ūd iden ejder-i deḥān-ı āteşbārdan zāhir olan zebāne-i şerāre-i feşān ‘adū-yı ‘arbede-cūya ⁽¹⁰⁾ t̄iğ-i cevherdāra ve ḥancer-i zer-nişān ‘arz itdügi demde Mālik bin ‘Urve at depdi, ilerü gelüp: Ey Ḥüseyn! Nār-ı ‘uḳbādan evvel āteş-i

dünyâyı hirmen-i vücūduña mı urarsın? didükde Hüseyn buyurdu ki: **Kezibte yâ ‘adüvvallâh**. Ey düşmen-i ħudâ! Bu ihtimâl midür ki siz muķim-i cennât-i na‘im olasuz, biz qarîn-i aşhâb-ı caĥim olavüz. Müslim bin ‘Avsece eyitdi: Yebne Resûli’llah! İcâzet vir dehân-ı fuĥş-beyânına bir ĥadeng-i sehmnâk urayın ki leşker-i muĥâlif engüşt-i ta‘accübi der-dehân itsinler. İmâm eyitdi: Dilemezin ki ĥuşuş-ı ⁽¹⁵⁾ ĥarbde mübâderet idem ve irâķat-i dimâya mübâşeret gösterem. Sen hemân Ĥazret-i Ĥaķķuñ ĥudretine vü fa‘âl-i muṭlaķuñ ĥikmetine başar-ı ‘ibret ile nazâr eyle. Pes cebhe-i tazarru‘ı zemîn-i tevaķķu‘a urdu. **Allâhümme erciĥ ilen-nâr**. Diyü buyurdu. Ya‘ni zebânı zebâne-i âteş-i ‘uķbâya giriftâr olmadan silsile-i ‘uķubetle ‘azâb-ı nâr-ı dünyâya çek. Fi’l-ĥâl du‘â’ü’l-mazlûm-i müstecâbün veleyse beynehü ve beynellâh-i ĥicâbün ĥükmince eşer-i icabet-i du‘â zâhir olup atınuñ ayağı şikâf-ı zemîne geçüp bî-iĥtiyâr ĥâne-i zeynden ⁽²⁰⁾ cānib-i süflîye mütemâyil olup ayağı rikâbda ķalup ‘inānı elden gitdi. Semend-i nevend sü-be-sü sürüyüp kenâr-ı nâra geldükde ayağı rikâbdan çıkup miyân-ı âteşe pertâb itdi. Beyt:

Derdile gitdi ‘adem yoluna oldı hâlik
Mâlik-i düzaĥa ışmarladı cānın Mâlik

[178b]

Bu kerâmete nâzır olanlar tekbir getürdiler. Şadâ-yı ĥurüşı güş-ı ‘arşa yetürdiler. Ĥazret-i İmâm secde-i şükür edâsından şoñra âvâz-ı bülend ile münâcât itdi. İki cānibde olan leşkerüñ cümlesi işitdi. Buyurdu ki: Ĥudâyâ! Biz senüñ ehl-i beyt-i Resûlüñden ve zürriyet-i ber-güzide-i vâcibü’l-ķabûlüñdenüz. Zâlimân-ı cefâķâr ve ĥaddârân-ı sitemķardan dâdımuз alıvir. İbn-i Eş‘aş nidâ idüp: Senüñ Peyĥâmbere ne nisbetüñ vardur ⁽⁵⁾ ki böyle dırsın ve dâyimâ lâf-ı güzâf urup tefâĥur idersin? didükde İmâm-ı ‘âlî-maķâm tekrâr dergâh-ı kâr-sâz u bende-nüvâza ‘arz-ı niyâz idüp Ĥudâyâ! Püser-i Eş‘aş benüm ferzend-i peyĥâmbere olduğum selb idüp ol Ĥazrete peyvend ü nisbetümi ve ‘araķ-ı ķarâbetümi ķaṭ‘ eyler, **fârinî fi’l-yevm-i zillen ‘âcilen** ya‘nî hemîn bugün aña kendü zılletin göstererek cānın ķaṭ‘ idüp dârü’l-cezâyâ gönder. Henüz tîr-i du‘â hedef-i âsmâna irmedin şehbâz-ı ķazâ fezâ-yı ‘âlem-i taķdîrden irüp derünına çengâl-ı ķahr urdu. Vecî‘-i ⁽¹⁰⁾ fecî‘inden ve elem-i ķaṭ‘inden fi’l-fevr yüregi burdu. Biñ zür u zârla atından inüp ķazâ-yı ĥâcete meşĥûl iken bir kejdüm-i siyâh bi-emr-i İlâh marâz-ı zâtü’l-cenb gibi yanında bulundu. Güyâ ķazâ-yı âsmânî idi ki burc-ı ‘aķrebden sevķ olundu. Ol bî-ĥayānuñ ĥâyesine bir niş urdu ki miyân-ı necâsetde ķaldı. Cānı beden-i mülevveşinden cüdâ olıncaya dek meķşûfü’l-‘avret her cānibe yuvalandı. Mısrâ‘:

آنچنان بدزندکاني مرده به

Bu daĥı ol Ĥazretiñ kerâmet-i zâhirlerindendür. Pes Ca‘de-i Ķarnî ⁽¹⁵⁾ ilerü gelüp nidâ itdi ki: Ey Hüseyn! Bu âb-ı Furâtı görür misin ki nehr-i revân u deryâ-yı bî-pâyândur. Ol Ĥudâ ĥaķķı çün andan bir ķaṭre nüş itmezsen deşne-i teşnegî birle helâk ve âteş-i ‘aṭaş ile ĥâk olursın.

Didükde nergis-i şehläsın jālebār idüp eyitdi: **Allāhümme emithü** ‘atşānen ya‘nī İlähī anı teşnelik birle helāk eyle. Fi’l-ḥāl esbi bī-sebeb ürküp mānend-i āteş-i tünd ü ser-keş olup kendüyi şahāb-mişāl yemīn ü yesāre atdı ve etrāfında ḥalkā olan ḥalkı ḥalkā-i zencīr gibi bir ⁽²⁰⁾ birine katdı. Kelb-i mu‘allem gibi ayağı üzre tırdı. Ol bī-ser ü pāyı gūy gibi yerinden yere urdı. Āḥir yerinden tırdı. Esb-i remīdeyi rām itmek kaçdına ardınca yügürdi, teşnelik ğalebe itdi. Lā-yenkaṭi‘ şü virdiler. Her-çend ki nūş itdi. Āteş-i ‘atāş ziyāde eyledi. **El-‘atāş el-‘atāş** şadāsıyla

[179a]

helāk olup dār-ı cezāya gitdi. Bu daḥı rüz-ı mezbūrda vāki‘ olan kerāmetiñ şālişidür. Beyt:

Müstecāb oluben münācātı
Zāhir oldı revān-ı kerāmātı

Leşker-i püser-i Ziyād, bunca kerāmātı müşāhede kıldılar, hergiz ḳalb-ı şulblarına līnet ü rikḳat gelmeyüp bādiye-i cehl ü ‘inādda muḳīm olup ḳaldılar. Beyt:

Ne bilür ḳadr-i cevheri ḥazzāf
Añlamaz kıymetin meger şarrāf

El-ḳışşa ol şeb şemşīr-i zer-endūd, ⁽⁵⁾ ḥurşīd-i ğılāf-ı ‘anberīnden ve tebāşīr-i a‘lām-ı sīm-fām şubḥ-ı kemin-i çarḥ-ı berīnden zāhir oluncaya dek mülāzımān-ı İmām rü-yı niyāzı derġāh-ı ḥayy-ı lā-niyāma vü bārgāh-ı ḳayyūm-ı ber-devāma tıutup ġürisne vü teşne zıkr-i Ḥudāya ve dūrūd-ı mefḥar-ı enbiyāya iştiġāl gösterdiler. Nürü’l-eyyime-i ḥārezmi getürmişdür. Çün rüz-ı tāsū‘a āḥir ve şeb-i ‘āşūrā zāhir oldı. Sultān-ı sitāregān bu muşībet içün raḥt-ı iḳāmeti mātem-ḥāne-i ġurūba göçürdi ve māh-ı şeb-tāb-ı gerden-i sīmīnine hāleden ḳamerī girdār cell-i siyāh geçürdi. Bu ġamdan ⁽¹⁰⁾ felek-i devvāre marāz-ı devār ‘arız oldı ve bu elemden kürr-e-i nār kürr-e-i āhenger-mişāl yanup yaḳılıp derūnı āteş-i ıztırābla tıoldı ve şafaḳ yār-ı şefīḳ-mānend ḳan ağladı. Dāmen-i ḥargeh āsmānı lāle-renk eyledi ve ‘arşa-i zemīn fark-ı ḥāline gerd-i idbār u ḥāk-ı ḥasār ḳoydı. Beyt:

دود ظلام روي زمين راسياه كرد
مهروي خویش رانجر اشش تباہ كرد

Ol şeb İmām buyurdı, şol kürsī ki sāc ağacından düzülmişdi miyān-ı şahrāya eyledüp ḳurdılar. Cümle ‘askerin etrāfına cem‘ idüp kendüleri ol kürsī üstine ⁽¹⁵⁾ çıkup oturdılar. Ğāyet cezālet ve nihāyet belāġat birle bir ḥuṭbe-i naşāyiḥ i‘lān ve bir mev‘ize-i ḥikmet-beyān ḳırā’atına āġāz eyledi ki ‘uḳūl-ı fuşaḥā-yı Ḥicāz me‘āni-i bedāyi‘-i beyānidür. Kende hāyim ü ḥayir ve ifhām-ı büleġā-yı zevi’l-i‘cāz elfāz-ı cezālet-‘unvāmı ız‘ānında ‘āciz ü ḳāşır idi. Beyt:

Ba‘de ḥamd-ı Ḥudā-yı bī-hem-tā

Ve dūrūd-ı Resūl-i mā-evhā

buyurdu ki:El-ḥamdülillahi ‘ale’s-serrā’i ve’ḍ-ḍarrā’i ammā ba‘d-ı āgāh olasız ki hiçbir ferdi kendü aşḥabumdan vefadār görmedüm ve hiçbir āferīdeyi ehl-i ⁽²⁰⁾ beytümden raḥīm ü nīgū girdār bulmadum. **Fe-cezākūmullāhü ‘annī ḥayrān** ma‘lūmuñuz ola ki ben bu gice sizūñ için mühlet diledüm. İmdi rā-yı şāyib ü fikr-i şāḳıb oldur ki kenār-ı selāmete ‘azīmet idesiz. Bu ğarīb-i bī-naşibi bu tengnā-yı miḥnet-medārda koyup gidesiz. Zann-ı ğālibüm oldur ki beni bunda göricek

[179b]

sizi ṭaleb itmezler ve sizūñ arduñuza düşüp arayı gitmezler. Ümīzdür ki mezālīm-i e‘ādiden rehā bulasız ve mekāyid-i bed-ḥ‘āhdan ḥalāş olasız. Beyt:

Ben çü ğarḳ oldum belā girdābına siz ceḥd idūñ

Ola kim bārī selāmet sāḫiline iresiz

Vaḳtā ki bu kelām-ı firkat-encāmı birāderān u ferzendān ve ḥışān u mütāba‘ān gūş itdi, müttefikü’l-kelime cevāb virdiler ki: Yebne Resūli’llah! Ḥazretūñden ⁽⁵⁾ müfāreḳate kudretümüz ve şoḫbetūñden mücānebetē ṭāḳatümüz yokdur. Farz idelüm ki sizden şoñra ḥayāt-ı ebed ve beḳā-yı muḥalled bulduk, ol ḥayātdan ne fāyide ve ol beḳādan ne ‘āyide ki senūñ gibi pīşvā-yı nīgū-girdārdan dūr ve muḳtedā-yı pākīze eṭvārdan meḥcūr olavüz. Beyt:

بقیامت برم آن عهد که بستم باتو

نادرانروز نکویی که وفاییت بنود

Hemān murād-ı nihādumuz ve dā‘iyye-i fu‘ādumuz oldur ki mādām ki cānumuz bedende ve revānumuz tende ola a‘dā-yı bed-āyınle muḳātele ve düşmenān-ı evlād-ı Resūl-i Rabbi’l-‘ālemīn bizle ⁽¹⁰⁾ muḳābele vü mücādele idevüz. Beyt:

Cismini lāle gibi kızıl ḳāna yumayın

Yüz aḳlığın ḳazanmaya hergiz semen gibi

İmām Ḥüseyn cümlesine ḥayr du‘ā itdi. Evlād-ı Müslim-i ‘Aḳīle teveccüh itdi ve eyitdi: Ey evlād-ı ‘am! Ve’y mūnisān-ı dil-i pūr-ḡam! Mevā‘īd-i kāzibe-i Kūfiyāna i‘timād idüp pederūñüz Kūfeye gönderdüm. Ol gürūh-ı ḡaddār ve ol ṭāyife-i cefākār, ehl-i beyt-i nübüvvet ḥaḳḳında ḥaḳ-şināslıḳ merāsimin ri‘āyet itmeyüp ‘arz-ı maşūnın hedef-i sıḫām-ı ta‘arruz u ihānet kıldılar. Āḫir yek-rān-ı ḥayātdan ḥāḳ-i memāta düşürüp ⁽¹⁵⁾ şerbet-i şehādet içürdiler. Ḥālā siz Müslimūñ yādigārsız, māderūñüz henüz ḡam-zede vü mātem-dīde vü elem-resīdedür. Gelūñ vālideñüzūñ elin aluñ, bu aradan Benī Ṭayy ḳabīlesine gidūñ. Andan Medīne-i risālet-penāha ‘azīmet idūñ. Evlād-ı Müslim feryād itdiler, hezār sūziş ü nāliş birle eyitdiler: Beyt:

Sensiz ey rûh-ı revân bu cisme cânı neylerüz
Hâk-i pâyüñden cüdâ bu hâk-dânı neylerüz

Yebne Resüli'llah! Bu ihtimâl midür ki siz nîrân-ı belâ içre ihtirâkda ve 'ummân-ı 'anâ' içre istiğrâkda iken ⁽²⁰⁾ biz has u hâşâk gibi kenâr gözleyevüz ve dūd gibi başımız alavüz, gidevüz. Senüñ uğuruña semenderâsâ oda girürüz ve senüñ yoluña olmağa cân virürüz. Nazm:

Cebînüñde sa' âdet nûrı peydâ
Yüzüñden lem' a-i devlet hüveydâ
Sözüñ dil derdine dermân bağışlar
Hiṭabuñ mürde cisme cân bağışlar

[180a]

Sözüñüñ her biri bir dürr-i meknûn
Ḳadüñ gibi kelâmuñ daḡı mevzûn
Tekellüm eyleseñ cân bülbülü sen
Tekellüm eylesen cennet güli sen
Ḳapuñ sâyillerin redd itme bi'l-lâh
Der-i ihsânuñı sedd itme bi'l-lâh
Seni terk eylemek âsân degildür
Yoluña ölmeyen insân degildür

Ḥazret-i İmâm gördi ki ol civân-merdler ḡadıṣ-i şıdḡ u şafâda şubḡ-ı şânî gibi şadıḡ-dem ve râh-ı mihr ü vefâda şâbit-ḡademdür. ⁽⁵⁾ Du' â-yı ḡayr itdi ve eyitdi: Ḳünki mühimm-i yârân-ı vefâdâr bu nemaṭ üzre ḡarâr buldı, gerekdür ki varasuz baḡıyye-i şebi ṭâ' at ü 'ibâdet ile geçüresiz. El-ḡışşa maḡâdim ḡalkup menzillerine gitdiler ve evrâd u ezḡâra iştiḡâl itdiler ve dūd-ı âh-ı maḡlûmân 'arşa-i zemînden ḡurfe-i mâha şu'üd itdi. Seyl-i eşḡ-i ḡarîbân püşt ḡâv u mâḡiye yetdi. Beyt:

Eşḡ çeşmüm tây-ı mâḡi reft ü âhum tâb-ı mâḡ
ماه و ماهير ابراشك و آه ميگيرم كواه

Nürü'l-eyyimedede getürmişdür ki mebâdî-i seḡer peydâ ve âşâr-ı ⁽¹⁰⁾ şubḡ hüveydâ olduḡda buṭnân-ı 'arşdan bir âvâz-ı bülend-pervâz geldi ki **yâ ḡalîla'llâh** er gibi ya' nî: Ey leşker-i Ḥudâ! Ve'y dostân-ı Ḥâlîḡ-ı arz u sema! Süvâr oluñ ki ḡarb u ḡitâl avânıdır ve menzil-i dârü'l- ḡarâra rıḡlet zamânıdır. Ümm-i ḡülşüm mânend-i medḡuşân-ı cüşân u ḡurüşân ḡayme-i İmâma varup eyitdi ki: Beyt:

Her tarafından gönlüme envā^c -ı hüzn ü ğam gelür

Her yañadan gūşuma āvāze-i mātem gelür

Ey birāder-i ‘azīz! Āsmāndan gelen āvāz-ı hevlnāki, şadā-yı sehmnāki gūş itdüñ mi? Eyitdi ki: Gūş eyledüm⁽¹⁵⁾ ve bundan dağı ‘acīb ü ğarīb nesne mu‘āyene kıldum. Bundan iki sā‘at aqdem nūr-ı Başra felek-i dimāğumdan ufüle irmişdi ve dīdelerüm revzene-i ħissi sedd idüp nezāre-i gülşen-i melekūta iştiğāl göstermişdi. Be-hükmi verāşet ceddüm Resūlu’llah ki buyurmuşdur: **Tenāmü aynāye velā-yenāmü kalbī** çeşm-i eşkbār, ħ^vāba varup dil-i bī-ğarār bī-dār idi. Gördüm bir niçe sükkān-ı meşyüm bin müstemend ü mazlüm üzerine hücüm iderler. Lākin içlerinden birisiñ ħamlesin cümlesinden ħışmnāk eyler. Ben kendü kendüme didüm⁽²⁰⁾ ki: ‘Āķıbet bu beni helāk eyler. Bu fikrde iken ceddüm mefħar-ı ‘ālem ve şefī‘-i Beni Ādem şalla’l-lāhu ‘aleyhi vesellem zāhir olup benden yaña teveccüh idüp: Ey şehīd-i āl-i Muħammed! Ve’y mazlüm-ı ferzāndān-ı Aħmed! Cümle-i sākinān-ı ‘ālem bālā vü muħarrebān melā’-i a‘lāyla istiķbāle geldüñ. Diyüp milket-i ‘uķbāda derece-i a‘lāya

[180b]

ve mertebe-i işnāya vuşul bulmamuz beşāret itdi ve eyitdi: Cedd ü ceħd idüp bugün menzilüñ dār-ı ħarār eyleyesin ve bu gice bizümle ifħār eyleyesin. Ve yanında bir ferişte gördüm buyurdi ki: Bu ferişte ħālā āsmān-ı kebūddan nāzil olup bir şīşe-i sebz-reng getürdi. Tā ki senüñ kanuñ ile pür eyleye ve kıyām-ı kıyāmete dek şaķlaya. Ümm-i Gülşüm mefħum-ı ħ^vābdan āğāh olup girye vü āha ve nāle-i⁽⁵⁾ cāngāha yüz tıtdı. İmām eyitdi: Ey ħāher! Cümle ehl-i beyti taleb eyle ki maħall-i vedā‘ ve zamān-ı vaşıyyet ü inķıtā‘ dur.

الوداع اي دوستان كين دم سفر خواهيم كرد
مسكن اصلي خود جاي دكر خواهيم كرد
مآباكر اهيم چون يوسف درين زندان وچاه
مصر عزت راعزيز آسامقر خواهيم كرد
حاصل دنيا متاعي نيست كان راقيمتي است
زوجو صاحب همتان قطع نظر خواهيم كرد
مآز اينجا شاد و خرم ميرويم از بهر آنك
منزل اندر بقعه زين خوبتر خواهيم كرد

⁽¹⁰⁾ Birāderān-ı İmām ve ferzendān-ı vācibü’l-iħtirām cem‘ olduķda herbirinüñ yüzün yüzlerine sürdi ve hezār sūziş ile göğsin geçürdi ve eyitdi: Ey ferzendān-ı ğam-dīde! Ve’y yetīmān-ı elem-keşide! Levā‘ ic-i firāķuñuz bir mertebede istīlā ve nevāyir-i iştiyāķuñuz bir derecede isti‘lā bulmuşdur ki beyān-ı zurūf-ı ħurūfa şığmaz. Bilmezem ki ne çāre eyleyem ve ğam-ı bī-pāyānuñuz kime söyleyem. Beyt:

Bu firqat bahriniñ pâyânı yoqdur
Cüdâlık derdiniñ dermânı yoqdur

Ba‘ dehu Şehr-bânüya teveccüh itdi ve eyitdi: Ey yâr-ı dîrîne! Ve’y⁽¹⁵⁾ sürür-ı sîne! Bilmezem ki bu yetimlerle ne eylersün ve benden soñra ne vechile ğamların çekersin? Ehl-i beytten feryâd u fiğân-i dil-düz ve nâle vü âh-ı cigersüz peydâ olup efvâc-ı emvâc deryâ-yı muşibet-i mütelâţım ve ‘ummân-ı ğamâm aĥzân-ı müterâkim oldı. Keştî-i şabr u sükün girdâb-ı đucrete vü sefîne-i taĥammül ü qarâr ğarĥ-âb-ı ĥayrete düşdi. Ümm-i Gülşüm bu ĥâlet-i pür-melâletden bî-ţâĥat olup eyitdi: Ey güldeste-i bâĝ-ı lâ-fetâ! Ve’y lâle-i nev-reste-i çemen-i hel etâ! bu nev‘ a suĥan-ı ğam-endüz güş itmege kim ţâĥat getürür ve bu maĥûle⁽²⁰⁾ kelâm-ı dilsüz işitmege kim ĥudret yetürür? Ceddümüz Ĥazret-i Muşafâ bu ‘âlemden rıĥlet itdükde maĥremümüz ‘Aliyy-i Murtażâ idi. Ol daĥı bi’l-şehâdet ile ravza-i sa‘âdete ĝitdükde birâderüñ İmâm Ĥasan müctebâ idi. Andan soñra maĥrem-i maĥrûmân ve penâh-ı mażlûmân cenâb-ı şerîfüñ oldı. Eger sen gidesin

[181a]

bize kim maĥrem olur, dil-i mecrûĥumuza kim merhem olur? Beyt:

فرياد از انروز كه مآبي تويمانيم
در آرزويت عمر بحسرت كنرانيم

Bu ĝüft ü ĝüda iken şubĥ-ı şâdık sipihr-i kebüd-ı püşide-i ser-i bürehne ve rûĥ-ı râşide âşkâr oldı ve âftâb-ı ‘âlem-tâb ser-gerdân u zerd-i ruĥsâr be-dîdâr oldı. Mâtem-i şehîdân-ı ĥânedân içün deşne-i rûz ĝîsü-yı şebi bürîde kıldı ve dest-i zamân câme-i zer-baĥye-i felegi⁽⁵⁾ ĝirîbânından dâmânına dek derîde kıldı. Şi‘r:

هر صبح اكر نه تعزيت آل مصطفا ست
پراهن كبود فلک غرق خون چراست
كر آفتاب شرع نه در خاک ميروود
بر قامت سپهر چراپرهن قباست
كر در فراق آن رخ كلكون نسوخت زار
خورشيد راچرا رخ لعلي چوكهر باست

Râvî aydur. Ĥazret-i İmâm, cemâ‘atle edâ-yı namâz-ı şubĥa kıyâm gösterdiler. Henüz evrâd u du‘â tamâm olmadan ve ezkâr u şenâ ihtitâm bulmadan leşker-i muĥâlifden⁽¹⁰⁾ şadâ-yı şür-nâ-yı vaĥşet-âmîz ve şafir-i nefir-i nefret-engîz peydâ oldı. Süvâr u piyâde ĥarb u đarba âmâde-i silâĥ-ı kârzârâ ârâste ve rimâĥ-ı ĝîr ü dâr birle pîrâste olup ‘azm-i meydân itdiler. ‘Ömer-i Sa‘d ‘asker-i mazarrat-eşerin cem‘ idüp meymene-i nâ-meymünin ‘Amr bin Ĥaccâca ve Meysere-i

meşūmın Zī'l-Cevşene ışmarlayup kendüsi alb-i siyāh ile alb-i sipāhda arār idüp ve rāyet-i 'azīmet atın nařb eyleyüp: Hel min mübāriz! řadāsın gūř-ı merriş-i ĥancer-güzāra irgürdükde 'asker-i Ĥüseyn muĥālif-i ⁽¹⁵⁾ Ĥicāz olan sipāh-ı 'Irākı bu vechile berk ü nevā ve sāz u selb ile ki gördiler büzürg ü küçük 'uřřāķvār ĥidmetkārılık şeddin miyān-ı cānlarına bend idüp çeng-i cenge āheng eyleyüp evtār-ı ānun-şıfat řaf bağlayup tırdılar. Leřker-i İmām ziyāde alīl idi; ammā keşret-i düşmeden bī-pāk olup meymene-i yümni mu'ayyenin Züheyr ibn-i aysa ışmarladı ve mesīre-i yüsr-i arānin Ĥabīb ibn-i Mezāhire sipāriř eyledi ve rāyet-i nuşret atın birāderi 'Abbāsa ışmarladı. Egerçi cāy-ı alb şadrdur; lākin ol řāĥib-i ⁽²⁰⁾ řadr, alb-i leşkerde cāygīr oldu ve bi'l-cümle tertīb-i řufūf řāĥib-i süyūf iĥtitām buldı ve mübārezān-ı İmāmuñ ĥātif-i ġaybı gūř-ı hūřlarına bu nidāyı ve sürūř-ı 'ālem-i lā-reybi sem'-i cānlarına bu řadāyı irgürdi ki: Nazm:

روز جنكست جنك بايد كرد
كوشش نام و ننگ بايد كرد

[181b]

تا شود مرد عرصه در میدان
تنك بر اسب ننگ بايد كرد
وقت كوشش شتاب خوش باشد
وقت كوشش در تنك بايد كرد
اندرين بحر غوطه بايد خورد
جابه كام نهنگ بايد كرد
رزم بالين سكان روبه باز
همچو شیر و پلنگ بايد كرد
وز پي ديدهاي كج بينان
فكر بتر خدنگ بايد كرد

Beyt:

şu dem kim iki leşker bağladı şaf
ılıclırlar abzasına urdırlar kef

⁽⁵⁾ Ĥazret-i Ĥüseyn ĥaymeye girdi. 'İmāme-i mużallel-i bi'l-ġamāmeyi ber-ser ve ridā-yı seyyidü'l-mürselini der-ber kıllup ve řeĥsüvār-ı meydān Enennebiyyü bis-seyf Ĥazretlerinüñ şemşir-i 'ālem-gīrin ĥamāyılıvār řaķınup merākib-i rākib Burāķdan Baĥr-nām esb-i řabā-sebbāķa binüp řaff-ı mübārezāna gitdi. Ol ser-defter-i büleġā-yı Ĥicāz recz-i feřāĥat-beyān-ı ırā'atine āġāz itdi. Ol cümleden biri budur ki baťrıķü'l-teberrük taĥrīr olundu. ři' r:

Ene ibnū ‘aliyyi’-t-tuhr min-āli hāşimin
Kefānī bi-hāzā müfahharan hīne efhurin

Ve ‘adū-yı ⁽¹⁰⁾ cenk-cūya hıţāb itdi ve eyitdi: Ey ehl-i ‘Irāq! Bilürsüz ki ben nebire-i Hāzret-i Muştafā ve sıbt-ı Resül-i Hüdā ve ciger-küşe-i Zehrā ve kıretü’l-‘ayn-ı ‘Alī Murtażā ve birāder-i Hāsan müctebāyın ve ‘ammum Ca‘fer-i Tayyār ve ‘amm-ı pederüm Hāma-ı nāmdārdur ve işbu başumda olan destār u hoşundu ğam-ı şemşir-i ābdār u berdüş itdügüm ridā-yı bī-hem-tā ve zırrān olan esb-i tız-pā ceddüm-i fāris-i cevelān ki Esrā Hāzretinüñdür leşker-i a‘dā şadā-yı a‘lāyile didiler ki: Ey Hüseyñ! Cümle güftaruñ ‘ayb u raybden müberrā ve hilāf-ı şıdkdan ⁽¹⁵⁾ mu‘arrādur. İmām buyurdu ki: Pes ne vechile üstümüze tığ-i bī-dād çekersiz ve katlimüz helāl bilüp kanumuza aş yerersiz ve deşt ü vādide ve şahārā vü bevādide cārī olan āb-ı ded ü dāma vü hevām u sevāma Yehūd u Naşārāya ve kibr ü tersāya helāl iken ehl-i beyt-i risālete ve hānedān-ı bünüvete harām idersiz? Bu maħalde nisvān-ı ehl-i beytten girye vü zārī şadāsı peydā oldu. Müsāmi‘ aliyye-i İmām-ı sa‘ādet-encāma vuşul buldu. Müte‘eşşir olup birāderi ‘Abbāsı ve oğlı ‘Alī Ekberi anlara gönderüp buyurdu ki: Varuñ ⁽²⁰⁾ ehl-i beyte diñüz: Hālā girye vü nāle ile perişān-dil u emr-i mātemde müsta‘cil olmasınlar. Zırā hüzñ ü elem ü şiven ü mātem zamānı degildür. Gerden-bend-i każāya boyun virsinler ve ğisūları gibi ‘aķılların başlarına dersinler. Varup vech-i meşrūh üzere takrīr itdükde hāmūş oldılar. Hāzret-i İmām

[182a]

tetimme-i kelāma āğāz itdi ve eyitdi: Ey kavm-i bī-vefā! Āğāh oluñ ki Hüdā-yı te‘ālā kızbi harām itdi. Ben hergiz yalan söylemedüm ve hilāf-ı şahīh va‘de eylemedüm. Aķvālümden bir ferdi maħzūn u münfa‘il ve ef‘ālümden bir laħdı perişān u āzürde-dil kılmadum ve şahīfe-i hālūme hāme teklif çekilelden ferāyız-i İllāhī ve evāmır-i risālet-penāhiden birin terk eylemedüm ve dāyimü’l-evķāt fıbe-i tayyibede hıdmet-i türbet-i seyyid-i ⁽⁵⁾ enbiyāda kaşım ü ziyaret-i ravza-i seyyid-i aşfiyāya mülāzım olup mihrāb-ı tā‘atde mişāl-i dide mekīn ve genc-i ferāğatde ebrū-şıfat küşe-nişin olmuşdum. Şevķ-i ‘ibādet ma‘būd-ı ‘ālem ve zevķ-i rühāniyyet mefhar-ı evlād-ı ādem birle genc ü hıddet bulmuşdum. Beyt:

Dilde şevķ ü sinede nūr-ı sürürüm var idi
Ayru düşdüm hāşılı ğāyet huzürüm var idi

Anda daħı āsīb-i reybü’l-menūndan maşūn olmayup bi’z-żarüre terk-i me‘men ve meclā-yı vaţan kı lup harem-i beytü’l-harāma varup ğāh meţāf-ı laţifde tayif ⁽¹⁰⁾ ve ğāh mültezem-i münifde vāķıf, ğāh tebcil-i beyt-i mu‘azzam ile mesrūr ve ğāh teķbil ü istilām hācerü’l-esved-i mükerrem birle maħbūb ğāh müdde‘āda du‘āda ve ğāh sa‘yile şafāda vāhiden ba‘d-ı vāhid mekātib ü kaşıdaruñuz vārid olup mazmun-ı hil-i meşhūnında: Egerçi imāmet ü hilāfete tālīb u rāğib çokdur; lākin senden elyaķ u evfaķ kimesne yokdur. Zāviye-i humūlda inzivā vü bāliş-i

rāḥat u raḥvete ittikā ‘uḳūl-i erbāb-ı me‘ālī’l-umūrdan dūr ve ḳıyās-ı fuḫūl-ı zevi’l-‘uḳūldan mehcūrdur. Ūmīzdūr ki bāl-i isti‘cāl açup gelesin ⁽¹⁵⁾ ve hevādārları müşerref ḳılasın. Tā kim ḳudūm-ı meymenet-rūsūmuñla müfteḫir ü sa‘ādet-i vürūd-ı mes‘ūduñla müstazhir olavüz. Diyü bildürdünüz. Ben sāde-dil çehre-i kelāmuñuz deng-i nireng-i kızbden mu‘arrā şandum. Güftār-ı müzahrefünñüze inandum. Beni bu maḥalle getürdünüz, fūnūn-ı mekr ü mekīdeti serḥadd-i kemāle yetürdünüz. Nāyire-i mekrünüz ki metā‘-ı şabr u sūkūnumuz berbād itmişdür. Eger bir ḫarfın gūş-ı kūha oḳusam fi’l-ḫāl şıfat-ı **büsseti’l-cibālū bessen** zāhir olaydı ve bir zerresin sem‘-i şeb-tire-nihāda yetürsem fi’l-fevr eşer-i **zulümātün** ⁽²⁰⁾ **ba‘zūhā fevḳa ba‘zım** rüşen ü bāhir olaydı ve ḫālen sizün vāsıtañuz ile dārū’l-mülk-i rāḥatum menhūb-ı leşker-i infī‘āl ü sefine-i ḫālüm ğarīḳ-i girdāb-ı melāl oldı. Beyt:

دریای غصّه رابن و پایان بدید نیست
 کارزمانه راسروسامان بدید نیست
 دارم درون سینه ودل صد هزار تیر
 پنهان چنانکه یکسر پیکان بدید نیست

[182b]

Pes bir bir rü‘esā-yı Kūfeden ki cem‘ olan leşkerde ḫāzır ve güftār-ı ḫaḳīḳat-āşār-ı İmāma nāzır idiler. Ḥiṭāb itdi ve eyitdi: Ey ‘Ömer-i Sa‘d! Ve’y ‘Amr bin Ḥaccāc! Ve’y Şiş-i Reb‘i! Ve’y filān u falān! Cümleñüz nāme yazup gönderüp meydān-ı şadāḳatde cān u baş nişār itmege mu‘āhid idünüz. Ḥālen üzerüme gelüp ızrāruma cāhid ü ḳānum dökmege ḳaşıdsız. Anlar Aşdār-ı mekātibden ḫaberdār degilüz. Diyicek Ḥāzret-i ⁽⁵⁾ İmām nāmelerin çıkardı. Her birine gösterdi. Cümlesi Bu şaḫāyifden ‘ilmimüz yoḳdur. Diyüp dāl-mişāl ser-fürü idüp tırdılar. Rā gibi dāmen-i inkāra el urdılar. Ḥāzret-i İmām bī-ḫuzūr olup nāmelerin oda urduḳda ‘Ömer-i Sa‘d ileri gelüp: Ey Ḥüseyn! Bu güftārdan ne fayide ve bu kelimātdan ne ‘āyide? Ya Yezīde bī‘at eyle veyā ümīd-i ḫayātdan ferāḡat eyle. Diyüp elindeki oḳı kemāna koyup: Ey ehl-i Kūfe vü Şām! Emīr-i ‘Ubeydu’llah yanında şehādet idesiz ki leşkerġāh-ı Ḥüseyne evvel oḳ atan ben oldum. Diyüp cānib-i ⁽¹⁰⁾ İmāma per-tāb itdi. Ḥāzret-i İmām maḫāsin-i mübārekin tıutup eyitdi: Ğāzab-ı Rabbānī ḳavm-i Yehūda ol vaḳt iştıdād buldı ki ‘Üzeyri püser-i Ḥudādur didiler ve ḫışm-ı şamedānī ḫāyife-i naşārāya ol zamānda müştēd oldı ki ‘İsāyı ibn-i Allah taşavvur itdiler ve saḫt-ı İlāhī bu maḫalde size müheyyā oldı ki ferzend-i peygāmer-i Ḥudāyı helāk itmege ḳaşd eylersiz. Ḥālā ben **veşbir vemā şabruke illā billah**(Nahl,27) muḳteżāsınca nehc-i şekībāyiden inḫirāf göstermezem **ve innallahe yuhıbbü’ş-şābirin** mübteġāsınca ‘urve-i vuşḳa şabr u taḫammüli ⁽¹⁵⁾ elden ḳomazam. İnşā’a’llah müddet-i ḳarībede netāyic-i zulm-i rüzġār zālīm ü ğaddārlara kār ider ve ‘an-ḳarīb evc-i cāh-ı ḫürmetden ḳa‘r-ı çāh-ı idbār u mezellete giriftār eyler. Beyt:

که کرد در همه عالم کمان ظلم بزه
که تیر لعنت جاوید رانشانه نشد

Muntaẓıram ki bi-ḥükmi-**innallāhe yūmhilū velā yūhmilū** serī^c an cezā-yı girdāruñuz ve sezā-yı güftāruñuz bulasız. Beyt:

هر که آیین ظلم پیش نهاد
بند بر دست و پای خویش نهاد
چند روزی اگر سرافرازد
دهرش آخر زیادر اندازد

İmām Ḥüseyn ^cinān-ı yekrānın miyān-ı meydāndan ⁽²⁰⁾ döndürüp kendü leşkerghāna geldi ve muḥārebe-i a^cdāya ḥāṭırın muşammem kıldı. Bu vāqı^ca-yı şāyī^ca hicret-i nebeviyyenüñ altmış bir yılında Cum^ca günü vāqı^c oldı. Leşker-i a^cdānuñ ^cidādı ḥuşuşunda rivāyet eşaḥ oldur ki yigirmi biñ süvār u piyāde idi ve mülāzımān-ı İmām yetmiş iki nefer merd-i āzāde idi.

[183a]

Anuñ daḥı otuz ikisi süvār kırkı piyāde idi. Rāvī aydur: Çün şufuf-ı kıtāl ārāste oldı, ṭarafeyn-i çeşm-i taraşşudı miyān-ı meydāna diküp ṭurdılar. Tā kim āgāz-ı cenk ü ḥarbe kim sebkat ide ve miyān girmege kim mübāderet göstere. Ḥürr ibn-i Yezīd Riyāḥī gördi ki ḥāl bu minvāl üzre oldı, atın sürüp püser-i Sa^cd yanına vardı. Eyitdi ki: Yebne Sa^cd! İmām Ḥüseyn ile cenk ü cidāl muḥarrer midür? ⁽⁵⁾ Eyitdi ki: Belī, bu cenkde niçe maḥdūmlar çāker ve niçe serdārlar bī-ser olsa gerek. Derün-ı ḥarbgāh gerd-i neberd ile ṭolsa gerek. Eyitdi ki: Yarın Resül-i Ḥudāya ne cevāb virirsin? Püser-i Sa^cd hergiz cevāb virmedi. Ḥaber-i ḥavf rüz-ı maḥşer izn-i iz^cānına girmedi. Ḥürr-i mezkürdan i^crāz idüp şulanmaḥ bahānesiyile atın cūybāra şaldı ammā endāmına bir mertebede lerze düşdi ki kendüyi zabṭdan ḫaldı. Birāderi Mu^cşab Riyāḥī eyitdi: Ey birāder! Ben seni hiç bir ma^crekede böyle ḥavfnāk görmedüm. ⁽¹⁰⁾ Niçün mānend-i āftāb serāsime ve sergerdān ve mişāl-i āb bī-ḫarār u lertzānsın? Sen ḫod niçe cenkde tiğ-i şecā^c at ile ā^cdāya dest-bürd göstermiş ve miğfer-mānend niçe rezmden baş ḫurtarmış şeci^c-i tiğ-i zen ü dilir-i şaf-şikensin. Bu lerze-i ten ve ızṭırāb-ı cān u beden nedür? Ḥürr eyitdi: Ey birāder! Sebeb-i zilzāl-i bi'l-zevāl āftāb-ı ḫayāt ve ḫulūl-i ḫükmi-ı memāt degildür. Nefsümi behişt ü düzaḥ miyānında müteḫayyir kıldum. Müteḫayyirem ki ni^cam-ı na^cime mi meyl ide yoksa tenknā-yı pür-^cinā-yı caḥime mi gide? Bir müddet te^cemmül itdi ⁽¹⁵⁾ ve eyitdi: Beyt:

Açup bāl-i şehādet ey birāder
Benüm murğ-ı revānum uçmağ ister
Ḥalāş olup ^cacüz-ı dehr-i dūndan
Cinān bāğında ḫūrī ḫocmağ ister

Fi'l-hāl semend-i şabā-refţārına tâziyâne urdı. Huzūr-ı İmāma gelüp atından inüp mişāl-i dāl egilüp pā-yi semendine yüz sürdi. Eyitdi ki: Yebne Resūli'llah! Zann-ı gālibüm bu idi ki ' asker-i muhālifūñ āyine-i dillerinde zāhir olan zengār-ı muhāşamat-ı şaykal-ı muhālaşat birle züdüde olaydı ve pertev-i şem' -i muvāfaqatdan bizüm memleket nūr-ı sürürla tolaydı. Hālā gördüm ki temerrüd-i ⁽²⁰⁾ ' işyānları bāhir ü taqallüb ü tuğyānları zāhir oldı. Hıdmet-i sa' ādet-hātemüñüze mübāderet itdüm. Āyā tevhemüz qabül ve ' özüñüz maqbül ola mı? Beyt:

باخجالتهاي كئي روبراه آورده ام
جان پردردوز بان عذرخواه آورده ام
بر من بيدل ميفشان دست رد ذيرا كه من
بر اميدي روي سوي بارگاه آورده ام

[183b]

Hāzret-i İmām bālā-yı esbden dest-i mübārekin ser ü rüyına sürdi ve eyitdi: Ey Hürri! Her-çend bende-i müznip dest-i istiğfārı dergāh-ı melik-i gaffāra ref' eyleye. Ümizdür ki **hüvellezī yaqbēlü't-tevbete** 'an-'ibādihī(Şûrâ,25) hükmince maqbül ola ve benüm haqqumda vāқи' olan cürmünden geçdüm ve şahife-i seyyi'ātuña qalem-i 'afv çekdüm. İmdi huşuş-ı gır ü dārda 'ālī-himem ü maḥall-i peykārda şābit-қadem ol ki bu rüz-ı pırüz bāzār-ı sa' ādet ve ⁽⁵⁾ cilvegāh-ı şehādetdür. Hürri-i āzāde muḥabbet-i şehzāde birle 'inān-ı 'azimetin şavb-ı meydāna döndürdi. Aқdām-ı tām ile tarīd urdı, cevelān gösterdi. Cānib-i a' dāda Mu' sab birāderin gördi ki devlet-i dünyāya püşt-pā urup dest-i velāyı dāmen-i āl-i 'abāya urmuş ve sāyebān-ı himmeti fark-ı felek-sa' ādetde qurmuş. Hemān-dem muḥabbet-i Hāzret-i İmām cānında yer itdi. Semend-i āteş-sür'ate irḥā-yı 'inān idüp miyān-ı meydāna gitdi. A' dā bir izrāyıla cenk eyler zann eyledi. Yanına vardı eyitdi: Ey birāder Hızr-vaqt olup ⁽¹⁰⁾ beni zulmāt-ı nekretten āb-ı ḥayāt-ı ma' rifete ve bādiye-i şeқāvetden ser-çeşme-i sa' ādete irgürdüñ. Ehl-i muḥālefetden bī-zār oldum. Saña şamīm-i cāndan yār-i hevādār oldum. Ferdā-yı kıyāmetde birbirümüze güvāh olalum. Hāzret-i İmāmdan behre-cüy u şefā'at-h'āh olalum. Hürri birāderin İmāma getürdi. Şüret-i vāқи'ayı ma' rız-ı 'arza yitürdi. Maқtelüñ birinde getürmişlerdür. Vaқtā ki Hürri hıdmet-i İmāma vardı, Eyitdi ki: Yebne Resūli'llah! Bu gice pederüm 'ālem-i rü'yāda gördüm. Şordı ki: Ey Hürri! Bu birkaç gün içinde qanda idüñ ⁽¹⁵⁾ ve ne yerlerde gezerdüñ? Ne kāra mübaşir ve kimler ile mu' āşir idüñ? Eyitdüm ki bādiye cānibine sefer itmişdüm. Mevārid-i tarīқ-i İmām Hüseyni bend itmege gitmiş idüm. Pür-rüşen nihād bünyād feryād idüp: Senüñ ferzend-i Resül-i İllāhī ve Hābīb-i Hābību'llāh ile ne kārūñ vardur? Eger tāb-ı āteş-i düzaḥa tākāt getürürseñ var Hüseyn ile cenk eyle ve illā Hūdādan rahmet ü seyyid-i enbiyādan şefā'at dilerseñ a' dāsıyıla neberde āheng eyle. İmdi hālā dilerüm ki ā' dāyıla ḥarb idem. İmām eyitdi: Şabr eyle, tā ki ḥarbe taқdīm ⁽²⁰⁾ itsünler. Hürri eyitdi: Yebne Resūli'llah! Cümleden aқdem senüñ muḥāşamatuña şemşir ü

şibl bağlayan ben idüm. Baña destür vir, hālā dağı meydān-ı şadākatde düşmen-i bed-ħaşlet ile evvel muħārebe eyleyen ben olam. Ĥazret-i İmām meydāna girmege icāzet virdi. Ĥürr āzāde her ma‘ rekede berk-mānend ħarb-i süyüfdan

[184a]

yüz döndürmez dilāver idi. Şaf-ı kārzārda biñ süvāra berāber tutarlardı. Fi’l-hāl semend-i sebük-ħīze süvār olup ‘azm-i meydān itdi ve recez oқıdı ve eyitdi: Beyt:

منم شیر دل حر مردم ربای
کمر بسته پیش ولی خدا
منم شیر و شمشیر بران بدست
که دار دبران شیر و شمشیر پای

‘Ömer-i Sa‘d Ĥürrüñ esliħa-i ħarb ü đarbla dilrāne meydāna girdüğün göricek melül u maħzün oldı⁽⁵⁾ ve ā‘zāsına zilzāl-i tām istilā’ buldı. Meşāhır-i ‘Arabdan Şafvān bin Ĥazlayı taleb itdi ve eyitdi: Var Ĥürrü mülāyemet ü naşihat ile bu cānibe getür. Eger ‘inād iderse tığ-i ĥün-feşān ile ma‘ rız-ı helāke yetür. Şafvān saıvet-i tām u zīnet-i tamām ile Ĥürrüñ muğābelesine gelüp eyitdi: Ey Ĥürr! Bi-ħamdi’llah sen merd-i ‘aқıl u mübāriz-i kāmilsin. Revā mıdur ki mütāba‘at-ı Yezīdden mücānebet idesin, ĥidmet-i Ĥüseyne rağbet gösteresin. Ĥürr eyitdi: Ey Şafvān! Sen ĥüd-nişāb-ı dānişden behre-mend merd-i ĥired-mendsin. Kelāmuñ⁽¹⁰⁾ ‘tab‘-ı pākuña ve maқāluñ ‘aқıl u idrākuña uymaz. Yezīd bir fāsıq-ı mefāsīd-peşe ve bir ġaddār-ı mekr-endişedür. Nazm:

Her görünen ādemī insān degil

Muştafā bu cehlile yeksān degil

Baқma deyrüñ şüretine cānı yok

Şüret-i zībādur ammā ānı yok

Ĥazret-i İmām Ĥüseyn mālīk-i memalīk-i velāyet ve sālīk-i mesālīk-i tarīkatdür. Ĥavārıq-ı ‘ādāt-ı zāhiresi bī-ħad bevārıq-ı kerāmāt-ı bāhiresi lā-yü‘ad Resül-i Rabbi’l-‘ālemīn cedd-i ‘ālī-şānı ve Cibr‘il-i emīn gehvāre cünbānıdır. Beyt:

Faız u hüneri beyāna gelmez

Yüz biñde biri ‘ayāna gelmez⁽¹⁵⁾

Şafvān eyitdi: Nazm:

و صفش از حد و بیان با لا ترست
هر چه میکویی از ان والاترست

Ammā devlet ü māl ve cāh u iqbāl cānib-i Yezīdedür. Sipāhileriz, bize zīb ü zīnet ve rütbet ü mertebet gerek. Takvā vü t̄ā' at ve 'ilm ü fazīlet neye yarar. Hürre eyitdi: Ey gāfil-i tebehkār! Ve'y zāhil-i siyeh-rūzgār! Cāh-ı dünyā didüğüñ çāh-ı 'uqbādan 'ibāretdür ve māl-ı taqlīb ile elemden kināyetdür. Nazm:

Virme naqdüñ metā' -ı dehre şağın

Germ olmaz hemīşe bu bāzār

Zeri ço zīr-i hākī yād eyle ⁽²⁰⁾

Ey zīr-dest zīr-dest āzār

Dīde-i qalbūñüz hitām-ı gāflet ile mahtūm ve cebhe-i hālūñüz dāğ-ı şekāvet birle mevsūmdur. Bu kelimātdan Şafvān-ı nādān gāzaba geldi. Fi'l-hāl Hürre nīze havāle eyledi. Ol dağı mihr-i tābān gibi eline sinān-ı aḡşān alup dīde-i hazm ile nazār itdi. Miyān-ı sīne-i pür-kīnesine bir nīze

[184b]

urdu ki yalmanı püşt-i dürüştinden güzar itdi. Hemān ol nīze ile hāne-i zeynden aldı, kuvvet-i tām ile hāk-i helāke çaldı. A' zāsı hurd olup üstühān-ı pehlevīsi ḡalqa-i zırh gibi biri birine girdi. Hemān-sā' at rūḡ-ı bī-fütūḡı dārū'l-cezāya irdi. Şaffeyn-i ferīḡayndan şadā-yı na' ra vü ḡurūş peydā olup evliyā-yı İmām mesrūr ve a' dā-yı bed-encām maḡhūr oldu. Beyt:

Bundan artuḡ şafā olur ki göre ⁽⁵⁾

Düşmeni dostlar murādınca

Şafvānuñ üç birāderi var idi. Her biri şeci' -i tiḡ-i güzār idi. Āzer-i müfāreḡat birāzer ile pür-ḡahr olup Hürreñ üzerine cümleten bir yerden ḡamle eyleyicek **ve men yetevkkel alellāhi fehüve ḡasbüh**(Talāk,3) ma' nāsın peş nihād idinüp üzerlerine at sürdi. Birin kemer-bendin tūtop yere urdu. Murḡ-ı rūḡın ḡafes-i üstühānīsinden uçurdu ve birinüñ dağı farkına tiḡ-i sīne-şikāf havāle kıldı. Kelle-i hāy-ı hāme gibi iki şaḡ olup atından yıkıldı. Beyt:

Kellesin şaḡ itdi tiḡ-i ābdār ⁽¹⁰⁾

Şekl-i cevza' oldu anda āşkār

Biri dağı ḡāvfından semt-i a' dāya cān atdı. Fi'l-hāl 'aḡabinden irüp zaḡm-ı nīze ile helāk itdi. Pes Hürre cānib-i İmāma varup eyitdi ki: Yebne Resūli'llah! Benden ḡoşnūd olduñ mı? İmām eyitdi: Ne' am **yā Hürre ente ḡüvv kemā semmeyetke ümmüke ḡürren** ben senden ḡoşnūdum ve sen āzādsın. Māderüñ nām ḡoduḡı gibi ya' ni rüz-ı ḡıyāmetde āteş-i düzaḡdan āzād ve ni' am-ı cennāt-ı na' im ile dilşādsın. Hürre ki bu beşāret-i ferḡat-işāreti gūş itdi, derya-mānend cūş u ḡurūş itdi. Tekrār na' ra urup meydāna ⁽¹⁵⁾ girdi. 'Avāşıf-ı hücüm ile ḡirmen-ı zindegānilerin

bād-ı fenāya viridi. Bu hāl üzre iken atın siñirlediler. Hürri-i āzāde piyāde Ʒaldı. Şu' le-i hışm-ı cihan-sūzı ve nāyire-i Ʒahr-ı ğayret-efrūzı müştā' il olup deryā-yı kārzāra Ʒaldı. Beyt:

به نیزه صخره را سور اخ میگرد

به پیکان موی را صد شاخ میگرد

VaƷtā ki İmām Hüseyn Hürri naƷ' -ı meydānda piyāde ğördi, fi'l-hāl raƷt-ı ğirān-māye ile müzeyyen bir esb-i tāzī ğönderdi. Rikāb-ı hümāyūnın öpüp süvār oldı. Beyt:

عنان مرکب خود تاب میداد (20)

بخون نوک سنان را آب میداد

Miyān-ı meydāna ğelüp cevelān itdi. Pervīn-āyīn eƷrāfına cem' olan a' dāyı benātü'n-n' aş ğirdār-ı müteferriƷ ü perīşān itdi. Bu eşnāda cānib-i İmāma müteveccih olmaƷ murād idindükde Hātifden āvāz irdi. Ey Hürri! Orduña dönme ki havrā-yı behişt Ʒudūmuña muntazır u ' aynā-yı pākīze-sirişt

[185a]

vürüduña müstazhirdür. Beyt:

Biğāne ol özüñden vatan fikrin eyleme

Tā cānuñ ola Hāzret-i cānāna āşinā

Pes Hürri yüzün cānib-i İmāma Ʒutup eyitdi ki: Ey İmām-ı ' āli-maƷām! Ceddüñ seyyidü'l-enām ' aleyhi efđalü's-şalavatu ve's-selām ğidmetine ğiderin. Hāber ü peyāmuñ ve vaşiyet ü peyğāmuñ var mıdır? Hāzret-i İmām ğiryē-künān eyitdi ki: Ey Hürri! Biz daĝı dem-be-dem ' azm itmekte ve ' aƷabınca ğitmekdeyüz. Hürri, ceriyü'l-cenān tiĝ-i ser-feşān Ʒeküp (5) kendüyi nīze-şıfat düşmene urdı. Öñüne geleni berƷ-i ğirdār Ʒılıcdan ğeçürdi. Murād idindi ki ' alemlerin nikū-nisār idüp ' alemdārların helāk eyleye ve ceyb-i ğayātların şuƷƷa-i ' alem ğirdār Ʒāk eyleye. Şimr-i la' in Ʒolında olan ' asker-i mazarrat-Ʒarīn cümleten üzerine at şaldılar. Ol merkez-i dāyire-i şecā' ati noƷta-mānend ortaya aldılar. Her Ʒarafdan berk ü bārān-şıfat şemşir ü tır uşurdılar ve her cānibden zaĝm-ı hāyil-i cāngesel irĝurdiler. Āĝir Ʒusūra bin Künāne sine-i Hürre bir nīze urdı ki atından yıƷup yere düşürdi. Hürri (10) ğayrete ğelüp Ʒusürenüñ başına bir tiĝ urdı ki sinesine dek Ʒāk itdi. Menzil ü maƷāmın ğāk-ı helāk itdi. Hürri na' ra urup: Yebne Resūli'llah, İdrikn! diyecek Hāzret-i İmām fi'l-hāl üzerine varup ğākden ğötürdi. Kendü leşkerĝāhına ğetürdi ve dest-i merĝamet ile yaturup āşīn-i şerīfiyile ruşsārında olan ğubārı pāk itdi. Hürri ğözün açdı, başın zānū-yı İmāmda ğörüp tebessüm itdi ve eyitdi: Yebne Resūli'llah! Benden rāzī olduñ mı? İmām buyurdu ki: Ben senden ğoşnūdum, Allah senden (15) ğoşnūd olsun.

Ḥürr-i vefādār ‘arz-ı şükrandan izhār-ı istiṣār itdi ve bu maẓmūnı tekellüm idüp Naḡd-ı cānın niṣār itdi. Beyt:

بدیز مژده کر جان فشانم رواست
که این مژاسایش جان ما ست

Mātem-i Ḥürr için İmām Ḥüseyn ve tevābi‘i ağladılar. Āteş-i ḥüzn ile cān u ciger tağladılar. Ḥākīm-i kaşığı getürmişdür ki Ḥāzret-i şehzāde muşibet-i Ḥürr-i āzāde vuḡū‘ında üç beyit merşiyeye nazm itmişlerdür. Biri budur: Şi‘r:

لنعم الحر بنی رباح
صبور عند مختلف الرماح

Ve Ebü’l-Mefāḥir Ḥürr-i ferḡunde-me ‘āşir ḡaḡḡında buyurmışdur: ⁽²⁰⁾ Nazm:

خوشاحر فرزانة نامدار
که جان کرد بر آل احمد نثار
زرخش تکبر فرود آمده
شده بر بر اق شهادت سوار
بعشق جگر کوشه مصطفی
بر آورد از جان دشمن دمار

Ammā çün Mu‘şab gördi ki birāzeri bi’l-şehādet ile ravza-i ḡuds ü ḡadīḡa-i ins temāşāsına gitdi,

[185b]

icāzet-i Ḥāzret-i İmāmıla ‘azm-i meydan-ı kārzār itdi. Gürūh-ı a‘ dāya at şalup kimin tu‘me-i şir-i şemşir ve kimin ḡuşte-i sinān u tır eyledi. Āḡir cām-ı şehādet nūş itdi. Rezmḡāh-ı dünyādan bezmḡāh-ı ‘uḡbāya gitdi. Beyt:

Elḡāf-ı Ḥudā enīsi olsun
Ḥūrān-ı cinān celīsi olsun

Rāvī aydur: Ḥürrüñ ‘Alī-nām bir oḡlı var idi ki miyān-ı leşker-i muḡālifde ḡalmışdı. Gördi ki peder ü ‘ammisi libās-ı ḡayātdan ⁽⁵⁾ ‘ārī oldı. ḡulı ile at şuvarmaḡ bahānesiyile leşker-i bed-ḡāhdan çıḡup leşkerḡāh-ı İmām-ı ‘ālī-cāha vuşūl buldı. Atından inüp zemīn-i edebe baş ḡoyup pederinüñ üzerine varup yüzün yüzine sürdi. İmām-ı ‘ālī-nazar: Ey civān-merd sen kimsin? Diyü şordı. Eyitdi: Yebne Resūli’llah! Ben Ḥürr-i bendeñüñ oḡlıyum, geldüm ki cān naḡdın ḡāk-i pāyuña nişār idem. El-veledü’l-Ḥürr yaḡdeti bi-ebāihi’l-iz nüktesin āşkar idem. Beyt:

پسر کوندار دنشان پدر

تو بیکانه خوانش مخوانش پسر

(10) Pes İmām Hüseyn du‘ā-yı hayr kılduğda icāzet-i şerīfleriyile recez-gūyān u cevalān-zenān meydāna girdi. Miyān-ı şaffeyne varduğda mübāriz taleb itdi. Leşker-i Şāmdan bir merd-i bed-encām muḳābil oldı. Ḳaṭ‘ā mecāl virmeyüp nevk-i nīze ile ḥāne-i zeynden götürdi. Ḳuvvet-i tām ile saye-mānend yire urdı. A‘zāsı bend bend sōküldi ve rīze rīze üstūḥānı kırıldı. Bir pehlevān daḥı zūhūr itdi. Anı daḥı bir ḍarbile dārū‘l-cezāya iletti ve eyitdi: Nazm:

ریاحی نژادم نه من بنده ام

(15) بسی دشمنانرا سرافکنده ام

من از و الدخویش شرمنده ام

که او کشته شدمن چراز نده ام

Tekrār esb-i şecā‘ate meydān gösterdi. Öñüne geleni şahrā-yı ‘ademe gönderdi. Dilāverligün gören serverler ve yoldaşlıgün müşāhede iden dilāverler her ṭarafdan taḥsīn ve her cānibden āferīn oḳudılar. Beyt:

آفرین خدای برپدی ری

که تو پروردومادری که تو زاد

بخت نیکت بمنتهای امید

برسانادو چشم بدمرساد

Āḥir ol ḳurret-i ‘ayn-ı şecā‘ati ḥadeḳa-i dīde-mišāl ortaya aldılar. Ṭarfetü‘l-‘aynda peder-i nāmđār ve ‘amm-i (20) büzürkvārına mülḥaḳ kıldılar. Beyt:

İmān u emān mu‘īni olsun yā Rab

Ḥūrān-ı cinān ḳarīni olsun yā Rab

Ammā ḡulām-ı Ḥūrri ki Ğurre dimekle müsem mā idi, ḡurre-i mehāsā pertev-i şecā‘at-ı nāşıye-i ḥālinde tābān-ı mer-i şahāmet-‘unvān idi. Mülī ve mülī-zādesin görüp bu ḥālde giryān oldı. Āteş-i müfāreḳat ile cān u cigeri

[186a]

biryān oldı. ‘İnān-ı iḥtiyārı elinden gitdi. At depüp leşkerḡāh-ı bed-ḥ‘āha yetdi. Meydān-ı neberdde semend-i nevendin ḡülgün-ı ‘ışk-ı ‘āşık gibi muṭlaḳu‘l-‘inān kıldı. Zaḥm-ı tiḡ u ḍarb-ı sinānla niçe bed-girdāruñ rūḥ-ı bī-fütūḥın dervāze-i ‘ademe revān kıldı ve Ḥāzret-i İmāmuñ yanına gelüp eyitdi ki: Yebne Resūli‘llah! Küstāḥlıḳ kıldum, beni ma‘zūr ṭut ki henüz merāsım-ı ādāb-ı ḳıtālī ve levāzım-ı cenk ü cidālī ri‘āyetde (5) ḳāşırım. Lākin bin bende dilerüm ki bugün cān naḳdin ḳademünde nişār idem. Tā ki yarın ‘arşa-i maḥşerde ḥ‘ācegān-ı şehri ü diyār üzerine iftiḥār idem. Beyt:

اكر مرا بلامى خود قبول كنى
با كر شمه كه بر شهر و شهر يار كنم

Ĥazret-i İmām taḥsīn itdi. Ğurre sürür-ı tām u ḥubūr-ı mā-lā-kelām ile meydāna girdi. Ednā müddetde naḫd-ı şehādetle metā^ʿ-ı sa^ʿādet cāvidānı şatun aldı. Ĥ^vāce vü Ĥ^vāce-zādesine irmekiçün keşti-i ḥayātın deryā-yı memāta şaldı. Beyt:

Ğurrenüñ bedr-i ʿömri sulḥ oldı ⁽¹⁰⁾

Cām-ı kām-ı ḥayātı telḥ oldı

Muḥaddişān aḥbār-ı gīr ü dār bu yüzden rivāyet ü muḥbirān-ı āşār-ı cenk ü peykār bu vechile ḥikāyet iderler. Vaḫtā ki işbu dört nefer-i şehīd-i sa^ʿīd bu şeş-der-i fānīden geçüp heşt bihişt-i cāvidāniye gitdi, İmām-ı hümām miyān-ı şaffeyne varup āvāz-ı bülend-pervāzla nidā itdi ve eyitdi: Ey ehl-i Şām! Veʿy Kūfiyān-ı ḥayl-encām! İbtidāen ben sizüñle muḥāşama ve mücādele ve müdāfa^ʿa vü muḫātele itmedüm; ammā muḫaddemā siz bize ḫaşd oḫın atduñuz. **El-bādī azlem** ḥükmince zulm ü ḡadr itdüñüz. ⁽¹⁵⁾ Ben henüz kemān-ı ḫarb ü ḫitāli ḫurmadum ve ḫabza-i şemşir-i cenk ü cidāle el urmadum. Mışrā^ʿ:

از لشكر من كشته نكشته مردى

Ḥürri ü birāderi ve bende vü püseri sizüñ leşkerüñüzden idiler; ammā livā-yı velāyı efrāşte ve ʿalem-i nuşreti berdāşte ḫılmaḫ ḫaşdına cān-ı ʿazizlerin nişār itdiler. Raḫt-ı iḫāmeti ḫaldurup dārü'l-mülk-i āhrete gitdiler. Ben kerreten āḫirī sizüñ üzerüñüze ḥüccet tutarum, tā kim maḫkeme-i maḫşerde ve ḫisābgāh-ı ḫayr u şerde siz benüm üzerüme ḥüccetüñüz ve de^ʿāvī vü ḫuşümetüñüz olmaya. Bārī gelüñ bu üç ⁽²⁰⁾ kārđan birin iḫtiyār eylen. Evvelā baña ruḫşat viriñ, cānib-i Yezīde gideyin, münāzara ḫılayın. Eger bī-mükābere ḫaḫḫ anuñ elinde ise bī^ʿ at ideyin. Sipāh-ı kine-ḫ^vāhdan biri eyitdi: Biz seni Yezīd yanına varmaḫa ḫomazuz ki merd-i şirīn-zebān u faşīḫü'l-beyānsın. Şāyed kemend-i ma^ʿāzır dil-pezirüñ ile Yezīdi şayd idesin.

[186b]

Ḥüsn-i ʿamel ü luḫf ü ḫīl birle elinden ḫalāş olup gidesin. İmām eyitdi: Çünki bu ḫavle rızā virmedüñüz ḫoñ beni bu maḫalden ʿavdet idüp ravza-i mukaddes-cedd-i büzürgvāruma varayın, baḫıyye-i ʿömri ḫā^ʿāt u ʿibādāt ile geçüreyin. Eyitdiler ki: Bu ḫavle daḫı rızā virmezüz ve muḫlaḫā cevāz göstermezüz. Muḫtemeldür ki ḫabāyil-i ʿArabāndan ʿasker devşüresün tekrār da^ʿvā-i imāmete iḫāmet idesin. ḫıḫ^ʿa: ⁽⁵⁾

İmāmet itmege ḫāmet getirseñ

Kim ola iḫtidāya māyil olmaz

Cihānda bāḫī olduḫca vüçüdüñ

Ümîd-i hulk senden zâyil olmaz

Tekrâr aqtâr-ı emşârda aqtâr-ı fitne vü fütür-ı mütektâtır u emşâr-ı aqtârda şirâr-ı şerr ü şür-ı mütefâyir ola. Ol Hâzret buyurdı ki: Çünkü bu kavle dağı ‘amel itmezsiz bâri baña ve yârânuma ve evlâd u ihvânuma şu virûñ ki ‘âme-i insânun vü kâfe-i hayvânun âbda şürb haqqı vardır. Eyitdiler ki: Şu adın ağzuña alma ve hadîş-i âbı hergiz zebânunâ getürme. Eger sen ve mülâzımânun ve evlâd u ⁽¹⁰⁾ yârânun remim ü rifât olalar, âb-ı Furâtdan bir kaçre nüş itmek müyesser degildir. Meger Yezîde bî‘at idesin ve illâ âbı h‘âbdan gayrı yirde mu‘âyene kılmak mutaşavver degildir. İmâm buyurdı ki: Anun gibi zâlim ü gaddâra mutaba‘atdan ölüm ahsen ve küşte-i seyf ü hayf olmak ehvendür. Nazm:

Le’im ü dönek olmağdan zebûnî

Ölüm yegdür baña ey çarh-ı hünî

Aña dir merd olan serdâr u server

Zebûn olup boyun virmez virür ser

İmdi dem-i mübârezatda birer meydâna gelün ki tâ merd-i nâ-merdden mümtâz ola ve hünerver-i bî-hünlerden imtiyâz ⁽¹⁵⁾ bula. Didükde eyitdiler ki: Ne‘am enşafte yebne Fâtıma! Bu kavle ol cihetden râzî oldılar ki de’b edeb mübârizân-ı ‘Arab ol idi ki ma‘ârik-i harb ü kıtâlde ve meyâdîn-i darb u cidâlde nâm u lağabların ve künyet ü şöretlerin yâd iderlerdi ve mefâhîr-i kabîlelerin ve me‘âşîr-i ‘aşîrelerin inşâ vü inşâd iderlerdi. Çünkü tarafeynden ‘ahd u mişâk ve kavlı ü ittîfâk muqarrer oldı pes püser-i Sa‘d kıbelinden Sâmir İzdî ki mübâriz-i hod-re’y ve pehlevân-ı neberd-azmây idi, elbise-i mülûkâne ve esliha-i mübârizâne ⁽²⁰⁾ ile ârâste olup bir semend-i tîz-gâm u bî-ârâma binüp kabîle vü ‘aşîresin aňup ve kendüyi oňup ma‘reke-i mübârizâne girdi. Hel min mübâriz! Şadâsın sâmi‘-i dilîrâne irgürdi. Bu mağalde Hâssân bin Zühêyr huzûr-ı İmâmda hâzır idi. Eyitdi ki: Yebne Resûli’llah! Bu merd ki hâlen meydâna geldi mübâriz-i şaf-şiken

[187a]

ü dilîr-i merd-efkendür, baña destür vir, varayın aqdâm-ı iqdâmın mütezelzil ü mebânî, şecâ‘at ü şarâmetin mütehalhıl kılayın. Hâzret-i İmâm icâzet virdi. Mezkûr kabîle-i Benî Esedden olup terk-i vağan idüp hîdmet-i şehzâdeyi ve muhabbet-i ehl-i beyti ihtiyâr itmiş merd-i nigûkâr idi. Niçe def‘a bezm-i rezmde aqdâh-ı efrâh-ı zâhr nüş itmiş ve niçe kerre girih-nâ-yı cenk ü harbden şadâ-yı nuşret-eşer güş itmiş dilâver-i çâbük- ⁽⁵⁾ süvâr idi. Beyt:

در افکنند مرکب بمیدان دلیر

بغریدم آنند در زنده شیر

Bu hâlet ile ‘azm-i meydân itdi. Sâmir, ibn-i Züheyri gördükde pâ-yı qalbi mütezelzil olup naşîhate âgâz itdi ve eyitdi: Ey şehsüvâr-ı mızmar-ı muhârebet! Ve’y nâmdâr-ı meydân-ı mübârezet! Utanmaz mısın ki mâl ü menâlûn ve ehl ü ‘ıyâlûn terk itdün? Hâtıruñ takvîyet ü temşiyet-i Hüseyme perk itdün. İbn-i Züheyri eyitdi: Ey nâ-kes-i bü'l-heves! Halk-ı ‘âlemden şerm ü hallâk-ı Beni Âdemden âzerm itmeyüp ehl-i beyt-i Muşafâya kılıc çekersin, ni‘ met-i fânî dünyâ ⁽¹⁰⁾ için ‘uqûbet-i ‘uqbâyı ihtiyâr idersin. Sâmir diledi ki tekrâr güftâra âgâz ide. Âğzına bir nîze urdı ki yılmânı kafasından çıqdı zür itdi, atından yıqdı. Beyt:

Görenler şandılar nûk-ı sinânî

Qafasından çekilmişdür zebânî

Rûhın qabız-ı ervâha teslîm itdi, zâviye-i hayâtdan hâviye-i memâta gitdi ve ibn-i Züheyri muqâbele-i leşker-i muhâlîfe varup na‘ra urdı ki: Yâ ehlü'l-‘Irâq! Beni bilen bilsin bilmeyen âgâh olsun ki benüm Hâssân bin Züheyri'l-Esedî. Mısrâ‘ :

Pîşe-zâr-ı şecâ‘ atûñ esedi

Qanı ol merd-i neberd-âhenk ki benümle cenk ⁽¹⁵⁾ ide. Görelüm baht kime yârlık ider ve kimi hâk-i helâke şalar. Beyt:

کوي عشقت و دروز خم بلايي دريي

کوحر يفي که قدم بر سر آن کوي نهد

İbn-i Züheyriñ şît ü şadâ-yı şecâ‘ati etrâf-ı maşriqına ve nesîm-i zîkr-i şahâmeti eknâf-ı hâfîkına irmiş idi. Ol yegâne-i âfâk ma‘lûmları olıcaq her biri şemşîrâsâ başların aşğa şaldılar. Muqâbele vü mu‘ârazadan el çeküp ‘alem gibi yerlü yerinde qaldılar. Serdâr-ı leşker bu hâlden muştarr olup eyitdi: Ey qavm! Miğfer-i gâfleti ber-ser ve cevşen-i kesâleti der-ber kılmak kılet-i hamiyyetden ⁽²⁰⁾ ve keşret-i denâ’etden nâşîdür. Niçün meydân-ı rezme gitmezsiz ve nâmuñuz mübârizler meydânında zîkr-i cemille yâd olmağa sa‘y etmezsiz. Bu eşnâda Naşr bin Ka‘b nağ‘î ‘Arabuñ serdârlarından ve Kûfenüñ dilîr-i nâmdârlarından idi. Atın şıçratdı, ibn-i Züheyri muqâbil oldı ve eyitdi: Ey ibn-i Züheyri! Gel seni ibn-i Ziyâda iledüp

[187b]

ri‘âyet itdüreyin, hâristân-ı meşakqatden gülistân-ı râhata irgüreyin. İbn-i Züheyri cevâb virmeyüp fi‘l-hâl ta‘n-ı nîze ile şahrâ-yı ‘ademe irgürdi. Birâderi Şâlih Ka‘b meydâna girdi. İbn-i Züheyri göz açdurmayup aña dağı nîze havâle kıldı. Darb-ı nîzeyi redd itmekîçün Şâlih atınuñ bir tarafına egildi. Nâ-gâh atı ser-keşlik idüp Şâlihî yire çaldı. Ayağı rikâbda qaldı. At sürüyüp cismi zağm-ı hâr u hâreden âzürde ⁽⁵⁾ vü mecrûh ve a‘zâsı neked-i lekeden şikest bulup bî-rûh oldı. Ka‘b bin Nâşıruñ mâtem-i müfârekat-ı peder ve ğam-ı muşîbet-i ‘amm cânına kâr idüp atına tâziyâne urdı. Gelüp ibn-i Züheyriñ muqâbelesinde tûrdı. İbn-i Züheyri evvel

nefesde bir nîze urdı ki yalmân-ı sinân zâhrından zühûr itdi. Fi'l-ḥâl dârü'l-mülk-i ḥayâtdan şehristân-ı 'ademe gitdi. Ol ferzâne-i naṭ'-ı şecâ'at bir ferdden ruḥ döndürmeyüp fi'l-ḥâl süvârân önünde şaf bağlayan piyâdeler üzerine at sürdi. Engüşt-i nîze-i sertizle ⁽¹⁰⁾ yigirmi yedi nefer-i 'adû-yı cenk-cüyü ve dürüşt-i küyuñ ruk'a-i ḥayâtın dürdi. Beyt:

Nîzesi kân dökmeden olmadı bir dem münfa' il
Şanki bir cānānedür bālā-bülend ü saḥt-dil

'Ömer-i Sa'd Ḥacerü'l-Aḥcāra teveccüh itdi. Bi-ḥamdu'l-lāh leşker-i Cerrāruñ māye-i istizhārı ve mızmar-ı gır u dāruñ Rüstem-i pür-iştihārısın. Meydāna girüp bu belā-yı siyāhuñ kākül-i cānane-mānend başın kaṭ' eyle. Şerr u şürın üstümüzden ref' eyle. Ḥacer eyitdi: Heyhāt heyhāt!
Beyt:

Pil ile peşşe bād ile zerre ⁽¹⁵⁾
Ḳādir olur mı hiç muḳāvemete

Şir-i jiyān önünde rübāh ne ḥileye āgāz ide ki hüner göstere ve şahbāz-ı şikār-bāz ile tihū niçe pervāz eyleye ki cān ḳurtara. Beyt:

Bunı kim gördügi var şir-i jiyān
Ḥile-i dimne ile ola zebün

Bu şir-i jiyān-ı mübāriz Benī Eseddür. Tiğ-şifat ḥün-rizlikde ser-āmeddür. Henüz cānumdan uşanmadum ve çeşmsār-ı ḥayātuma ḳanmadum. Beyt:

کۆزني که باشير بازي کند
بخونريز خود دست بازي کند

Meger ki üç yüz süvār-ı tiğ-güzār üç yerde kemīngāha girüp turalar. ⁽²⁰⁾ Kemān-ı kemīnin ḳurup ḥusām-ı ḥiṣāma el uralar. Şol dem ki benüm üzerüme gele ve nîze-i ḥün-rizle ḥamle ḳıla. Kemīnden zāhir olup üstüne yarağ üşüreler, zaḥm-ı cānistān ile mağāk-ı helāke düşüreler. Bunlar bu tedbire el bir idüp üç yüz süvārı kemīngāha iletmege İbn-i Zühayr bu mekr ü fitneden gāfil

[188a]

muttaşıl mübāriz taleb itmekde. Nā-gāh Ḥacer meydāna gelüp menzil taşu gibi bir oḳ atımı yer irāḳda dikildi durdı. Ḥassān, Yā ibnü'l-Aḥcār! Berü gel, cenk idelüm. Diyü yanına çağırdu. Ḥacer eyitdi: Ḥuşūmete gelmedüm, naşihate geldüm ey Ḥassān! Bu şecâ'at ü rezānet ve bu şahāmet ü şarāmet ki sende var, niçün ibn-i Ziyāda mutāba'at itmezsin ki seni merātib-i sāmīyeye irgürüp aḳrānuñ beyninde ser-efrāz ide ve i'tā-yı ⁽⁵⁾ māl-ı firāvān ile 'arz-ı ihtiyācdan bī-niyāz ide. Egerçi İmām Ḥüseynüñ cemāl-i ḥālī ziver-i zühd ü vera' ile ḥālīdür. Lākin ḥazīne-i iḳbālī māl ü menālden ḥālīdür. Münāşib-i 'āliye ṭaliblerine lāyık ve merātib-i sāmīye rāğıblarına

muvaḥfiḳ oldur ki ehl-i devlete mutāba‘ at ideler, bī-devletden mücānebet kıllalar. Ḥassān eyitdi: Ey dūn-himmet ü bī-sa‘ādet! Devlet ü ‘izzeti ḥidmet-i İmāmdan taleb eyle ki hümā-yı hümāyūn-bāl evc-i velāyet ve şāhib-i devlet-i dūnyā vü āḥiretdür. Her ki zimām-ı iḥtiyāreyn dest-i taşarruf ibn-i Ziyāda vire ⁽¹⁰⁾ bī-devlet ü dūn-himmetdür. Beyt:

دولت از مرغ همایون طلب و سایه او
زانکه باز اغ و زغن شهپر همت نبود

Ḥacer-i seng-dil, ḥāmūş olup bir kelime söylemedi. Kemāl-i ḥavfindan bir qadem ilerü gelmedi. Ḥassān, üzerine at depretdi. Ḥacer, şüret-i hezīmet gösterüp cānib-i kemīngāha cān atdı ve kemīnde olan ‘askere: Baña feryād-res oluñ. Diyü feryād itdi ve fi’l-ḥāl kendüyi atdan aşağı atdı. Ol gürūh-ı bed-ḥaşlet ü ded-ḥilkat, künām-ı iḥtişāmdan ḥurūc idüp üzerine at şaldılar. ⁽¹⁵⁾ Tīr ü kemān ve tīğ u sinānla dīde-mişāl ortaya aldılar. Ṭa‘n u ḍarba āğāz idüp nevk-ı nīze ile cismın zırh gibi göz göz itdiler ve her gözden mānend-i çeşm-i zırh qanlar aqıtdılar. Hergiz ‘aynına almayup bī-bāk u feraḥnāk şahbaz-ı şikār-bāz gibi üzerlerine hücūm itdi. Her birini çil yavrusı gibi tağıtdı. Şiṣ Rib‘ī ‘ale’l-ğafle ‘aḳabından yetdi. Bir nīze urdı ki zırhın söküp ser-i sinān kitf-i laṭīfine kār itdi. Ḥassān-ı Nerīmān-‘unvān şahāb gibi nīzesin bırağup berq-mānend eline tīğ-i ⁽²⁰⁾ āteş-feşānın aldı. Elli nefer-i ‘adū-yı bed-ḥūyuñ ṭayir-i ḥayātın qafaş-ı memāta şaldı. Beyt:

آفرین بر برق تیغت کوبیکدم خصم را
در میان ترک و مغفر فرق پیدا میکند

Ammā vücūd-ı pür-cūduna toḳsān yerde zaḥm irüp silāḥı üstinde cāy-gīr olmuş iki yüzden ziyāde oq var idi.

[188b]

Atı refṭardan ve desti kārden qalmaḳ mertebesine vardı. İmām-ı hümām bu ḥālī görüp nāyire-i ḥarb-i semenderlerinden ya‘ni ‘Arab dilāverlerinden on nefer adam irsāl eyledi. Varup içlerine girüp niçe düşmen-i bed-ḥ‘āhı qatl idüp ibn-i Züheyri bulup ḥākten götürdiler. Mecrūḥ u āzürde-dil, bī-tāqat u münfa‘il, ḥuzūr-ı fāyüzü’n-nūr İmāma getürdiler. Gözin açup İmāmı yanında gördi. Ol miqdār ⁽⁵⁾ iḳtidārı var idi ki ceḥd idüp qadem-i pākine yüz sürdi ve zebān-ı ḥāl ile eyitdi: Beyt:

خاک قدم دوست شدم نیست کسی را
این عیش که امروز مرادر قدم اوست

Ol Ḥazret zebān-ı telaṭṭuf u dehān-ı te‘azzuf birle buyurdı: Ey Ḥassān! Ḥaḳq-güzārlik levāzımın ve vefādārlik merāsımın yerine getürdüñ. Ḥāṭıruñda olan ḥāṭırayı izḥār ve zamīründe olan dā‘iyyeyi āşkār eyle. Ḥuşūli emrinde iḳdām u itmāmı ḥuşūşında ihtimām eyleyem. Eyitdi ki:

Yebne Resūli'llah! Hūdā-yı zū'l-celāl, baña ⁽¹⁰⁾ cām-ı mā-lā-māl-i zülāl irsāl eyledi. Şabr eyle tā kim anı nūş eyleyem. Ba' dehu murād-ı fu'ādum ne ise söyleyem. Ol cenāb, aḥbābına nazār idüp eyitdi ki: Ey yārān! İbn-i Züheyre cennet şarābın virdiler ve merātīb-i 'āliyyesin gösterdiler. Beyt:

درېې آن تیغ که بر سر خورند
شربتې از چشمه کوثر خورند

Hemān-dem rūḥ-ı revānı ḳālīb-ı şerīfinden rıḥlete āgāz itdi. Bülbül-i zebānı tekellüme ḳādir olmayup tūḫī-i rūḥı şekeristān-ı **yürzeküne ferihine**(Âl-i İmrân,170) semtine pervāz itdi. Nazm:

Nidem kim müddet-i 'ömr ola āḥir ⁽¹⁵⁾
Ecel fi'l-ḥāl olur ol demde ḥāzır

Göz açup yummağa hergiz emān yoḳ
Eger şāh-ı zamān ise zamān yoḳ

Ḥazret-i İmām buyurdu ki: İbn-i Züheyriñ sâ'id-i sa'âdeti müsâ'id ve sitâre-i baḥtı şâ'id imiş ki ol cihānda daḥı benümle hem-sāye oldu. Hūdā vü Resül kendüden rāzı olup ḳadr ü pāye buldı. Rāvī aydur: Şehādet-i ibn-i Züheyrden şoñra iki leşker mānend-i zırh ve siper-i çeşm ü gūş olmışlar idi ki cümleden aḳdem, ḳadem-i mübārezet ile kimler 'azm-i meydān ide ve ḳanḳı dilir-i şaf-ārā mānend-i mihr-i cihān-peymā eline ⁽²⁰⁾ sinān-ı āteş-feşān alup meclā-yı şecā' atde cevelān ide. Leşker-i şeḳāvet-eşer tarafında Kūfiyān u Şāmiyān-ı āteş-i cihānsüz 'inādı efrūḫte ve rāyet-i şerāret-i sirāyet ḳıtāli efrāḫte ḳılmışlar idi. Beyt:

نبرد آزمایان آهن کسل
پراز خشم سینه پراز کینه دل
چو آتش بسوزندکي کشته کرم
نه مهر و وفاونه آرم و شرم

[189a]

Bu cānibde mutāba'ān-ı şehzāde-i kevneyn ve nūr-ı dīde-i seyyidü's-şāḳaleyn 'aleyhi şalavātullāhu ve selāmeḥü mā ittişāli'n-nazar bil-'ayn-ı dest 'itişamı **ḥasbünallahu ni'me'l-vekīl**(Âl-i İmrân,173) dāmenine urmuşlar idi ve pā-yı şebātı **feḳatlü'l-lāti tebgī** merkezine ḳoyup ḫurmuşlar idi. Egerçi a'dā çok bunlar az idi, lākin her biri şemşirāsā āhen-dil ü 'arbede-sāz idi. Her dilāver ⁽⁵⁾ ki miğfer üzre girdi gūyā zımn-ı āhende mużmer-i āzer idi. Nazm:

هر يکي رانيزه چون شعله آتش يکف
هر يکي راناو کي چون برق سوزان درکمان

Ebu'l Mü'eyyid getürmişdür ki bu eşnâda leşker-i bî-dâddan bendegân, ibn-i Ziyâddan Sâlim ü Yesâr-nâm iki siyeh rûzgâr atlarına cevelân gösterüp ma' reke-i muhârebeye meydân gösterdiler. Kendülerin medh idüp eyitdiler: Kânı ol merd-i neberd ki meydân-ı mübârezetde bize muqâbil ola ve çarb-ı şemşîr-i ser-efşânımuza ve ta' n-ı sinân-ı cân-sitânımuza mütehammil ola. Büreyr-i Hıdayr-ı Hemedânî ⁽¹⁰⁾ ve Hâbîb bin Mezâhir murâd idindiler ki bu iki hod-gâm u hod-pesend ile cenk ideler ve sâhat-ı meydânı halka-i zırh gibi gözlerine tenk ideler. Fi'l-hâl huzûr-ı hidâyet-i umûr-ı İmâma gelüp huşûş-ı merķûm için isticâze taleb kıldılar. Hâzret-i İmâm: Tevaķķuf idüñ. Diyicek girü çekildiler. Bu eşnâda 'Abdu'llah 'Amr Kelbî hizmet-i Hâzrete gelüp eyitdi: Yebne Resûli'llah! Baña icâzet vir ki hîrmen-ı beķâlarına âteş-i fenâ urayın ve bād-ı mübârezetle küllerin göge şavurayın. Hâzret-i İmâm diķķat-i nazâr u hiddet-i ⁽¹⁵⁾ başâr ile nigâh idüp gördi ki bir merd-i gendüm-gün u dırâz-ı bālâ ve ferbih-i bāzû vü hânde-i rû ve küşâde-i ebrû kerr-i şahâmet-i sîmâ-yı hâlinde zâhir ü ferr-i şecâ'at-i cebîn-i ahvâlinde bâhir hîţâb idüp: Yâ 'Abdu'llah! Bu iki gulâm-ı müdbiri sen helâk itseñ gerek ve raht-ı zindegânîlerin 'âlem-i fenâya iletseñ gerek. Diyü buyurdi. Şaff-ı muşâfa varmağa icâzet buyurdi. 'Abdu'llah kuvvet-i kalb hâşıl idüp bî-tevaķķuf meydâna girdi. Yesâr-ı kîne-güzâr karşı gelüp nîze havâle kıldı. 'Abdu'llah redd idüp ⁽²⁰⁾ bir tiğ-i bürrân urdı ki fi'l-hâl atından yıkıldı. Sâlim ğayrete gelüp tiğ çeküp 'aķabından yetdi. 'Abdu'llah dönüp bir çarbla anı dağı yıkdı. Pes gulâmân-ı ibn-i Ziyâd kemer-i huşûmeti miyân-ı cânlarına bend idüp at depretdiler. Her yañadan üzerine hücum itdiler. Ol dağı tevekkül-i Hâķķ idüp üzerlerine

[189b]

at bırağup tiğ u siper gibi a' dâyı biri birine urdı, hîrmen-i cem'iyetlerin bād-ı tefriķa birle şavurdi. Beyt:

Kimin kıldı hedef tîr-i bevâre

Kimin itdi 'alef tiğ-i demâre

Âhîr bir bed-kâr u siyeh-rûzgâr bir zaħm-ı hâyil ile şehîd itdi. Rûh-ı mürevveħi ravza-i rıdvâna gitdi. Beyt:

بر داشت پای و روی براه عدم نهاد

وان کیست کو براه عدم پانمی نهاد

⁽⁵⁾ شاه وکدا وپروجوان وبلند وپست

ازدام هولناک اجل کس نمی جهد

Râvî aydur: Şehâdet-i 'Abdu'llahdan soñra Büreyr bin Hıdayr zuhûr itdi ki zâhid-i büzürkvâr ve 'âbid-i pâkîze-rûzgâr idi. İcâzetle meydâna girüp recez-i feşâhat-âşâr ve şî'r-i belâğat-şî'âr oķuyup haseb u nesebin añdı. Ebu'l-Mefâhîr tercüme kılmışdur. Şî'r:

من برير ملئ پر هنرم
منم انكس كه بمردي ثمر
بنده ألم و برخارجيان
نيك ميدان كه زهربد بترم
دست بردامن آنهازده ام
پرده برد شمن اينها بدم

Fi'l-ḥāl düşmen-i bed-endīş ile bir cenk-i ⁽¹⁰⁾ sehmnāka ve bir kıtāl ü hemnāka iştiğāl itdi ki feleklerde melekler ḥayrān ḳaldı ve merrīḥ-i ḥancer-güzār engüşt-i ta' accübi der-dehān ḳıldı. Beyt:

كران جنك رستم بديدي نجواب
شدي از نهيش دل وزهره آب

Her kime kim bir zaḥm urdı tomar-ı ḥayātın dürdü. Kime ki kılıc ḥavāle ḳıldı gürg-i ecele nevāle ḳıldı. Āḥir leşker-i muḥālif dil-teng olup Yezīd ibn-i Mu'tell-nām pehlevānı muḥārebe-i Büreyre taḥrīz itdiler. Envā' -ı ibrām u ilḥāḥ ile rezmgāha iletdiler. Muḳābil olduḳda eyitdi ki: Ey Büreyr! Benüm gümānum oldur ki sen ḳalīl-i ⁽¹⁵⁾ şahrā-yı ḳalālet ve güm-rāḥ-ı rāḥ-ı ḡavāyetden olasın. Büreyr eyitdi: Ḥāşā ki ol şem' -i miḥrāb-ı imāmete uyan muḳille ve ol mürşid-i Ḥaḳḳ-pereste tābi' olan mübtīl ola. Beyt:

Kimüñ kim tıre ola rüzgārı
Söyinür şem' -i fehm-i tāb-dārı

Kimüñ Ḥaḳḳ itse çeşm-i baḥtını kūr
Aña zulmet görünür pertev-i nūr

Büreyr eyitdi: Ey Yezīd! Gel senüñle Ḥazret-i Ḥudādan temennā ḳılalum. Her ki mübtīldür, maḥḳ elinde helāk olsun. Cāy-ı ḳarārı ḥün u ḥāk olsun. Yezīd bu ḳavle rāzı olup eyitdiler: Naẓm:

Bi-ḥaḳḳın reh-revān rāḥ-ı tevḑīḳ ⁽²⁰⁾

Bi-ḥaḳḳın āb-ı rü-yı ehl-i taḥḳīḳ

İnāyet ḳıl bize ḥaḳḳ zāḥir olsun

Güneş gibi ' ayān u bāḥir olsun

O kim maḳbül ola manşūr olsun

Şu kim merdūd ola maḳḥūr olsun

Muḥīḳ-ı destinde mübtīl-geşte olsun

Teni ḥāk u deme āḡaşte olsun

İkisi dağı dest-i tazarru' yı rû-yı niyāza sürdiler. Ba' dehu kabza-i

[190a]

şamşām-ı ihtişāma el urdılar. Yezīd, Büreyre tiğ havāle kıldı. Büreyr siperin karşı tutup hamlesin def' eyledi. Büreyr dağı dest-i şehāb-ı idrārına şemşīr-i gevherdār aldı. Bir zaḥm-ı bī-rahm urdı ki tārīk-i nā-mübārekin sūfār-ı tīr-i girdār devinim idüp ḥāk-ı helāke şaldı. Mi' yār-ı gīr ü dār ve miḥek-i kārzār ile herkesüñ 'ayarı rüşen ü āşkār oldı. Beyt:

(5) خوش بود کرمحک تجربه آید بمیان

تاسیه روی شود هرکه دروغش باشد

Büreyr ki ḥaşmın helāk itdi, dönüp cānib-i İmāma gitdi. Şol dem ki ḥuzūr-ı hidayet-mevfūrına irdi, Ehl-i cennet olduk. Diyü haber virdi. Bu beşāret-i 'aliyyeden ve bu işāret-i seniyyeden Büreyr -i pāk-ı i' tiḳād mesrūr u dilşād olup tekrār 'azm-i rezm itdi. Nazm:

Şu deñlü eyledi a' dāyı güşte

Ki oldı şaḥn-ı meydān püşte püşte

Revān olan o demde ḥūn-ı gül-gūn

Aḳardı sū-be-sū mānend-i Ceyḥūn

Āḥirü'l-emr Baḥīr bin Üveys-nām bed-encāmuñ zaḥmı vāsıtasıyla rūḥ-ı (10) mürevveḥi ṭāyir-i serābistān-ı ins ü nedīm-i nevādī-i ḳuds oldı. Mışrā' :

دوست بر دوست رقب یار بر یار

Nürü'l-eyyimedede meşūrdur ki Baḥīr-i merḳūmuñ 'Abdu'llah Cābir dimekle ma' rūf 'amm-zādesi var idi. İlerü gelüp eyitdi: Ey Baḥīr! Ol şem'-i cem'-i efāḳıl ya'ni Büreyr-i mülk-i ḥaşāyıl ki cümle-i muḳarrebān dergāh-ı İlähdan ve zümre-i ḥavāş-ı ehlu'l-lāhdan olup merd-i perhīzkār u taḳvā-yı şī'ār idi. Zaḥm-ı şemşīr ile şehīd ve ser-menzil-i ḥayātdan ba' id kılmışsın. Ḥesābgāh-ı ḥaşrdā mīzān-ı 'adl u dād (15) ḳurulmaz mı, ol 'aziziñ ḥūn-ı nā-ḥaḳ-ı rīḥtesi şorulmaz mı? Beyt:

بغض شهدا در دل و خون در کردن

فکری بکن آخر که چه خواهی کردن

Baḥīr itdügi fi' le peşimān u nādīm oldı. Ḥāyir ü hāyīm leşkerghāhdan çıḳup bir vechile nāle vü zārī ve feryād itdi ki dūd-ı āhı eyvān-ı keyvāna irdi. Hezār ḥurḳat u furḳatla cān virdi. Büreyrden şoñra Veheb bin 'Abdu'llah Kelbī meydāna girdi ki civān-ı zībā-rüy ve nikū-ḥūy idi. Bir māh idi ki 'arız-ı dil-firībi sīne-i māha dāğ-ı ḡayret urmuş idi ve bir āftāb idi ki ruḥsār-ı (20) tābdārına 'anber-i sārādan sāyebān ḳurmuş idi. Beyt:

هر چه بر صفحه اندیشه کشد کلک خیال
شکل مطبوع نوزیباترازان ساخته اند

Ol civān-ı zībā-rūy ve ol pehlevān-ı ferhunde-ḥūy on yedi günlük dāmād idi. Lākin henüz zülāl-ı vişāl-i ‘arūsa teşne-nihād idi. Nazm:

[190b]

Ayağ götürmüş idi gerçi furkat
Velī el virmemişdi daḥı vuşlat

Vehb-i merḡūmuñ Kamer-nām māder-i ferhunde-aḡteri var idi. Ehl-i beyt-i risālete cān u dilden hevādār idi. İlerü gelüp eyitdi: Ey ferzend-i dilbend! Ve’y civān-ı ercümend! Saña muḡabbetüm bir mertebededür ki bir sā‘at sensiz olsam raḡḡāş-ı eşki meydān u cennātumda ḡaltān iderüm ve ins ü ülfetüm bir derecededür ki gülzār-ı ruḡsāruñ⁽⁵⁾ bir nefesüm görmesem ‘aḡlumı ḡayret alup cūybār-ı girdār kendümden giderüm. Beyt:

چودر خواب باشم توباشی خیالم
چوبیدار باشم تویی در ضمیرم

Ammā çeşm-i şefkat ve dīde-i dirāyet ile naẓar eyle ki ciger-kūşe-i risālet-penāh bu deşt-i Kerbelāda ve bu şahrā-yı pür-belāda sipāh-ı kīne-ḡ‘āh miyānında ‘āciz ü dermānde müteḡayyir ü fūrū-māndedür. Eger şīr-i pistānum saña ḡelāl olsun dirseñ şīrvār meydān-ı ḡīr ü dāra girmege āhenk eyle ‘adū-yı ‘Arabda ḡūyile diliran cenk eyle. Ola ki⁽¹⁰⁾ ol serverüñ ḡāk-i pāyına cānuñı fedā idesin, merdān-ı rāh-ı Ḥudā gibi terk-i hevā idesin. Şi‘r

سرکوش هوس داری هوار ایشست پایي زن
درین اندیشه پکروشود و عالم راقفایي زن
طریق عشق می جویی خرد را الوداعی کو
بساط قرب میجویی بلارا مرحبایي زن

Veheb eyitdi: Ey māder! Benüm daḥı re’yüm oldur ki meydān-ı muḡārebeye girem ve merdānelik birle ser alup cān virem.

به بندگی حسین افتخار خواهم کرد
(15) برای حضرت اوجان نثار خواهم کرد

دلیرواربمیدان حرب خواهم رفت
بتیغ وکرزوسنان کارزار خواهم کرد
درون معركة شیران دشت هیجا را
بطعن نیزه پچان شکار خواهم کرد

Ammā ol ‘arūs-ı mihrbān ki bu ğurbetde bize yār-ı hevādār ve bu miḥnetde mūnis-i ğam-ḥār olmuşdur. Henüz nihāl-i vişālden berūmend ve ni‘ met-i muvāşalatdan behre-mend olmamışdur. Eger icāzet-i erzānī buyurılırsa varayın āḥret ḥaḳḳın ḥelāl itdüreyin. Māderi eyitdi: Var ammā ṭāyife-i nisā kılllet-i ‘aḳılla mevşūf⁽²⁰⁾ ve keşret-i ḥıl birle ma‘rūfdur. Şāyed bir efsāne ile seni firifte ve bir fūsūn birle şifte kıllup bu devlet-i ebedīden dūr ve bu sa‘ādet-i sermedīden mehcūr ide. Veheb eyitdi: Ey māder! Ḥāṭır-ı ‘āṭıruñ ḥoş tut kim muḥabbet-i İmām-ı hümāmı miyān-ı cāna ol nev‘le bend itmedüm ki ser-engüş-ti ḥadī‘at ile inḫilāl

[191a]

bula ve naḳş-ı meveddetin ser-levḥa-i cāna ol resme taḥrīr kıllmadum ki āb-ı mekr ü mekidet birle izmiḥlāl bula. Beyt:

برروي صفحه دل مآز وفاي دوست
نقشي نوشته اند که نتوان سستر دندش

İcāzet-i māder ile ḥayme-i ‘arūsa varup eyitdi ki: Ey bānū-yı dem-sāz! Ve’y mūnis-i dil-nüvāz! Bilmiş ol ki ferzend-i Resūl-i Ḥudā bu deşt ü ḥeşt fezāda bend-i kerb ü belāya giriftārdur ve ğarīb ü tenhā mehcūr-ı yār u⁽⁵⁾ diyārdur. Dilerüm ki naḳd-ı cānı ṭıḅḳ-ı iḥlāşa koyup ḥāk-i pāyine nişār itmekle ‘arz-ı ‘ubūdiyet idem ve āyet-i sa‘ādet-i muşhaf-ı şehādetden kırā‘at idem. Tā ki rüz-ı kıyāmetde rızā-yı ilāhī ḳarīn-i ḥālüm ve şefā‘at-i risālet-penāhī rehīn-i āmālüm ola. ‘Arūs-ı me’nūs, derūn-ı dilden āh itdi ve eyitdi: Nolaydı şer‘-i Muḥammedīde ṭāyife-i zenān muḥārebe itmek cāyiz olaydı. Ben daḥı mi‘cer yerine miġfer giyüb ve doñ yerine nīze-i ser-tīz alup şaff-ı ricālde erlikler göstereydüm. Ol Ḥāzretüñ muḳaddem-i hümāyūnında cān-feşān olup⁽¹⁰⁾ sa‘ādet-i şehādete ireydüm. Yaḳinen ma‘lūmumdur ki her ki bugün İmām Ḥüseyn için rūḥın fedā eyler, yarın buraḳ-ı kerāmete süvār olup ḳuşūr-ı behişt birini ve cemāl-i kemal-i ḥürü’l-‘ini temāşā eyler. Gel imdi senüñle ḥuzūr-ı İmāma varalum. Şarṭ eyle ki ferdā-yı kıyāmetde bensüz behişt-i pākīze-sirişte girmeyesin **vefākīhetin mimmā yeteḥayyerūn velaḥmi tayrin mimmā yeştehūn**(Vāk1a,20-21) simātına el irgürmeyesin. Veheb rāzī olup ḥuzūr-ı İmāma varduḳlarında ‘arūs-ı tazarru‘ ü zārī ve tecerru‘-ı bī-ḳarārī birle eyitdi ki: Ey melce‘-i erbāb-ı ma‘zeret!⁽¹⁵⁾ Ve’y fihrist-i cerīde-i fazl u mekremet! Şöyle istimā‘ itdüm ki her şehīd ki atından zemīne düşe ḥūrān-ı cinān dest-i şefḳat ile tutup zānuların bālīn kıllurlarımış ve kıyāmetde daḥı ḥürü’l-‘in cüft ü ḳarīn ve hem-nişīn olurlarımış. Bu civān daḥı ol ümīd ile ‘azm-i rezm itmek diler ve ḥānedān-ı bünüvvet ‘aşḳına cān revān itmek ister. Ben bundan hergiz mütemetti‘ ve ḥvān-ı vişālınden müteneffī‘ olmadum ve bu diyārda ğarīb ü bī-çāreyin ve ḥānmānından cüdā düşmiş āvāreyin. Ne māder ü pederüm ve ne ḥişāvend ü birāderüm⁽²⁰⁾ vardır. Murādum oldur ki kıyāmetde bensüz cennete girmeyüp beni yār u celīs ve elīf ü enīs idine ve daḥı cenāb-ı şerīfūñuze sipāriş kıla ki bu ğurbet-zede ve muşībet-dīde ehl-i beytūñ ḥarem-i muḥteremi

kenîzeklerinden ma‘ dūd olam. Mādām ki cān bedende ve ramaḳ tendedür, ḥidmet-i mūcibü’l-
‘ izzetleriyle iftiḥār kılam. Zīrā muḳarrerdür

[191b]

ki serā-perde-i ‘ işmetüñ dāmen-i vālāsı dest-i nā-maḥremden maşūn ve ta‘ arruz-ı āşinā vü bī-
gāneden me’ mündür. Beyt:

Nāvek-i ‘ işmet degirdi āfitābuñ çeşmini
Sāye-i çetr-i felek ḳadrine ḳılsaydı niğāh

Ḳıṭ‘a:

Şol zamān kim ‘ arūs-ı bī-çāre
Cümle güftārını tamām itdi

Şadef-i dīde-i İmām-i hümām
Ḳaṭarāt-ı le‘ ālī aḳıtdı

Bu eşnāda Vehab ḥıṭāb itdi ve eyitdi: Yebne Resūli’İllah! Eger şefā‘at-i ceddüñ ⁽⁵⁾ ile duḥūl-ı
cennet müyesser olursa bunsuz girmeyem ve simāṭ-ı neşāṭa menāṭa el irgürmeyem ve cenāb-ı
ni‘ me’l-me’ ābuñuzdan iltimās iderüm ki bu bī-çāreyi muḥadderāt-ı hücerāt-ı ḥidmetkārılığına ve
serā-perde-i ‘ işmet-i pūr-sitārılığına ḳabūl eylesesiz. Ḥazret-i İmām ḳabūl itdükden soñra
Vehab-i vefadār bir semende süvār olup zırh u miğfer giydi ve tīg ü siper daḳındı. Nazm:

Güneş gibi urundı ḥūd-ı zırh
Degil ḥācet eger çı māha miğfer

Eline aldı bir tīg-ı felek-gün
‘ Adūnuñ ḳılmağ için bağrını ḥūn ⁽¹⁰⁾

Tīg-ı zer-nişān u sinān-ı āteş-feşān ile miyān-ı meydāna geldi. Güyā āftāb-ı şa‘ şa‘ adār vaşaṭü’n-
nehārda nışf-ı āsmāna geldi. Esb-i kūh peykerine cevelān itdürüp fenn-i mübārezetde niçe lu‘ b u
hüner gösterüp şi‘ r-i feşāḥat-āyet ve nazm-ı belāğat-ı gāyet ḳırā‘atine āgāz itdi. Ḳıṭ‘a:

این چه ذوقست که جان می بخشد
و هب کلّی بسک کوی حسین
دست او تیغ زند تا که کند
روی اشرا را چو کبّسوی حسین

Åḥir meydāna er ṭaleb idüp gāh şemşir ü tır ve gāh sinān-ı āteş-i te’şir ile ol miḳdār kārzār itdi
ki ⁽¹⁵⁾ zaḥm-ı şemşir-i bürrānından zemīn-i lālezār ve keşret-i tır-i bārānından āsmān-ı jālebār
oldı. Az zamānda çok er depeledi. Miyān-ı meydānda güştelerden püşteler peydā eyledi. Pes

māderi huzūrına gelüp eyitdi: Ey māder! Benden rāzī olduñ mı ki bunca erlikler eyledüm ve niçe serdāruñ serin alup dilāverlikler eyledüm? Beyt:

Baş baş ‘adūyī hāke şalup erlik eyledüm
Meydān-ı rezm içinde dilāverlik eyledüm

Eyitdi: Ey ferzend-i ferhunde-me’āşir! Senden rāzī vü şākir oldum. Levāzım-ı merdānuñı ve merāsım-i ferzānuñı yerine ⁽²⁰⁾ getürdüñ; ammā dā‘iyye-i hātır u hātır-ı zamīr-i fātır oldur ki müddet-i ‘ömrüñ āhire irince dāfi‘-i mazarrat-ı a‘dā-yı bed-nejād olasın. Ya‘nī tiğ u sinān ile cenāh-ı leşker-i İmāma kol kanad olasın. Beyt:

Tā olunca böyle cenk itmek gerek
Kīk cihānı hāşma teng itmek gerek

Eyitdi ki: Fermān-berem amma

[192a]

cān u dil ol nev-‘arūs cānibine māyıldür. Eger emr iderseñ varup vedā‘ ideyin. Hāsret kıyāmete qalmasıñ, bir nāzar göreyin. Beyt:

خدایر امکن ای باغبان مضایقه چندان
که یک نظاره کنم باغ نوشکفته خود را
دراز خواب خوشای نجت بد مکر بکشایم
بروی همچو مهش چشم شب نخفته خود را

Māderi icāzet virdi. Fi’l-hāl varup hāymeye girdi. Görđi ki sūz-ı firāk ile cigerden āh eyler ve derd-i iştiyāk ⁽⁵⁾ birle eşkbār olup āglar. Beyt:

نهاد بردل من روزکار بار فراق
که تیره باد شب و روز روزکار فراق

Eyitdi ki: Niçün bu vechile giriyān ve bu nev‘le nālānsın? Didi ki: Beyt:

جان غم فرسود دارم چون تالم اه اه
آه درد آلود دارم چون نکريم زارزار

Hālzar-ı ‘arūsa terahhüm idüp başını dizine alup hālet-i firāk ve nikāyet-i iftirākdan mükāleme iderken Hel min mübāriz! şadāsın gūş itdi. Bī-ihtiyār yerinden qalkup hezārsüz u güzār ile eyitdi: Rübā‘ī:

رفتيم و داع مآز دل بايد کرد

(10) وز آب دودیده خاک کل باید کرد

کر بد کردی همه نکو باید گفت

ورد دسری بود بخل باید کرد

Esb-i şabā-reftārına süvār olup ‘azm-ı meydān-ı kārzār itdi. Tarīd urdı ve cevelān gösterdi. Şīr-i jiyān ve hizber-i gurrān gibi tīg-i ābdār ve nīze-i cān-şikār ile her kime ki zaḥm-ı cān-kesel irgürdi, ḥirmen-i ḥayātın bād-ı fenāya virdi. Beyt:

غریوان بهر جانبی می شتافت

بنیزه دل دشمنان می شکافت

Sipāh-ı muḥālifden bir mübāriz zuḥūr itdi ki Muḥkem bin Ṭufeyl dimekle müsem mā süvār-ı nāmdār ve mübāriz-i şāḥib- (15) iḳtidār idi. Muḳābil olduḡda nūk-ı sinān merdūm-rübāyla ḥāne-i zeynden aldı. Ḳadr-i cāhil gibi bir miḳdār yuḥıldup sāye-şifat yere çaldı. A‘ zāsı cevşen-i mīg gibi pāre pāre oldı. İki leşkerden zāhir olan gırīv ü feryāddan künbed-i felek-i devvār tıldı. Andan şoñra bir merd meydāna girmedı. Veheb-i nāmdār bī-iḥtiyār kendüyi ḳalb-i leşker-i muḥalife urdı. Her kime ki şerbet-i zaḥm içürdi, bezm-i zindegānīden āyağını götürdi. Ol miḳdār kārzār itdi ki elinde olan nīze rīze rīze oldı. Pes el urup tīg-i (20) benefşe-fāmın niyām-ı intikāmdan ‘üryān itdi. Her kimi ki çaldı tīg-i ḳazā gibi miḡfer ü siper māni‘ olmayup sāye-şifat bī-cān itdi. Beyt:

بهر جا که خود سپر یافتی

بشمشیر برّنده بشکافتی

El-ḳışşa leşker-i muḥālif cenk-i şīr-āhenk Vehebden dil-teng olup serdār-ı leşker işāreti ile

[192b]

her taraftan üzerine hücum eylediler. Nā-gāh semend-i nevendine zaḥm irgürüp esb-i şaṭranc gibi bī-rūḥ ḳıldılar. Ol ferzāne-i naṭ‘-ı şecā‘at piyāde olduḡda fi‘l-ḥāl üzerine yarāḡ uşurdılar. Māh-ı zindegānīsin çāh-ı maḥāḳ-ı memāta düşürdiler. Ḳātil-i Veheb başın ḳaṭ‘ idüp leşkergāh-ı İmāmdan yaña ḡaltān itdi. Vālidesi ḳarşu varup hezār raḡbet ile alup yüzün yüzine sürdi ve eyitdi: Aḥsenet bārek! (5) Allah murād-ı nihāduma muṭābıḳ ser-bāzlıḳ şerāyiṭin yerine getirüp baş u cān nişār itdüñ. **El-cennetü taḥte zılālī’s-süyūf** ma‘ nāsın āşḳār itdüñ. Ḳıı‘ a:

Ḥadīş-i faḥr-i ‘ālem mücibince

Şehīd olduñ yerüñ cennetdür el-ḥaḳḳ

Şehādet evcinüñ şahbāzısın sen

Ḥudā itdi müyesser saña uçmaḳ

Pes māder-i bī-çāre sāḥat-ı gīr ü dāra varup ser-i pūseri sīne-i pūr-kīne-i qātil-i Vehebe urup helāk itdi ve bir ḥayme-i ‘amūd ile üç nefer-i bed-girdāruñ tınāb-ı ḥayātın gūsiste kılup qarārgāhına gitdi. Beyt:

Aña ‘avrat dimeñ kim erlik itdi ⁽¹⁰⁾

‘Adūdan ser alup serverlik itdi

‘Arūs ol civānuñ ten-i fersūdesin ve beden-i ḥūn-ālūdesin görüp nāle-i matem-efrūzı zemīnden eflāke ve āh-ı ciğersūzı semekden simāke irgürdi ve revān olan ḥūn-ı gül-gūnun gül-gūnevār yüzine sürdi. Nazm:

Nesine şād ola dūnyāda ādem

Gelürmiş çün ki sūr ardınca mātem

Bu gülşenden gider her demde bir gül

Anuñ çün zār olur bī-çāre bülbül

Nā-gāh ḥaddām-ı Şimrden biri ‘aқabından irüp zaḥm-ı hāyil ile helāk itdi. ‘Arūs-ı me’nūs menāşsa-i ⁽¹⁵⁾ ḥayātından ḥacle-i memāta gitdi. Beyt:

Biter mi sebze-i ter büstānda

Ki āsīb irmeye faşl-ı ḥazānda

Bundan soñra ‘Ömer bin Ḥālīd İzdī meclā-yı muḥārebeye cilve-nümā oldı ki bülend-i bālā ve zībā-yı liqā merd-i şādıqū’l-vefāyidi. Semend-i burāq-reftārına ḥink-i felek-mānend mūnaqqāş kim giydürüp māh gibi siperin yapındı. Āftāb gibi şemşirin daқındı. Şevket-i tām ve satvet-i tamām ile süvār olup tāziyāne urdı. Miyān-ı meydāna girdi tūrdı ve bir niçe beyt oқudı. Tercümesi budur: Şi’r:

اي نفس عزيز ترك جان كن

⁽²⁰⁾ ترتیب بهشت جاودان كن

از بهر شهود عرض اكبر

خود را بشهادت امتحان كن

از شعله تیغ آسمان كون

اطراف زمین چوار عنوان كن

در معر كه همچوشير مردان

سر پشگش خد ايكان كن

Ol peleng-i kūhsār-ı gīr ü dār ƣalb ü cenāh ve yemīn ü yesār dimeyüp ŧīr-i jiyān gibi her ƣarafa hāmle idüp

[193a]

gāh tiġ-i āteŧbār ile mübārezān-ı bād-ı ŧavletüñ āb-rū-yı hāyātın hāk-ı helāke ŧaçdı ve gāh sinān-ı cānsitān ile pehlevānān-ı kūh-ı ŧalābetiñ ma‘den-i ecsāmından kān-ı la‘l açdı ve bi‘l-cümle ƣatl-i bisyār u muhārebe-i peŧmārdan ŧoñra murġ-ı rūhı ŧāhīn-i ecele ŧikār oldı. Ya‘nī müteveccih-i riyāz-ı **cennātü adnin tecrī min-tahtihel-enhār**(Kehf,31; Tāhā,76) oldı. Andan ŧoñra oġlı Hālid bin ‘Amr bir semend-i meydān-neverde ve bir ⁽⁵⁾ bād-pāy-ı cihān-gerde süvār olup rezec-gūyān ve cevelān-künān ‘azm-i rezm idüp bir demde hāk-ı meydānı dimāin-i ehl-i ‘udvān ile mānend-i la‘l-i Bedeħŧān raħŧān itdi ve saħat-ı ma‘rekeyi hūn-ı muħālifān ile miŧāl-i ŧafħa-i gülistān lālesitān itdi. ‘Aƣıbet Hālid ibn-i ‘Amr pederi ‘Ömer bin Hālid gibi huld-ābād-ı viŧāle ve viŧāl-ābād-ı huld-ı girdi. Rübā‘i:

چون ذرّه بخور شید درخشان پو بست
چون قطره سرکشته بعمان پو بست
جان بود میان وی و جان ناحایل
في الحال که جان داد بجانان پو بست

⁽¹⁰⁾ Bundan ŧoñra Sa‘d ibn-i Hānzala-i Temīmī zuhūr itdi ki tīr-endāzlıƣda bir mertebede mahāreti var idi ki tīri tīr-i ƣazā gibi hāṭā itmezdi ve ŧehābāsā atduġı, yere düşmezdi. Çün ‘arŧagāh-ı neberdi mu‘ārazadan hālī gördi. Beyt:

دناغش زکرمي در آمد بجوش
بر اورد چون رعد غرّان خروش

Hemān-dem oġ gibi meydāna atılıp kemāñ çeküp her kime ki tīr urdı murġ-ı revānına perlerin bāl idüp āŧiyāne-i zindegāniden uçurdı. Beyt:

Kime tīr ursa eyler perlerin bāl ⁽¹⁵⁾

Yuvasından uçurur anı fi‘l-hāl

‘Adūlar sīnesini itdi ter-keŧ

Anuñ çün bellerin bükdi kemānveŧ

Āhīr zaħm-ı sehmāk-ı ‘adūyla çeŧmsār-ı hāyātın el yudı. Benefŧe-miŧāl yüz yere ƣodı. Beyt:

روي دل در حقيقه جان کرد
آشيان در رياض رضوان کرد

Andan şoñra ‘Amr bin ‘Abdullah Müzḥacī zuhūr etdi ki nehenk-i deryā-yı heycā vü peleng-i kũhsār-ı veġā idi. Meydān-ı neberdde kimin tīġ-i ābdār ile menzil-i ḥāke ve kimin sinān-ı berḳ-āşār ile meġāk-ı helāke şaldı. Beyt:

(20) سيم سيم تينغ اوبر سنك اكر كردي كذار
همچو سيماب از نهيش سنك كشتي بيقرار

Sāḥat-ı mümteni‘ ü’l-mesāḥat-ı ḥarbgāḥı a‘dā-yı kec-re’ye teng itdi ve tīġ-i sūsen-i peyker-i benefşe-fāmın ḥūn-ı dilirān-ı düşmenān ile lāle-renk itdi. ‘Āḳıbet ḍarb-ı tīġ-i muḥālifān ile ḥāristān-ı cihāndan

[193b]

gülistān-ı cināna gitdi. Raḥmetu’l-lahi ‘aleyh ba‘dehu Ḥemmād bin Enes bir semend-i nevende süvār olup ‘azm-i meydān itdi. Gürz gibi niçe şaf-şiken ve merd-efkenüñ zaḥm-ı tīr ü ḍarb-ı şemşīr ile ḳaddin kemān itdi. Āḥir şāḥib-ḳırān-ı ecel dīde-i emelin baġlayup liḳā-yı ‘aynā ruḥsār-ı ḥavrā-yı temāşāsına gitdi. Beyt:

هر لحظه باد ميبرداز بوستان كلي
آشفته ميکند دل پچاره بلبلي

Bundan şoñra Vaḳḳāş ibn-i (5) Mālik ki tīr-endāzlıḳda mānend-i Sa‘d-ı Vaḳḳāş sehm-i a‘lāsı ve tīġ-zenlikde mişāl-i Rüstem-i destān yedd-i ‘ulyāsı var idi. Beyt:

Tīr-zenlikde Sa‘d-ı şānī idi

‘Arşa-i ḥarb-i pehlevānī idi

‘Adū-yı bed-ḥūydan on bir pehlevānı helāk itdi. Nevbet ki on ikinciye yetdi, bir merd-i nā-bekār ‘aḳabından gelüp ḍarb-ı nīze ile atından düşürdi. Hemān-dem ferrāş-ı ḳudret ḥayme-i ḥayātın düşürüp sāyebān-ı aḳāmetin ‘arşa-i cinānda ḳurdu. Beyt:

جرعه از جام شهادت چشيد
(10) رخت بايوان سعادت كشيد

Andan şoñra Şir‘ bin ‘Ubeyde mānend-i āftāb tīz-gām u mişāl-i şehāb zerrin-likām bir semend-i bād-ḥareket ü āteş-sür‘ate binüp berḳ-i ḥāṭıf gibi şemşīr-güzārlik ve şehāb-ı şāḳıb-şıfat nīzedārlik gösterüp niçe pehlevānı ḥākile yeksān itdi ve niçe yelānı da‘vā-yı mübārezetda yelān itdi. Beyt:

بهر جاکه نیزه برافراختي
جهاني ز مردم تهی ساختي
بهر سوکه مرکب برانکيختي
بشمشير خون يلان ريختي

Nā-gāh atı sürçdi. Kendüsi yüzi ⁽¹⁵⁾ üzerine yııldı. Üzerine geldiler, darb-ı müte‘ākıb ve mütevātirātla eczā-yı müctemi‘asın müteferriķ kıldılar. Şahbāz-ı revānı āşiyāne-i tenden ve murğ-ı cānı lāne-i bedenden evc-i beķāya pervāz itdi. Şehādet-i merķūmdan şöıra Müslim ibn-i ‘Avsece-i Esedī zühūr itdi ki efkār-ı şābıķasıyla şābit-rāy ve ārā-yı şāyibesiyile leşker-ārāy idi. Ğazve-i Āzerbaycanda ‘abade-i evşānuñ ve ‘anede-i küfr ü tuğyānuñ tiğ-i āteş-feşānla ħirmen-i cānlarına āteş biraķmış ve nevk-i sinān-ı cānsitān ile çañlarına od dıķmış idi. Beyt: ⁽²⁰⁾

Gürz o miğfer-i şikesti bir ser-gerdān-ı rezm

Tiğ o cevşen-i berīdi bir ten-i merdān-ı kār

Ve ‘Aliyy-i Murtażā ħuzūrında niçe def‘ a Qur‘ān-ı ‘Azīmi ezber itmiş ve kendüyi ol mertebeye iletmiş ki emīrū‘l-mü‘minīn birāder dimiş. Merd-i merdāne ve ferzāne-i yegāne idi. İcāzet-i İmām-ı ħürşīd-menzilet ile burāķ-ı berķ-şıfat

[194a]

at şıçratdı. Miyān-ı ma‘rekeye irüp ķabīle vü ‘aşiresin añup er taleb itdi. Ehl-i ħilāfdan bir pehlevān mānend-i baħr cūşa gelüp mişāl-i mevc şemşīr çeküp Müslime ħamle kıldı. Müslim ħamlesin redd idüp pehlūsuna bir nīze urdı ki fi‘l-ħāl atından yııldı. Sipāh-ı ‘işmet-penāh bu ħāl-i meserret-me‘ālī ki gördiler āvāz-ı tekbīri ve şadā-yı taħsīni üç süreyyāya yetürdiler. Bir nā-bekār daħı zühūr itdi. ⁽⁵⁾ Anuñ daħı mezāķ-ı cānı hemān ol çāşnī tatdı. Bu üslüb üzre elli altı nefer-i bed-aħterüñ şarāb-ı zindegānīlerin serāb ve ser-i bī-devletlerin fenā baħrine ħabāb itdi. ‘Āķıbet keşret-i zaħm-ı girāndan bī-tāb u tüvān olup çenār-mānend eli kārđan ve ser-mişāl ayağı refitārdān ķalup berk-i ħazān-dīde gibi ħāke düşdi. İmām-ı ferħunde-me‘āşir ve Ĥabīb-i Mezāħir fi‘l-ħāl at şalup üzerine varup gördiler ki henüz defter-i ħayātında raķam-ı ramaķ bāķīdür. Nefs-i nefisi birbirine mülāķīdür. İmām ⁽¹⁰⁾ buyurđı ki: Ey Müslim! Hiç ğam yeme: Ben gitdim yārān bunda ķalur dime, cümlemiz baş u cān nişār idüp şehīd oluruz. Varup biribirimizi ceddüm Ĥazret-i risālet ve pederim şāh-ı velāyet yanında buluruz. Müslim bu ğüftārdan mesrūr olup gözin açup İmāmı görüp zebān-ı ħālile bu mışra‘ uñ ma‘nāsın tekellüm itdi. Mışrā‘:

Hey ne ħoşdur ol sefer sen olasın hem-rāh oña

Pes Ĥabīb eyitdi ki: Ey Müslim! **übeşşiru bil-cenneh** Müslim āvāz-ı ħazīnle **beşşerekallahü bil-ħayr** diyü cānib-i İmāma teveccüh itdi. Müjde-i ⁽¹⁵⁾ ķudūmuñ Sultān-ı Enbiyāya ve ‘Aliyy-i Murtażāya vāşıl ideyin. Dirken cān virdi ve bu encūmen-i ‘usret-nümā-yı dūnyādan nişīmen-i nüzhet-fezā-yı ‘uķbāya irdi. Nürü‘l-eyyimedede meşūrdur ki püser-i Müslim ķatl-i pederden şöıra girye-künān ‘azm-i meydān itdi. Ĥazret-i İmām nażar idüp yanına da‘ vet itdi ve eyitdi: Ey civān-ı ğir ü dūn ki pederüñ ķatl oldı sen daħı ma‘rız-ı helāke irersin, māderüñ za‘ıfeyi zāyi‘ idersin. Cīvān diledi ki dūna māderi feryād idüp Ey ferzend-i ercūmend! Benüm rızām oldur ki

(20) meydāna girüp ɗarb-ı gürz-i girān ile ƙāmet-i muƙāvemmet-i a' dāyı ɗevgān idesin. Āħir sen daħı ŧavlecān-ı tıg-i ' adūyla baŧuñı kūy-ı girdār-ı galtān idesin. Ƙıı' a

İmāmuñ yolına terk it vücūduñ
Girüp meydāna rezm-i erlik eyle
Serin al ser-be-ser tıg ur ' adūya
Serüñ vir sen daħı serverlik eyle

[194b]

Teŧnelik teb ü tābından bī-tāb olma ki bāg-ı vücūduñ bu sā' at selsāl-ı ŧehādetden ŧād-āb ve ħavz -ı Kevŧerden sīr-āb olsa gerekdür. Diyü ferzend-i dilbendin ħarb-i a' dāya taħrīz itdi. Ol daħı ŧamīm-i cāndan ƙabūl eyleyüp yek-rān-ı ŧabā-' inānına tāziyāne urup rezmgāha gitdi. Gürz-i girānın eline alup ' avāŧıf-ı mübārezet ile her ne cānibe ki vardı cünūd-ı ' anūduñ baŧına ŧayħa-i ' Ād u ŧemūd ƙopardı. (5) Müŧt-i dürüŧt-i gürzi her kime ki yetdi, ser-i bī-ħiredin ħurd itdi. Nazm:

Muƙābil olsa aña kühü'l-berz
Tuta ħavf eyleyüp rāh-ı gürīzi
Ser-i a' dā ki müŧkül-' uƙde idi
Anı ħall eyledi ŧemŧīr-i tīzi

Cüzvī zamānda yigirmi nefer merd-i nā-merdi ħāk-i helāke ŧaldı. A' dā-yı bed-rāydan murād-ı nihād-ı dostān vefƙınca intiƙām aldı. Beyt:

' Aceb ħalƙ eylemiŧ anı yaradan
Doğunca böyle doğsun er anadan

Ser-encām-ı kār baŧın kesdiler, vālidesinüñ öñine atdılar. Beyt:

Virirse nola ol serv-i sehī ser (10)
Nihāl-i bāg-ı cennetdür virür ber

Ol ħaƙīre-i dil-sühte ser-i püserin alup gāh dilāverligine taħsīn iderdi ve gāh ser-i berīdeye baƙup aƒlardı. Beyt:

Nola bülbül-ŧıfat iderse feryād
Civān iken gül-āsā oldı berbād

Bundan ŧoñra Hilāl bin Nāfi' ufƙ-ı mübārezetden tālī' oldı. Egerçi nām-ı nāmīsi Hilāl idi ammā cemāl-i zībāsı bedr-i āsmān-ı kemāl idi. Ol eŧnāda ƙabāyil-i pür-fezāyil-i ' Arabuñ bir ƙabile-i aŧīlesinden bir zühre-cebīne müŧterī olmiŧ idi. Netīce-i muƙaddemāt-ı ħuṭbeyi olup ħacle-i

nikāh-ı bezm-i zifāf ile ⁽¹⁵⁾ zīnet bulmuş idi. Lākin cām-ı sürūr-encām-ı izdivācdan bāde-i ibtihāc nūş eylememiş idi. Ya‘ nī elmās-ı recūliyyet ile dürr-i nābın süfte kılmamış idi. Vaqtā ki ‘azm-i rezm kıldı ‘arūs-ı tāvus-ḥurām-ı dāmen-i dāmādı tūtop eyitdi ki: Qanda gidersin bu ma‘reke-i hevlnākda kendüyi helāk, beni hevāñla ḥāk mı idersin? Hilāl eyitdi ki: Ey yār-i dil-pezir! Egerçi muḥabbetüñ dāmen-girdür; lākin tārīḳ-i muḥabbet-i İmāmda ser virmek sermāye-i fütūḥāt-ı dü-cihānī ve māye-i sa‘ādet-i cāvidānīdür. Beyt:

بعهد محبّت وفامیکنم
بخاک درش جان فدامیکنم ⁽²⁰⁾

Maḳşūdum oldur ki yārān-ı şadāqat-āyīn ve dostān-ı şehadet-güzīn gibi zaḥm-ı tīg-i benefşe-fām ile gülzār-ı vücūd-ı a‘dāda kızıl güller açam ve қаатарāt-ı ḥūnların evrāk-ı gül gibi ḥāke şaçam. Bu ḥaber mesāmi‘-i ‘aliyye-i İmāma irdükde eyitdi ki: Ey Hilāl! Dil-i ‘ıyāl senüñ cemāl-i ḥālūñe māyil

[195a]

ü nigerāndur, hücūm-ı ğumūm-ı müfāreqatle zār u nā-tuvāndur. Yigitlik zamānında ve civānlık ‘unfuvānında dilmezsin ki birbirüñüzden cüdā ve derd-i hicrāna mübtelā olasız. Beyt:

Yār-ı şādıḳdan bu ‘ālemde cüdā olmaḳ ne güc
Derd-i qahr-ı hicr-i yāra mübtelā olmaḳ ne güc

Hilāl ser-fürü itdi ve eyitdi: Yebne Resūli’llah! Bugün seni bu ḥālde koyup ‘aşḳ-bāzlığa ve ‘işret-sāzlığa āğaz itsem yarın Ḥālīḳ-ı kevneyne ve Resūl-i şaḳaleyne ⁽⁵⁾ ne cevāb vireyin ve ne ‘özr ideyin? diyüp siper-i qamer-i tedvīrin kitfīne şaldı ve miğfer-i āftāb-ı nazīrin başına koyup kemān-ı hilal-şeklin eline aldı ve tīr-i ḥadengle memlū bir qandīl-i zer-nigāri beline bağladı ve tīg-i yemānī-i cevherdārı gerdanına aşup ḥamāyil eyledi. Tīr-endāzlıqda bir mertebede pehlevān idi ki ḥadeng-i ‘uḳāb-şikārīnuñ tu‘mesi ciger-i ḥaşm-ı bedkār u şāhīn-i tīr-i tīz-perinüñ şikārı dil-i düşmen-i cigerdār idi. Beyt:

تیر اوچون بنهد چشم برابر وي کمان
زه بکوش ظفر آید ز زبان سوافار

⁽¹⁰⁾ Pes Hilāl bin Nāfi‘ **ke’l-bedri’s-sātī‘ ve’l-berḳı’l-lāmi‘** meydāna girdi. Sipāh-ı rū-siyāh-ı Şāmīden Qays-nām bir bed-encām var idi. Esb-i ḥuşūmeti sāḥat-ı mu‘ārazaya sürdi, maḥal-i muḳābeleye iki yüz miḳdārı mesāfe ḳalduḳda tūrdı. Hilāl kemān-ı ḳazā-nişānına tīr-i qader-i nefād koyup sīne-i Qaysı nişānlayup bir vechile perrān itdi ki siper-i sīnesinden geḳüp sūfārına dek yere batdı. Beyt:

Quvvet-i bāzūsın itmez ḥaşre dek tīr-i beyān

Olsa ger sūfār u peykānı zebānıyla dehān

Darb-ı bāzūsın ⁽¹⁵⁾ görenler harbden darbı el çekdiler. Rāyet-i muḳāvemeti sāḫat-ı ferāgata dikdiler. Hilāl gördi ki rezmgāh-ı mu‘arız kīne-i ḥ^vāhdan ḫālī ḳaldı. Āteş-i ḡazabı müştā‘ il olup bād-ı girdār üzerlerine at şaldı. Ḳalb-i sipāh-ı rü-siyāha ol miḳdār tır-i cān-şikār urdı ki meydān-ı ḳitālden yüzlerin döndürdi. Ol rübāh-ı dimne-āyınleri ser-tā-pā kirpiye döndürdi. Nazm:

Siperle miḡferi şöyle deler tır

Kimin ḡırbāl ider kimini kef-gır

Gireydi anuñ ile şır cenge ⁽²⁰⁾

Dönerdi zaḫm-ı tırinden pelenge

Mervīdür ki Hilālūñ seksen tiri var idi. Her biri bir ef‘ī-i zehrdār idi. Cümlesin kemān-kīne ḳoyup a‘dāya gönderdi. Hiç ḫaṫā itmeyüp her biri bir adam öldürdi. ‘Āḳıbet ṫāyir-i rūḫı münādī-i ḡaybdan **irci‘i ilā-rabbiki**(Fecr,28) şadāsın ḡüş itdi. **Fedḫulī fi-‘ibādī**(Fecr,29)

[195b]

āşiyānesine gitdi. Beyt:

ṫāyir-i rūḫına cennet āşiyān olsun anuñ

Hem-nişīn ü hem-demi ḫūr-ı cinān olsun anuñ

Merḫūm-ı merḳūmdan şoñra ‘Abdu’llah bin Ḥamza-i Māzenī ki pehlevān-ı ‘arşa-i şarāmet ve nerīmān-ı ma‘reke-i besālet idi. Meydāna girüp yigirmi sekiz adam helāk itdi. Āḫir vesāle-i şehādet ile ḳurb-ı ‘ālem-i ḡayb u şehādete gitdi. Bundan şoñra Yaḫya ibn-i Selīm-i Māzenī ilerü geldi. ⁽⁵⁾ Mübāriz-i ḫarb-i dīde ve pehlevān-ı pesendīde idi. **Maḫyāye ve memātī li’llāhi rabbi’l-‘ālemīn**(En‘ām,162) āyetin vird-i zebān idüp meymene vü meysere-i düşmen-i bed-siyere at bıraḳdı. Āteş-i şecā‘at ile niçe dūd-ı sīret-i siyeh-rūzgāruñ ‘ūd-ı vücūdın yaḳdı. Ser-encām-ı kār kendü daḫı ser virdi. İbn-i Selīm maḳām-ı teslīmden ḳalb-i selīm ile dārü’s-selāma irdi. Andan şoñra ‘Abdu’r-Raḫman bin ‘Urve-i Ġaffārī yāy-ı mübārezeti ma‘reke-i ḳitāle ḳodı. Kendüyi medḫ idüp iki üç beyt oḳudı. Tercümesi budur. Beyt:

⁽¹⁰⁾ چومن اندر عرب جوان نبود

در عرب چه که درجهان نبود

چون بدستان حرب آرم روی

رستم زال را آمان نبود

جان فدای حسین خواهم کرد

که جزاوراحت روان نبود

Şîr-i peleng-i intikâm gibi meydâna girdi. Fi'l-hâl otuz nefer-i bed-girdârûñ esâs-ı hâne-i hayâtın seyl-i fenâya virdi. Nâ-gâh sehm-i kazâ gibi şavb-ı a' dâdan bir tîr gelüp pişâni-i nûrânisinde cây-gîr oldu. Ol zaḥm-ı vecî' den müte'ellim ü dil-gîr oldu. Nazm:

Nüzûl itse kazâ-yı âsmânî ⁽¹⁵⁾

Ne mümkindür siper men' ide anı

Didiler tîri alnında görenler

Şu' â' -ı mihr-i ' âlem-tâba beñzer

Tîri çıkarduḡdan soñra tünd ü ḥuşmnâk olup on iki bed-fercâm daḡı helâk itdi. ' Âḡıbet şehîd olup ravza-ı rıḡvâna gitdi. Beyt:

Ḳodı dünyâyı gitdi ' uḡbâya

Hem-nişîn oldu ḡür-ı ' aynâya

Bundan soñra Mâlik bin Enes Mâzenî düstür-ı mâlik-i memâlik-i dîn birle meydâna girdi. Serdâr-ı leşker olan ' Ömer-i Sa' duñ muḡâbelesine irdi. Eyitdi ki: Ey ' Ömer! Eger pederüñ Sa' d-ı Vaḡḡâş senden bu ⁽²⁰⁾ fi' il-i şeni' -i şudûru bu kâr-ı ḡaḡır zuhûr idecegün bileydi kendü eliyle ser-i şer-eşerüñ kaḡ' idüp saḡı-ı ḡâki vücûd-ı mazarrat-eşeriñden pâk kılaydı. ' Ömer-i Sa' d bu suḡandan ḡacil ve bu ḡüftârdan münfa' il olup sipâh-ı rû-siyâha ḡıḡâb itdi ve eyitdi: Bir merd-i ḡavî-himmet yoḡ mıdur ki mu' âri' olup bu küstâḡ-ı bi-ednâ

[196a]

ḡâmüş ide ve tiḡ-i âteşbâr ile bir vechile ḡaḡḡından gele ki ḡadıḡ-ı ḡaseb ü nesebi ferâmüş ide. Bir mübâri' çıḡup muḡâbil olduḡda Mâlik fi'l-hâl anı derḡeh-i mehâlike şaldı. Rûḡ-ı bî-fütûḡın Mâlik düzaḡa ıḡmarladı. Bundan ḡayrı niçe âteş gibi ser-keşlerüñ tünd-bâd-ı intikâmile şem' -i ḡayâtların mürde ve âb-ı zindeḡânilerin füsürde kıldı. Âḡır kendü daḡı câm-ı ḡuşâm nüş itdi. ḡavḡâ-yı dehr-i dūñı ferâmüş ⁽⁵⁾ itdi. Beyt:

Terk idüp dünyâ-yı dūñı kıldı ehlinden firâr

Sâkinân-ı ' âlem-i ' ulvîye oldu hem-nişîn

Andan soñra ' Ömer ibn-i Muḡâ' El-Cu' fi' ' azm-i meydân idüp ' adū-yı kîne-cūy ile merdâne-i cenk itdi. Sâḡat-ı vesî' -i kârzârı dîde-i muḡâlifâna ḡalkâ-i zırh gibi teng itdi. Tūḡ gibi baş serdârlaruñ serin âvîze-i fitrâk-ı helâk itdi. Âḡır ser virdi, serây-ı âḡrete gitdi. Merḡūmdan soñra Ḳays bin Meniyye mânend-i şîr-i şikârî ve mişâl-i peleng-i kühsârî ' azm-i sâḡat-ı kârzâr itdi. Elfâz-ı dürer-bârından ⁽¹⁰⁾ cevâhir-i manzûma nişâr itdi. Ba' zı ebyâtuñ tercümesi budur. Nazm:

بن قيس منيّه ام دم رزم

اعدادرر آتسه سپندم

کیوانه ایریشه خوف تیغم
میدانه قچن صلّم کمندم

چکسیدی اکر عدوسی بنده
بیگ بندایده هر کره ده بندم
بو بنده به دینه ده نه غم چون
شهزاده حسین اوله افندم
شولدم که نصیب اوله شهادت
نصب اوله جنازه تخت بندم

Kemān-ı kīni bāzū-yı miknete ve gürz-i girānı kef-i kifāyete alup bir vechile hücum itdi ki gürz-i girān-seri ⁽¹⁵⁾ şaf-ı kūh-ı şükūh-ı a^c dāyı mānend-i kāh perīşān ve tīr-i tīz perī murğ-ı revān-ı huşemāy-ı şikār idüp ten-i fersūdelerin hākile yeksān itdi. Nazm:

Nidem kim dest ura gürz-i girāna

Düşer cān kōrkusı pīr ü civāna

Kime toğrulsa tīr-i cān-sitānı

Elinden kırtarabilmezdi cānı

Bu eşnāda Sālār-ı Kūfi Meysere-i ibn-i Sa^c ddan çıkup ^c azm-i meydān-ı cenk itdi. Gördi ki darb u hārbına muķāvemət dāyire-i iktidārından bī-ründür. Firār u girīze āhenk itdi. Qays nāmdār ğazabnāk u bī-bāk-ı ^c azīminüñ ardına ⁽²⁰⁾ düşüp giderken serdār-ı leşker-i muhālif emriyle bir çok süvār irüp üzerine yarağ uşurdılar. ‘Āķıbetü’l-emr esb-i zindegānīden hāk-i helāke düşürdiler. Sālār-ı Kūfi egerçi firār eyledi ammā hezār-ı haclet ü infi^cāl birle varup yerinde karar eyledi. Nazm:

Her ki huşma vire dem-i peygār

[196b]

Baht-ı bergeşte gibi ide firār

Gerçi baş kırtarup selāmet olur

Līk bī-^c arz olup melāmet olur

Başa baş her ki kaçā düşmenden

Adile kem-ter añıla zenden

Bu maħalde yemīn-i İmām-ı sa^c ādet-karīnden bir gerd-i siyāh peydā oldı. Toz yarılıp içinden bir civān-ı erdvān-^c unvān hüveydā oldı. Bir semend-i bī-mānend berķ-i tāz u ra^c d-ı āvāze süvār

olmuş ki gül-gün-ı eşkden serî^c-rev ve şebdiz-i āhdan tîz-rev idi. Her ne ⁽⁵⁾ cānibe ‘azm itse misāfir-i endîşeden evvel irerdi ve cihān-gerdlikde seyyāh-ı vehmden kūy-ı müsābaqat kıopardı. Nazm:

Kaçan kaçsa uçar kuş irmez idi

İzi tozin yılın yıl görmez idi

Kavāyimden nidem kim bāl açardı

Gözine ħink-i çarĥuñ toz şaçardı

Ol semend-i nevende māh-ı nev gibi likām-ı zerkār urmuş ve celācil-i zerrin ü simin ile müzeyyen kim giydürmiş ve kendü daĥı efser-i keyvān-mānend ĥod ‘ādî ber-ser ve cevşen kaplu çehre-i merrîĥ gibi sürĥ ü dıraĥşān bir cāmeyi der-ber kılmış ve bir şemşir-i āb-şekl ü āteş-te şîri ĥamāyil ve bir ⁽¹⁰⁾ siper-i mihr-tedviri düşünē māyil kılmış ve ĥadeng-i ecel-i āhenkle memlū bir terkeş-i zer-keşi miyānına bend idüp kemān-ı behrām-nişān bir kıavs-i bülend-ĥāneyi bāzūsuna şalmış ve ĥamze-i ĥübān-ı çin gibi fitne-engiz ve müje-i ĥübān-ı ‘āşık-keş gibi ĥün-riz bir nize-i ser-tiz eline almış şir-i jiyān gibi cūşa ve hizber-i gurrān gibi ĥurūşa gelüp cevelān-künān ve recez-güyān ser-tā-pā meydānı seyr itdi. Ra‘d gibi na‘ra urup yıldırım gibi şakıyup leşkerĥāh-ı muĥālife nazar itdi ve eyitdi: Ey merdümān-ı Kūfe vü Şām! Ve’y bî-raĥmān-ı ⁽¹⁵⁾ ĥün-āşām! Beni bilen bilsün, bilmeyen āĥāh olsun ki benüm Hāşim bin ‘Utbe-i Vaĥķāş. Püser-i ‘amm-i ‘Ömer-i Sa‘d-ı bî-iĥlāş kendüyi medĥ itdi ve eyitdi. Nazm:

Benim ol şir-i dil kim nām-ı Hāşim

Unūf-ı düşmen-i bed-ĥ^vāhı Hāşim

Benem ol pehlevān-ı pür-şecā‘at

Tehemten-şevket-i behmen-şalābet

Benem ol şehsüvār-ı ‘arşa-i cenk

Kılan meydānı düşmen başına teng

Güneş gibi çekersem tîĥ-i ‘uryān

Ola sāye gibi a‘dā girizān

Dem-i heycāda tîĥim şir-i şerze

Oķumuñ her biri bir mār-ı gürze

Ba‘dehu şufūf-ı İmām cānibine teveccūh ⁽²⁰⁾ idüp Es-selām-ı ‘aleyk yebne Resūli’llah! Eger ‘amm-zādem a‘dāña yār u yārānuña aĥyār olduysa ben bendeñ dostuña dost ve düşmenüñe

düşmen, seni sevenlere gül sevmeyenlerün gözine diken olup rikāb-ı şerif nişābuñda nağd-ı cānı nişār ve h̄idmet-i mülāzemet-i dergāh-ı ferqad-ı menziletün ile iki cihānda iftiḥār

[197a]

itmege geldüm. Diyüp ‘arz-ı ihlāş u inhā-yı ihtişāş itdi ve eyitdi: Beyt:

Nağd-ı cānı yoluña ey şeh nişār itsem gerek

Gün gibi mihrün cihānda āşkār itsem gerek

Hāşim-i merķūm cenk-i Şiffında niçe pehlevānuñ giribān-ı ḥayātın ser-pence-i memāt ile çāk u ḥarb-i ‘Acemde ‘ammisiyle bile olup niçe dilāverān-ı erdvān-‘unvānı nīrū-yı bāzū-yı mübārezet ile yebrūḥū’ş-šanem ⁽⁵⁾ bī-cān idüp cāy-ı qarārın ḥāk itdügi tevārīḥ-i şāḥābede ma‘lūm ve şāḥāyif-i kışāda merķūmdur ve bi’l-cümle her ma‘reke de müşt-i dürüşt Hāşim-i unūf-ı ‘anūf-ı mübārezān-ı pūr-naḥvet ve kāsir-i ru’s-ı dilāverān-ı pūr-şalābet idi. Beyt:

Niçe biñ yıl devr iderse bu sipihr-i bī-qarār

Gelmeye meydān-ı dehre böyle bir çābük-süvār

Rezm meydānında görse çarb-ı ḥarbın bir nazar

Ḳul olurdu dergehinde Rüstem ü İsfendiyār

Pes istimdād-ı himmet-i İmām ile ‘azm-i meydān-ı rezm itdi ve āvāz-ı bülend-pervāzla nidā idüp eyitdi: Benümle mu‘arız olmağa ⁽¹⁰⁾ hergiz kimesneyi taleb itmezem. İllā ki ‘amm-zādem isterem. Ol Ḥāzrete ḥışm ve baña ḥaşm olan bed-girdārı taleb eylerem. ‘Ömer-i Sa‘d ta‘na-i Hāşimden şermsār u ser-gerdān ve mişāl-i evrāḳ-ı ḥazān zerd-ruḥsār u lertzān oldu. Zīrā mihr gibi tiğ-zen idügin güş itmiş ve sipihr gibi şā‘iḳabār olduğun işitmiş idi. Dilāverlik ‘unvānıyla meşhūr olanları cem‘ itdi ve eyitdi: Ben sizün serdāruñuzın, meydān-ı kıtāle gitmek ve ‘adüya muḳābil olup cenk ü cidāl itmek baña münāsib degildür. Zīrā ḳuṭb-ı medār-ı ‘aliyye ⁽¹⁵⁾ miyāne-i felekden tecāvüz itmez ve pergār-ı āhenin-pāy dāyire-i merkezden taşra gitmez. Beyt:

Çü serdār ide tenhā kār-zārı

Ne için uydura bunca süvārı

İmdi bir pehlevān-ı ceriü’l-cinān ihtiyār eyleñ ki ‘amm-zādem ile muḳābil olmağa ḳābil ola. Meydān-ı maşāfa girüp ḥusām-ı ḥün-āşāmla intiḳām ala. Sem‘ān bin Muḳātil ki Maḥmiyye-i Ḥaleb begi olup biñ süvār ile mu‘āvenete gelmiş mübārizkār-ı āzmüde-mānend şayf ü şita germ ü serd görmüş merd-i rüzgār-dīde idi. Hemān-dem ‘azm-i rezm idüp ⁽²⁰⁾ semend-i nevendine tāziyāne urup muḳābele-i Hāşime irdi. Zebān-ı talaṭṭufı der-kār idüp hezār ikrām ile selām virdi ve eyitdi: Ey büzürg-zāde-i ‘Arab! Ve’y mübāriz-i zevi’l-ḥaseb! Ma‘lūmuñdur ki ‘amm-

zādeñüñ menşür-ı iqbālî eyālet-i Rey u Tebristān ile mu‘anven ve dībāçe-i hālî tezhīb-i āmāl ü emānî birle

[197b]

müzeyyen olmışdur. Hüseynüñ hergiz māl u mikneti ve huzāne vü kuvveti yoqdur. Anı koyup buña mutāba‘at itmek öz dostuñ terk idüp bî-gāneye gitmek hılāf-ı ‘aqlıdır. Beyt:

Kime kim yār ola baht ü sa‘ādet

Olur anuñ enīsi ehl-i devlet

Aña kim eyleye iqbāl-i evzār

Olur bî-devlete yār u hevādār

Hāşim eyitdi: Ey Nākıs-ı bü'l-heves! Müzahrefāt-i dünyā-yı dünî kadr ü rif‘at mi şanursın ve renk-i nireng-i ⁽⁵⁾ çarh-ı buqalemunı naqş-ı ‘izzet mi bilürsün? Şi‘r:

Niçe bir renk geçüp saña bu çarh-ı mekkār

Dil ü cān şafhasını eyleye pür-naqş u nigār

Niçe bir āb u hevā ile şuvarup şeb ü rüz

Ekesin mezra‘a-i cānuña tohm-ı idbār

Ṭotalum şāh olasin milket-i dünyāya bugün

Hāşılıuñ ne çü koyup gitmelüsin āhir-i kār

Ey Sem‘ān! ‘Aqluñı perçem-i tūğ gibi başuña cem‘ idüp zehārif-i dünyādan ferāğat it ki fānīdür, na‘im-i Firdevs-i a‘lāya rağbet eyle ki cāvidānīdür. Kıt‘a:

اکر دهد تیوجام جهان نمادنیا

⁽¹⁰⁾ بنیم جومستان زینهار جام جمش

کشیده دار قدم از حرمت او

که پشتر همه نامحرمند در حرمش

Ey Sem‘ān! Maḥkeme-i İslāmda da‘vā-yı dīn idersin. Āftāb-ı sa‘ādetüñ ebr-i ‘işyān ile örtersin ve çeşmsār-ı evlād ḥaqqında **ille’l-meveddete fi’l-kurbā**(Şûrâ,23) ma‘nāsından gaflet idüp kīn idersin. Devletüñ ḥāşāk-ı tuğyān birle mükedder idersin. Şöyle ki niyyet-i huşümetden rücū‘ idüp kemer-i ‘ubūdiyyet-i ferzend-i Muştafāyı miyān-ı cānuña bend idesin, pāye-i rütbetüñ ve mertebe-i ‘izzetüñ kadr-i ‘ulemā gibi refi‘ ü bülend idesin. Beyt:

چون میتوان بمتزل رو حانیان رسید

حیفت در بوادیء غولان قدم زدن

(15) Bu haber ki sem^c-i Sem^cāna irdi. Kemāl-i ıztırābından alb-i siyāhı tırelendi ve baar-ı baireti ei^c a-i envār-ı naāyihden hırelendi. Eytidi ki: Ey Hāim! Bir mertebede bāde-i gūrūr ile ser-mest ü cām-ı sevdā-yı hāmile hem-dest olmusin ki ne pūser-i ^cammūnden erm idersin ve ne ibn-i Ziyāddan āzerm eylersin. Hāim hımnāk olup ^camm-zādesine ve ibn-i Ziyāda dūnām itdi. Pes arafeynden nāyire-i gāzab-ı iti^cāl buldı. Ma^creke-i gır ü dāra girüp biri birinūn hāmlesin redd iderken Hāim bir tıg urdı ki farkından hāne-i (20) zeyne dek iki bōldi. Nazm:

u zālīm kim ide zulmin firāvān

İder devr āhır anı hāke yeksān

Sōvūnme hem-ser olursuñ sipihre

Kūsūf irer dem-ā-dem gōkde mihre

Pes Hāim af-ı ^cÖmer-i Sa^c da muābil urup mezkūra hıāb idüp eyitdi ki: Ey bed-baht-ı bī-devlet! Ve'y müdbir-i pūr-gaflet! Peder-i ferhunde

[198a]

-siyerūn mabūl-i ^cām u hā Hāzret-i Sa^c d Vaādur ki Ğazve-i Aadda **ene nebiyyūn bi's-seyf** Hāzretlerinūn hūzūrında a^cdā-yı dıne o atup ol māh-tāb-ı māh-ikāf üzerine pervān-āyın cem^c olan bed-kārları benātū'n-na^c gibi aıtdı. Lā-cerem ol ma^cden-i lu u ihsān ve gevher-i yekdāne-i kān-ı kün fekān hōa-i dehānından **ireme fidāke ümmi ve ebī** dūrlerin üzerlerine niār itdi ve benūm peder-i (5) nā-halefūm ki ^cUtbe-i Vaādur, ^cabede-i evāna yār u zahır ve ^canede-i küfr ü uyāna mededkār u naır olup em^c-i girdār eline yalın kılıc alup adām-ı intikām üzre urmuş idi ve cevāhir-i leb ü dendān-ı ma^cden-i risāleti seng-i sengin birle urmuş idi. Bu hālet-i ^cacebden ^caceb ve gāyetde emr-i müstağrebdür ki sen anuñ gibi peder-i ferhunde-fercāmuñ oğlı iken evlād-ı Resūle senden hūūmet ü ^cadāvet udūr ide. Ben bunuñ gibi peder-i ekāvet-encāmuñ pūseri iken benden ^carz-ı ^cubūdiyyet ü efat zuhūr ide. (10) **Yuhricū'l-hayye minel-meyyiti ve yuhricū'l-meyyite mine'l-hayy**(En'ām,95) ma^cnāsı zuhūr itdi. Pūser-i Sa^c d ki bu kelimāti gū itdi, vūfūr-ı hayāsından āb-ı revān gibi kendüden gitdi ve dıde-i bī-erminden ek-i nedāmet aıtdı. El-ıa çün Sem^cān bu hāāret ile helāk oldu ve vücūd-ı bī-sūdı müstağrak-ı hūn u hāk oldu. Birāzeri Nu^cmān bin Muātil biñ sūvār ile ki Sem^cāna yār u hevādār ve meydān-ı müzāheretde mu^cayyen ü mededkār idi. Hāimūn üzerine geldiler, cümleten hāmle ıldılar. Hāim-i pūr-dil vūfūr-ı ^cadūdan (15) ve keret-i cenk-cūdan bī-bāk olup pāy-ı ebāta arār virdi. Cānib-i a^cdāya rüy-ı emir ve pūt-i kemān gösterdi. ir-i emir gibi bir hāmle ile niçe er ve gūr-z-i girān gibi bir adme birle niçe dilāver yıdı. Beyt:

Kimesne idemezdi hāmlesin red

Ḳazā seylābına kimdür yapa sed

Bu gīr ü dārı Rüstem-i destān çeşm-i inşāf ile müşāhede itse ol şeh-süvār-ı meydān-ı şecā' atüñ mānend-i na'1 semm-i semendın öpüp ḥāk-i pāyin tūtiyā-yı çeşm-i cihān-bīn eylerdi ve eger Sām u Nerīmān bu cenk ü peykārı mu'āyene kılsa rişte-i ⁽²⁰⁾ 'ubūdiyyetin ṭavḳ-ı gerden-i cān ḳılıp taḥsīn eylerdi. Beyt:

ترک خنجردار کردون هر دم از چرخ برین
حرب اومیدید و میکفت آفرین باد آفرین

Ḥāzret-i İmām gördi ki biñ süvār Hāşim-i nāmdār üzerine at şaldı. Hāşim mānend-i ḳuṭb-ı medār-ı 'aliyye ortalarında ḳaldı. Yārān-ı vefādāra nāzar idüp

[198b]

Hāşim-i cigerdāra mu'āvenet zamānı ve ol şīr-i merdüm-şikāra müzāheret avānidur. Diyüp birāderi Fazla toḳuz nefer dilāver ḳoşdı ki anuñla on nefer oldı. Her biri mişāl-i şemsīr kemer-i ḥidmeti der-miyān idüp mānend-i tīr cānib-i ma'rekeye toḳruldı. 'Ömer-i Sa'd anları görüp iki biñ adam irsāl eyledi ki ol dilāverleri maḥall-i gīr ü dāra iletmeyeler; ya'nī Hāşime vāşıl itmeyeler. ⁽⁵⁾ Pes ol sipāh-ı kīne-ḥ'āh ser-i rāha gelüp ṭurdılar. Tīḡ-i fitne vü āşūba el urdılar. Anlar gelüp mülākḳı olduḡda bir cenk-i 'aẓīm oldı ki āvāze-i gīr ü dārıla ḳıbbāb-ı eflāk ṭoldı. Selāmet-i zih kemān gibi gūşe-gīr olup ḥancer-i fitne tīḡ-i ecel gibi niyām-ı intikāmıdan āşkār oldı. Naẓm:

چکر تاب شد نعر های بلند
کلوکیر شد حلقهای کمند
ز عکس سر تیغ و برق سنان
سرازراه میرفت و دمت از عنان

Te'āfī-yi kū's-ı ḥamāmdan mestāne-i cām-ı müdām gibi baş ayak belürsiz oldı ve 'avāşıf-ı riyaḥ-ı rimāḥdan ⁽¹⁰⁾ pehlevānlar şüküfe gibi ḥāke döküldi. Naẓm:

Çekildi her tarafından tīḡ-i pūr-tāb
K'anuñ tābından oldı mihr bī-tāb

Yere oḳ demreninden yağdı jāle
Bitürdi deḡdügi yerlerde lāle

Ḍarb-ı peykān-ı cānsüzdan ḳoyçaları cümle zırh oldı ve zaḥm-ı siḥām-ı cigersüzdan toḡulḡaları zünbūr-mişāl pūr-girih oldı. El-ḳışsa 'adū-yı bed-ḥūy keşret-i ricāl u vefret-i ibṭāl vāsıtasıyla ḡālib olup toḳuz neferin şehīd itdiler. Revān-ı pākların dār-ı fānīden 'ālem-i cāvidāniye iletdiler. Deryā-yı ma'reke bir girdābdur ⁽¹⁵⁾ ki nüfūs-ı kirām ile temevvüc ider. Dāyire-i ḳıtāl bir

āsiyādur ki ‘azīzler hūnıyla döner. Ammā Fazl ibn-i ‘Ali harbe-i cān-şikār ile her kınkı şaffa ki vardı, peder-i büzürkvārı gibi raḥneler peydā itdi ve her ne semte ki toḡruıldı mānend-i tīr-i kazā geçüp gitdi. Āḥir zaḥm-ı tīr ile atı düşüp kendü şehīd oldu. Mātem-ḥāne-i ‘ālem, şadā-yı nevḥa vü zārī birle ṭoldı. İḥvān-ı İmām-ı ‘ālī-şāndan evvel kimesne ki fe’dḥulī peyāmın gūş ve **yurzeküne ferihine** cāmın nūş itdi. Buydı raḥmetu’l-lah-ı ‘aleyh. Nazm: ⁽²⁰⁾

Ḳanı ol pādişāh-ı pāk-girdār

Aña da kıydı bu çarḥ-ı sitemkār

Şafaḳ şanmañ iden āfāḳı gülgün

Bu ğamdan ḳan ḳuşandı ḥink-i gerdün

Çünkü ol on nefer-i vefādārı şehīd itdiler, Nu‘mān bin Muḳātile mu‘āvenet için Hāşimūñ üstine at şaldılar. Hāşime iki biñ miḳdārı süvār sivār-ı sā‘idvār

[199a]

muḥīṭ oldu. Şimāl-i cidāl müteḥarrık olup deryā-yı fiten emvāc-ı āşūbla ṭoldı. Hāşim ğayrete gelüp semend-i şabā-‘ināna tāziyāne gösterüp Nu‘māna yakın vardı. Pence-i şarāmet ile tutup başın ḳopardı. Beyt:

Ḳopardı başım anuñ ol cihān-gīr

Nite kim gūsfendūñ kellesin şīr

Fi’l-ḥāl dönüp ‘alemdār-ı ‘askere bir zaḥm urdı ki atından yıkılıp ḥāk ile hemvār ve ‘alemi mānend-i baḥt-ı bergeşte ⁽⁵⁾ nigūnsār oldu. Ol ğaddār u sitemkārlar ‘alemdārı ölmüş ve ‘alemi ser-nigūn olmuş göricek münhezim olup serdār u leşker ve mīr ü nūger ṭālī‘-i bergeştevār ‘aksine firār itdiler. **El-ḥazer şümme’l-ḥazer**-gūyān ḳarārgāhlarına gitdiler. Beyt:

Ḥāyiben ḥāsiren bi-‘avni ilāh

Münhezim oldu düşmen-i bed-ḥ^vāh

Der iken pūser-i Sa‘d mezkūrlara daḥı adam ḳoşup tekrār irsāl itdi. Ol ‘ummān-ı şecā‘at semtine seyl-i idbār aḳıtdı. Gelüp iḥāta kılduḳlarında Hāşim her cānibe ḥamle idüp tīḡ-i āteşbār çekdi. Niçe bed-girdāruñ ⁽¹⁰⁾ toḥm-ı ḥayātın kıştzār-ı memāta ekdi. Lākin istilā-yı keşret-i ‘aşaḳdan ve vefret-i zaḥm-ı muvaḥḥişden ğāyet zebūn ve pā-yı iḳtidārı rikāb-ı miknetden bī-rūn olmuş idi. Ne rāh-ı gūriz ve ne mecāl-i sitiz āḥirü’l-emr ḍarbet-i şemşīr-i ābdārdan şerbet-i şehādet nūş itdi. Bezmgāh-ı Firdevs-i a‘lāya gitdi. Beyt:

دینی بهشت و رحمت پرورد کاریافت

باساکنان عالم علوی قرار یافت

Bundan sonra Ḥabīb Meẓāhir zuhūr itdi ki müzāhir-i aşḥāb-ı kibārdan ve cemāhīr-i zühhād-ı nāmdārdan olup sultān-ı enbiyādan niçe ⁽¹⁵⁾ eḥādīş-i şerīfe istimā‘ eylemiş ve Qur’ān-ı ‘Azīmi Fātiḥa-i ibtidāsından ḥātime-i intihāsına dek ezberlemiş ve müddet-i medīd ‘Alī Murtaẓā ḥidmetinde olmuş beyne’n-nās ta‘zīm-i tām ve terkīm-i tamām bulmuş pīr-i kühen-sāl idi. Cezm-i şehādet ile ‘azm-ı rezm itdi. Ḥāzret-i İmām mezkūrı yanına da‘vet itdi ve eyitdi: Ey Ḥabīb! Cedd ü pederüm yādigārısın ve aşḥāb u aḥbābuñ iftiḥārısın. Beni tenhā koyup gitme. Aḥbāb u aşdıḳātı melūl ü maḥzūn itme. Ḥuşūşā pīr-i nā-tüvānsın. Darbe-i ḥarbe-i ḥarbe ḳudret ve ḥamle-i ḥamele-i esliḥa-i kārzāra ⁽²⁰⁾ ṭāḳat getüremezsın. Ḥabīb eyitdi: Ey server-i yegāne! Ve’y bihter-i ferzāne! Pīrlər merāsım-i ḥarbūñ daḳāyıḳın bilürler. **El-ḥarbū ḥud‘atūn** ma‘nāsın civānlardan ziyāde ri‘āyet ḳılurlar. Mercūdur ki bünyān-ı eyvān-ı ḥayāt düşmene bād-ı ḥamle-i āteş-i āhenkle tezelzül virem ve mebānī-i vücūd-ı bī-bünyādların şadme-i şemşīr-i ābdārile

[199b]

ḥāk-i fenāya irgürem. Āḥir ben daḥı yoluñda baş u cān nişār idem. Bu tengnā-yı dünyā-yı bī-vefādan fezā-yı behcet-fezā-yı ‘uḳbāya gidem. Rübā‘ i:

فردا که مقربان خاکی مسکن
در حشر شوند راکب مرکب تن
آغشته بخون جگر آلوده کفن
از خاک سرکوي تو بر خیزم من

İmām-ı ‘ālī-şān giryān u te’essüf-künān icāzet virdi. Ḥabīb şi‘r okuyup selvet-i şehādet ile meydāna girdi. Bu iki beyt anuñ ⁽⁵⁾ tercümesindendür. Şi‘r:

جیب مظاهر منم مرد مرد
برانکیزم از آتش و آب کرد
سری دارم از دوستان پروفا
دلی دارم از دشمنان پرزدر

Tiğ-i gevherdārı ma‘den-i niyāmdan çıkarup ‘üryān itdi. Ḥün-ı a‘dāyla şaḥn-ı meydānı la‘l-i Bedaḥşān itdi. Beyt:

Heycā deminde eyledi tiği revāna ḥün
La‘l-i müzāb aḳıtdı o mīzān-ı āb-gün

Nā-gāḥ Benī-Temīm ḳabīlesinden bir bed-baḥt zaḥm-ı seyf ile ḥāke düşürdi. Ḳaşd etdi ki ḳıyāma gele Ḥuşayn Nümeyr farḳ-ı mübārekine ⁽¹⁰⁾ bir tiğ daḥı urdı. **Edriknī yebne resūli’İlah.** Diyü çağırdı. Ḥāzret-i İmām sür‘at-i tām ile üzerine vardı. Ḥabīb-i Meẓāhir zebān-ı ḥāl ile bu feḥvāyı beyān ve bu ma‘nāyı ‘ayān eyledi. Beyt:

پرانه سر کشیدم سرد رره سکانت
موي سفید کردم جاروب استانت
لعل توجان و من هم دارم رمیده جانی
حرفی بکوکه باد اجانم فدای جانم

İmām Hüseyn Hābīb-i Mezāhire cennet beşāret itdi. Ol pīr-i rūšen-żamīr bu müjde-i dil-peżīr ile sefer-i āhīrete gitdi. Beyt:

هر زمان یار دکر بار سفر می بندد
(15) در شادی بدل غم زده در می بندد

Bundan şoñra Hārīr Ma‘tūk Ebū Zer-i Ğıfārī ‘aleyhi raḥmetü’l-bārī zuhūr itdi. Egerçi reng-i rūyı mişāl-i ḥāl siyeh-fām idi. Ammā żamīr-i münevveri ğayret-i mihr-i tābān idi. Mānend-i ḥadeķa-i dīde **en-nūru fi’s-sevād** ma‘nāsı rūy-ı ḥālinden ‘ayān idi. Bir mertebede marżiyyü’l-ḥaşāyil ve bir vechile maķbūlü’ş-şemāyil idi ki herkesüñ süveydā-yı dil gibi ḳalbinde yer itmiş ve fenn-i mübārezetde merrīḥ-i ḥancer-ġüzār gibi derece-i yegānelige yetmiş idi. Şi‘r oқuyup mübāriz taleb itdi. Tercümesi budur. Beyt:

(20) چونمن سوي میدان شجاعت بخرامم
بس خصم که بیجان شود از ضرب حسامم
بکزیده مردانم اگر چند سیاهم
بستوده شاهانم اگر چند غلامم
فردا بود آسان بشفاعت همه کارم
امروز بر آید بشهادت همه کامم

Rāvī aydur: Eline tiĝ alup piyade meydāna girüp her kime kim ḍarb-ı cānsitān urdı, fi’l-ḥāl ṭūmār-ı

[200a]

zindeġānīsın dürdi ol miķdār cidāl ü kıtāl itdi ki taḥşil-i beyāz-vech itdi. Āḥir şehīd olup riyaż-ı cināna gitdi. Beyt:

Cānı viren vāşıl-ı cānān olur
Bende iken başına sultān olur

Bunuñ ardınca Yezīd bin Muhācir-i Cu‘ fi meydāna girdi. Niçe bed-kārı timşāl-i deyr gibi bī-cān kıldı. Āḥir şāh-rāh-ı fenādan ser-menzil-i beķāya irdi. Andan şoñra Enīs bin Ma‘ḳıl Eşbaḥī müşām-ı iḥtişām çeküp meydāna girüp (5) merdāne cenk itdi. ‘Adū-yı cenk-cūdan mānend-i

seyl-i mevvâc ve mevc-i seyyâl cüy-ı hûn akıtdı. Bi'l-âhir t̄ayir-i rûh-ı muḳaddesi tengnâ-yı heyâkil-i cismâniden fezâ-yı riyâz rûhânî ḳabline pervâz itdi. Merḫûm-ı merḳûmdan ōñra 'Abbâs bin ŐŐũ'Ő-Őâkiri 'azm-i rezm itdi. Őûzeb-nâm bendesine ḥıṭâb itdi ve eyitdi: Ḥâlâ ḥudâvend-i kerîmden müzd-i 'azîm ve Őevâb-ı cesîm umacaḳ zamân ve keştî-i revânî deryâ-yı Şehâdete Őalacaḳ andur. Ḥâzret-i İmâm ḥuzûrunda câm-ı Şehâdet nûŐ itmek müntic-i sa'âdât-i ebediyye ü müsmir-i ḥuŐûl ⁽¹⁰⁾ murâdât-ı sermediyyedür. Senüñ râyüñ nedür? Eyitdi ki: 'Înân-ı ḥayât elden gidince sâyevâr rikâbuñdan ayrılmazam. Saña mu'în ü naşir olup a'dâ-yı yed râyâ tîḡ-i bî-dirîḡ urmaḳ bâbında ṭarfetü'l-'ayn ihmâl ḳılmazam. Beyt:

Eger yârı ḳıla te'yîd Bârî

Düşürem ḥâke niḳe ḥâksârı

Şu deñlü ḳatlı idem cenk-cüyü

Ki ḥûndan aḳdam her sūya cüyü

'Abbâs eyitdi ki: Ben daḡı senden bunu umardum. Bi-ḥamdu'l-lâh zulmet-i zannum nûr-ı yaḳîne tebdîl ve necm-i gümânım burç-ı taḥḳîke taḥvîl oldı. Pes ikisi daḡı ḥuzûr-ı İmâma varup ⁽¹⁵⁾ 'azm-i rezm içün ḥâk-i tazarru' a yüz urdılar. Ol Ḥâzret, bunlara du'â idüp icâzet-i Őerîf-i erzânî buyurdılar. Hemân-sa'at ol iki merd-i neberd 'azm-i rezm itdi. Maḳtel-i Dîneverîde muḥarrerdür ki Rebî' ibn-i Temîmden naḳl idüp aydur ki: Ben 'Abbâsuñ niḳe ma'rekede mihr-i sipih-râsâ eline tîḡ-i âteşbâr alup ḥirmen-i a'dâya od urduḡın müşâhede ve sâḥa-i ḥuŐûmetde rûzgâr-ı zürkâr gibi tozlar ḳoparduḡın mu'âyene ḳılmış idüm. İraḳdan görüp leşker-i a'dâya didüm ki: Rezmgâha bir kimesne girdi ki Şir-i jiyân anuñla hem-pence ⁽²⁰⁾ olmaḳ ve her bir gurrân Şadme-i ḳahrından emân bulmaḳ müyesser degildür. Beyt:

Gelen Şan yedi baŐlu ejdehâdur

Ḳazâ-yı mübrem ü ḥıŐm-ı Ḥudâdur

Biz bu ḳîl ü ḳâlde iken 'Abbâs na'ra urup: **Recül-be-recül**. Diyü nidâ atdı. Ḳalb-i leşkere ḥavf-ı 'azîm müstevlî olup muḳâbele vü mu'ârazasından herkes ibâ' itdi. Serdâr-ı

[200b]

leşker eyitdi ki: Çün birer birer cenge Şûret viremezsiz ve ḳarbu ḥarbına muḳâvemmet gösteremezsiz. Bârî ḥamleten ḥamle idüñ ümmîzdür ki mîm-i kemer gibi ortaya alasız. Zaḡm-ı tîḡ-i âb-Şekl ü âteşbâr ile ḥâk-i helâke Őalasıız. Bu ḳavli ḳabûl idüp dilîrân-ı zırh-puŐ mânend-i deryâ-yı pür-cuŐ her ṭarafdan üstine atın Şaldılar. 'Abbâs-ı kûh-ı Őükûhî cezîrevâr ortaya aldılar. Beyt: ⁽⁵⁾

Cenge girdi pehlevânlar fevc fevc

Şanasın deryāda zāhir oldı mevc

‘Abbās bu hāleti müşāhede idüp āb u ḥabāb gibi başından miğfer ü teninden zırhın çıkarup üzerlerine hücum idüp at bıraktı. Ğulām-ı sa‘ ādet-encām ḥ^vācesinden cüdā olmayup ḳafādārlıg idüp ‘adū-yı cenk-cūnuñ cānına odlar yaqdı. Beyt:

Kişinüñ sevgilü yāri gerekdür

Belā vaktinde ğam-ḥ^vārı gerekdür

‘Adūyile yüze yüz cenge girse

Vefā-dārı ḳafā-dārı gerekdür

Ve’l-ḥāşıl ardından gelen düşmeni ⁽¹⁰⁾ gözledi. Mażarrat u gezinden def‘ eyledi. Rāvī aydur: İki yüzden ziyāde süvār ü piyādeyi öñine ḳatup kimini ḳaçurdu ve kimisin zaḥm-ı cānsitān ile ḥāke düşürdi. Rebī‘ bin Temīm aydur ki: Miyānumuzda nev‘ an āşinālıq var idi. Eyitdim ki: Yā ‘Abbās zırh u miğferüñ çıkarup **ḥuzū ḥızraküm**(Nisâ,71) emrinden ğaflet idersin. Ğarīḳ-i deryā-yı fenā olmağa mübāderet idersin. Virdügi cevāb bu mażmūn idi. Beyt:

چومن در بحر عمان رخونريزي مترسانم
کسي کابش زسربکنشت از باران چه غم دارد

⁽¹⁵⁾ Āḥir ḥ^vāce vü ğulāma her cānibde zaḥm-ı müte‘ āḳıb urdılar. Bu dārü’l-melāmdan me’men-i dārü’s-selāma irgürdiler. Beyt:

‘Aceb bāzārdur bāzārı rezmüñ

Şatılur bende vü āzāde yeksān

Merḥūmlaruñ şehādetlerinden soñra Ḥaccāc bin Mesrūḳ-ı Cu‘ fi ki Ḥazret-i İmāmuñ mü’ezzini idi. Mişāl-i müjgān-ı dil-berān tır-zen ü mānend-i ğisū-yı cānān kemend-efken idi. Beyt:

Ḳaçan yayın çeküp tır atsa perrān

Eger kūh olsa ḥaşmı ola lertzān

Nidem kim el urup şalsa kemendi

İdine ḥalḳ ḥalḳı bende bendi ⁽²⁰⁾

Hemān-dem meydān-ı ma‘ rekeye girüp gāh elif-i tiri nūn-ı kemāna koyup bir anda şahāyif-i ecsām-ı erbāb-ı ḥişāmı pür-erkām itdi gāh kemend-i ejdehā-dehānı her ḫarafa şalup serverān-ı gerden-keşüñ ecel gibi boğazın alup tamām-ı intıḳām aldı. Ol cemā‘ at-ı bed-niyyet hücum-ı mü’ezzinden müte’ezzī olup her ḫarafdan

[201a]

tıg çeküp üstine tır ü sinān atdılar.

Ek 1: SÖZLÜK

A

āb-gīne (أبگينه) (f.b.i.) 1. billur. 2. şişe, sūrahi; kadeh. 3. ayna. 4. elmas. 5. kılıç; bıçak. 6. göz yaşı. 7. sevgilinin kalbi. 8. şarap.

āb-ı revān a. (أب روان) 1. Akar su. mec. Hayat.

‘abīr (عبير) (a.i.) 1. bir ilaç terkibi. [bu terkip; beyaz sandal, sūnbül kökü, kırmızı gül, turunç ve iğde çekirdekleri, nârenç gibi güzel kokulu bâzı otlarla bir miktar doğulmuş miskten meydana gelirmiş]. 2. güzel koku.

a‘ dā’ (اعداء) (a.i. adû’ ve adüvv’ün c.) düşmanlar, yağılar.

a‘ lā (اعلى, اعلا) (a.s.) (daha, en, pek) yüksek.

a‘ mār (اعمار) (a.i. ömr’ün c.) 1. yaşanılan müddetler, yaşayışlar, hayatlar. 2. hakkıyla ve iyi yaşamalar. 3. yaşlar, sinler. 4. hoşâ gidecek tuhaf, garip şeyler.

‘adāvet (عداوت) (a.i.) düşmanlık, yağılık. (bkz: buğz).

‘add (عد) (a.i.) 1. sayma, sayılma. 2. itibâr etme, edilme.

āfāk (أفاق) (a.i. ufk’un c.) ufuklar, gök kenarları, gökle yerin birleşir gibi görüldüğü yerler. meç. görüş ve dönüş sınırları, [zıddı: enfüs].

āğāz (أغاز) ("ga" uzun okunur, f.i.) başlama.

ağleb (اغلب) (a.s. galib’den) (daha, pek, çok) kuvvetli, en çok galip.

ağmāz (اغماض) (a.i. gamz’ın c.) göz yummalar, göz kırpmalar.

aḥāsīn (احاسن) (a.s. ahsen’in c.) (bkz: ehāsīn).

aḥbāb ç.a. (احباب) [Ar. habīb’ın ç.b.] Dostlar, sevilenler, tanıdıklar.

āhen (أهن) (f.i.) 1. demir. 2. zincir. 3. kılıç. 4. s. sert, katı.

aḥlāl (أخلال) (a.i. hıll’in c.) samîmî dostlar, (bkz: ahillâ’).

aḥrār (أحرار) (a.i. hür’ün c.) serbest olanlar, köle ve esir olmayanlar.

aḥter (أختر) (f.i.c. ahterân) yıldız, (bkz: kev-keb, necm, sitâre).

aḥz (أخذ) (a.i.) alma, kabul etme. (bkz: ahiz).

aḥzān (أحزان) (a-i- hazen ve hüzn’ün c.) kederler, sıkıntılar, (bkz: âlâm, ekdâr, gumûm, hümûm).

‘ā’ide (عائده) (a.i.c. avâid, aïdat) 1. kâr, kazanç, fayda. 2. huk. birisine ait olan hisse.

‘aḳab (عقب) (a.i.) 1. topuk, ökçe. (bkz: pâşinâ). 2. arka, art.

aḳārib (1) ç.a. (أقارب) [Ar. akrabā’ın ç.b.] Akrabalar.

aḳdāḥ (أقداح) (a.i. kadeh’in c.) kadehler, bardaklar, kupalar.

aḳdem (أقدم) (a.s. kadîm’den) ilk, önce, önceki, daha önceki

aḳṭā’ (أقطاع) (a.i.c.) 1. kesmeler; kırılmalar. 2. ilgiyi kesmeler. 3. beylik arazîler.

āl (آل) (a.i.) 1. aile. 2. evlât. 3. sülâle.

āl (آل) (a.i.) hîle, düzen, dek.

ālāf (آلاف) (a.s. elf’in c.) Binler.

‘alāmet a. (علامت) [Ar.] (ç. b. alāmât, alā’im) 1. Nişan, işaret, bilgilik. 2. Eser, iz, emare. 3. Remz, işaret.

‘ale’l-ḥuşuş (على الخصوص) (a.zf.) hele, husûsiyle, ençok.

‘āliye (عاليه) (a.i.) bir şeyin en yukarısı, tepesi.

‘allām, ‘allāme (علام, علامه) (a.s. ilm’den) çok bilgin. [Allām, Allah’ın sıfatıdır].

ālūd (ألود) (f.s.c. âlûde-gân) bulaşmış, bulaşık.

ālūd, ālûde (ألود, ألوده) (f.s.c. âlûde-gân) bulaşmış, bulaşık

āmāde (آماده) (f.s.) hazır, hazırlanmış.

-āmīz (أميز) (f.s.) ...le karışık, ...yi içine alan.

‘āmme (عامه) (a.s.) umûma mahsus olan.

‘ār (عار) (a.i.) utanma.

‘arāis (عرائس) (a.i. arûs’un c.) gelinler.

‘araḳ (عرق) (a.i.) rakı.

ārām (أرام) (a.i. irem’in c.) sahrada, çölde mahsus konulan nişan.

ārām (أرام) (f.i.) 1. durma, eğlenme, dinlenme. 2. yerleşme, istirahat etme; karar kılma, [arâ-mîden mastarından]. 3. Rahat, huzur.

ārāste (أراسته) (f.s.) bezenmiş, süslenmiş, (bkz: âreste).

‘aşā (عصا) (a.i.c. a’sâ) 1. deynek, sopa. 2. dervişlerin taşıdıkları sopa.

‘aşāfir (عصافير) (a.i. usfûr’un c.) 1. serçe kuşları.

‘aşā’ir (عشائر) (a.i. aşîret’in c.) : kabîleler, oymaklar.

āṣār (آثار) (a.i. eser'in c.) 1. izler, nişaneler, alâmetler. 2. âbideler. 3. hikâyeler; an'aneler, gelenekler. 4. başyazarı Menemenlizâde Tahir olan ve istanbul'da yayımlanmış haftalık bir gazete.

‘**aṣāyir** ç.a. (عشائر) bk. aṣā'ir

aṣdāf (اصداف) (a.i. sedefin c.) sedefler

aṣdıķā (اصدقاء) ("ka" uzun okunur, a.i. sâdıķ'in c.) samimî dostlar.

aṣfiyā (اصفياء) (a.s. safi'nin c.) 1. samîmî, saf, içi temiz, tuttuğu yol doğru olan kimseler. 2. a. i. samîmî dostlar, azizler,

aṣḥāb ç.a. (اصحاب) [Ar.sāhib 'in ç. b.] Sahibler.

āsitān (آستان) (f.i.) eşik. (bkz: atebe).

āsiyā, āsiyāb (آسيا, آسیاب) (f.b.i.) su değirmi, (bkz. as).

āstīn (آستین) (f.i.) esvap kolu, yen

āsūde (آسوده) (f.s.) rahat, gairesiz, dinç [olan]

āṣām (آشام) (f.i.) yiyecek ve içecek.

-**āṣām** (آشام) (f.s.) içen, içici.

āṣnā (آشنا) (f.s.) 1. (bkz: āṣinā). 2. i. yüzücü. 3. i. yüzme.

āṣūb (آشوب) (f.i.) 1. kargaşalık. 2. s. karıştırıcı.

‘**aṭā**’ (عطاء) (a.i.) bağışlama, bahşiş, (bkz: ihsan).

‘**aṭāyā**’ (عطایاء) (a.i. atıyye'nin c.) hediyeler, armağanlar; bahşişler

‘**āṭıl**, ‘**āṭıla**’ (عاطل, عطالة) (a.s.) 1. tembel, üşengen. 2. boş, faydasız.

aṭnāb (اطناب) (a.i. tınāb'ın c.) 1. çadır ipleri, (bkz: habl-ül-hıyām). 2. ağaç kökleri. 3. vücuttaki sinirler.

‘**avākıb** ç.a. (عواقب) [Ar.akıbet'in ç. b.] Sonlar, neticeler.

avān (اوان) (a.i.) vakit, zaman.

‘**avārız**’ (عوارض) (a.i. ârıza'nın c.) 1. kazalar, belâlar. 2. engeller, engebeler. 3. muvakkat vergi [fevkalâde hallerde, bilhassa harb sebebiyle alınırđı!].

‘**avāṣıf**’ (عواصف) (a.i. âsıfa'nın c.) sert, şiddetli rüzgârlar, fırtınalar.

āvīze (أویزه) (f.i.) mum, lâmba ve sāireyi taşıdığı halde tavana asılan billur veya mādenden yapılmış süs.

‘**ayāl**’ (عیال) [<Ar. iyāl] Hanım, eş, zevce.

āyīn (آیین) (f.i.) 1. merasim, tören. 2. Alevîlerin içki sohbetleri.

āzāl (آزال) (a.i. ezal'in c.) ezeller, öncesiz zamanlar.

āzār(1) a. (آزار) [<F. āzār] Çıkışma, tekdir, paylama.

āzār(2) a. (آزار) [<Ar. azar] Çok zararlı.

āzer (آذر) (f.i.) ateş.

āzerm (آزرم) (f.i.) 1. utanma, haya. 2. şefkat 3. haşmet.

‘**aziziyye** a. (عزیزیه) [< Ar.; yapma sözlere-den.] Sultan Abdülaziz döneminde giyilen fes.

āzmā, āzmāy (آزما, آزمای) (f.s.) denemiş, sınamış.

B

bāb (باب) (a.i.c. ebvāb) 1. kapı.

bād a. (باد) [F.] 1. Rüzgâr, esinti, yel. 2. Soluk, nefes. 3.Hava. 4.Şarap, bade.

bādām (بادام) (f.i.) 1. badem. 2. sevgilinin güzel gözü

bahḥār (بحار) (a.s. bahr'den) denizci, gemici.

bāhir (باهر)(a.s.) 1. belli, besbelli, açık, apaçık, (bkz. ayan). 2. ışıklı, parlak; güzel.

bākūre (باکوره) (a.s.) evvel yetişen; turfanda [yemiř]

bālā (بالا) (f.s.) 1. yüksek, yukarı, üst, yüce. 2. i. boy. 3. azat. 4. i. yedek atı.

bālīn (بالین) (f.i.) yastık; koltuk.

bām (بام) (f.i.) 1. çatı, dam, kubbe.

ba‘ de‘l-yevm (بعد اليوم) Bugünden sonra.

ba‘ id (بعید) (a.s.bu'd'dan) uzak, irak.

bā‘iṣ a. (بانث) [Ar.] (ç. b. bevā‘is) 1. Sebep, neden. 2. Allah'ın adlarından

-**bār** a. (بار) [F.] Eklendiği söze “*yağdıran, saçan*” anlamları vererek birleşik söz varlıkları oluşturur: *müşk-bār: koku saçan; güher-bār: inci saçan.*

bār-gāh, bār-geh (بارگاه, بارگه) (f.b.i.) girmek için izin almak lâzım gelen, girilebilecek yer, çadır, yüksek divan.

başiret (بصیرت) (a.i.) 1. önden görüş, seziş. 2. istanbul'da İ 869- 1 878 yıllarında Ali Efendi tarafından yayımlanmış "Menâfi vataniyye ve havâdis-i mûmiyyeye dâir millet gazetesi".

başiret (بصیرت)basiret (a.i.) 1. önden görüş, seziş. 2. İstanbul'da 1869- 1878 yıllarında Ali Efendi tarafından yayımlanmış "Menâfi vataniyye ve havâdis-i mûmiyyeye dâir millet gazetesi".

bedān (بدان) (f.s. bed'in c.) 1. fenalar, yaramazlar; çirkinler. 2. f. z f. onunla

- bed-encām** (بد انجام) (f.a.b.s.) : sonu kötü.
- bedīd, bedīdār** (بديد, بديدار) (f.s.) meşhur; görünür; açık, meydanda, (bkz. âşkâr, hüveydâ).
- bedīdār** (بديدار) (f.s.) meşhur; görünür; açık, meydanda, (bkz. âşkâr, hüveydâ).
- bed-kār** (بد کار) (f.b.s.) işi, hareketi kötü; işi, hareketi fena.
- bed-kār** s. (بد کار) [F.bed+kār] Kötü işler yapan, şerir (kimse).
- bed-nihād** s. (بد نهاد) [< F.bed + nihād] Kötü tabiatlı, ahlâksız.
- bedraqa** a. (بدرقه) [F.] Kılavuz, yol gösterici, rehber, delil.
- bed-rāy** (بدرای) (f.b.s.) kötü düşünceli.
- behcet** (بهجت) (a.i.) 1. sevinç. 2. güzellik, gülieryüzlülük, şirinlik. 3. erkek adı.
- beher** (بهر) (f.b.s.) her, her bir, her biri.
- behişt** a. (بهشت) [F.] Cennet, uçmak.
- behmen** (بهمن) (f.s.) 1. zekî, anlayışlı, kavrayışlı. 2. tedbirli. 3. i. bot. turpa benzeyen ve "kavza kökü" denilen bir ot.
- behre** (بهره) (f.i.) hisse, pay, kismet, nasip
- beḳā** (بقا) ("ka" uzun okunur, a.i.) devam, sebat, evvelki hal üzere kalmak, bâkilik.
- belā** a. (بلا) [Ar.] (ç.b. belāyā) 1. Gam, keder, enduh, tasa. 2. Afet, müsibet, felâket. 3. Adamın ne yapacağını bilmediği ağır ve sıkıntılı iş veya şahıs. 4. Ağırılık, sıklet, sıkıntı, müşkilât. 5. Ceza.
- benevī** (بنوی) (a.s.) oğula mensup, oğul ile ilgili
- bengāh** (بنگاه) (f.b.i.) 1. keçeden yapılmış Türkmen evi. 2. emîr'lere ve büyük rütbeli kimselere mahsus çadır
- benī** (بنی) (a.i.c.) oğullar
- berāhīn** (براهين) (a.i. bürhân'ın c.) deliller, tanıklar.
- berārī** (براری) (a.i. berriyye'nin c.) çöllere, sahralar
- berāyā** (برایا) (a.i. beriyye'nin c.) 1. halk, insanlar, mahlrkat, yaratıklar. 2. halkın, haraç ve vergi vermeyen Müslüman ve kılıç ehli kısmı, [bunun dışındakilere reaya denirdi].
- ber-cā** (برجا) (f.s.) yerinde, tam, doğru ve münâsip, (bkz: çespân).
- berd** (برد) (a.i.) soğuk.
- berdāste** (برداشته) (f.s.) yükseğe kaldırılmış.
- berdüş** a. ve s. (بردوش) [< F.ber + dūš] Başta boş, serseri.
- bergeşte** (برگشته) (f.s.) tersine dönmüş, ters olmuş, yüz çevirmiş.
- ber-hürdār** (برخوردار) (f.b.s.) berhudar olan, mes'ut olan, onan.
- berīd** (بريد) (a.i.c. berīdân) postacı, haberci, tatar, ulak.
- berḳ** (1) a. (برق) [Ar.] (ç. b. bürük) 1. Şimşek, yıldırım, pırlıltı. 2. tas. İlâhi nur.
- berzen** (برزن) (f-i-) 1- sokak; köşebaşı; cadde, mahalle. 2. sahra.
- besālet** (بسالته) (a.i.) dilâverlik, bahadırılık, kahramanlık, yiğitlik, cesurluk, yararlık, (bkz: şecaat).
- betr** (بتر) (a.i.) 1. kesme. 2. kusurlu, eksik bırakma.
- bevādī** (بوادى) (a.i. bâdiye'nin c.) sahrâlar, çöllere, kırlar.
- beyābān** (بيابان) (f.i.) kır, çöl.
- beydaḳ** (بيدق) (a.i.c. beyâdika) satranç oyununda piyade denilen taşların her biri, paytak.
- beydā** (بيداء) (a.s.) 1. tehlikeli yer. 2. i. sahra, çöl. 3. i. Mekke ile Medine arasında düz bir yer.
- beyne'n-nās** (بين الناس) halk arasında.
- bezir** (بزر) (a.i.) tohum, ekilecek tane. (bkz. bezr).
- bezir** (بزر) (a.s.) geveze.
- bezl** (بزل) (a.i.) bol bol verme, saçma.
- bezm-gāh, bezm-geh** (بزمگاه, بزمگه) (f.b. i.) eğlence yeri.
- bi'l-cümle** (بالجملة) (a.b.zf.) : hep, bütün, toptan. (bkz : cümleten).
- bi't-tamām** (بالتمام) (a.zf.) tamamıyla, (bkz: bi-tamâmihi, tamamen).
- bī-dād** (بيداد) (f.i.) 1. zulüm, işkence. 2. s. zâlim, (bkz. gaşûm , gürdâs).
- bī-dār** (بيدار) (f.b.s.) uyanık, uyumayan, uykusuz
- biḥār** (بحار) (a.i. bahr'in c.) denizler.
- bī-hemtā** (بى همتا) (f.b.s.) benzersiz, (bkz: bī-nazîr).
- bī-ḥod** (بى خود) (f.b.s.) 1. kendinden geçmiş olan, çılgın. 2. bayılmış
- bī-iḥtīyār** s. ve zf. (بى اختيار) [< F.bī + Ar. ihtiyār] Elinde olmayarak, iradesi dışında, kendiliğinden.
- bilā-** (بلا) (a.e.) -siz.
- beliyye** (بلييه) (a.i.c. belāya, beliyyât) felâket, keder, kasavet, tasa. (bkz. belvâ).
- bīm** (بيم) (f.i.) 1. korku, (bkz: havf). 2. tehlike

bî'at (بيعت) (a.i.) kabul ve tasdik muâmesi (aslî: "bey'at" dır].

bî-pâyân (بی پایان) (f.b.s.) sonsuz, tükenmez.

bîrûn (بیرون) (f-i-) 1- dışarı. 2.s. dış, haricî. 3.zf. fazla, dışarıda, hâriçte,[hafifletilmiş "birûn"].

bîrûn a. (بیرون) [F.] 1. Dışarı, hariç, derûn karşıtı. 2. s. Dışarılık, savruk. 3. Dışta bulunan, hariçte.

biryân (بریان) tava, tepsi gibi şeylerde susuz veya az suda pişirildikten sonra kızartılan et kebabı [Anadolu'da toprak çukurda pişirilir ve adına "pîren" denilir].

bisât (بساط) (a.i.c. busat) kilim, minder, döşeme, keçe, yaygı.

bîş- (بیش) (f.zf.) 1. artık, ziyâde. 2. i. bildircin otu denilen, Çin'de yetişir zehirli bir ot.

bî-şümâr (بی شمار) (f.s.) hadsiz, sayısız, pek çok.

bî-tevaqquf (بی توقف) durmadan.

bîv (بیو) (f.i.) güve.

buğz (بغض) (a.i.) kin, nefret, sevmeme, (bkz: adâvet).

bûm, bûme (بوم, بومه) (a.f.i.) zool. Baykuş.

burûc (بروج) (a.i. burc'un c.) hisarlar, kuleler. (bkz. burc).

busat (بسط) (a.i. bisât'in c.) kilimler, döşekler, minderler, keçe yaygılar.

buyû ç.a. (بیو) [Ar. bey'in ç. b.] Satışlar.

bükâ (بکاء) (a.i.) ağlama, gözyaşı dökme

büleğâ (بلغاء) (a.s. belîğ'in c.) belîğ olanlar, belagat sahipleri, düzgün ve tertipli olarak meramını anlatanlar.

bünyâd (بنیاد) (f.i.) 1. asıl, esas, temel. 2. bina, yapı.

bürd (برد) (f.i.) bilmece, bulmaca; muamma.

C

cahîm (جحیم) (a.i.) cehennem, tamu.

câme-h^vâb (جامه خواب) gecelik.

câme-h^vâb (جامه خواب) yatak odası, yatak.

cârî (جاری) (a.s. cereyân'dan) 1. cereyan eden, akan, geçen, yürüyen

câvid, câvidân, câvidâne, câvidânî (جاوید, جاودان, جاودانه, جاودانی) (f.s.) : 1. dâimî kalacak olan, sonrasız, ebedî, bengî. (bkz: câvîd, câvîdân, câvîdâne, câvîdânî). 2. erkek adı.

cây-gâh (جایگاه) (f-i-) 1. yer. 2. . mevki, rûtbe

cebe (جبه) (h.i.) zincirden veya halkadan örme zırh.

cefâ a.(جفا) [Ar.] Eziyet, sıkıntı.

cehele (جهله) (a.s. câhil'in c.) 1. bilgisizler. 2. kendini bilmezler, münasebetsizler, (bkz: cühela, cühhâl).

celâcil (جلجل) (a.i. cülül'un c.) küçük çanlar, ufak çingiraklar.

cemî' (جمع) (a.e. cem'den) cümle, hep, bütün.

cem' (3) a. (جمع) [< Ar. cem'] (ç.b. cumû) 1. Toplama, biriktirme, devşirme, yığma. 2. Birden fazla eşyaya malik olma, elinin altında bulundurma. 3. Topluluk, ahali. 4. gr. Çokluk biçimi veya eki. 5. mat. Toplama işlemi.

cenâheyn (جنحین) (a.i. cenâh'dan) iki kanat, iki yan.

cerem (جرم) (a.i.) 1. hurma toplarken yere düşenleri yeme. 2. günah. 3. cinayet. 4. hatâ.

cerh (جرح) (a.i.) 1. yaralama; yaralanma. 2. çürütme; meç. kabul etmeme.

cerîde (جریده) (a.i.c. cerâid) 1. gazete. 2. zabıtname, tutanak.

cerrâr (جرار) (a.s.) 1. çekici. 2. i. dilenci. 3. arkasından sürükleyen. 4. i. harp aletleriyle donatılmış kalabalık ordu.

cevâhir (جواهر) (a.i. cevher'in c.) 1. cevherler, elmaslar, kıymetli taşlar. 2. mayalar, özler.

cevânî (جوانی) (f.i.) (bkz. civânî)

cevânib (جوانب) (a.i. cânib'in c.) taraflar, yanlar.

cevelân, cevlân (جولان, جولان) dolaşma, dolanma, gezinme.

cevf (جوف) 1. boşluk. 2. oyuk. 3. iç; kalb

ceyb (جیب) (a.i. c. cüyûb) 1. geo. sinüs. 2. cep. 3. gömleğin açıklığı, yangı

cezâlet (جزالت) (a.i.) 1. rekâketsizlik, peltek, kekeme veya pepeyi olmayış. 2. ed. Telâffuzu kulağa sert gelen kelimelerin söyleniş keyfiyeti.

cibâl-i şamihâ (جبال شامخه) yüksek dağlar. 2. kibirli, azametli.

cidâl a.(جدال) [Ar.] 1.Savaş, mücadele, muharebe. 2.Ateşli konuşma.

cirm (جرم) (a.i.c. ecrâm) cisim, hacim, oylum.

civânî (جوانی) (f.i.) gençlik.

cüş a.(جوش) [F.] Coşma, galeyana gelme.

cüy-bâr (جویبار) (f.b.i.) 1. çay, dere, akarsu, ırmak. 2. . ırmak kenarı.

cuyüş Ç.a.(جوش) [< Ar.ceyš'in ç. b.] Ceyşler, askerler, ordular.

cüdâ s.(جدا) [F.] Ayrı, ayrılmış.

-cünbân (جنبان) (f.s.) kımıldanan, kımıldatan, sallanan, oynayan, oynatan mânâsıyla sıfatlar yapar

cürm (جرم) (a.i.c. cürüm, cerâim) suç.

Ç

çâder-i kuhlî (چادرکحلی) 1) gök; 2) karanlık gece.

çâker a.(چاکر) [F.] Köle, cariye, kul, yanaşma, abd.

çarh a.(چرخ) [F.] 1.Felek, gökyüzü, sema. 2. Dönen çark, tekerlek. 3. Yaka. 4. Ok yayı, kiriş. 5.Çakır doğan. 6. S. Dönen, devreden. 7.mec. Dünya. 8.Mevlevî terimi olarak sema sırasında sol ayak üzerinde durulurken sağ ayağın atılması ya da sağ ayağa verilen ad.

D

dâimü'l-evkât (دائم الاوقات) her vakit.

dam a.(دام) 1. Bina örtüsü, sakf. 2. Ev, ocak. 3. Üstü örtülü ve bir iki tarafı açık yer, taraça, sundurma. 4. Hayvanları barındırma ve korumaya özgü kapalı yer, ahır, kümes. 5. Ceza evi, mahbes, hapisane, zindan.

dâ'ıye (داعیه) (a.i.c. devâî) içten gelen bir duyguyu teşvik edici hal.

da'vâ a.(دعوى, دعوا) [Ar.] (ç.b. de'āvî) 1. Hukuk yoluyla hakkını aramak için mahkemeye başvurma. 2. Bir mahkeme huzurunda yapılan duruşma. 3. İnsanın haiz olmadığı sıfat ve fazileti taşıdığını iddia etmesi.

dârü'l-emâre a.(دارالاماره) Hükümet konağı.

debîr (دبير) (f.i.) 1. kâtip, yazıcı. 2. müsteşar

delâ'il (دلائل) (a.i. delil'in c.) delâlet eden şeyler, (bkz: delil).

delv (دلو) (a.i.) 1. su kovası. 2. astr. on iki burçtan birinin adı olup, Güneş, eski ocak ayının sekizinci günü bu burca girer ["delve" şeklinde kullanıldığı da olmuştur].

demân (دمان) (f.s.) 1. heyecanlı, hiddetli. 2. kükremiş. 3. i. bağırıp çağırma. 4. heybetli, zorlu. 5. vakit, zaman.

dem-beste (دمبسته) (f.b.s.) nefesi bağlanmış, susmuş, soluğu kesilmiş.

deng (دنگ) (f.s.) 1. hayran, şaşkın, ahmak, sersem. 2. i. iki katı şeyin tokuşmasından meydana gelen ses. 3. i. pergel noktası.

der-ber (درب) *Far.* Üzerinde, üzerine, alâ manasına.

deriçe (دریچه) (f.i.) pencere; küçük kapı, oyma kapı. (bkz: revzen).

deride (دریده) (f.s.) yırtılmış, yırtık.

der-kâr (درکار) (f.b.s.) 1. malûm, aşikâr, bilinen, belli. 2. işde, iş üzerinde bulunan.

derûn hâne \$ tam.derûn-i hâne a. (درون خانه) Ev içi.

dervâze (دروازه) (f.i.) kapı, kale kapısı; şehir kapısı

destâr (دستار) (f.i.) sarık, tülbent, (bkz: imâme).

dest-res (دسترس) (f.b.i.) elerme, kuvvet ve zenginlik.

deşt a.(دشت) [F.] Bozkır, çöl, kır, ova.

devât a. (دوات) [Ar.] Divit takımı.

devvâr (دوار)(a.s. devr'den) devreden, çok dönen.

deyyâr s.(ديار) [Ar.] 1.Herhangi bir kimse, biri. 2.Papaz.

dıraht (درخت) (f.i.). (bkz: dirah).

dirâz (دراز) (f.s.) uzun, [aslî "derâz" dır].

dihkân (دهقان) ("ka" uzun okunur, a.i.) 1. çiftçi, köylü. 2. köy ağası, [aslî Farsça "dih-gân" dır].

dil-bend s.(دلبنده) [< F.dil + bend] Gönül bağlayan.

dil-düz s.(دلدوز) [< F.dil + düz] Gönül delen, kalbe batan.

dil-firîb (دلفریب) (f.b.s.) gönül aldatan, cazibeli, alımlı.

dil-güşâ (دلگشا) (f.b.s.) 1. gönül açan, iç a-çan, kalbe ferahlık veren. 2. i. muz. Arif Mehmed Ağa'nın terkibettiği bir mürekkep makamdır, [elde bu makama ait hiç bir örnek yoktur].

dilir (دلیر) (f.s.c. dilîrân) yürekli, cesur, yiğit.

dimne (دمنه) (h.i.) çakal adı. ["Kelîle ve Dimne"] kuşlar ve diğer hayvanlar hakkında Hintçe yazılmış bir hikâye kitabı olup, İran'lı Hüseyin Vaiz tarafından "Envâr-ı Süheylî" adıyla Farsçaya, daha sonra "Hümâyunnâme" adıyla Osmanlıcaya tercüme olunmuştur.

dirah (درخت) (f.i.) ağaç. (bkz: seçer).

direv (درو) (f.i.) ekin biçme, hasat.

dirîğ (دریغ) (f.i.) 1. esirgeme. 2. e. eyvah, ah, aman, yazık. 3. men'etme, önleme
dīvār a.(دیوار) bk. duvar .
dūdman (دودمان) (f.i.) soysop; kabîle, ocak. (bkz: dûde, dūd-hâne).
duhûl (دخول) (a.i.) içeri girme, içine girme.
dür (در) (a.i.) (bkz: dürr)
dürc (درج) (a.i.) kutu, kutucuk; hokka. 2. sandık, cevahir kutusu. 3. hokka gibi olan ağız.
dürr (در) (a.i.) : inci.
dürüşti (درشتی) (f.i.) kabalık, sertlik, katılık, kalınlık
düşvār (دشوار) (f.s.) güç, zor.

E

e'ādî ç.a.(عادى) [Ar.adüv'ün ç.b.] Düşmanlar.
ebr (أبر) (f.i.) bulut, (bkz: ebir, gamam, sehâb).
ecānib (اجانب) (a.i. ecnebî'nin c.) Yabancılar, başka memleketlere mensûbolanlar.
ecille (اجله) (a.s. celîl'in c.) bilgi, fazilet ve rütbe itibârıyla büyük olanlar.
eclā (اجلى) (a.s. celî'den) en celî, pek belli, çok aşikâr.
ecnād (اجناد) (a.i. cünd'ün c.) askerler, taburlar, (bkz: cünüd).
ecsām (اجسام) (a.i. cism'in c.) gövdeler, bedenler, (bkz: cüsüm).
edānî (ادانى) (a.i. ednâ'mn c.) en alçak, pek bayağı, aşağılık kimseler
ednā (ادنى, ادنا) (a.s. denî'den. c. edânî) 1. pek aşağı, en bayağı, çok alçak. 2. az, pek az.
efâdil (افاضل) (a.s. efdal'ın c.), (bkz. efâzıl).
efâzıl (افاضل) (a.s. efdal'ın c.) pek mümtaz olanlar, çok bilgililer, (bkz. efâdil).
-efgen (افگن) (f.s.) düşüren, yıkan, yere atan; atıcı, yıkıcı, düşürücü, (bkz: figen).
ef'âl (افعال) (a.i. fi'l'in c.) işler, ameller, (bkz: a'mâl, efâil, fiâl, fiil).
efrâh (افراح) (a.i. ferah'ın c.) iç açıklıkları, sevinmeler.
efrâhte (افراخته) (f.s.) yukarı kaldırılmış, yükseltilmiş, (bkz: efrâşte).
efrâşte (افراشته) (f.s.) yukarı kaldırılmış, yükseltilmiş, (bkz: efrâhte).
efrâţ () ç.a. [Ar. ferat'ın ç.b.] 1. Tepeler. 2. Yükseklikler. 3. Sınır noktaları. 4. Müjdeciler.

efrâţ ç.a. (افراط) [Ar.ferat'ın ç.b.] 1. Tepeler. 2. Yükseklikler. 3. Sınır noktaları. 4. Müjdeciler.
-efrâz (افراز) (f.s.) kaldıran, yükselten, [kelime firâz şeklinde de kullanılır].
efrûhte (افروخته) (f.s.) yanmış, tutuşmuş, parlamış, ışıklanmış, aydınlanmış.
-efrûz (افروز) (f.s.) 1. aydınlatan, parlatan.
efser (افسر) (f.i.) tâc. (bkz: dîhîm, iklîl).
efvâc (افواج) (a.i. fevc'in c.) bölükler, takımlar, kısımlar.
egilmek (اكلمك) İnhiraf etmek, sapmak.
ehvâl (اهوال) (a.i. hevl'in c.) korkular, dehşetler.
ehven (اهون) (a.s.) 1. en zararsız. 2. pek ucuz. 3. daha hafif, kolay, (bkz: rahîs).
ekâbir ç.a. (الكابر) [Ar. ekber 'in ç. b.] Büyükler, saygın kişiler.
eknâf (اكتناف) (a.i. kenefin c.) canipler, yanlar, nahiyeler, taraflar, sığınacak yerler, evin ortalan, [kelime yalnız "taraf ve "yan" mânâsına kullanılır].
el-kışsa Zf.(القصة) [< Ar.el + kışsa] Sözü'nün kısası, sözden anlaşılacağına göre.
elţâf (الطاف) (a.i. lütfün c.) iyi muameleler, iyilikler, iyilikseverlikler; okşamalar; nezâketler.
emân a. (امان) [< Ar.emn] 1. Emin olma durumu. 2. Yardım dileme.
emed (امد) (a.i.) son, nihayet.
emken (امكن) (a.e.) ifâl babından olan "imkân" kelimesinin mâzî fiili olup "mehmâ emken" sözünde geçer, (bkz: ineh-mâ emken).
emsâr (امصار) (a.i. mısır'ın c.) büyük şehirler, memleketler, beldeler, kasabalar.
emvâc (امواج) (a.i. mevc'in c.) dalgalar
emvâc Ç.a.(امواج) [Ar.mevc'in ç. b.] Dalgalar
enâm (انام) (a.i.) 1. bütün mahlûklar, yaratılmış olan canlılar. 2. halk, insanlar.
enâr (انار) (f. i.) nar [meyva]. (bkz: rümmân).
encām (انجام) (a.i.) nihayet, son. (bkz: akıbet, fercâm).
encüm (انجم)(a.i. necm'in c.) yıldızlar, (bkz: kevâkib, nücüm, sitâre-gân).
encümen (انجمن) (f.i.) cemiyet, meclis, şûra, komisyon; takım.
endâze (اندازه) (f.i.) 1. altmış santimetrelik bir ölçü. 2. ölçek. 3. tahmîn, takdir. 4. mertebe, derece

- endüh-nāk, endüh-nāk** (اندوهناک, اندهناک) (f.b.s.) kederli, gamlı, tasalı, sıkıntılı, (bkz: endüh-gîn, endüh-gîn).
- engiz** (انگیز) (f.e.) koparan, karıştıran; dep-reten
- engür** (انگور) (f.i.) üzüm
- engüş** (انگشت) (f.i.) parmak.
- enşâf** (انصاف) (a.s. nısf'ın c.) yarımalar, yanlar.
- enseb** (انصب) (a.s. nesîb'den) daha (en, pek) münâsîp, uygun, çok yerinde.
- envâc** (انواع) (a.i. nev'in c.) çeşitler, türlüler
- envâc** (انواع) (a.i. nev'in c.) çeşitler, türlüler.
- envâc** ç.a. (انواع) [Ar.nev 'in ç.b.] Türler, nevilere.
- envâr** (انوار) (a.i. nûr'un c.) ziyalar, aydınlıklar, ışıklar, parlaklıklar
- enzâr** (انظار) (a.i. nazar'ın c.) bakışlar, bakmalar.
- e'âdî** (اعادی) (a.s. adüvv'ün c. olan a'dâ'nın c.) düşmanlar, hasımlar, yağılar.
- e'azze** (اعز) (a.cü) "azîz etsin!" mânâsında bir iyi dilek.
- erd** (ارد) (f.i.) 1. kahır, öfke. 2. un.
- erfâc** (ارفع) (a.s. refi'den) daha (en, pek) yüksek, yüce.
- ervâh** (ارواح) (a.i. rûh'un c.) canlar, hayâtın cevherleri
- erzânî** (ارزانی) (f.i.) 1. ucuzluk. 2. lâyük görülme, liyâkat.
- esâlib** (اساليب) (a.i. üslûb'un c.) usuller, yollar, tarzlar, ifâde şekilleri.
- esb** (اسب) (f.i.) at, beygir, (bkz: feres).
- esbân** (اسبان) (a.i.) 1. kadınların başlarını örttükleri ince ve güzel bir örtü. 2. kadınların yüzlerini kapadıkları tül, peçe.
- eşhâb** (اصحاب) (a.s. sâhib ve sahb'ın c.) 1. sahipler, mâlik ve mutasarrıf olanlar, (bkz: sâhib). 2. Peygamberimizi görmek ve sohbetine ermek şerefini kazanmış kimseler.
- eşkâl** (اقتال) ("ka" uzun okunur, a.i. sıklık'ın c.) ağır yükler, ağır şeyler.
- esliha** (اسلحه) (a.i. silâh'ın c.), (bkz: silâh).
- eşmâr** (اثمار) (a.i. semer'in c.) meyvalar.
- eşnâf** ç.a. (اصناف) [Ar.sınf 'in ç.b.] Sanatkârlar ve dükkâncılar takımı.
- esnân** (اسنان) (a.i. sinn'in c.) 1. dişler.
- eşbâh** (اشباح) (a.i. şebâh'ın c.) 1. şahıslar, cisimler, vücutlar, gövdeler. 2. büyük kapılar. 3. uzaktan görünen şeyler, hayaller, karaltılar.
- eşcâr** (اشجار) (a.i. şecer'in c.) ağaçlar
- eşfâk** (اشفاق) (a.i. şafakat mânâsına gelen "şafak" in c.) şefkatler, merhametler, acımlar, [müfredi, bu mânâda kullanılmaz].
- eşk-bâr** (اشکبار) (f.b.s.) gözyaşı yağdıran, çok ağlayan, (bkz: eşk-rîz).
- eşrâr** (اشرار) (a.s. şerîr'in c.) şerirler, azıllar, fesat karıştıranlar, kötülük edenler, edepsizler, (bkz: eşirrâ).
- eşribe** (اشربه) (a.i. şerâb'ın c.) içilecek şeyler, içkiler
- etbâc** (اتباع) (a.s. tâbi'nin c.) 1. birinin sözüne, işine, mesleğine uyanlar. 2. hizmetçiler, uşaklar.
- eţfâl** (اطفال) (a.i. tıfl'ın c.) 1. çocuklar.
- eţ ime** (اطعمه) (a.i. taâm'ın c.) yemekler, aşlar.
- eţvâr** (اطوار) (a.i. tavr'ın c.) hal ve hareketler, işler, tarzlar.
- eţvâr** ç.a. (اطوار) [Ar. tavr 'in ç. b.] Tavırlar.
- evâmîr** (اوامر) (a.i. emr'in c.) buyruklar, buyrultular.
- evânî** (اوانى) (a.i. inâ'nın c.) kapkacaklar, kaplar.
- evkâr** (اوکار) (a.i. vekar ve vekre'nin c.) kuş yuvaları.
- evkât** (اوقات) ("ka" uzun okunur, a.i. vakt'in c.) 1. zamanlar, çağlar. 2. Hakkı Tank Us tarafından istanbul'da yayımlanmış günlük bir gazete
- evsa'** (اوسع) (a.s. vâsî'den) daha (en, pek) vâsî'ye geniş.
- evzâc** (اوضاع) (a.i. vaz'ın c.) haller, vaziyetler, tavırlar, duruşlar.
- evzâr** (اوزار) (a.i. vezer'in c.) 1. hisarlar, kaleler, sığınacak yerler. 2. galebeler, üstünlükler. 3. dağlar, (bkz: cibâl).
- evzâr** (اوزار) (a.i. vizr'in c.) 1. hamûleler, yükler. 2. günâhlar, hatâlar; cinayetler.
- evzâr** (اوزار) (f.i.). (bkz: efzâr³).
- eyitmek** (ايتمك) 1. Söylemek, demek. 2. Güzel şiir oluşturmak. 3. Rivayet etmek, nakletmek.
- eymân** (ايمان) (a.i. yemîn'in c.) 1. andlar, andçmeler, büyük yeminler.
- eymen** (ايمين) (a.zf. yüm'n'den) 1. sağ taraftaki. 2. s. en yüm'nü, hayırlı; talihi, kutlu.
- ezkâr** (اذكار) (a.i. zikr'in c.) 1. anmalar, hatırlamalar, bildirmeler, söylemeler, (bkz: zikr). 2. zikirler, (bkz: evrâd).

F

fâide-mend (فائده مند) (f.b.s.) menfaat elde eden, kârlı

fâkihe (فاکيه) (a.i.c. fevâkih) yemiş, meyva. fâkihet-üş-şitâ (kış meyvası) ateş. [ennârü]

fâlik (فالق) (a.s.) ikiye bölen, ayıran.

fâlik (فالک) (a.i.) memeleri henüz arşaklanmış [kız].

-fām a. (فام) [F.] Eklendiği söze “renk” anlamı kazandırarak birleşik söz varlıkları oluşturur: *anber-fām*: “amber renkli, siyah”; *gül-fām*: “gül renginde”; *semen-fām*: “yasemen renkli, beyaz”

farḳ (فرق) (a.i.c. furûk) 1. ayrılık, başkalık; iki veya daha çok şey arasındaki aynlık. 2. ayırma, aynılma, seçilme.

fâtir (فاتر) (a.s.) 1. fütürlü, durgun, gevşek. 2. az sıcak, ılık olan.

feh̄m (فهم) (a.i.) anlama, anlayış, ["etmek, olunmak" masdarlarıyla kullanılır].

feh̄vā (فحوى, فحووا) (a.i.c. fehâvî) mânâ, anlam, mefhum, kavram.

felâh (فلاح) felah (a.i.) 1. kurtuluş, selâmet, onma. 2. mutluluk, kutluluk.

ferâġat a. (فراغت) [*Ar. ferâġ; yapma sözlerden.*] 1. Vazgeçme, el çekme. 2. Bir köşeye çekilme, istirahat.

ferâġ-ı bāl (فراغ بال) gönül rahatı.

ferâḳ a. (فرق) [*Ar. Fark*] 1. Saçı, sakalı, dişleri ayıran çizgi, hat. 2. Baş tepesi.

ferāmūş (فراמוש) (f.i.) 1. unutmaya, hatırdan çıkma, (bkz: nisyân). 2. erkek adı.

ferā'id (فراند) (a.i. ferîd ve ferîde'nin c.), (bkz. ferîd, ferîde).

ferḥunde s. (فرخنده) [F.] 1. Kutlu, mutlu, mübarek, mes'ut. 2. A. Kadın adı.

ferîd, ferîde (فرید, فریده) (a.s. fer'd'den c. ferâid) 1. tek, eşsiz, eşi olmayan; kıyas kabul etmez, ölçüsüz; üstün, [birincisi] erkek, [ikincisi] kadın adı.

ferîdün (فریدون) (f-h-i-) 1- Pişdâdîlerin altıncı pâdişâhı olup Cemşid sülâlesinden demirci Gâve'nin yardımıyla Dahhâk-i Mârî'yi öldürmüştür. Lâkabı Ferruh'dur. 2. sekizinci gök. [bkz: felek-i sâmin]. 3. erkek adı.

ferîkayn (فریقین) (a.i.) iki askerî fırka, iki taraf.

ferḳadân (فرقدان) (a.i.c.) astr. Dübb-i as-gar (Küçükay) denilen yıldız kümesinin en

parlak yıldızları olan "Dübb" ve "Merak"ın müşterek adı

fermân-fermā s. (فرمان فرما) [*F. fermân + fermā*] Fermanı geçerli olan, emri yürüten.

ferruḳ (فرخ) (f.s.) 1. uğurlu, kutlu, (bkz: mübarek). 2.i. erkek adı.

fersūd, fersūde (فرسود, فرسوده) (f.s.) yıpranmış, eskimiş, aşınmış; eski, yırtık

ferzâne (فرزانه) (f.s.) 1. hakîm, feylesof; bilgili [kimse]. 2. tas. nefsanî bağlantılardan sıyrılmış olan derviş.

ferzend a. (فرزند) [F.] (ç. b. ferzendân) Oğul, çocuk, veled.

fesih̄ (فسيح) (a.s. füşat'den) geniş, açık.

feşār (فشار) (f.s.) sıkıcı, sıkın.

feyezân (فيضان) (a.i.) 1. suyun taşması, coşması

fıraḳ (فرق) (a.i. fırka'nın c.) 1. tümenler, alaylar, bölükler. 2. partiler. 3. cennetler; takımlar, kalabalıklar; ehl-i sünnet ve cemaat'ten ayrılan mezhepler.

fıkr (فكر) (a.i.c. efkâr) 1. fikir, düşünce. 2. idrâk. 3. hatırlama. 4. zihin, akıl. 5. rey, oy, zan, inanma. 6. zihin tasavvuru, kuruntu. 7. murad, maksat, niyet.

fıkrat (فكرت) (a.i.) 1. (bkz: fıkr). 2. erkek ve kadın adı.

fî'l-hāl zf. (في الحال) [*Ar. fî'l-hāl*] Bu esnada, hemen, şimdi.

fırâş a. (فراش) [Ar.] (ç. b. fûrüş) 1. Yatak, döşek. 2. Yaygı, şilte. 3. Hasır, kilim, halı.

fırāvân (فراوان) bol, fazla, aşın. (bkz: bisyâr, kesîr, vâfir).

fırifte (فريفته) (f.s.) aldatılmış, kandılmış, aldanmış.

fırḳat (فرقت) (a.i.) dostlardan ve sâireden ayrılık, ayrılış, (bkz: fırak, iftirâk, müfârekat). [aslı "fırkat" dir].

fitrâk (فتراك) (f.i.) atın terkisi, terki kayışı, eğerin arkasındaki tasma, at eğerinin arkasında bulunan ve eşya bağlamaya yarayan kayışlar.

fuḥûl (فحول) (a.i. fahl'in c.) 1. aygırlar. 2. erler, erkekler. 3. s. akıllı ve zekî [adamlar]. 4. beyit, hadîs ve rivayetleri çok iyi anlatan kimseler.

fu'ād (فؤاد) (a.i.) 1. kalp, yürek, gönül.

fürü-mānde (فرومانده) (f.b.s.) aşağıda, geride kalmış olan, âciz, beceriksiz; yorgun, şaşkın.

fütâde (فتاده) (f.s.c. fütâde-gân) 1. düşmüş, düşkün. 2. tutkun, müptelâ. 3. biçare, (bkz: üftâde).

fütür (فتور) (a.i.) 1. zayıflık, gevşeklik, bezginlik, usanma, usanç, bıkma. 2. keder, ümitsizlik

G, Ğ

gaddâr s. (غدار) [*< Ar.gadr*] 1.Çok zulüm eden, acımasız, merhametsiz, cefakâr. 2.Vefasız, emniyeti hiçe sayan, hain. 3.Çok pahalı satan, soyucu. 4.Çok acı veren, derinden sarsan.

ğadir (غدير) (a.i.c. guderâ', gudürân) 1. sel ile peyda olan birikinti su, durgun su, göl. 2. küçük ırmak.

ğafil, gâfile (غافل, غافله) ("ga" uzun okunur, a.s. gaflet'den. c. gafele, gafilin) gaflette bulunan, ihmâl eden, ilerisini iyi düşünmeyen, dikkatsiz, ihtiyatsız, dalgın, tembel

ğaltân (غلطان) (f.s.) yuvarlama, yuvarlanan, tekerlenen.

gamâm, gamâme (غامم, غمامه) (a.i.c. gamâyım) bulut, (bkz: ebr, sehâb, gaym).

gammâz (غماز) (a.s. gaz'dan) birine, iftira ederek zarar veren, münafık, fitneci, koğucu.

gam-nâk (غمناک) (a.f.b.s.) gamlı, tasalı, kaygılı, (bkz ; gam[m]-gîn, gamin).

garâ'ib (غرائب) (a.s. garîbe'nin c.) tuhaf, şaşılacak şeyler, [c. garâibât].

garîb (غريب) (a.s. gurbet ve garâbet'den. c. gurabâ) 1. kimsesiz, zavallı. 2. gurbette, kendi memleketinin dışında bulunan, yabancı. 3. tuhaf, şaşılacak, bambaşka. 4. dokunaklı.

garîbe (غريبه) (a.s.c. garâib) evvelce görülmemiş tuhaf, şaşılacak şey.

garîk (غريق) (a.s. gark'dan) 1. gark olmuş, suya batmış; suda boğulmuş. 2. su içine dalmış, (bkz:

garık olmak (غرق اولمق) Boğulmak, batmak, öldürülmek.

ğass (غث) (a.s.) 1. ince. 2. zavallı. 3. tatsız, yavan. 4. incelik, zavallılık.

gāv (گاو) (f.i.) öküz, sığır, (bkz: cevder).

gavâyet (غوايت) (a.i.) azgınlık, hak yolundan sapma, kötü yola sapma.

gavvâş (غواص) (a.i.) dalgıç, inci ve sünger bulmak veya denize düşen bir şeyi çıkarmak ve yahut rıhtım gibi deniz

altında yapılan inşaatın temellerini düzenlemek üzere suya dalan, denizin dibine inen kimse.

ğâyet a. (غاييت) [Ar.] (ç. B.gayat) 1. Son, bitim, ihayet.

ğazab a. (غضب) [Ar.] Öfke, hiddet, kızma, kızgınlık.

gehvâre (گهواره) (f.i.) beşik, (bkz: gâhvâre, mehd).

-gerd (گرد) (f.s.) kelimelere eklenerek "dönen", "dolaşan" mânâsını verir.

gerd (گرد) (f.i.) 1. toz, toprak, (bkz: gubâr).

gerd-i siyeh kara toz. 2. tasa, gam, keder.

gerdün (گردون) (f.s.) 1. dönücü, dönen, devreden. (bkz: gerdân). 2. i. felek, dünyâ, semâ.

geşt (گشت) (f.i.) 1. gezme, seyretme, dolaşma. (bkz ; tenezzüh, teferrüc²³).

gevâh (گواه) (f.s.) şahit, tanık.

ğulâf (غلاف) (a.i.c. gulüf) kılıf, kın, mahfaza. (bkz. gımd).

ğulâz ç.a. (غلاظ) [Ar.galiz 'in ç. b.] Kabalar.

ğıriv (غريو) (f.i.) : bağırma, bağrışma.

ğırra (غره) (a.s.) gururlu, kibirli, kendini beğenmiş [kimse], (bkz: mağrûr)

ğirân-bahâ (گرانبها) (f.b.s.) pahası ağır, kıymetli, değerli.

gird-bâd (گردباد) (f.b.i.) dönerek çevrinti ile esen şiddetli rüzgâr, kasırga, tulumba, hortum

ğisû (گيسو) (f.i.) omuza dökülen saç, uzun saç, saç örgüsü, kâhkül. (bkz. ferhâl, cu'd, ham, zülf

ğubâr (غبار) (a.i.) 1. toz. (bkz: gerd).

ğufrân (غفران) (a.i.) affetme, merhamet etme, yarlıgama.

ğulâm (غلام) (a.s.c. gılmân) 1. tüyü, bıyığı çıkmamış delikanlı, genç. 2. köle, esir, kölemen.

ğulgul, gulgule (غلغل, غلغله) (a.i.) 1. gürültü, şamata; bağrışıp çağrışma, (bkz: velvele).

ğulüvv (غلو) (a.i.) 1. haddini aşma, ileri gitme, aşkınlık, taşkınlık.

ğün-â-ğün (گوناه گون) (f.zf.) renk renk, türlü türlü; alaca.

ğün-â-ğün zf. (گوناه گون) [*< F.gün + â + gün*] Renk renk, türlü türlü; alaca.

ğunûde (غنوده) (f.s.) uyumuş, uyuklamış, ımyzganmış

gürfe (غرفة) (a.i.c. guref, gurufât) çardak; köşk; balkon, cumba

gurre (غرة) (a.i.c. gurer) 1. aklık, parlaklık. 2. atın alnındaki beyazlık, akıtma, (bkz: garrâ', sabâh-ül-hayr). 3. arabî ayın birinci gecesi ve günü.

guşşa (غصا) (a.i.c. gusas) keder, kaygı, tasa.

güyân (گویان) (f.s.) 1. söyleyen, söyleyici, konuşan. 2. zf. gûyâ.

-güdâz (گداز) (f.s.) eriten, yakan, mahveden. ["güdâhten" yahut "güdâzîden" mastarından].

gürüh a.(گروه) [F.] Kalabalık, topluluk, cemaat, takım, bölük.

gürve (گروه) cemâat, takım, bölük.

güşâde-dil (گشاده دل) (f.b.s.) gönlü şen.

H

habâb, habâbe (حباب, حبابه) (a.i.) su üzerinde olan hava kabarcıkları.

Habeş (حبش) (a.h.i.) Afrika'nın doğusunda, Yemen'in karşı kıyısında bulunan ve halkının çoğu Hristiyan olan, Habeşistan kıtasında yaşayan yerli halk.

habîr (خبیر) (a.s.) 1. haberli, bilgili. 2. h. i. Cenâbıhak.

habs (حبس) (a.i.) 1. hapis, alıkoyma, bir yere kapama, salıvermeme, bir yere kapayıp dışarı çıkarmama, hapisane. 2. tutma, zaptetme.

habt (خبط) (a.i.) yanlış hareket etme, yanılma.

h^vâce (خواجه) (f.i.c. hâcegân) 1. hoca, efendi, ağa, çelebi, sahip, muallim, profesör, "öğretmen, müderris, (bkz: hired-âmûz); molla, ev sahibi. 2. tüccar.

hâcib (حاجب) (a.i. hicâb'dan. c. hacebe) 1. kapıcı, perdecî, [evvelce vezirlere, âmirlere denilirdi]. (bkz: bevvâb). 2. perde, hâil. 3. (c. havâcib) kaş. (bkz: ebrû).

hacle (حجله) (a.i.) gelin odası, gerdek, [bu kelime yer adı, esasen bulunduğundan buna bir de "-gâh" mekân edatı getirerek "hacle-gâh" şeklinde kullanmak doğru değildir].

haclet (حجلت) (a.i.) utanma, şaşırma, (bkz: hacâlet, hancel).

hadâ'ik (حدائق) (a.i. hadîka'nın c.) bahçeler, bağ ve bostanlar, ["hadâyık" şekli de kullanılmıştır].

hadd (حد) (a.i.c. hudûd) 1. sınır, iki devlet toprağının birleştiği yer, kenar. 2. derece.

3. gerçek değer. 4. şeriatçe verilen ceza. 5. mant. bir önermede konu ile yüklemden her biri, terim. 6. mat. cebirde tenasüp ('oran) veya muadeleyi (denklem) meydana getiren kısımlardan her biri. 7. bir şeyin nihayeti, sonu.

haddâm s.(خدام) [<Ar.hizmet] 1. Becerikli, çalışkan. 2. Hizmetçi.

haded (حدد) (a.i.) mânî, engel, set.

hadeş (حدث) (a.i.c. ahdâs, hadesât) 1. yeni olma, yeni peyda olan şey. 2. abdest ve guslün tazelenmesini gerektiren hal. 3. insan pislîği. (bkz. gait). 4. s. genç, delikanlı, (bkz: hadîs-üs-sinn).

hadî'a (خدیعه) (a.i.c. hadâyi') (ustalık) hîle, oyun, aldatma, ["hadîat" şeklinde de kullanılır]. (bkz. hud'a).

hâdiş s.(حادث) [< Ar. hudûs] 1. Ortaya çıkan, meydana gelen. 2. Yeni, yeni oluşan, yeni görünen.

hadrâ (خضراء) (a.s.) 1. (daha, pek, çok, en) yeşil, ["ahdar'ın müennesi]. 2. i. sebze, yeşillik. 3. müz. adı Şerh-i Mevlana Mübarek Şah'da geçen makam.

hafâ' (خفاء) (a.i.) gizli olma, gizlilik, kapalılık.

hafîk (خافق) (a.i.c. havâfik) 1. doğu veya batı tarafı. 2. ufkun sonu. 3. s. vuran, çarpan, çarpınan.

hâile (هائله) (a.i.) dram, trajedi, fr. tragédie.

hakâyık (حقایق) ("ka" uzun okunur, a.i. hakîkat'ın c.) doğru olan asıllar, şüphesiz bulunan şeyler, hakikatler, gerçeklikler.

hâkister (خاکستر) (f.i.) 1. kül, ateş külü. 2. mec. bülbül.

hâk-sâr (خاکسار) (f.b.s.) toz toprak içinde kalmış, hâli perişan.

halâş a.(خلاص) [Ar.] Kurtulma, kurtuluş.

hald (خلد) (a.i.) devamlılık, süreklilik.

hâliyâ (حالیه) (a.zf.). (bkz. hâliyen). [aşlı "hâliyya" dır].

hâliyen (حالیاً) (a.zf.) şimdiki zamanda, şimdiki halde.

halq (حلق) (a.i.) 1. boğaz, (bkz: hulkum).

halq (خلق) (a.i.) 1. yaratma, yaratılma. 2. îcat. 3. insanlar. 4. insanlardan bir bölük.

hallâf (خلاف) (a.s.) çok yemin eden [kimse].

halvet (خلوت) (a.i.) 1. yalnız, تنها kalma, tenhaya çekilme, tenhalık. 2. تنها yer. 3. hamamın sıcak bölmesi.

hamâ'il (حمائل) (a.i. himâle ve hamîle'nin c.) 1. kılıç bağı, kılıç kayışı. 2. nüsha, muska,

- tılsım [kelimenin ikinci mânâsı dilimizde müfret olarak kullanılmaktadır, "hamâyil" şeklinde yazılmamalıdır
- hâme** a. (خامه) [F.] 1. Kalem, kıl. 2. *mec.* Kalem sahibi, yazar, sanatçı.
- hamiyyet** a. (حمیت) [Ar.] İnsanın ülkesini, ailesini ve yakınlarını tecavüz ve hakaretten koruma ve gözetme gayreti.
- hânedân** (خاندان) (f.i.) kökten asil ve büyük aile, ocak, f r. *dynastie.*
- hâ'ib** (خائب) (a.s. haybet'den. c. hâibîn) 1. mahrum, 2. ümitsiz, me'yûs, kederli. 3. zarar ve ziyana uğrayan.
- hâ'iben** (خائبة) (a.zf.) mahrum olarak, me'yûs olarak, zarar ve ziyana uğrayarak.
- hâ'il** (هائل) (a.s. hev'l'den) korkunç.
- hâr** (خار) (f.i.): diken.
- hâr** a. (خار) [F.] Diken.
- hârâret** a. (حرارت) [< Ar.] 1. Isı, sıcaklık. 2. Ateş, yanma
- hârâş** (خراش) (f.i.) hayvan ile döndürülen değirmen.
- has** (חס) (f.i.) ot kırıntısı, çerçöp
- hâşâ'il** (خصائل) (a.i. haslet'in c.) hasletler, huylar, tabiatlar, (bkz: hîsâl).
- hasâr, hasâret** (خسارت) (a.i.c. hasârât) zarar, ziyan (bkz: hasâret).
- hasâret** (خسارت) (a.i.c. hasârât) zarar, ziyan. (bkz. hasâr, husr, husrân). (a.i.) sıvık, sulu şey, koyulaşıp katılaşma.
- hasb** (حسب) (a.zf.) göre, nazaran, binâen, cihetiyle, gereğince, [aslî "miktar" mânâsına gelen "haseb
- haseb** (حسب) (a.i.) baba tarafından gelen şeref, asîllik, soy temizliği, (bkz: asâlet), [zıddı "hasâset"dir].
- hasenât** (حسنات) (a.i. hasene'nin c.) iyilikler, iyi haller, iyi işler, hayırlı işler.
- haşîn** (حصين) (a.s. hîsn'dan) müstahkem, kuvvetli, sağlam [yer].
- hâsiren** (خاسراً) (a.zf.) zarar gördüğü halde, ziyâna uğrayarak.
- haşm** (خصم) (a.i. ve s.c. husûm) 1. düşman. (bkz. adû). 2. muhalif, karşı taraf.
- hâ-şâk** (خاشاك) (f.i.) çöp, süprüntü; yonga. (bkz: hâş¹).
- hâtem** (خاتم) (a.i.) 1. mühür, üstü mühürlü yüzük.
- hatt** a. (خط) [< Ar. hatt] (ç.b. hutût) 1. Çizgi, satır. 2. Yazı, yazma sanatı. 3. Yol, gidiş, tarz. 4. Sıra, dizi, saf. 5. Kara ve deniz taşıtları için hareket yönü, gidiş istikameti. 6. Sınır, çizgi. 7. Gençerde yeni çıkan bıyık ve sakal. 8. geom. Boyut. 9. parmağın on ikide biri olan bir tür uzunluk ölçüsü.
- hâtar** (خطر) (a.i.c. hatarât) tehlike.
- hâfire** (خطيره) [Ar. hatîr sözünün müennes(dışil) biçimi.] Tehlikeli.
- havâlî** (حوالى) (a.i.) etraf, civar, çevre, yöre
- havâtîn** (خواتين) (a.i. hâtûn'un c.) hâtûnlar, şerefli kadınlar.
- hâ'ab** (خواب) (f.i.) uyku, rü'yâ
- hâver** (خاور) (f.i.) şark, doğu yönü, gün doğusu.
- havf** a. (خوف) [Ar.] 1. Korku, korkma, ürkme. 2. tas. Şeriat hükümlerine göre günah işleme korkusu.
- hâviye** (هاويه) (a.h.i.) Cehennem'in yedinci katı, en şiddetlisi, (bkz: hutame, sakar, saîr).
- havrâ** (حورا) (a.i.c. hûr) âhû gözlü [kız, kadın], (ahver'in müennesi).
- hayl** (خيال) (a.i.c. ahyâl, hüyûl) 1. at. 2. at sürüsü. 3. atlı sürüsü. 4. zümre, takım, guruh.
- hayl** (خيال) (a.i.c. ahyâl, hüyûl) 1. at. 2. at sürüsü. 3. atlı sürüsü. 4. zümre, takım, guruh
- hayrân** s. (حيران) [Ar.] Şaşakalmış, şaşkın, hayrette kalan,
- hazâ'ir** (حظائر) (a.i. hazîre'nin c.) etrafında duvar veya çit bulunan ağullar, mezarlıklar ve sâire.
- hazer** (حذر) (a.i.) sakınma, kaçınma, korunma, çekinme.
- hâzin** (خازن) (a.i. hizâne'den. c. huzzân) hazîne muhafızı, hazinedar, bekçi.
- hazm** (حزم) (a.i.) 1. kat'î karar, sebat, direnme. 2. doğru ve sağlam rey ve karar, (bkz: hazâmet); fels. f r. *prudence.*
- hazzâf** (خزاف) (a.i.) çanakçı, çömlekçi.
- hazzân** (خزان) (a.s.). (bkz. hâzin).
- helâk** a. (هلاک) [Ar.] 1. Ölme, geberme, fevt, mort. 2. Sarf, telef, mahv, berbat. 3. Çok yorma, büyük yorgunluk, zebun düşme.
- hem-ân-dem** zf. (هماندم) [< F. hem + -ân + dem] Hemen, birdenbire, çabucak, o anda, derhal.
- hemyânçe** (هميانچه) (f.i.) kese; küçük torba; çanta.
- hencâr** (هنجار) (f.i.) usul, yol, kaide, *kural.
- hengâm** (هنگام) (f.i.) zaman, çağ, sıra, vakit, mevsim.
- her-çend** (هرچند) (f.zf.) her ne zaman.

- hevāmm** (هوام) (a.i. hāmme'nin c.) zool.
böcekler, haşereleler, [pire, karınca, kehle,
yılan, akrep... gibi].
- hevl** (هول) (a.i.c. ehvâl) korku, (bkz: havf).
- heyne** (هينه) (a.i.) hek. kolera.
- hezār** (هزار) (f.i.c. hezârân) 1. bülbül, (bkz:
endelîb). 2. s. bin. 3. s. pek çok.
- hıbāl** ç.a. (حبال) [Ar. habl'in ç.b.] İpler, organlar.
- hıdemāt** ç.a. (خدمات) [Ar. hizmet veya hizmet'in
ç.b.] Hizmetliler, hizmetler.
- hıfz** (حفظ) (a.i.) 1. saklama. 2. ezberleme.
- hıfz** (حفظ) (a.i.) 1. saklama. 2. ezberleme.
- hılāf** a. (خلاف) [Ar.] 1. Karşı, zıt, aksi. 2.
Karşıtlık, mugayeret, muhalefet, ihtilaf,
zıddiyet. 3. Yalan, kizb.
- hıl'at** a. (خلعت) [Ar.] Hükümdarların ve vezirlerin
birine hürmet ve mükâfat karşılığı olarak
giydirdiği kaftan.
- hıred** (خرد) (f.i.) akıl, us. (bkz: hûş).
- hışāl** (خصال) (a.i. haslet'in c.) huylar, tabiatlar,
ahlâklar, (bkz: hasâil).
- hışām** ç.a. (خصام) [Ar. hasm'in ç. b.] 1. Kavga,
çekişme, iki kişi birbirlerine düşmanlık
etme. 2. Tez, iddia. 3. Muhasama.
- hışār** a. (حصار) [< Ar. hasr] 1. Kuşatma, etrafını
çevirme. 2. Etrafı iyi çevrilmiş yer,
müstahem yer, kale. 3. müz. Türk
müziğinin birleşik makamlarından
birinin adı.
- hışn** (حصن) (a.i.c. husûn) sağlam, sarp [yer],
kale. (bkz: hisâr²).
- hıtām** (خطام) (a.i.) yular, dizgin, (bkz: efsâr,
zimâm).
- hıtta** (خطه) (a.i.c. hıtat) memleket, diyar, ülke.
- hıyām** (خيام) (a.i. hayme'nin c.) çadırlar.
- hız** a. (خيز). Sürat. Hızla yürümek. 2. Şiddet,
kuvvet. 3. Pervat, hücüm-ı kasdî. Hız
almak. 4. Yüksek ses, bağırma.
- hıcāb** (حجاب) (a.i.c. hücüb) 1. utanma, sıkılma. 2.
perde, (bkz: hâil).
- hılkat** (خلقت) (a.i.) 1. yaratılma, yaradılış, (bkz:
âferîniş, fitret). 2. tabiat.
- himmet** (همت) (a.i.c. himem) 1. gayret, emek,
çalışma, çabalama.
- hın** (حين) (a.i.c. ahyân) an, zaman, vakit, sıra.
- hın** (حين) (a.i.c. ahyân) an, zaman, vakit, sıra.
- hınk** (خنك) (a.i.) : kır at.
- hırāsān** (هراسان) (f.s.) korkan, korkak.
- hırāset** (حراست) (a.i.). (bkz. harāset). (a.i.).
harāset (bkz. filâhat, hırāset).
- hırmān** (حرمان) (a.i.) 1. nasipsizlik, mahrumluk.
2. mahrum olma.
- hış** (خویش) (f.i.c. hîşân) akraba, soysop. (bkz.
hîşāvend).
- hışāvend** (خویشاوند) (f.b.i.c. hîşāvendân) akraba,
soysop. (bkz. hış).
- hız** s. (خيز) [F.] Coşkunkluk, dalgalanma.
- hızlān** (خذلان) (a.i.) muâvenetsiz, yardımcısız;
kimsesiz, yalnız başına kalıp sefil, zelîl
olma.
- hūd** (خود) (f.zm.) 1. kendi. 2. i. baş zırhı, miğfer
- hūd-re'y** (خود رأى) (f.a.b.s.) kendi re'yiyle âmil
olan; kendi kafasına giden.
- horoz** a. (خروس) Un veya ekmekeçi
değirmenlerinde alt ve üst taşların
bulunduğu yere verilen ad.
- hüb** (خوب) (f.s.c. hûbân) güzel, hoş, iyi
- hubāb** a. (حياب) [Ar.] (ç.b. hubub) Su kabarcığı.
- hübān** (خوبان) (f.s. hûb'un c.) güzeller, iyiler.
- hubūr** (حيور) (a.i.) 1. sevinç, (bkz: sürûr). 2.
(hibr'in c.) âlimler (bilginler) fakihler,
zekiler, anlayışlılar. 3. israiloğulları
bilginleri.
- huceste** (خجسته) (f.s.) 1. uğurlu, meymenetli;
hayırlı, saâdetli, kutlu. 2. kadın adı.
- hūd** (خود) (f.i.) zırh başlık, miğfer
- huddām** ç.a. (خدام) [Ar. hādım'in ç. b.]
Hizmetçiler.
- hufre** (حفرة) (a.i.) kazılmış çukur, oyuk, delik
- huld** (خلد) (a.i.) 1. sürüp giden, sonu olmayan
varlık. 2. bitmeyiş, devamlılık. 3. sekiz
cennetten biri. (bkz. cennet, behişt).
- hulel** (حلل) (a.i. hulle'nin c.) elbiseler
- hullān** (خلان) (a.s. halil'in c.) sâdik dostlar. (bkz:
ahillâ).
- hulle** (حله) (a.i.c. hulel) 1. cennet elbisesi. 2.
belden aşağı ve belden yukarı olmak
üzere iki kısımdan ibaret elbise.
- hulūş** (خلوص) (a.i.) hâlislik, sâfilik, gönül
temizliği.
- humül** (خمول) (a.i.) birinin adı sanı batma, ünü
kaybolma.
- hürān** (حوران) (f.i. hūr'un c.) iri gözlü cennet
kızları.
- hurd** (خرد) (f.s.) 1. küçük, ufak. (bkz: sagîr). 2.
kırık. 3. ehemmiyetsiz.
- hurkat** (حرقفت) (a.i.) hek. yanma, yanıklık; çıban

hurûc (خروج) (a.i.) çıkış, çıkma; dışarı çıkma; ayaklanma.
hurûf (حروف) (a.i. harf'in c.) harfler,
hurûş (خروش) (f.i.) coşma, çağılı, gürültü, şamata, telâş
husâm (حسام) (a.i.). (bkz. hüsâm).
husâm a.(حسام) [Ar.] Kılıç.
huşûl (حصول) (a.i.) üreme, türeme, çıkma.
huşûl (حصول) (a.i.) üreme, türeme, çıkma. 'uzmâ (a.s.a'zâm'dan) daha (en, pek, çok) büyük, [a'zam'ın müennesi].
huşûn (حصول) (a.i. hısın'ın c.) kaleler
hüşe (خوشه) (f.i.) 1. başak, (bkz: sünbüle). 2. salkım
huşâm (حطام) (a.i.) kuru ot, kabuk ve saman kırıntıları, çerçöp.
huzem (حزم) (a.i. huzme'nin c.) demetler.
hümây (هماي) (f.i.) 1. devlet kuşu. 2. saadet, kutluluk
hüsâm (حسام) (a.i.) keskin kılıç, (bkz: tîg-i bürrân).
hüveydâ (هویدا) (f.s.) 1. açık, apaçık, belli, besbelli, (bkz: âşkâr, ayân, zâhir). 2. kadın adı.

I

ıdlâl (اضلال) (a.i. dalâl'den) dalâlete düşürme, doğru yoldan çıkarma; azdırma.
ıķşâ (اقصا) (a.i.) uzaklaştırma; uzaklaştırılma.
ıķtâr (اقتار) (a.i.) damlatma, damlatılma.
ışdâr (اصدار) (a.i. sudûr'dan) sudur ettirme, ettirilme, çıkarma, çıkarılma.
ışgâ ' (اصغاء) ("ga" uzun okunur, a.i.) 1. kulak verip söz dinleme. 2. söylenilen sözü dinleyip kabul etme ve yerine getirme.
ıştıbâr (اصطبار) (a.i. sabr'dan) 1. sabretme, katlanma. 2. sebat etme, dayanma.
ıştıfâ ' (اصطفاء) (a.i.) 1. bir şeyin hâlisini, temizini seçip alma. 2. seçme, seçkinlik. 3. ayıklama, ayıklanma, fr. selection. ["mustafâ" sözü bundan alınmadır].
ıtnâb (اطناب) (a.i.) sözü uzatma, lüzumsuz tafsilât ile haşve boğma.
'ıyâl (عیال) (a.i.) 1. bir kimsenin geçindirmek zorunda olduğu kimseler. 2. kadın, eş. (bkz.zevce).
'ıyd a. (عيد) [Ar.] Bayram.
ızlâl (اضلال) (a.i.) dalâlete düşürme, doğru yoldan çıkarma, azdırma, (bkz: ıdlâl).

İ

ibâ ' (اباء) (a.i.) 1. çekinme, razı olmama. 2. iğrenme, tikslenme.
'ibâd (عباد) (a.i. abd'in c.) 1. abidler, kullar. 2. ibâdet edenler. 3. s. çok bol, bereketli. 4. Müslümanlığın başlangıcından önce Irak'ta Hira devletinde oturmuş bulunan Hıristiyanlar.
ibşâr (ابصار) (a.i.) dikkatle bakma, fr. vision.
ibtılâ ' (ابتلاء) (a.i.) mübtelâ'lık, bir şeye düşkün olma, düşkünlük, tiryakilik.
ictinâb (اجتناب) (a.i.) sakınma, çekinme, uzaklaşma, (bkz: ihtiraz, tevakkî).
'id (عيد) (a.i.c. a'yâd) bayram
idbâr (ادبار) (a.i.) talihsizlik, bahtsızlık; düşkünlük, işlerin ters gitmesi.
ifdâl (افضال) (a.i. fadl'dan) lütuf ve bağış, (bkz: ihsân).
'iffet (عفت) (a.i.) 1. afflik, temizlik. 2. namus. 3. kadın adı.
ifrâh (افراح) (a.i. ferah'dan) ferahlandırma; sevindirme, memnun etme. (bkz: iczâl).
ifsâd (افساد) (a.i. fesâd'dan) 1. fesada uğratma, uğratılma, bozma.
iftitâh (افتتاح) (a.i. feth'den) 1. açma; açılma. 2. başlama.
ifzâl (افضال) (a.i. fazl'dan). (bkz: ifdâl)
ıgmâz (اغماض) (a.i.) göz yumma, görmezlikten gelme.
ihâta (احاطه) (a.i.) 1. bir şeyin etrafını çevirme, sarma, kuşatma, etrafı çevirme, kuşatılma, sarılma. 2. tam kavrayış, anlayış, geniş bilgi.
ihâta etmek/eylemek (احاطه ایتمک, ایلتمک) 1. Çevirmek, çevrelemek, kuşatmak, sarmak, etrafını almak. 2. *meç*. Kavramak, anlamak, algılamak.
ihfâ ' (اخفاء) (a.i. hafî'den) gizleme, saklama, saklanılma.
ihlâl (اخلال) (a.i. halel'den) halel getirme, bozma, sakatlama.
ihţifâ ' (اختفاء) (a.i. hafî'den) saklanma, gizlenme.
ihţilâl (اختلال) (a.i. halel'den. c. ihtilâlât) bozukluk, bozulma, karışıklık, düzensizlik,
ihţirâķ (احتراق) (a.i. hark'dan) 1. tutuşup yanma. 2. astr. bir gezegenin Güneş'e yaklaşması.
ihţirâm (احترام) (a.i. hürmet'den. c. ihtirâmât) saygı, hürmet

- ihtirâz** (احتراز) (a.i. hırz'dan) 1. sakınma, çekinme, (bkz: ictinâb). 2. korkma
- ihtişâm** a. (اختصاص) (a.i.) husûmet, düşmanlık etme. (bkz. muhâsame).
- ihtitâm** (اختتام) (a. i. hatm'den) hitam bulma, bitme, sona erme.
- ihtitâm** (اختتام) (a. i. hatm'den) hitam bulma, bitme, sona erme.
- ihvân** (اخوان) (a.i. âh'in c.) 1. sâdık, samîmî, candan dostlar. 2. bir tarikat arkadaştan.
- iHzâr** (احضار) (a.i. huzûr'dan) 1. hazırlama, hazır etme, edilme. 2. huzura getirme; birinin mahkemeye davet olunması, (bkz. celb).
- iHzâr** (احضار) (a.i. huzûr'dan) 1. hazırlama, hazır etme, edilme. 2. huzura getirme; birinin mahkemeye davet olunması, (bkz. celb).
- ikâd** (إيقاد) ("ka" uzun okunur, a.i.) yakma, yakılma.
- iklîl** (الكليل) (a.i.c. ekâlîl) 1. taç. (bkz: efser). 2. bot. tüveyç, Fr. corolle. 3. tırnağın kenarını çevreleyen.
- iktibâs** (اقتباس) (a.i.c. iktibâsâ) 1. ödünç alma. 2. ed. bir kelimeyi; bir cümleyi veya bunların mânâlarını olduğu gibi alma, aktarma.
- iktidâ** (اقتداء) (a.i. kıdve'den) tâbî olma, uyma.
- iktidâr** (اقتدار) (a.i. kudret'den) güç yetme, yapabilme.
- iktirân** (اقتران) (a.i. karn'dan) yakın varma, yanına gelme, yaklaşma.
- iktizâ** (اقتضاء) (a.i. kazâ'dan) 1. lâzım gelme, gerekme. 2. lâzım getirme, gerektirme. 3. ihtiyaç, gereklik. 4. işe yarama.
- ilhâh** (الحاح) (a.i.c. ilhâhât) 1. üzerine düşme, zorlama. 2. ısrar etme, direnme, (bkz: ilhâf).
- ilkâ** (القاء) ("ka" uzun okunur, a.i.) 1. bırakma, bırakılma, terk, atma. 2. (c. ilkaât). (bkz: telkîn). 3. telkin etme, ilham etme. 4. bir kusuru başkasına yükleme
- iltibâs** (التباس) (a.i. lebs'den) iki veya daha çok şeyin -biri, öteki sanılacak surette- birbirlerine benzemesi.
- iltiyâm** (التيام) (a.i.) yara kapanma, onulma, (bkz: indimâl).
- imhâl** (امهال) (a.i. mehl'den) 1. mühlet verme. 2. bir zaman daha sonraya bırakma.
- imtişâl** (امتنال) (a.i. misl'den) 1. îcâbedeni, gerekeni yapma; bir örneğe göre hareket etme. 2. alınan emre boyun eğme. (bkz: inkıyâd).
- În** (اين) (f.s.) bu.
- inân** (عان) (a.i.c. einne) 1. dizgin. 2. etme, yürütme,
- inbisât** (انبساط) (a.i. bast'dan) 1. yayılma, açılma, genişleme, (bkz: tevessü'). 2. iç açılma, ferahlık. 3. fiz. sıcaklığın tesiriyle madenî cisimlerin enine, boyuna büyüyüp uzaması, genleşme, fr.
- incâh** (انجاج) (a.i.) 1. işi bitirme, işi tamamlama. 2. isteğe erme.
- incâh** (انجاج) (a.i.) 1. işi bitirme, işi tamamlama. 2. isteğe erme.
- infi'âl** (انفعال) (a.i. fi'l'den. c. infîlât) 1. gücenme, darılma. 2. edilgi, fr. passion.
- inhâ** (انهاء) (a.i. nehy'den) 1. ulaştırma, yetiştirme. 2. bir vazifeye tâyin veya bir maaşa terfî için yazılan yazı.
- inhilâl** (انحلال) (a.i. hall'den) 1. açılma, çözümlenip açılma. 2. dağılma. 3. erime.
- inhiirâf** (انحراف) (a.i.c. inhiirâfât) 1. münharif olma, dönme, sapma. 2. doğru yoldan çıkma. 3. değişme, bozulma. 4. kırıklık. 5. astr. açılım, declinaison. 6. fiz. sapma. f r. declinaison. 7. kırılma, gücenme.
- inşirâh** (انشراح) (a.i. şerh'den) 1. açılma. 2. açıklık, ferahlık
- intibâh** (انتباه) (a.i.) 1. uyanma, uyanıklık. 2. gözaçıklığı. 3. sınırların ve uzuvların harekete gelmesi, uyanması.
- intihâ** (انتهاء) (a.i. nihâyet'den) 1. nihayet bulma, sona erme. 2. bitme, tükenme. 3. nihayet, son.
- inti'âş** (انتعاش) (a.i.) 1. hastalıktan kurtulup kalkma. 2. doğrulup kalkma. 3. geçinme.
- inţifâ** (انطفاء) (a.i.) sönme.
- inzivâ** (انزواء) (a.i. zuvviyy ve zeyy'den) 1. bir köşeye çekilme, çekilip hiç bir işe karışmama. 2. dünyâ işlerinden vazgeçme
- i'ânet** (اعانت) (a.i. avn'den) yardım
- i'dâd** (اعداد) (a.i. add'den) hazırlama, hazırlanılma, geliştirme, geliştirilme.
- i'lâm** (اعلام) (a.i. ilm'den) 1. bildirme, bildirilme, anlatma. 2. (huk c. i'lâmât) bir dâvanın, mahkemece nasıl bir hüküm ve karara bağlandığını gösteren resmî vesika.
- i'tibâr** a. (اعتبار) [*c. b.* i'tibârât] 1. Saygı görme, değerli ve güvenilir olma durumu, saygınlık, prestij. 2. Borç ödemede güvenilir olma durumu, kredi. 3. Sayma, takdir.

- i' tîdād** (اعتضاد) (a.i.) 1. bir şeyi kol üzerine alma. 2. yardım isteme.
- i' tîkād** (اعتقاد) ("ka" uzun okunur, a.i. akd'den. c. i'tikadât) 1. düğümlenip kalma, bir şeye bağlanma. 2. inanma, gönülden tasdik ederek inanma.
- i' tisāf** (اعتساف) (a.j. asf'dan. c. i'tisâfât) doğru yoldan sapma, yolsuzluk etme.
- i' tisāf** a. (اعتساف) [Ar.] (ç. b. i' tisafât) Doğru yoldan sapma, yolsuzluk.
- i' tîzār** (اعتذار) (a.i. özr'den. c. i'tizârât) özür dileme.
- i' zāz** (اعزاز) (a.i. izz'den) 1. aziz kılma, saygı gösterme. 2. ikram etme, ağırlama
- irâdet** (ارادة) (a.i.) 1. irâde, dileme. 2. gönül isteği.
- irgürmek** (ايرگورمک) [ergirmek, ergürmek, irgirmek, irgürmek] Ulaştırmak, eriştirmek.
- irhâ** (ارخاء) (a.i.) gevşetme, gevşetilme; sarkıtma, aşağı salıverme, koyuverme.
- irsāl** (ارسال) (a.i. resel'den c. irsâlât) 1. gönderme, gönderilme, yollama. 2. salıverme, koyuverme.
- irtikāb** (ارتكاب) (a.i.c. irtikâbât) 1. kötü bir iş işleme. 2. yiyicilik, rüşvet yeme.
- irtikā** (ارتقاء) ("ka" uzun okunur, a.i.) 1. yukarı çıkma, yükselme. 2. yüksek dereceye ulaşma, (bkz: irtibâh).
- irtisām** (ارتسام) (a.i. resm'den. c. irtisâmât) 1. resmi çıkma, resmolma. 2. geo. izdüşüm.
- irtiyāb** (ارتياب) (a.i. reyb'den) şüphelenme, duraklama.
- işāl** (ايصال) (a.i. vüsûl'den) vusul buldurma, buldurulma; vardırma, vardırılma, ulaştırma, ulaştırılma.
- işnā** (اثنا) (a.i.) 1. değerini yükseltme. 2. bir yerde uzun zaman kalma.
- işr** (اثر) (a.i.) 1. iz, eser, alâmet, nişane. 2. meslek, gidiş.
- isticāze** (استجازه) (a.i. cevâz'dan) 1. izin isteme. 2. yazılan ve sunulan bir manzume için caize, para isteme.
- istid' ā** (استدعاء) (a.i. duâ'dan) 1. yalvararak isteme. 2. istidâ, dilekçe, (bkz. arz-i hâl).
- istifsār** (استفسار) (a.i. fesr'den) sorma, sorulma.
- istifsār** (استفسار) (a.i. fesr'den) sorma, sorulma.
- istiğrāk** (استغراق) (a.i. gark'dan) 1. dalma, içine gömülme. 2. tas. kendinden geçip dünyâyı unutma. 3. boğulma. 4. gr. Arap dilinde, "el" harf-i tarifinin isimleri umûmî hâle koyması. 5. ed. fazla mübalâğa, (bkz: gulüvv).
- istihyā** (استحياء) (a.i. hayâ'dan) haya etme, utanma.
- istimā** (استماع) [\leq Ar.sem'] (ç. b. istimā'ât) 1. Dinleme, dinlenilme, işitme, işitilme. 2. Dinleyip kabul etme, uygun bulma. 3. Kulak verip dikkatle dinleme.
- isti' cāl** (استعجال) (a.i. acel'den) acele etme, tez olmasını isteme, çabuklandırma.
- isti' lā** (استعلاء) (a.i. ulüvv'den) 1. yükselme. 2. üste çıkma, üstün gelme.
- istişmām** (استشمام) (a.i. şemm'den) 1. koklama, koku alma. 2. karîne ile anlama, hissetme.
- istivā** (استواء) (a.i. sevâ'dan) 1. müsavi olma, denk olma. Vakt-i istivâ': öğle vakti. 2. düz olma, düzlük. 3. kaplama, örtme. (bkz: istilâ). 4. ortada ve tam bir derecede bulunma. 5. Mevlevî sikkesinin tam ortasına gelmek üzere önden arkaya doğru çekilen iki parmak eninde yeşil çuha.
- istizhār** (استظهار) (a.i. zahr'dan) 1. dayanma, güvenme, arka verme. 2. yardım isteme, zahîr, arka olmasını isteme.
- iş'ār** (اشعار) (a.i.c. iş'ârât) yazı ile bildirme, haber verme.
- iştibāh** (اشتباه) (a.i.) şüphelenme, şüphe etme.
- iştigāl** (اشتغال) ("ga" uzun okunur, a.i. şugl'den. c. iştigâlât) meşgul olma, bir şeyle uğraşma
- iştihār** (اشتهار) (a.i. şöhret'den) şöhretlenme, şöhret bulma, meşhur olma, ün alma, ünlü olma.
- iştî' āl** (اشتعال) (a.i. şaal'den. c. iştîâlât) şu'lelenme, tutuşup yanma, parlama, alevlenme
- ' itāb** (عتاب) (a.i.) azarlama, tersleme, paylama; darılma.
- itbā** (اتباع) (a.i.) 1. tâbî kılma, arkasına, ardına katma. 2. gr. bir kelimeye katılan aynı kalıpta başka ve manâsız söz, koşuntu. "Yemek memem"deki "memek"; "zengin mengin"deki "mengin" gibi.
- itmām** (اتمام) (a.i. tamâm'dan) tamamlama, bitirme, tamam etme, edilme
- ittibā** (اتباع) (a.i.) tâbî olma, uyma, ardısına gitme.
- ittifāk** a. (اتفاق) [Ar.] (ç. b. ittifākât) 1. Anlaşma, uyuşma, bağlaşma, ihtilâf karşıtı. 2. Oy birliği.

ittikā (اتكاء) (a.i.) dayanma, yaslanma, söykenme.

iṭfā (اطفاء) (a.i. tufū'dan) 1. söndürme, söndürülme.

iṭmīnān (اطمينان) (a.i.) 1. emîn olma. 2. birine inanma, güvenme. 3. kat'î olarak bilme.

İvā (ايوا) (a.i.) bir yere yerleştirme, yerleştirilme, oturtma, (bkz: iskân), [kelime, ekseriya "iskân" ile birlikte kullanılır].

iyāb (اياب) (a.i.) geri dönme, (bkz: avdet).

İzā (ايزاء) (a.i.) 1. iyiliğe karşı iyilik etme. 2. kedere, mihnete uğratma, 3. korkma

izhār a. (اظهار) [<Ar:zuhūr] Belirtme, gösterme, ortaya çıkarma, açığa vurma.

iz'ān (اذعان) (a.i.) 1. anlayış, kavrayış, akıl. 2. itaat, söz dinleme, boyun eğme. 3. terbiye, edep.

'izār (عذار) Yanak, ruh, ruhsar.

K

ḳabā (قباء) (a.i.c. akbiye) Üste giyilen elbise, cübbe, kaftan

ḳadem a. (قدم) [Ar.] (ç. b. akdām) 1. Ayak. 2. Adım, bir ayak mesafesi, hatve. 3. Yarım arşınlık uzunluk ölçüsü birimi. 4. Uğur, kut, meymenet, yümn. 5. Mec. Geliş.

ḳadīm (قديم) (a.s. kīdem'den. c. kudemâ) 1. eski. 2. öncesini bilir kimse bulunmayan, öncesi bilinmeyen şey. 3. huk. başlangıcı olmayan, ötedenberi mevcut bulunan. 4. i. eski zaman.

kāffe (كافه) (a.i.) hep, bütün, cümle.

kāfūrī (كافورى) (a.s.) 1. kâfurdan yapıma, kâfurla ilgili. 2. i. kâfur ruhu.

kāğaz (كاغذ) (f.i.) kâğıt.

kāh (كاه) (f.i.) saman, saman çöpü.

ḳalīl (قليل) (a.s. killet'den) az, çok olmayan [şey], [zıddı "kesîr" dir].

ḳal' (قلع) (a.i.) koparma, kopanılma, sökme, sökülme; yerinden çıkarma, çıkarılma; temelinden çekip atma.

ḳā'im (قائم) ("ka" uzun okunur. a. s. kıyâm'dan) 1. ayakta duran, ayakta bulunan. 2. birinin yerini tutan, birinin yerine geçen. 3. namaz kılan, vaktini namaz kılmakla geçiren. 4. geo. Dik. 5. bir işte sebât eden.

-kār e. (كار) [F.] Eklendiği söze "-li, -ci, -eden, -edici" kavramları kazandırarak birleşik söz varlıkları oluşturur: hizmet-kār: hizmet eden, hizmetçi.

ḳarābet (قرايت) (a.i. kurb'dan) yakınlık, hısımlık, akrabalık.

kārbān (كاربان) (f.i.) kervan.

ḳarīb (قريب) (a.s. kurb'dan. c. akribâ) yakın, yakın olan, uzak olmayan; soyca yakın.

kārvān (كاروان) (f-i-) kervan, kafile, yolcu katarı, (bkz: kārbān).

kār-zār a. (كار زار) [< F. kār + zār] Savaş, didişme.

kār-zār (كارزار) (f.i.) ceng, kavga, savaş.

ḳāşid (قاصد) [< Ar. kasd] 1. Kasdeden, niyetlenen. 2. Mektup ve haber götürən, postacı, ulak, tatar.

kāsir (كاسر) (a.s. kesr'den) kesreden, kıran.

kāşā (كاشا) (f.e.) (bkz: kâş, kâşk, kâşki).

kāşāne (كاشانه) (f.i.) 1. mükemmel ev, köşk, malikâne. 2. yuva. (bkz: âşiyân, âşiyâne, me'vâ).

kāşki (كاشكى) (f.e.) : keşke, dilek anlatan cümlelerin başına getirilerek: "ne olurdu" gibi, özlem veyâ pişmanlık anlatır.

ḳāṭibe (قاطبه) ("ka" uzun okunur, a.i.) hep, bütün, cümle, kâffe.

ḳavā'id (قواعد) (a.i. kaide'nin c.) 1. kaideler, usuller (kurallar). 2. [eskiden] gramer.

ḳavā'im (قوائم) (a.i. kaime'nin c.) 1. fermanlar, buyruklar. 2. kitap yaprakları. 3. senetler. 4. kâğıt liralılar.

ḳavl (قول) (a.i.c. akvâl) 1.lâkırdı, söz (bkz.güftâr, kelâm, suhan). 2.sözleşme.

ḳādī (قاضى) ("ka" uzun okunur, a.i. kazâ'dan). (bkz. kadî).

kebūd (كبود) (f.s.) gök rengi, mavi.

kebüter (كبوتر) (f.i. c. kebüterân) güvercin. (bkz. kâlûc).

keh-rübā (كهربا) (f.b.i.) "saman kapan" kehlibar

kej-düm (كژدم) (f.b.s.) 1. eğri kuyruklu. 2. zool. akrep.

kemāne (كمانه) (f.i.) 1. keman veya kemence yayı, oku. 2. matkap yayı. 3. güreşte bir oyun çeşidi.

kemîn (كمين) (a.i.c. kemâîn) 1. pusuya gizlenmiş adam.

kemîn (كمين) (f.s.) 1. çok az. 2. pek küçük.

kemîn-gāh (كمين گاه) (a.f.b.i.) pusu yeri, pusu tutulan gizli yer.

kenz (كنز) (a.i.c. künûz) hazîne, define, yeraltında saklı değerli eşya.

kerān (كران) (f.i.) kenar, uç, kıyı.
kerrāt (كرات) (a.i. kerre'nin c.) kerreler, defalar, kezler.
kesb (كسب) (a.i.) 1. çalışıp kazanma. 2. edinme, peydahlama, kazanma
kesel (كسل) (a.i.) gevşeklik, tenbellik, uyuşukluk
kesī (كسى) (f.i.) 1. bir kimse. 2. insanlık, menlik.
keşir (I) s.(كثير) [*< Ar.kesret*] 1. Fazla, çok, kalil karşıtı. 2. Bol, zengin. 3. Sık, mükerrer.
keşşā s.(كثا) [*Ar.kesīs* sözünün müennes (dişil) biçimi.] Yoğun, sık.
keşnī (كشنى) (f.i.) orman; koruluk
keştī (كشتى) (f.i.) gemi. (bkz: sefine).
kevākib (كواكب) (a.i. kevkeb'in c.) yıldızlar. (bkz: nücûm).
kevkeb (كوكب) (a.i.c. kevākib) yıldız, (bkz: ahter, necm, sitâre).
kevneyn (كونين) (a.i.c.) 1. cismânî ve rûhânî âlem. 2. dünyâ ve âhiret
keyvān (كيوان) (f.i.) astr. Zuhâl (Satürn) gezegeni, fr. Saturne.
ķibāb (قباب) (a.i. kubbe'nin c.) tepesi yarım küre şeklinde olan binâ damlan.
ķidem a.(قدم) [*Ar.*] 1.Kadim olma durumu, eksiklik, hudûs karşıtı. 2. Göreve başlama, mamuriyet bakımından veya rütbece eskilik. 3. Başlangıcı olmayacak kadar eskilik. 4. Allah'ın sıfatlarından.
ķilāde (قلاده) (a.i.c. kalâid) gerdanlık; akarsu.
ķilā' (قلاع) (a.i. kal'a'nın c.) kaleler, surlar.
ķillet (قلت) (a.i.) 1. azlık, [zıddı kesret]. 2. kıtlık, (bkz: nedret).
ķitāl a.(قتال) [*<Ar.katī*] 1. Savaşma, vuruşma, birbirini öldürme. 2. Savaş, dalaş.
ķitmīr (قطمير) (a.i.) Eshâb-ı Kehf in köpeğinin adı.
ķilk (كلك) (f.i.) kamış kalem, (bkz: hâme).
ķirdār a.(کردار) [*F.*] İşyeri.
ķişt-zār (كشتزار) (f.b.i.) ekinlik, ekin tarlası.
ķişver a.(كشور) [*F.*] Ülke, iklim, memleket.
ķitmān (كتمان) a.i.) sır saklama, sır gizleme, sır tutarlık. [zıddı "izhâr"].
ķūçe (كوچه) (f.i.) 1. küçük sokak, dar sokak. 2. çarşı, pazar.
ķudūm a.(قوم) [*<Ar.kadem*] 1. Uzak bir yerden, uzak bir yoldan gelme, ayak basma, muvasalat. 2. Türk müziğine özgü usul vurma aletlerinden biri.
ķūh (كوه) (f.i.) dağ. (bkz: cebel).

ķūh a.(كوه) [*Arç*] (ç. b. ekvāh) Kamıştan yapılan kulübe.
ķūh a.(كوه) [*F.*] Dağ, cebel.
ķurretū'l-'ayn (قوة العين) göz nuru. (bkz: nûr-i dîde). 3. bot. su teresi. 4. s. parlak, nurlu, (bkz: mûnevver).
ķücā (كجا) (f.i.) 1. yer. (bkz: câ, cay). 2. zf. nereye?, nasıl?
ķūdūrāt (كورات) (a.i. ķudūr'un c.) (bkz: ekdâr).
ķūdūret (كورت) (a.i.) 1. bulanıklık. 2. gam, tasa, kaygı, (bkz: ķurbet).
ķūlbe (كلبه) (f.i.) kulübe.
ķūmūn a.(كمون) [*Ar.*] Gizlenme.
ķūnām (كنام) (f.i.) 1. insanın dinleneceği yer. 2. kuş yuvası. 3. vahşî hayvan ini.
-ķūnān (كنان) (f.e.) -yaparak, -ederek; -yapan, -eden.
ķūsūf (كسوف) (a.i.) astr. Güneş'in tutulması, Ay'ın, Dünyâ'mız ile Güneş arasına girerek gölgesiyle Güneş'i kısmen veya tamamen örtmesi
ķūtūb (كتب) (a.i. kitâb'ın c.) : kitaplar.

L

laħd (لحد) (a.i.c. elhād, lühūd) çukur, mezar, kabir.
laħid, -hdi a.(لحد) [*Ar.*] (ç.b. elhād, lühūd) Mezar, kabir, sin.
lāmi' (لامع) (a.s. lemeân'dan) lemeân eden, parlayan, parıldayan; parlak
lāne (لانه) (f.i.) yuva. (bkz: âşiyân).
lā-yuħşā (لايحصى) (a.s.) sayılmaz, hesaba gelemmez.
lā-yu'add (لايعد) (a.b.s.) sayılmaz, sayılamaz, pek çok.
leme'ān (لمعان) (a.i.) 1. parlama, parıldama. (bkz: lem'). 2. fiz. gazışı, fr. luminescence. 3. kadın adı.
lenger (لنگر) (f.i.) gemiyi yerinde mıhlamak için denize atılan zincir ve bu zincirin ucundaki çapa.
le'ālī (لالى) (a.i. lū'lū'tün c.) inciler, (bkz: dūrer, leâl).
lerzān (لرزان) (f.s.) titrek, titreyen, (bkz: ra'şān, ra'şe-dâr).
lerzān s.(لرزان) [*F.*] Titrek, titreyen, korkudan titreyen.
lerze a.(لرزه) [*F.*] Titreme, titreyiş.

leşker (لشكر) (f.i.) 1. asker. 2. meç. yiğit, kahraman, cesur.

levāhık (لواحق) (a.i. lâhika'nın c.) lahikalar, ekler, eklenen şeyler.

levā'ic (لواعج) (a.s. lâiç, lâice'nin c.) kalbi aşktan yananlar.

levlāk, levlāke (لولاك, لولاكه) (a.i.) birkudsî hadîsten alınmış olup, Hz. Muhammed'e hitaptır

liķa a. (ليفه) [Ar.] 1. İs mürekkebi hokkalarına konulan ham ipek. 2. Boyacı ve bakırcıların astar makamında kullandıkları ve Hint'ten çıkan bir tür zamk.

liķā' (لقاء) ("ka" uzun okunur, a.i.) 1. görme, rast gelip kavuşma. 2. yüz, çehre

livā' (لواء) (a.i.c. elviye) 1. bayrak. 2. mülkî idarede kazâ ile vilâyet arasında bir derece, sancak. 3. ask. *tugay. 4. ask. *tuğgenaral.

lu'b (لعب) (a.i.) oyun, eğlence.

lücce (لجه) (a.i.c. lücec) 1. engin su. 2. kalabalık, güruh, (bkz: cemm-i gafir). 3. gümüş. 4. ayna.

lü'lü' (لؤلؤ) (a.i.c. leâlî) 1. inci. (bkz: dürr). 2. meç. bakire, el değmemiş.

M

māder (مادر) (f.i.) anne, ana. (bkz: ümm)

mağmūm (مغموم) (a.s. gamm'dan) 1. gamlı, kederli, tasalı. 2. bulutlu, kapalı, sıkıntılı, [hava-], (bkz: mukassî).

mağz (مغز) (f.i.) 1. beyin, dimağ. 2. anat. ilik. 3. iç, öz. (bkz: lübb). 4. akıl.

mağādīm (مخاديم) (a.i. mahdūm'un c.) oğullar; kibar kimselerin çocukları.

mağāk (محاق) (a.i.) her arabî ayının son üç gecesi, [kelimeyi, üç hareketiyle de kullanmak caizdir], (bkz: mihāk, muhāk).

mağāk a. (محاق) [Ar.] Arabî ayların son üç gecesi.

mağal, -li a. (محل) [< Ar.mahall < hulūl] (ç.b. mahāll) Yer, mekân.

mağallāt (محلات) (a.i. mahalle'nin c.) mahalleler

mağāmil (مخامل) (a.i. mahmil ve mihmel'in c.) mahfiller, mahmiller, deve üzerine konulan -iki kişinin bineği- sepetler.

mağāsīn (محاسن) (a.i. hüsn ve mahsen'in c.) 1. güzellikler. 2. yüze güzellik veren sakal ve bıyık.

mağbes (محبس) (a.i. habs'den) 1. hapsolünma yeri, hapishâne, cezâevi, zindan. (bkz: habs-hâne, sicn). mec. karanlık, sıkıntılı yer.

mağbūb (محبوب) (a.s. hubb'dan) 1. muhabbet olunmuş, sevilmiş, sevilen, sevgili. 2. erkek sevgili.

mağdūd (محدود) (a.s.hadd'den) 1.tahdid edilmiş, sınırlanmış. 2.sınırlı. 3. Belirli. (bkz:muayyen).

mağdūm (مخدوم) (A.i. hizmet'den c. mahādīm) 1. oğul, evlât, (bkz: ferzend). [aslı "hizmet edilmiş" manasındır]. 2. hizmet edene nispetle efendi veya hanım.

mağfi (مخفي) (a.s. hafî'den) gizli, saklı, (bkz: hafi)

mağfūz (محفوظ) (a.s. hıfz'dan) 1. hıfzolunmuş, saklanmış. 2. korunmuş, gözetilmiş. 3.gizlenmiş. 4. ezberlenmiş

mağmî (محمي) (a.s.) himâye gören, korunan [kimse]

mağmiyye (محمية) (a.s.) ["mahmî" kelimesinin müennesi]. (bkz: mahmî).

mağmūd (محمود) (a.s. ham'dan) 1. hamdolanmış, sena edilmiş; övülmeye değer. **Makam-ı Mahmūd**: Hz. Muhammed'in en büyük şefaât makamı, Cennet. 2. i. Hz. Peygamber'in adlarından biri. 3. i. erkek adı

mağrem (محرم) (a.s. harâm'dan c. mahârim) 1. haram, şeriâtın yasak ettiği şey. 2. nikâh düşmeyen, şeriâtçe evlenilmesi yasak edilen. 3. şeriâtçe, kadının kendisinden kaçmadığı [erkek]. 4. [biriyle] çok samimî, içli dışlı olan. 5. gizli olan, herkese söylenmeyen. 6. herkesçe bilinmemesi icap eden.

mağrūs (محروس) (a.s. hırâset'den c. mahâris. muhafaza edilen, gözetilen, korunan

mağrūse (محروسه) (a.s.) ["mahrūs" un muen.] (bkz: mahrūs).

mağsūb (محسوب) (a.s. hisâb'dan c. mahâsib, mahsūbât) 1. hesâbedilmiş, hesaba dâhil edilmiş, avans kapatma. 2. büyük bir zâta mensup kimse

mağz (محض) (a.i.) 1. su katılmamış, hâlis süt. 2. hâlis, katkısız, sâde; tam; ta kendisi, aslı.

mağzūrāt (محذورات) (a.i. mahzūr'un c.) hazer olunacak, sakınılacak, korkulacak şeyler; engeller, (bkz: mahâzîr).

mağāl (مقال) ("ka" uzun okunur, a.i. kavî'den c. makalât) 1. söz, lâkırdı, (bkz: kavî). 2. söyleme, söyleyiş.

- maḳāsid** (مقاصد) ("ka" uzun okunur, a.i. mak-sad'ın c.) maksatlar, niyetler; arzular, istekler.
- maḳdūr** (مقدور) (a.i. kadr'den c. makadīr, makdūrât) 1. güç, kuvvet, kudret. 2. Allah'ın takdiri, kader. 3. s. elden gelen
- maḳhūr** (مقهور) (a.s. kahr'dan) 1. kahrolmuş, maḡlūbolmuş, bozguna uğratılmış, yenilmiş. 2. Allah'ın gazabına uğramış.
- maḳūl** (مقول) ("ku" uzun okunur, a.s. kav'l'den) söylenilmiş, denilmiş; söylenen [söz].
- mā-lā-kelām** (ملا كلام) (a.b.s.) söz götürmez, diyecek yok. [aslı "mā-lā-kelāme fih" dir].
- mānend** s.(مانند)[F.] Benzer, eş.
- manşūr, manşūre** (منصور، منصوره) (a.s. nusret'den) 1. nasrolunmuş, Allah'ın yardımıyla galib, üstün gelmiş.
- manzūr** (منظور) (a.s. nazar'dan) 1. nazar olunan, bakılan, bakılmış, görünen, görülmüş. 2. gözde olan, beğenilen
- ma'ābir** (معاير) (a.i. ma'bed'in c.) çitler, geçilecek yerler, köprüler, kemerler.
- ma'āric** (معاريج) (a.i. mi'râc'ın c.) merdivenler
- ma'āş** (معاش) (a.i. ayş'den) 1. yaşayış, dirlik. 2. geçinecek şey. 3. (c. maâşât) me'murlara, emeklilere, dul ve yetimlere verilen aylık.
- ma'āvin** (معاون) (a.i. ma'ûnet'in c.) 1. yardımlar. 2. azıklar, yol yiyecekleri
- ma'āzır** (معاذر) (a.i. ma'zeret'in c.) mâzeretler.
- ma'dūm** (معدوم) (a.s. adem'den. c. ma'dūmât) yok olan, mevcut olmayan
- ma'dūm** (معدوم) (a.s. adem'den. c. ma'dūmât) yok olan, mevcut olmayan
- ma'hūd** (معهود) (a.s. ahd'den. c. maâhid) 1. ahdolunmuş, bilinen; sözleşilen. 2. sözü geçen, (bkz: mezkûr). 3. meç. [ikincisi] fena bilinen kadın
- ma'hūde** (معهوده) (a.s. ahd'den. c. maâhid) 1. ahdolunmuş, bilinen; sözleşilen. 2. sözü geçen, (bkz: mezkûr). 3. meç. [ikincisi] fena bilinen kadın
- ma'in** (معين) (a.i.) 1. saf, akar su. 2. geo. eşkenar dörtgen, fr. Losange.
- ma'işet** (معيشة) (< Ar.ayş) (ç.b. ma'ā'ış) 1. Geçim, yaşama, yaşayış. 2. Geçinme, geçiniş, dirlik, geçinmek için lüzumlu olan şey. 3. Bilim adamlarına verilen ödenek.
- ma'ḳıl** a.(مقفل) (a.i.c. : maâkıl) : sığınacak yer.
- ma'lūm** s.(معلوم) [< Ar.ilm] (ç. b. ma'lūmât) 1. Bilinen, bilinmiş, öğrenilmiş. 2. a. Sözü edilen veya bilinen konu. 3. gr. Etken fiil. 4. zf. Evet, belli.
- ma'ra** (معري) (a.i.) vücûdun çok zaman çıplak olan yeri.
- ma'raz, ma'rız** (معرض، معرض) (a. i. arz'dan c. maânz) 1. bir şeyin görüldüğü, çıktığı yer. 2. bir şeyin arzolunduğu, bildirildiği yer. 3. sergi, fr. exposition. (bkz: meşher)
- ma'reke** (معركة) (a.i.c. maârik). savaş meydanı
- ma'rūf** (معروف) (a.s. irfan'dan) 1. herkesçe bilinen, tanınmış, belli. 2. meşhur, ünlü. 3. şeriatın emrettiği, uygun gördüğü.
- marzî** (مرضى) (a.i. rızâ'dan) rızâ gösterilmiş, beğenilmiş; hoşnutluk, (bkz: pesendîde, rızâ-dâde)
- ma'tūf** (معطوف) (a.s. atfdan) 1. eğilmiş, bir tarafa doğru çevrilmiş. 2. birine isnâd olunmuş, yöneltmiş
- ma'yen** s.(معين) [Ar. "nazar deḡmiş"] bk. mu'ayyen.
- mār** (مار) (f.i.c. mârân) yılan, (bkz: hayye)
- maşrūf, maşrūfe** (مصروف، مصروفة) (a.s. sarfdan) 1. sarf olunmuş, harcedilmiş. 2. çevrilmiş, döndürülmüş.
- maşūn** (مصون) (a.s. savn'dan) 1. saklanmış. (bkz. mahfuz). 2. sıyânet olunmuş, korunmuş, korunan. 3. salim, sağlam
- maşūn** s.(مصون) [< Ar.savn] 1. Gözden uzak tutulmuş, saklanmış. 2. Korunmuş, himaye edilmiş. 3. Salim, sağlam.
- maşrık** (مشرق) (a.i. şark'dan. c. meşânk) Güneş'in doğduğu taraf, doğu. (bkz. hâver).
- maḫlab** (مطلب) (a.s. taleb'-den. c. matâlib) 1. talebolunan, meram, maksat, istenilen şey, istek. 2. bahis, mesele. 3. huk. kanunda, maddenin kenar başlıklarına verilen bir ad
- maḫla'** (مطلع) (a.i. tulû'dan c. matâli') 1. tulû' edecek, doğacak yer. 2. Güneş ve şâir yıldızların doğması. 3. ed. kasîde veya gazelin kafiyeli olan ilk beyti. 4. tas. Kur'an'ı ezberleyen bir ermiş kimseye Allah'ın tecelli etmesi.
- maḫlûb** (مطلوب) (a.i. taleb'den c. matlûbât) 1. talebedilen, istenilen, aranan şey. 2. alacak, fr. credit. 3. muz. Türk müziğinin en az beş asırlık bir mürekkep makamı olup, zamanımıza bir numunesi kalmamıştır.

- maṭraḥ** (مطرح) (a.i. tarh'dan c. matârih) 1. tarh edilecek; tarh olunacak nesne, miktar. 2. yer. (bkz. mahal). 3. bir şey atılan yer. 4. vergiye esas tutulan kazanç.
- mazâhir** (مظاهر) (a.i. mazhar'ın c.) 1. bir şeyin görüldüğü, çıktığı yerler. 2. nail olmalar, şereflenmeler
- mazâlim** (مظالم) (a.i. mazleme, mazlime'nin c.) 1. zulümler, can yakmalar, haksızlıklar. 2. adalet dâiresi.
- mazarrat** (مضرت) (a.i. zarar'dan c. mazârr) zarar, ziyan; zarar verme, dokunma.
- maẓca'** (مضجع) (a.i.c. madâci'; mazâci') 1. mezar, kabir, sin. (bkz. madca'). 2. yatılacak yer, yatak
- mebâdî** (مبادئ) (a.i. mebd'e'in c.) eveller, başlangıçlar; prensipler, ilk unsurlar.
- mehbût** (مبهوت) (a.s. beht'den) hayrette kalmış, şaşmış, (bkz: mütehayyir)
- mebrûr** (مبرور) (a.s. birr'den) 1. hayırlı, makbul, beğenilmiş [iş, şey], (bkz: mergub). 2. i. [ikincisi] kadın adı.
- mebzûl** (مبذول) (a.i.) çokluk, bolluk, (bkz: kesret, mebzûliyyet)
- meclâ'** (مجال) (a.i. cilâ'dan. c. mecâlî) 1. çıkma yeri, görünme yeri. 2. ayna. (bkz: mir'ât, secencel).
- medâr** (مدار) (a.i. devr'den) 1. bir şeyin döneceği, devredeceği, üzerinde hareket edeceği yer, etrafında dönülen nokta. 2. astr. yörünge, bir seyyarenin (gezegen) Güneş etrafında dönerken çizdiği dâire.
- medâyiḥ** (مدايح) (a.i. mediha'nın c.) övülmeye lâyık olan işler ve hareketler
- medhûş** (مدهوش) (a.s. dehşet'den) dehşete uğramış, şaşırılmış; korkmuş, ürkmüş.
- medîd, medîde** (مدید، مدیده) (A.s. medd'den) çekilmiş, uzatılmış; uzun, çok uzun süren.
- mefâḥir** (مفاخر) (a.i. mefhar ve mefharet'in c.) iftihar edilecek, övünülecek şeyler
- mefâsid** (مفاسد) (a.i. mefsedet'in c.) fesatlıklar, münafıklıklar, bozgunculuklar.
- mefḥar** (مفخر) (a.i. fahr'den) 1. fahirlenme, övünme. 2. övünmeye sebeb olan, övünmeyi gerektiren
- mefrûz** (مفروز) (a.s.c. mefrûzât) ifraz olunmuş, ayrılmış, bölünmüş.
- meḡāk** (مغاك) ("ga" uzun okunur, f.i.) çukur, mezar, (bkz: hufre).
- mehâbet** (مهابت) (a.i. heybet'den) azamet, ululuk, korkunçluk; büyük görünme
- mehâr** (مهيار) (f.i.) 1. devenin burnuna geçirilen burunluk. 2. yular, dizgin.
- mehbiṭ** (مهيبط) (a.i. hübût'dan) hübût edecek, inecek yer.
- mehcûr** (مهجور) (a.s. hicr'den) 1. hecrolunmuş, terk olunmuş, bırakılmış, kullanılmaz olmuş, unutulmuş, (bkz: metruk). 2. uzaklaşmış, ayrılmış
- mehd** (مهذ) (a.i.c. mühûd.) beşik, (bkz: gehvâre)
- mehîb** (مهييب) (a.s. heybet'den) 1. azametli; korkunç, (bkz. mehûb). 2. (bkz. esed, gazanfer, haydar, şîr)
- mehleke** (مهلكه) (a.i.c. mehâlik) helak olacak yer, tehlikeli yer, iş. (bkz: girdâb).
- mehlike** (مهلكه) (a.i.c. mehâlik). (bkz: mehleke).
- mehmûm** (مهموم) (a.s.) endişeli, düşünceli
- mekâyid** (مكاييد) [Ar.mekîde'nin ç. b.] Oyunlar, aldatmalar
- mekîdet** (مكيدت) (a.i.) hîle, düzen, dubârâ.
- mekîn** (مكين) (a.s. mekân ve mekânet'den. c. mükenâ) 1. temekkün eden, oturan, yerleşen. 2. vakarlı, temkinli, vakar, iktidar sahibi. 3. i. erkek adı
- mekkâr** (مكار) (a.s. mekr'den) çok mekreden, hîleci, düzenbaz, [müen. "mekkâre"]
- mekmen** (مكمن) (a.i.c. mekâmin) pusu yeri, gizlenilip pusu kurulan yer
- meknûn** (مكنون) (a.s.) 1. dizilmiş
- mekr** (مكر) (a.i.c. mükûr) 1. hîle, düzen, dubara. 2. hîle ile aldatma, maksadından vazgeçirme [birini]
- mekremet** (مكرمت) (a.i. kerem'den. c. mekârim) 1. kerem, izzet, şeref, onur. 2. cömertlik, ağırılama, saygı, [aslî "mekrûmet" olduğu halde, "mekremet" şekli yaygındır].
- meksûr** (مكسور) (a.s. kesr'den) 1. kesrolunmuş, kırılmış. 2. gr. Kesre ile, esre ile, yani i sesi ile okunan harf.
- mekşûf, mekşûfe** (مكشوف، مكشوفة) (a.s. keşfden) 1. keşfolunmuş, meydana çıkarılmış. 2. açılmış, açık, belli.
- melâ** (ملا) (a.i.) sahra, ova.
- melaḥ** (ملخ) (f.i.) çekirge, (bkz: cerâd)
- melâl** (ملال) (a.i.) 1. usanç, usanma, bıkmâ. 2. sıkılma, sıkıntı, (bkz. melel, melûl).
- melâlet** (ملالت) (a.i.). (bkz: melal).
- melce'** (ملجا') (a.i.c. melâci') iltica edecek, sığınacak yer. (bkz: melâz, penâh)

- melekût** (ملکوت) (a.i.) 1. hükümdarlık, saltanat, azamet. 2. ruhların ve meleklerin âlemi. (bkz: âlem-i bâtın, âlem-i gayb, âlem-i ulvî).
- mellâh** (ملاح) (a.i.c. mellâhan, mellâhîn ve mellâhûn) gemici, kaptan, denizci.
- melûl** (ملول) (a.s. melâl'den) 1. melâlli, usanmış, bıkmış, bezmiş, (bkz. melâl, melel). 2. mahzun ve acıklı, mahzun. 3. i. erkek adı
- melûl** (ملول) (a.s. melâl'den) 1. melâlli, usanmış, bıkmış, bezmiş, (bkz. melâl, melel). 2. mahzun ve acıklı, mahzun. 3. i. erkek adı
- memâlik** (ممالك) (a.i. memleket'in c.) 1. memleketler; ülkeler. 2. bir devletin toprağı, (bkz: hitat)
- memkûr** (ممکور) (a.s.c. memâkîr) 1. kızıla boyanmış. 2. av kanıyla kirlenmiş. mevâdd (مواد) (a.i. madde'nin c.) 1. fezada, boşlukta yer dolduran varlıklar, cisimler. 2. işler, hususlar. 3. kanunlar, nizamlar, hususlar. 4. kanun, lügat gibi metinlerde herbiri, başlı başına bir hüküm veya bir mevzû (*konu) bildiren kısımlar. 5. maddeler.
- memlû, memlû** (مملو، مملوء) (a.s.) doldurulmuş, dolu. (bkz: lebâleb, pür)
- menâhil** (مناهل) (a.i. menhel'in c.) 1. hayvan sulanan, suvanlan yerler. 2. konulacak, durulacak sulak yerler.
- menâl** (منال) (a.s.) 1. nâil olunan, sahip olunan, ele geçirilen şey. 2. yetiştirme, nail olma.
- menâş** (مناص) (a.i.) kaçıp sığılacak yer. (bkz: melâz, melce', penâh).
- menâşib** (مناصب) (a.i. mansıb'in c.) payeler, makamlar, rütbelere, dereceler.
- menaşşa** (منصه) (a.i.) çeyiz odası.
- menâf** (مناط) (a.i.) asma yeri, ilişip asılacak yer
- menâzil** (منازل) (a.i. menzil'in c.) menziller, duraklar, konak yerleri, (bkz: merâhil)
- menâzil** (منازل) (a.i. menzil'in c.) menziller, duraklar, konak yerleri, (bkz: merâhil)
- mengûş** (منگوش) (f.i.) küpe. (bkz: gûş--vâre)
- menhüb, menhübe** (منهوب، منهوبه) (a.s. nehb'den) nehb olunmuş, yağma edilmiş, talanlanmış.
- menhûs** (منحوس) (a.s. nahs'dan) nuhûsetli, uğursuz, (bkz: meş'ûm).
- menî** (منيع) (a. s. menâat'den): sarp, el erişmez, zaptı zor [yer].
- mennân** s. ve a. (منان) [Ar.] 1. Kullarına çok iyilikler eden (Allah). 2. İyiliksever, sehî. 3. Erkek adı.
- menşür** (منشور) (a.s.c. menâşîr) 1. neşrolunmuş, dağıtılmış, yayılmış. 2. i. pâdişâhın verdiği yezirlik, müsirlik veya kazilkuzatlık rütbelerinin tevcihini hâvî ferman. 3. i. mat. biçme, *prizma, fr. Prisme.
- menûf** (منوط) (a.s.) 1. asılı, asılmış, raptedilmiş, (bkz: merbut). 2. bağı, (bkz: vabeste)
- menzil** (منزل) (a.i. nüzûl'den. c. Menâzil) 1. yollardaki konak yeri. 2. ev. 3. bir günlük yol, konak. 4. mesafe. 5. astr. benâtünna'sh yıldızı. menzil-i can 1) tas. insanın vücudu. 2. ulvî âlem.
- me'arib** (مأرب) (a.i. me'rebe'nin c.) hacetler, istekler; hizmetler
- me'aric** (معارج) (a.i. ma'rec'in c.) : çıkacak yerler, merdivenler.
- me'âşir** (مأثر) (a.i. me'sere'nin c.) güzel eserler, nişanlar, izler.
- me'lûf** (مألوف) (a.s. ülfet'den) ülfet edinilmiş, alışılmış, alışmış; huy edilmiş, (bkz: me'nûs)
- me'men** (مأمن) (a.i. emn'den) 1. emîn, güvenilir, sağlam yer. 2. sığılacak yer.
- me'mûl** (مأمول) (a.s. emel'den) 1. emel edinilen, ümit olunan, umulan, beklenen (bkz: muhtemel, mümkün). 2. ümit, umut.
- me'mûn** (مأمون) (a.s. emn'den) 1. emin bulunan, korkusuz, tehlikesiz, sağlam
- me'nûs** (مأنوس) (a.s.) ünsiyet olunmuş, alışılmış; alışık, (bkz: me'lûf)
- me'sûre** (مأثوره) (a.s.) rivayet suretiyle öğrenilmiş olan meşhur ve mühim haberler.
- me'yûs** (مأیوس) (a.s. ye's'den) yeise düşmüş, ümidi kesilmiş, ümitsiz, (bkz: meftûr)
- merâm** (مرام) (a.i.) 1. istek, maksad, niyet. 2. Konya'nın meşhur sayfiye yeri.
- merâtib** (مراتب) (a.i. mertebe'nin c.) rütbelere, dereceler
- merbûf** (مربوط) (a.s. rabt'dan) 1. raptolunmuş, bağlanmış, bağı. 2. ulaşılmış, bitişmiş, bitişik. 3. iliştilmiş, eklenmiş. 4. bağı, (bkz: vâ-beste)
- mercû** (مرجو) (a.s. recâ'dan) 1. umulan. 2. rica olunan, [aşl "mercûv" dur]
- merdân** (مردان) [F.merd 'in ç.b.] 1. İnsanlar, adamlar. 2. Yiğitler, cesurlar. 3. Hamiyetliler, insaniyetliler.

- merdūd** (مردود) (a.s. redd'den) 1. reddolunmuş, kovulmuş. 2. geri döndürülmüş, geri çevrilmiş
- merdümān** (مردمان) (f.i. merdüm'ün c.) insanlar, adamlar.
- merede** (مرده) (a.i. mârid'in c.) direnenler, inatçılar. (bkz: anede)
- mergüb, mergübe** (مرغوب, مرغوبه) ("gu" lar uzun okunur, a.s. rağbet'den) 1. rağbet edilmiş, beğenilmiş, herkesçe sevilip aranılmış. 2. istenilen, sevilen, (bkz: makbul). 3. i. [ikincisi] kadın adı
- merk** a. (مرک) [F.] Ölüm, vefat.
- merkad** (مرقد) (A.i.c. merâkıd) mezar, kabir, [aşlı "yatacak, uyuyacak yer" demektir]
- merküm, merküme** (مرقوم, مرقومه) ("ku" lar uzun okunur, a.s. ve i. rakam'dan) 1. yazılmış, adı geçmiş, (bkz: mezkûr). 2. bayağı, adî, işsiz güçsüz, aşağılık kimse
- merküz** (مرکوز) (a.s. rezk'den) 1. rezkolunmuş, dikilmiş, saplanmış. 2. meç. tabiatında, yaradılışında bulunan
- mersüm** (مرسوم) (a.s. resm'den) 1. resmolunmuş, yazılmış, çizilmiş. 2. bahsi geçmiş, adı geçmiş, (bkz: mezkûr). 3. [evvelce] Müslüman olmayan kimseler için "merkum" mânâsına kullanılan bir söz idi. 4. an'ane, *gelenek.
- mesâfat** (مسافات) (a.i. mesâfe'nin c.) aralar, uzaklıklar.
- mesâlik** (مسالك) (a.i. meslek'in c.) sülük edilen, tutulan yollar.
- meşâ'ib** (مصائب) (a.i. musîbet'in c.) 1. felâketler. 2. s. mec. Uğursuzlar.
- meserret** (مسررت) (a.i. sūrûr'dan. c. meserrât) sevinç, şenlik
- mesfūr** (مسفور) (a.s.) yazılmış, adı geçmiş. (bkz. mezkûr), [bu kelime, hakaret görmesi icâbeden aşağılık kimseler, daha çok düşmanlar hakkında kullanılırdı].
- mesned** (مسند) (a.i.c. mesânid) 1. isnâdedilen, dayanılan şey. 2. rütbe, derece, paye, makam.
- mesrūr** (مسرور) (a.s. sūrûr'dan) sürurlu, memnun, sevinmiş; meramına ermiş, (bkz: dil--şâd, mahzûz, şâdân.
- mesşūr** (مسطور) (a.s. satr'dan) satırlanmış, yazılmış, çizilmiş
- meşübât** (مثنويات) (a.i. mesûbe'nin c.) 1. iyiliğe karşı Allah tarafından verilen mükâfatlar. 2. edilen ibâdetlerin kıyamette göreceği mükâfatlar
- meşâhîr** (مشاهير) (a.s. meşhûr'un c.) ünlü kimseler.
- meşâkk** (مشاق) (a.i. meşakkat'in c.) zahmetler, mihnetler, sıkıntılar.
- meşâkkat** (مشقت) (a.i.c. meşâkk) zahmet, sıkıntı, güçlük, zorluk.
- meşârib** (مشارب) (a.i. meşreb'in c.) 1. içecek yerler. 2. mizaçlar, tabiatlar, ahlâklar, huylar
- meşhûn** (مشحون) (a.s.) doldurulmuş, dolu. (bkz: memlû)
- meşîyyet** (مشيت) (a.i.) 1. irâde
- meşkûr** (مشكور) (a.s. şükri'den) şükre, teşekkürle değer, makbul, beğenilmiş, övülmüş, (bkz: memdûh')
- meş'ar** (مشعر) (a.i.) 1. hacı olmadan evvel durulacak yerlerden herbiri. 2. hasse, duyu.
- meşrûh, meşrûha** (مشروح, مشروحه) (a.s. şerh'den.) 1. şerh olunmuş, açıklanmış, (bkz: mufassal). 2. uzun uzadıya anlatılan
- meşveret** (مشورت) (A.i.) 1. müşaverede bulunma, danışma, (bkz: müşavere). 2. İttihatçı Ahmet Rıza tarafından Türkçe-Fransızca olarak 1895 te Paris'te yayımlanmış olan on beş günlük gazete.
- metâ'** (متاع) (a.i.c. emtia) 1. satılacak mal, eşya. 2. sermâye, elde bulunan varlık
- metâ'ib** (متاعب) (a.i. met'abe'nin c.) meşakketler, yorgunluklar
- meţâf** (مطاف) (a.i.) tavaf edilecek yer.
- meţâlib** (مطالب) (a.i. matlab'ın c.) talep olunan, istenen şeyler.
- mevâdd** (مواد) (a.i. madde'nin c.) 1. fezada, boşlukta yer dolduran varlıklar, cisimler. 2. işler, hususlar. 3. kanunlar, nizamlar, hususlar. 4. kanun, lügat gibi metinlerde herbiri, başlı başına bir hüküm veya bir mevzu (*konu) bildiren kısımlar. 5. maddeler.
- mevârid** (موارد) (a.i. mevrîd'in c.) vürûdedecek, gelecek, varacak şeyler.
- meveddet** (مودت) (A.i.) sevme, sevgi.
- mevfūr** (موفور) (a.s.) çoğaltılmış, çok, bol. (bkz. kesîr, vefîr).
- mevkib** (موكب) (a.i.c. mevâkib) atlı veya yaya olarak maiyette yürüyen alay, kabile.
- mevkîf** (موقف) (a.i. vukûfdan. c. mevâkif) 1. durak, duracak yer, istasyon. 2. astr., top. her hangi bir astronomi ve topografya âletinin belli bir maksatla rasat yapmak

- için kurulduğu nokta, istasyon, durak noktası.
- mev' ize** (موعظه) (a.i. va'z'dan. c. mevâiz) öğüt.
- mev' izet** (موعظت) (a.i.). (bkz. mev'ize).
- mev' üd** (موعود) (a.i. va'd'den. c. mevâid) 1. va'dolunmuş, söz verilmiş.
- mev' üde** (موعوده) (a.s. va'd' den) ["mev'üd" ün muen.]. (bkz: mev'üd)
- mevsûf** (موصوف) (a.s. vasfdan) 1. vasfolunmuş, vasıflanmış. 2. gr. belirtilen [sıfat takımlarında]
- mevsûm** (موسوم) (A.s. vesm'den) 1. vesimlenmiş, nişanlanmış, damgalanmış, işaretlenmiş, imlenmiş. 2. isimlendirilmiş, ad verilmiş.
- mevt** (موت) (a.i.) ölüm; tas. benliği öldürme
- mev'vâc** (مواج) (a.s. mevs'den) çok dalgalanan, pek dalgalı, (bkz: zehhâr)
- meyâdin** (ميدادين) (a.i. meydân'ın c.) meydanlar, alanlar.
- meysûr** (ميسور) (a.s. yüsr'den. c. meysûrât) kolaylanmış, kolaylatılmış; kolay, (bkz: asan)
- mezâk** (مذاق) (a.i. zevk'den) 1. zevk alma, tad duyma, tadma. 2. zevk, lezzet. 3. tad duyulan yer, damak
- mezâlim** (مظالم) (a.i. zulm'den). (bkz. mazâ-lim)
- mezârî** (مزاريع) (a.s. mezru'nün c.) ziraat olunmuş, çiftle sürülüp tohum atılmış yerler
- mezbûr** (مزبور) (a.s.) adı geçen, yukarıda söylenmiş olan. (bkz. mezkûr)
- mezbûr** (مزبور) (a.s.) adı geçen, yukarıda söylenmiş olan. (bkz. mezkûr)
- mezellet** (مزلت) (a.i.) zellilik, horluk, hakirlik; alçaklık, itibarsızlık.
- mezemmet** (مذمت) (a.i.) 1. kınama, yerme. 2. yerilecek, kınanacak iş. ["mezimmet" şeklinde de kullanılır]
- mısbâh** (مصباح) (a.i. subh'dan c. mesâbih) 1. kandil, çıra, meşale; az ışıklı kandil
- mızmâr** (مضمار) (a.i.c. mezâmîr) koşu meydanı.
- midâd** (مداد) (a.i.) yazı mürekkebi; yazı yazmaya mahsus siyah veya renkli sulu madde
- miğ a.** (ميغ) [F.] 1. Duman yoğun sis. 2. Yoğun bulut.
- mihâk** (محاق) (a.i.) her arabî ayının son üç gecesini, (bkz. mahâk, muhâk). [kelimeyi, üç harekesiyle de kullanmak caizdir].
- mihâr** (مهيار) (a.i. mühür'ün c.) taylar, at yavruları.
- mihekk** (محك) (a.i.) 1. mehenk, altın veya gümüşün ayarını anlamaya yarayan taş. 2. meç. birinin kadrini, kıymetini ve ahlâkını anlamaya yarayan şey, vâsıta, (bkz: mi'yâr)
- mihen** (محن) (a.i. mihnet'in c.) eziyetler, meşakkatler, sıkıntılar
- mihmân** (مهمان) (f.i.) misafir, konuk, (bkz: mih-kadem).
- mihnet** (محننت) (a.i.c. mihen) 1. zahmet, eziyet. 2. gam, musibet, keder, sıkıntı, dert. 3. belâ,
- miknet** (مكننت) (a.i.) kuvvet, kudret, güç, zor.
- mînâ-fâm** (مينا فام) (f.b.s.) mina renkli, sırça renkli, cam mavisi, (bkz: mînâ-reng)
- minvâl** (منوال) (a.i.) 1. çulhaların tezgâh âletlerinden üstüne bez sardıkları ağaç. 2. tarz, yol, suret, şekil
- mir'ât** (مرآت) [Ar.] (ç. b. merâ'l, merâyâ) 1. Ayna, gözgülü. 2. Bot. Çok sevilen bir tür lâle. 3. Tas. Yokluk.
- mirâren** (مراراً) (a.zf.) defalarca.
- mir'ât** (مرآت) (a.i.c. merâi, meraya) 1. ayna. (bkz: minzar, secencel). 2. meşhur bir çeşit lâle
- mîv** (ميو) (f.i.) kıl. (bkz: mûy)
- miyân** (ميان) (f.i-) 1. orta, (bkz: vasat). 2. meyan, ara, aralık.
- mîzân** (ميزان) (a.i. vezn'den. c. mevâzîn) 1. terazi, ölçü âleti, tartı; ölçek. 2. astr. Terâziburcu, semânın kuzey yarımküresinde görülebilen ve Sünbüle (Başak) burcunun yanında bulunan bir yıldız kümesi olup belli başlı dört yıldızdan müteşekkil küçük bir burç. 3. mat. Yapılan hesabın doğru olup omadığını ölçmeye yarayan bir başka hesap. 4. adalet, eşitlik duygusu. 5. akıl, idrak.
- mîz-bân** (ميزبان) (f.b.i.c. mîz-bânân) misafiri, konuğu ağırlayan; ev sahibi, (bkz: mîz--mân, muzîf)
- müceb** (موجب) (a.s. vücûb'dan) 1. icâbetmiş, lâzımgelmiş. 2. bir söz veya emrin icâbettığı şey, netîce. 3.i. bûbir me'mûrun, kendisine sunulan evrakı tasdik için ettiği işaret, paraf.
- müceb** (موجب) (a.s. vücûb'dan) 1. icâbetmiş, lâzımgelmiş. 2. bir söz veya emrin icâbettığı şey, netîce. 3.i. büyük bir me'mûrun, kendisine sunulan evrakı tasdik için ettiği işaret, paraf

- mūcib, mūcibe** (موجب، موجب) (A.s. vūcūb'dan) 1. icâbeden, lâzımgelen, gereken, gerektiren. 2. i. sebep, vesîle
- muğille** (مضله) (a.i. dalâlet'den) doğru yoldan sapıtan, azdıran, baştan çıkarıcı.
- mufahham** (مفخم) (a.s. fahâmet'den) saygı, büyüklük, ululuk kazanmış, kerem sahibi, itibarlı.
- mufazzal** (مفضل) (a.s. fazl'dan) tafdil edilmiş, başkalarına üstün tutulmuş.
- muğberr** (مغبر) (a.s. gubâr'dan) 1. tozlu, tozlanmış. 2. güvenmiş, güvenik, küskün
- muğâyir** (مغایر) ("ga" uzun okunur, a.s. gayr'dan) aykırı, uymaz, başka türlü, (bkz: gayr-i muvâfık).
- muğayyebât** (مغیبات) (a.i. mugayyeb'in c.) gizli, görünmez şeyler, (bkz: ledünniyyât)
- muğfil** (مغفل) (a.s. gufûl'den) iğfal eden, aldatan.
- muğabbet** *a.* (محببت) [*< Ar.mahabbet*] Sevgi, dostluk, samimî yakınlık, mahabbet.
- muğadded** (محدد) (a.s.) tahdidedilmiş, sınırı çizilmiş, sınırlanmış.
- muğadder, muğaddere** (مخدر، مخدره) (a.s.c. muhadderât) kapalı, örtülü, namuslu kadın; Müslüman kadını.
- muğaddid** (محدد) (a.s.) 1. tahdideden, sınırim çizen, sınırlayan. 2. bileyici, keskinleştirici.
- muğaddir, muğaddire** (مخدر، مخدره) (a.s. hadr'den) tahdîr eden, hissi uyuşturucu, uyuşturan, fr. Narcotique.
- muğâlaşat** (مخالصت) (a.i.). (bkz. muhâleset).
- muğâleşet** (مخالصت) (a.i. hulûs'dan) birbiriyle dostça geçinme, dostluk ve iyi muamele etme.
- muğalled** (مخلد) (a.s. huld'den. c. muhalledîn ve muhalledûn) tahlîd olunan, daimî, sürekli olarak kalan, (bkz. ebedî)
- muğallid** (مخلد) (a.s. huld'den) devamlı, sürekli kılan, ebedileştiren
- muğârebe** *a.* (مخاربه) [*< Ar.harb*] (*ç.b.* muhârebât) 1. Harbetme, savaşma, kavga çıkarma. 2. Savaş, cenk.
- mağâric** (مخارج) (a.i. mahrec'in c.) huruç edecek, çıkacak yerler
- muğarrem** (محررم) (a.s.i.c. muharremât) 1. tahrîm olunmuş, haram kılınmış. 2. kamer takviminin birinci ayı, aşure ayı. [Müslümanlıktan önce bu ayda savaş haram olduğu için muharrem adı verilmiştir. Bu ayın ilk on gününde, Kerbelâ vak'asının yıldönümü olarak matem yapılır ve onuncu günü de aşure pişirilir]. 3. erkek adı.
- muğarrer** (محرر) (a.i.) tahrîr olunmuş, yazılmış, yazılı.
- muğâşama** (مخاصمه) (a.i. husûmet'den. c. muhasamat) iki taraf arasındaki düşmanlık, (bkz: husûmet).
- muğavvel** (محول) (a.s. havl'den) 1. tahvîl olunmuş, değiştirilmiş. 2. havale edilmiş, gönderilmiş; ismarlanmış, bırakılmış.
- muğıq** (محق) [*< Ar. muhıkk, < hakk*] 1. Gerçeğe uyan, haktan yana olan. 2. Doğru, haklı.
- muğıbb** (محب) (a.s. hubb'dan) 1. seven, sevgi besleyen, dost.
- mūhiş** (موحش) (a.s. vahşet'den) korku ve dehşet veren, korkutan, ürküten, (bkz: muvahhiş).
- muğît** (محيط) (a.s. ve i. havt'dan. c. muhî-tât) 1. ihata eden, etrafını çeviren, kuşatan. 2. mat., sosy. çevre. 3. Allah adlandıdır. 4. bot. zarf, kılıf. S. i. Vatan Kütüphanesi sahibi Ohannes Ferit Efendi tarafından 1888 de yayımlanmış on beş günlük fikir ve sanat dergisi
- muğkem** (محكم) (a.s. hükm'den) 1. tahkim edilmiş, sağlam kılınmış, sağlam, berk, sağlamlştırılmış, kuvvetli. 2. huk. değiştirilmesi mümkün olmayan yazı, söz
- muğtâr** s. (مختار) [*< Ar.hayr*] (*ç. b.* muhtârân) 1. Serbest, özgür davranan. 3. Yerel idare düzeyinde köy ve mahalle yönetiminden sorumlu kimse.
- muğtaşar** (مختصر) (a.s. hasr'dan) ihtisar edilmiş, kısaltılmış, kısaltma, kısa
- muğtefi** (مختفی) (a.s. hafı'den) ihtifâ eden, saklanan, gizlenen; saklanmış, gizlenmiş
- muğabbel** (مقبل) (a.s. kabl'den) takbîl edilmiş, öpülmüş.
- muğabbil** (مقبل) (a.s. kabl'den. c. mukabbilîn) takbîl eden, öpen.
- Muğaddem** (مقدم) (a.s. kıdem'den) 1. takdim edilen, sunulan [küçükten büyüğe-]. 2. önde olan, önden giden. 3. önce gelen, önceki [zamanca-]. 4. değerli, üstün. 5. mant. *öner-ti. 6. aşk. redif askerinin ayrıldığı iki kısımdan birincisi.
- muğârenet** (مقارنت) ("ka" uzun okunur, a.i. karn'dan) 1. bitişiklik; yaklaşma, kavuşma, bitişme, (bkz: telâkki) 2. uygunluk.

- muḳārin** (مقارن) ("ka" uzun okunur, a.s. karn'dan) bitişik, ulaşmış, erişmiş, yaklaşmış, bir yere gelmiş.
- muḳaddem** (مقدم) (a.s. kідem'den) 1. takdim edilen, sunulan [küçükten büyüğe-]. 2. önde olan, önden giden. 3. önce gelen, önceki [zamanca-]. 4. değerli, üstün. 5. mant. *öner-ti. 6. aşk. redif askerinin ayrıldığı iki kısımdan birincisi.
- muḳarrer** (مقرر) (a.s. karâr'dan. c. mukarrerât) 1. kararlaştırılmış. 2. şüphesiz, sağlam. 3. anlatılmış, bildirilmiş.
- muḳāvemet** (مقاومت) ("ka" uzun okunur, a.i. kıyâm'dan) karşı durma, dayanma, karşı koyma, direnme, direniş.
- muḳbil** (مقبول) (a.s. kab'l'den. c. mukbilân, mukbilîn) 1. ikballi, kutlu, mutlu, (bkz: mes'ûd, bahtiyar). 2. i. erkek adı.
- muḳtedâ, muḳtedâ-bih** (مقتدا به, مقتدا) (a.s. kadv'dan) 1. iktidâ edilen, uyulan; örnek tutulan. 2. önde bulunan, kendisine uyulan [imam, reis... v.b.]
- muḳtezâ** (مقتضى) (a.s. kazâ'dan) 1. iktizâ etmiş, lâzımgelmiş. 2. kanun icâbına göre yazılan yazı, derkenar.
- muḳtezâ** (مقتضى) (a.s. kazâ'dan) 1. iktizâ etmiş, lâzımgelmiş. 2. kanun icâbına göre yazılan yazı, derkenar.
- mūlî** (مولى) (a.i.) îlâ eden zevç.
- munḳalib** (منقلب) (a.s. kalb'den) inkılâbeden, dönen, dönmüş, değişen, başka bir şekilde, kılığa girmiş, giren, (bkz: munkalib).
- munḳalib** (منقلب) (a.s. kalb'den) inkılâbeden, dönen, dönmüş, değişen, başka bir şekilde girmiş (bkz: munkalib)
- munḳatî** s. (منقطع) [< Ar.kat'] 1. Kesilen, kopan. 2. Arkası kesilen, tükenen, kalmayan, biten. 3. Kuruyan (membra, kuyu vesaire).
- muntazır** (منتظر) (a.s. nazar'dan. c. muntazırîn) intizâr eden, gözleyen, bekleyen
- munḳafî** (منطفى) (a.s. tufû'dan) 1. intifa eden, sönen; sönik. 2. fiz. sönlümlü, fr. Amorti.
- munḳavî** (منطوى) (a.s. tayy'den) intivâ eden, durulup bükülen, toplanmış, devşirilmiş.
- mu' acciz** (معجز) (a.s. acz'den) 1. taciz eden, sıkıntı veren, sıkıcı, bıktırıcı, usandırıcı. 2. yapışkan, sırnaşık [kimse]
- mu' allâ s.** (معلی) [< Ar.ulüvv] 1. Yüksek, ulu. 2. Görevi yüksek ve ciddi. 3. Hat sanatında bir yazı stili. 4. z. Kadın adı.
- mu' allak** (معلق) (a.s. alâka'dan) 1. ta'lik edilmiş, asılmış, asılı. 2. havada, boşta duran [bir yere dayanmadan]. 3. sürüncemede kalmış [iş]. 4. bağlı. 5. ed. açık hece, yâni bir vokal vasıtasıyla okunan tek harf "bâ" hecesi gibi. 6. g. s. bir yazı stili.
- mu' allaka** (معلقه) (a.i.c. muallâka!) İslâm-dan önce Arap şâirlerinin beğenilip Kabe duvarına asılmış olan meşhur kasideleri ki yedi veya dokuz tanedir.
- mu' allaka** (معلقه) (a.s. alâka'dan) ["muallâk" in müen.]. (bkz: muallâk).
- mu' anık** (معانق) (a.s. unk'dan) birbirinin boynuna sarılan, sarmaşan, kucaklaşan.
- mu' anven** (معنون) (a.s. ünvan'dan) 1. ünvanlı. 2. debdebeli, tantanalı.
- mu' arrız** (معرض) (a.s.) ta'rız eden, dokunaklı söz söyleyen, taş atan. (bkz. mu'riz). [kelime aslında "sünnetçi" demektir]
- mu' âvenet** (معاونت) (a.i. avn'den. c. muâvenât) yardım, yardım etme; yardımcılık.
- mu' âvin, mu' âvine** (معاون, معاونه) (a.s. ve i. avn'den) 1. muavenet, yardım eden, yardımcı. 2. bir me'murun işlerine veya kendi bulunmadığı zaman yerine geçerek yardım eden kimse
- mu' ayyen** (معين) (a.s. ayn'den) 1. tâyin edilmiş, belli, belirli. 2. kararlaştırılan.
- mu' ayyin** (معين) (a.s. ayn'dan) tâyin eden, belirten.
- mu' in** (معين) (a.s. avn'den) 1. iâne eden, yardımcı. 2. yardımcı.
- mu' riz** (معرض) (a.s. arz'dan) i'râz' eden, yüz çeviren, başka tarafa dönen; ta'rız eden, dokunaklı söz söyleyen, taş atan.
- mu' teber, mu' tebere** (معتبر, معتبره) (a.s. ubûr'dan. c. mu'teberân) 1. itibarlı, hatın sayılır, saygın. 2. inanılır, güvenilir. 3. yürürlükte olan, geçer. 4. i. kadın adı.
- murâfakat** (مرافقت) (a.i. rıfk'dan) 1. refakat etme, yol arkadaşlığı, yoldaşlık. 2. beraber bulunma, fr. accompagnement. 3. fels. birkaç olayın aynı zamanda olması, düşüm-deşlik
- muraşsa** (مرصع) (a.s.) 1. kıymetli taşlarla bezenmiş. 2. e d. iki mısraı veya iki fıkrası kelime kelime birbiriyle aynı vezin ve kafiyede olan [söz, beyit]. 3. g. s. bir yazı stili. 4. muz. Irak perdesiyle geveşt perdesi arasında bulunan bir perde ismi.
- mürçe** (مورچه) (f.i.) 1. küçük karınca. 2. metal, maden pası. 3. meç. alçak, rezil, değersiz kimse

- mūriş** (مورث) (a.s. verâset'den) 1. îrâsededen, getiren, veren, kazandıran. 2. miras bırakan
- muşaffâ** (مصفى) (a.s. safvet'den) tasfiye edilmiş, süzölmüş, yabancı maddelerden ayrılmış.
- muşâhabe, muşâhabet** (مصاحبه, مصاحبت) (a.i. sohbet'den. c. musâhhâbât) sohbet, etme, konuşma, görüşme.
- müşâlahâ** (مصالحة) (a.i. sulh'den. c. müsâla-hât) 1. barışma, uzlaşma. 2. Barış, güvenlik. (bkz: müsâlemet).
- muşammem** (مصمم) (a.s. samm'dan) tesmîm olunmuş, kat'î olarak karar verilmiş, (bkz: mukarrer).
- musatţar** (مسطر) (a.s. satr'dan) tastîr edilmiş, yazılmış.
- muşavver** (مصور) (a.s. sûret'den) 1. tasvirli, resimli. 2. tasarlanmış, düşünölmüş.
- müşil** (موصل) (a.s. vusûl'den) îsâleden, ulaştıran, yetiştiren, vardiyan
- mutaşaddî** s. (متصدى) [<Ar.sadv] 1. Bir işe dört elle sarılan. 2. Saldırgan.
- mutaşarrıf** (متصرف) (A.s. sarf dan) 1. tasarruf eden, kendinde kullanma hakkı ve salâhiyeti bulunan. 2. bir sancağın en büyük idare âmiri [Tanzîmat'dan sonra]
- mutaşavver** (متصور) (a.s. sûret'den) 1. tasavvur edilmiş, tasarlanmış, düşünölmüş. 2. akla gelebilir, olabilir, (bkz: mümkün)
- mutazaccır** (متضجر) (a.s. zucret'den) tazaccur eden, içi sıkılan; sıkıntılı.
- muţâbık** (مطابق) (a.s. tıbk'dan) uyan, uygun [birbirine]
- muţahhar, muţahhara** (مطهر, مطهرة) (a.s. tahâret'den) 1. tathîr edilmiş, temizlenmiş, temiz. 2. temiz, mübârek.
- muţâ', muţâ'a** (مطاع, مطاعه) (a.s. tav'dan) itâat olunan, boyun eğilen, başkalarının kendisine itâat ettikleri.
- muţlakü'l-inân** (مطلق العنان) yuları salıverilmiş, başıboş.
- muţma'in** (مطمئن) (a.s. tam'an'dan) gönlü kanmış, içi rahat, şüphesi yok [kimse], (bkz: emîn).
- muvâfakat** (موافقت) (a.i. vefk'den) 1. uygunluk, uyuma. (bkz: mutabakat, münâsebet). 2. uzlaşma, razı olma, peki deme.
- muvâfık** (موافق) (a.i. vefk'den) 1. uygun, yerinde, (bkz: münâsib). 2. muz. Ali Şah bin Hacı Büke'nin edvarında (XV. yy.) andığı makam.
- muvaħħiş** (موحش) (a.s. vahşet'den) tevhiş eden, korkutup ürküten, (bkz: mühiş).
- muvaħħıf** (موقف) (a.s. vakfdan) tevkîf eden, durduran, alıkoyan.
- muvâşalat** (مواصله, موصلت) (a. i. vusûl'den) vâsıl olma, varma, ulaşma; yetişme. (bkz: vusul).
- mūy** (موى) (f.i.) kıl. (bkz: mû).
- mużtarib** s. (مضطرب) [< Ar.darb] Sıkıntı ve ızdırap içinde olan, rahatsızlık duyan(kimse).
- mużţarr** (مضطر) (a.s. zarûret'den) çaresiz kalmış, ... zorunda kalmış; zorlanmış.
- mübâderet** (مبادرت) (a. i. büdûr'dan) bir iş yapmaya girişme.
- mübâdî** (مبادى) (a.s. bed'den) meydana çıkaran, ortaya koyan
- mübâşeret** (مباشرت) (a.i. beşr'den) bir işe başlama, girişme
- mübâşeret** (مباشرت) (a.i. beşr'den) bir işe başlama, girişme.
- mübâşir** (مباشر) (a.i. beşr'den) 1. bir işe başlayan. 2. mahkemededen evrakı getirip götürmek ve mahkemeye girecekleri ve şahitleri yüksek sesle çağırarak vazifeli adliye me'muru. 3. muvakkat bir vazife olarak merkezden bâzı emirleri götüren ve icra salâhiyeti de olan kimse.
- mübâya'ât** (مبايعات) (a.i. bey'at'dan. mübâyaa'nın c.) satın almalar.
- mübeccel** (مبجل) (a.s. becl ve bücûl'den) 1. yüceltilmiş, saygı gösterilmiş, yüce, ulu. 2. i. kadın adı.
- mübeddil** (مبدل) (A.s. bedel'den) 1. tebdil edici, değıştirici. 2. i. kim. değıştirgeç, fr. convertisseur
- mübellig** (مبلغ) (a.s. bülûğ'dan) 1. tebliğ eden, haber veren, bildiren. 2. i. büyük camilerde imamın söylediğini tekrarlayan kimse
- müberhen** (ميرهن) (a.s. burhan 'dan) 1. bür-hanlı, vesika, delil ile ispat edilmiş. 2. aşıkâr, belli.
- mübrem** (مبرم) (a.s.) kaçınılmaz, vazgeçilmez, önlenemez.
- mübteğâ** (مبتغى) ("ga" uzun okunur, a.s. ibtiga'dan. c. mübtegiyyat) arzu edilen, istenen.
- mübtelâ** (مبتلى) (a.s. belâ'dan) 1. düşkün [fena şeylere]. 2. tutkun, tutulmuş.

- mübtil** (مبطل) (a.s.) iptâl eden, hükümsüz bırakan, bozan.
- mücâhere, mücâheret** (مجاهره، مجاهرت) (a.i. cehr'den) karşılıklı olarak bir şeyi meydana çıkarma, ortaya çıkarma.
- mücâlese, mücâleset** (مجالسه، مجالست) (a. i. cülûs'dan) birlikte, beraber oturma.
- mücânebet** (مجانبت) (a.i. cenb'den) bir şeyden sakınma, çekinme, çekilme, uzak durma, (bkz: ihtiraz, tevakkî).
- mücâveret** (مجاورت) (a.i. civâr'dan) mücâvirlik, komşuluk, (bkz: hem-sâyegî).
- mücâzât** (مجازات) (a.i. cezâ'dan) 1. karşılık. 2. bir suça karşı ceza çektirme.
- mücellâ** (مجلس، مجلى) (a.s. cilâ'dan) cilâlî, parlatılmış, parlak.
- müctemî'** (مجمع) (a.s. cem'den) içtimâ eden, toplanan, toplanmış, toplu; birikmiş, birleşmiş
- müdâhîl** (مداخل) (a.s. duhûl'den. c. müdâ-hilân, müdâhilîn) dâhil olan, kansan.
- müdârâ** (مدارا) (f.i.) yüze gülme, dost gibi görünme.
- müdbir** (مدبر) (a.s. dübûr'dan) idbâra uğrama, talihsiz, düşkün.
- müdebbir** (مدبر) (a.s. dübûr'dan) 1. tedbîr alınmış, düşünce ile hareket edilmiş. 2. huk. itki (azadî) efendisinin ölümüne bağlı bulunan köle. [müen. müdebbere].
- müdebbir** (مدبر) (a.s. dübûr'dân. c. müdebbirin, müdebbirin) 1. tedbir alan, tedbirli, düşünce ile hareket eden, düşünceli. 2. huk. [eskiden] menkulünün itkini kendisinin ölümüne talik etmiş olan mevlâ.
- müfâharet** (مفاخرت) (a.i. fahr'den) övünme[karşılıklı], (bkz. müfâhare).
- müfâhîr** (مفاخر) (a.s. fahr'den) fahreden, övünen.
- müfârekat** (مفارقت) (a.i. fark'dan) 1. ayrılma, uzaklaşma, (bkz: mübâade). 2. bir yerden ayrılma. 3. boşanma [kocasından].
- müfâvaza** (مفاوضه) (a.i. fevz'den) 1. müsâvîlik (*eşitlik). 2. ortaklık, işbirliği.
- müheyyâ** (مهيا) (a.s. hey'et'den). (bkz. amade).
- mühlik, mühlike** (مهلك، مهلكه) (a.s. helâk'den) helak eden, öldüren, öldürücü.
- mühlike** (مهلكه) (a.s. helâk'den) helak eden, öldüren, öldürücü
- mükâtebât** (مكاتبات) (a.i. mükâtebe'nin c.) mektuplaşmalar, yazışmalar.
- mükedder** (مكدر) (a.s. keder'den) 1. bulandırılmış, bulanık. 2. tekdîredilmiş, azarlanmış. 3. kederli, üzüntülü, tasalı.
- mükerrem** (مكرم) (a.s. kerem 'den) 1. muhterem, aziz, sayın, sayılan; ululandırılan, hür ta'zîme erişmiş. 2. i. erkek ve k.
- mükevven** (مكون) (a.s. kevn'den. c. ; mükuvvenât) tekvîn edilmiş, yapılmış, meydana getirilmiş, yaratılmış.
- mükevvenât** (مكونات) (a.i. mükevven'in c.) mahlûkların, *yaratıkların hepsi, (bkz: kâinat, mevcudat).
- mülâhaza** (ملاحظه) (a.i. lâhz'den. c. mülâhazat) 1. dikkatle bakma. 2. iyice düşünme. 3. düşünce.
- mülâkât** (ملاقات) ("ka" uzun okunur, a.i. lika'-dan) 1. kavuşma; buluşma; birleşme. 2. görüşme.
- mülâkî** (ملاقى) (a.s. lika'dan) buluşan, kavuşan; görüşen.
- mülâkî** (ملاقى) (a.s. lika'dan) buluşan, kavuşan; görüşen.
- mülâyemet** (ملايمت) (a.i. le'm'den) 1. uygunluk, (bkz: muvafakat). 2. yumuşak huyluluk, yavaşlık. 3. bağırsakların yumuşaklığı [kabz'ın zıddı].
- mülhâk** (ملحق) (a.s. lühûk'dan) 1. ilhak edilmiş, sonradan takılmış, katılmış. 2. i. bir asker karargâhında emir subayı yardımcısı
- mülk** (ملك) (a.i.c. emlâk) 1. ev, dükkân, arazi gibi taşınmaz ve gelir getiren mal. (bkz: gayr-i menkûl). 2. bir devletin ülkesi. 3. vakıf olmayıp -doğrudan doğruya- birinin malı olan [toprak veya akar, yapı], (bkz: milk). 4. Kur'ân'ın 67 nci sûresi olup Mekke'de nazil olmuştur; 30 âyetten oluşan bu sûre, yerleri, gökleri, insanları ve onların yediklerini içtiklerini ve Cenâb-ı Hak tarafından yoktan var edildiklerini bildirir.
- mülket** (ملك) (a.i.) ülke.
- mültehib** (ملتهب) (a.s. leheb'den) 1. iltihâbetmiş, alevlenmiş, tutuşmuş. 2. iltihaplı, şişmiş, kızarmış.
- mültehib** s.(ملتهب) [Az.leheb] 1. İltihap yapan, alevlenen, şişip kızaran. 2. Şişkin, kızarık.
- mültekî** (ملتقى) (a.s. lika'dan) iltika eden, kavuşan; birleşen; buluşan

- mülükâne** (ملوكانه) (a.f.zf.) hükümdar gibi, hükümdara yakışacak yolda.
- mümehhed** (ممهده) (a.s. mehd'den) 1. yayılmış, döşenmiş. 2. düzenlenmiş.
- mümtehan** (ممتحن) (a.s. mehn'den) imtihan edilmiş, denenmiş, sınanmış.
- mümtehin** (ممتحن) (a.s. mehn'den) imtihan eden, deneyen, sınanan.
- münādî** (منادى) (a.s. nidâ'dan) 1. nida eden; tellâl. 2. müezzîn. [Kur'an tâbirlerindendir].
- münakkaş** (منقش) (a.s. nakş'dan) 1. nakşedilmiş, nakışlı, resimli, işlemeli. 2. i. renkli dokuma motiflerle süslü kumaşların umûmî adı.
- müncî** (منجى) (a.s. necât'dan) 1. incâ eden, kurtaran, (bkz: halaskar). 2. i. erkek adı.
- münezzel** (منزل) (a.s. nüzûl'den). (bkz. münzel).
- münhezim** (منهزم) (a.s. hezîmet'den. c. münhezimin) inhizâm eden, hezîmete uğrayan, bozguna uğrayan, uğramış, bozgun.
- münşerihü'l-bâl** (منشرح البال) gönlü neşeli.
- müntesib** (منتسب) (a.s. nisbet'den. c. müntesibîn) 1. intisâbeden, giren, kapılanan. 2. alâkası, ilgisi olan.
- müntic** (منتج) (a.s. nitâc'dan) 1. intâceden, netîce veren. 2. sebebiyet veren; meydana getiren.
- münzel** (منزل) (a.s. nüzûl'den) inzal olunmuş, aşağı indirilmiş, gökten indirilmiş.
- münzil** (منزل) (a.s. nüzûl'den) inzal eden, aşağı indiren, gökten indiren.
- mü'eyyid** (مؤيد) (a.s. eyd'den) 1. te'yîdeden, kuvvetlendiren. 2. doğrulayan. 3. yardım e-den.
- mürâmât** (مرامات) (a.i. remy'den) atışma, birbirine atma.
- mürâ'ât** (مراعات) (a.i. riâyet'den) 1. hıfzetme, saklama. 2. göz ucuyla bakma. 3. gözetme, koruma, (bkz: himaye, vikaye).
- mürâ'i-yâne** (مرايانه) (a.f.zf.) ikiyüzlülükle, ikiyüzlülüğe yaraşır yolda.
- mürâsele** (مراسله) (A.i. resel'den. c. mürâselât) 1. haberleşme, mektuplaşma. 2. resmî kadı mektubu.
- mürde** (مرده) (f.s. ve i.c. mürde-gân) ölü. ölmüş, (bkz: mevta, meyyit, mürd).
- mürevveḥ** (مروحه) (a.s. râyiha'dan) râyihalandınlmış, kokulandırılmış [güzel].
- mürevviḥ** (مروحه) (a.s. râyiha'dan) 1. râyihalandıran, kokulandıran [güzel]. 2. rahatlandıran.
- mürkıd** (مرقد) (a.i.) : uyutucu ilaç.
- mürür** (مرور) (a.i. merr'den) 1. geçme, bir yandan girip öteyandan çıkma. 2. geçip gitme. 3. sona erme.
- müsâfât** (مسافات) (a.s.) 1. birbirine kötü muamele etme. 2. hastayı tedâvî etme.
- müsellaḥ, müsellaḥa** (مسلح، مسلحه) (a.s. silâh'dan) silâhlanmış, silâhlı.
- müsemmâ** (مسمى، مسما) (a.s. semv ve sümüvv'den) 1. tesmiye olunan, bir ismi olan, adlanmış, adlı. (bkz: benâm). 2. muayyan, belirli [zaman].
- müşmir, müşmire** (مثمر، مثمره) (a.s. semer'den) 1. semereli, yemiş veren, yemiş verici, yemişli. 2. netîce veren, netîceli. 3. faydalı, verimli, (bkz: semere-dâr).
- müsned** (مسند) (a.s. sened'den) 1. isnâdedilmiş, nisbet edilmiş. 2. gr. yüklem, fr. predicat. 3. Hz. Muhammed'in arkadaşlarından birinin tanıklığına kadar götürülen. 4. e d. aruzda kapalı hece.
- müsnid** (مسند) (a.i.) 1. söyleyene isnâd olunan söz. 2. zaman, dehr.
- müstaḡraḡ** (مستغرق) (a.s. gark'dan) batmış
- müstaḡreb** (مستغرب) (a.s. garâbet'den) istigrâbedilmiş, garip, tuhaf görülmüş.
- müstaḡsen, müstaḡsene** (مستحسنه، مستحسن) (a.s. hasen'den) 1. istihsân edilmiş, güzel sayılmış, beğenilmiş, (bkz: makbul, pesendîde).
- müstaḡîm** (مستقيم) (a.s. kıyâm'dan) 1. doğru, düz, dik. 2. Temiz, namuslu, doğru
- müsta'cil** (مستعجل) (a.s. acele'den) 1. isti'câl eden, acele eden, çabuk, tez olmasını isteyen. 2. acele giden.
- müstazhir** (مستظهر) (a.s. zahr'den) istizhâr eden, dayanan, arka veren.
- müstecâb** (مستجاب) (a.s. cevâb'dan) isticâbe edilmiş, kabul olunmuş [dileği], (bkz. mucâb).
- müsted'â** (مستدعى، مستدعا) (a.s. da'vâ'dan. c. müsted'ayât) istida edilen, istenen, dilenen; istida (dilekçe) ile istenilen [şey].
- müstelzim** (مستلزم) (a.s. lüzûm'dan) istilzam eden, gerektiren; gereken.
- müste'an** (مستعان) (a.s. avn'den) kendisinden yardım beklenen, yardım istenen [Allah'ın sıfatlarındandır].

- müste'âr** (مستعار) (a.s. âriyyet'den) 1. eğreti [alınmış], takma [ad].
- mütevci'b** (مستوجب) (a.s. vücûb'dan) 1. lâyık, (bkz: seza, şayan). 2. icâbeden, gereken.
- mütevfa, mütevfî** (مستوفى, مستوفى) (a.s. vefâ'dan) kâfi derecede, yeteri kadar, tam, mükemmel; dolgun
- müşâhede** s. (مشاهدة) [\leq Ar.şühûd] (ç. b. müşâhedât) 1. Görerek anlama ve tespit. 2. Gözlem. 3.tas. Uluhiyet âlemine vakıf olma.
- müşârûn-ileyh** (مشار اليه) (a.s. şevr'den. c. müşârûn-ileyhümâ) "kendisine işaret olunan" adı geçen, adı anılan [erkek]. [Tanzimat'tan sonra, bahsedilen en yüksek rütbe için bu kelime kullanılmıştır].
- müşerrez** (مشرز) (a.s. şerz'den) şîrâzesi olan.
- müşevveş, müşevveşe** (مشوش، مشوشه) (a.s. şevâş'den) teşvîr edilmiş, belirsiz, karışık, düzensiz, karmakarışık.
- müşeyyed** (مشيد) (a.s. şîd'den) teşyîdedilmiş, yüksek, sağlam, muhkem yapılmış, kunt yapı.
- müş'ir** (مشعر) (a.s. şuûr'dan) iş'âr eden, haber veren, bildiren [yazı ile].
- müşta' il** (مشتعل) (a.s. şa'll'den) iştiâl eden, yanan, tutuşan, ateş alan, alevlenen, (bkz: münşeil).
- müşterâ** (مشتري) (a.s. şîrâ'dan) iştiara olunmuş, satın alınmış.
- müşteri** (مشتري) (a.h.i.) astr. Sakıt, Erendiz, Jüpiter, Mars. (bkz: sa'd-i ekber).
- mütâba'at** (متابعات) (a.i. teba'den) ittîbâ etme, birine tâbi olma, arkasından gitme, uyuma.
- mütâbi'** (متابع) (a.s. teba'dan. c. mutâbiîn) tabî olan, uyan.
- müteferrika** (متفرقة) (a.i.) 1. ufak tefek masraflar için ayrılan para. 2. çeşitli işler gören. 3. pâdişah, sadrâzam ve vezirlerin emirlerini götüren kimse. 4. emniyet teşkilâtında, hırsız, dilenci, mecnun, esrarkeş ve benzeri gibi kimselerin ilgili makamlara sevk edilmek üzere barındırıldıkları kısım.
- mütegayyir** (متغير) (a.s. gayr'den) 1. tagayyür eden, değişen, başkalaşan. 2. bozulmuş, bozuk.
- mütehammil** (متحمل) (a.s. haml'den. c. mütehammilin) tahammül eden, dayanan; yük altında bulunup ses çıkarmayan [maddî, manevî].
- mütehayyil** (متخيل) (a.s. hayâl'den) tahayyül eden, hayâle dalan, hayal kuran.
- mütehayyile** (متخيله) (a.i. hayâl'den) hayal kurma merkezi, fr. imagination. (bkz: muhayyile).
- mütehayyile** (متخيله) (a.s. hayâl'den) ["mütehayyil" in muen.]. (bkz: mütehayyil).
- müteķâtır** (متقاطر) ("ka" uzun okunur, a.s. katr, kutur ve katarân'dan) katre katre dökülen; damlayan.
- müteķazî** (متقاضى) ("ka" uzun okunur, a.s. takaza'dan) tekazî eden, borçluyu - ödemesi için- sıkıştıran.
- mütelâım, mütelâıma** (متلاطم، متلاطمة) (a.s.) telâtum eden, birbirine çarpan, çalkalanan, dalgalanan, çırpıntılı; dalgalı.
- mütemeşsil** (متمثل) (a.s. misl'den) 1. temessül eden, bir şeyin şekline giren. 2. cisimlenen, cisimlenip görünen, (bkz: mütecessim). 3. bir sözü mesel olarak söyleyen.
- mütemeşşî** (متمشى) (a.s. meşy'den) temeşşî eden, yürüyen.
- mütemetti'** (متمتع) (a.s. mütû'dan) temettu' eden, faydalanan, kâr eden, kazanan.
- müte'ezzi** (متأذى) (A.s. ezâ'dan) eziyet çeken, sıkılan, incinen; üzgün, üzölmüş.
- müterâkim, müterâkime** (متراكم، متراكمه) (a.s. rekm'den) teraküm eden, biriken, birikmiş, toplanmış, yığılmış.
- müterâkkıb** (مترقب) (a.s. rükûb'dan) terak-kubeden, bekleyen, gözleyen, uman.
- müteraşşid** (مترصدا) (a.s. rasad'dan) tarassudeden, dikkatle gözeten, bekleyen, kollayan.
- müteşâ'id** (متصاعدا) (a.s. suûd'dan) suûdeden, yukarı çıkan, yükselen, ağan. (bkz: mütesa'id).
- mütevâlî** (متوالى) (a.s. vely'den) tevâlî eden, birbiri ardınca giden; art arda gelen, üstüste, bir düziye olan.
- mütevârî** (متوارى) (a.s. verâ'dan) tevâri eden, gizlenen; gizli, saklı
- mütevâtir** (متواتر) (a.s. vetr'den) tevâtür eden, ağızdan ağıza dolaşan, halk arasında söylenilen.
- müteveccih** (متوجه) (a.s. vech'den. c. müteveccihin) 1. teveccüh eden, bir cihete, bir tarafa dönen, yönelen. 2. birine karşı sevgisi ve iyi düşünceleri olan. 3. bir tarafa gitmeye kalkan.

müteyemmen (متيمين) (a.s. yümn'den) meymenetli, uğurlu, mübarek, kutlu.

müteyemmin (متيمين) (a.s. yümn'den) teyemmün eden, meymenetli, uğurlu sayan.

müteẓâyid (متزايد) (a.s. ziyâde'den) tezâyüdeden, ziyâdeleşen, çoğalan, artan.

mütezelzil (متزلزل) (a.s. zelzele'den) tezelzül eden, titreyen, ırgalanan, sarsılan, sallanan, oynayan, zıngırdayan.

müyesser (ميسر) (a.s. yüsr'den) kolayı bulunup yapılan; kolay gelen, kolaylıkla olan.

müyessir (ميسر) (a.s. yüsr'den) kolayını bulup yapan; kolaylıkla meydana getiren.

müzâb (مذاب) (a.s. zevebân'den) 1. izâbe edilmiş, eritilmiş, erimiş. 2. kim. Erimiş, sıvı hâline gelmiş, fr. fondu.

müzâheret (مظاهرة) (a.i. zahr'den) arkalama, yardım etme, koruma.

müzâhir (مظاهر) (a.s. zahr'dan) 1. zahîr olan, arka, taraflı çıkan, yardım eden, koruyan. 2. i. erkek adı.

müzâhref (مزخرف) (a.s. zuhrufdan) 1. yalancı, sahte yıldız, tel, pul, boya gibi şeylerle süslü. 2. (c. müzahrefât) süprüntü, pislik.

müzâhrefât (مزخرفات) (a.s. müzahref2 nin c.) 1. süprüntüler, pislikler. 2. yalancı, sahte, tel, pul, boya, yıldız gibi şeyler.

müzâyaka (مضايقة) (a.i. zîk, zayk ve dîk, dayk'dan) sıkıntı, darlık, parasızlık; yokluk.

müzd (مزد) (f.i.) 1. ücret, karşılık. 2. kira. 3. mükâfat.

müzekker (مذكر) (a.s. ve i. zikr'den) 1. erkek, er. 2. a. gr. "eril, kelimeyi erkek gösteren [isim, zamir, sıfat, fiil].

N

nâ-dîde (ناديده) (f.b.s.) 1. görülmemiş, görülmedik. 2. pek seyrek bulunan, çok değerli. 3. i. kadın adı.

nâ-gâh (ناگاه) (f.b.s.) 1. vakitsiz. 2. zf. ansızın, birdenbire, (bkz: nâ-geh).

naḥîf (نحيف) (a.s. nehâfet'den) zayıf, arık. (bkz: lâgar, zebûn).

nâḥun (ناخن) (f.i.) tırnak. (bkz: zıfr).

naḥvet (نخوت) (a.i.) kibir, gurur, büyülenme, ululanma, kurulma, böbürlenme, (bkz: taazzum, tekebbür).

naḥvet a. (نخوت) [Ar.] Gurur, azamet, kibir, kurulma, böbürlenme.

nâḳa (ناقه) (a.i.) dişi deve, maya.

nâḳıd (ناقد) (a.s.) 1. paranın kalbini anlayan. 2. bir şeyin iyisini kötüsünden ayıran. 3. i. dirhem, dinar.

naḳîr (نقير) (a.i. nakr'den) 1. hurma çekirdeğinin arkasındaki beyaz çukur. 2. Pek küçük, ehemmiyetsiz şey.

naḳḳâb (نقاب) ("ka" uzun okunur, a.s. nakkb'den. c. nakkabân) delik açıcı, delici.

naḳz (نقض) (a.i.) 1. bozma, çözme; kırma. 2. bir sözleşmeyi yok sayma.

nâliş (نالش) (f.i.) inleyiş, inleme, inilti

na'im (نعيم) (a.i.) 1. bollukta yaşayış. 2. h.i. cennetin bir kısmı.

nâ'ire (نائره) (a.i.c. nevâ'ir) 1. ateş, alev. 2. sıcaklık, (bkz: hararet).

nâ'ire s. (نائره) [Ar.] (ç. b. nevâ'ir) 1. Ateş, alev. 2. Sıcaklık, ısı, hararet. 3. ed. Kafiye düzeninde "mezîd"den sonra gelen ve redif niteliğinde olan harfler.

nârevâ s. (ناروا) [< F.nâ + revâ] Yakışık almaz, uygun düşmez.

nâs (ناس) (a.i. ins'in c.) insanlar, halk, herkes.

naşâyih (نصايح) (a.i. nasihat'ın c.) öğütler.

naşb-ı 'ayn [etmek] (نصب عين) gözü dikme [k].

nâ-sütüde (نا ستوده) (f.b.s.) aşağılık, bayağı, değersiz.

nâşî (ناشى) (a.s. neş'et'den) 1. neşet eden, edici, ileri gelen. 2. zf. ötürü, dolayı, sebebiyle.

naḫ' (نطح) (a.i.c. entâ', nutû') 1. sofraya bez. 2. meşinden yapılan döşek, fr. natte.

nâvek a. (ناوك) [F.] Ok, tir, siham.

nâzenin (نازين) (f.s.) 1. cilveli, oynak. 2. çok nazlı yetiştirilmiş, şımarık. 3. narin, ince yapılı. 4. mahut.

nâzır (ناظر) (a.s. nazar, nezâret'den. c. nuzzâr) 1. nazar eden, nezâret eden, bakan, gözeten. 2. i. (eskiden) vekîl, bakan [kabinede], (bkz: vezîr). 3. bir yüzü bir tarafa olan.

neberd (نبرد) (f.i.) harb, savaş, (bkz: ceng, cidal, perhâş).

nedîd (نديد) (a.i. nedd'den. c. nedâid) eş, emsal, akran, (bkz: hem-tâ).

nefâz (نفاذ) (a.i.) 1. geçme, işleyip öteye geçme. 2. sözü geçme. 3. huk. hukukî tasarruflar üzerine o tasarruf hükmünün terettübetmesi.

nehc (نهج) (a.i.) 1. doğru yol. 2. yol, usûl.

neheng a. (نهنگ) [F.] (ç. b. nehengân) zool. Timsah.

neḳā'iz s. (نقائض) [Ar. nakīz ve nakīza'nın ç.b.] Karşıtlıklar, zıtlıklar.

nekāl (نكال) (a.i.) 1. azap, işkence, (bkz: ukubet). 2. ibret, bir olaydan alınan ders.

nekbet (نكبت) (a.i.c. nekebât, nükûb) 1. talihsizlik, bahtsızlık. 2. düşkünlük. 3. felâket, musibet.

nekf a. (نكف) [Ar.] Bitme, sona erme.

nemaṭ (نمط) (a.i.c. nimât) 1. usûl, yol, tarz

nemîr (نمير) (a.s. nemr'den) tatlı su. (bkz: âb-ı şîrîn).

nesâ'im (نسائم) (a.i. nesîm'in c.) hafif ve lâtif rûzgârlar.

neseb (نسب) (a.i.c. ensâb) nesil, soy.

nesiy, -syi a. (نسى) [*Ar. nesy*] 1. Unutma, unutuş. 2. s. Unutulmuş, bellekten silinmiş.

nesteren (نسترن) (f.i.) ağustos gülü, yaban gülü.

neşâ'id (نشائد) (a.i. neşîde'nin c.) 1. manzumeler, şiirler. 2. atasözü derecesinde kullanılan meşhur beyitler veya mısralar.

netâ'ic (نتائج) (a.i. netîce'nin c.) neticeler, *sonuçlar.

nevâdî (نوادى) (a.i. nâdî'nin c.) meclisler, toplantılar.

nevâ'ib (نوائب) (a.i. nâibe'nin c.) musibetler, kazalar, belâlar, (bkz: mesâib, nâibât).

nevâ'ir (نوائير) (a.i. nâire'nin c.) ateşler, alevler.

nevâzil (نوازل) (a.i. nâzile'nin ve nezle'nin c.) 1. hâdiseler. 2. belâlar. 3. nezleler.

nevâziş (نوازش) (f.i.) okşama, gönül alma, iltifat.

nev-bâve (نوباه) (f.b.s. ve i.) 1. turfanda yemiş. 2. yeni yeşillik. 3. hediye.

-neverd (نورد) (f.s.) "dönen, dolaşan, gezen" mânâlarıyla kelimelere katılır.

nev-ḥiz s. (نوحيز) [*F. nev + hiz*] 1. Taze, yeni çıkmış veya bitmiş. 2. Genç, delikanlı.

nevîd (نويد) (f.i.) iyi, sevinçli haber, müjde, (bkz: beşaret).

nevm (نوم) (a.i.) 1. uyku. (Bkz: hâb, nüâs, sine). 2. rüya.

nevmîd (نوميد) (f.s.) "nâ-ümid'den" ümitsiz, ümidi kırık, (bkz: kanût, me'yûs).

neyl (نيل) (a.i.) 1. merama erişme; isteğine ulaşma. 2. s. ulaşılan şey.

nezîl (نزيل) (a.i. nüzl'den) misafir, konuk.

nihâl a. (نِهال) [*F.*] (ç. b. nihâlân) 1. Taze ve yeni sürgün, yeni çıkan fidan. 2. Kadın adı.

niḳāb (نقاب) ("ka" uzun okunur, a.i.) 1. peçe, yüz örtüsü, (bkz: bürka', lesme). 2. i. muhtelif asırlarda yaşamış birkaç Arap şâirinin adı.

ni'am (نعم) (a.i. ni'met'in c.) nimetler.

ni'me (نعم) (a.e.) ne güzel, ne âlâ. ["bi'se" nin zıddı].

nîrân (نيران) (a.i. nâr ve nûr'un c.) 1. aydınlıklar, parıltılar, ışıklar. 2. cehennem, tamu. (bkz: dâr-üs-sâir, düzah). 3. ateş.

nişâb (نصاب) (a.i.) 1. asıl, esas. 2. bir malın zekâtını vermek üzere varılması gereken miktar. 3. sermâye, mal. 4. derece, istenilen had.

nîst (نيست) (f.e.) yoktur, değildir.

nîsvân (نِسوان) (a.i.c. nîsûn) kadınlar, (bkz: nisa, zenân).

nişîmen (نشيمن) (f.i.) oturacak yer.

niṭāk (نطاق) (a.i.) 1. kuşak, kemer. 2. peştemal. 3. kuşak yeri. 4. bir çeşit Arap elbisesi.

niyâm (نيام) (a.s. nevm'den. nâim'in c.) 1. (bkz. nâimîn, nüvvâm, nüvvem, nüyyem). 2. uyuyanlar, uykuda olanlar, (bkz. hâbîde-gân).

niyâm (نيام) (a.s. nevm'den. nâim'in c.) 1. (bkz. nâimîn, nüvvâm, nüvvem, nüyyem). 2. uyuyanlar, uykuda olanlar, (bkz. hâbîde-gân).

niyâm (نيام) (f.i.) kın, kılıç kını; kılıf.

niyâz (تياز) (f.i.) 1. yalvarma, yakarma. 2. dua. 3. bâzı tarikatlarda küçüğün büyüğe karşı olan selâm, saygı ve duası. 4. ihtiyaç, muhtaçlık.

nizâ' (نزاع) (a.i. nez'den) çekişme, kavga, (bkz: münazaâ).

nîze a. (نيزه) [F.] Kargı, mızrak, harbi.

nöker a. (نوكر) [*F. nûger*] Kul, hizmetçi, ayak işlerine bakan uşak, çoban.

nûger (نوگر) (f.i.) kul, köle. (bkz: abd, ben-degî, çâkerî).

nuḳûd (نقود) ("ku" uzun okunur, a.i. nakd'in c.) nakitler, paralar.

nu'mân (نعمان) (a.i.) 1. kan. (bkz: dem).

nuşşah (نصاح) (a.s. nâsîh'in c.) nasîhat edenler, öğüt verenler, (bkz: vu'âz).

nuzerâ (نظرا) (a.i. nazîr'in c.) eşler, akranlar.

nücûm (نجوم) (a.i. necm'in c.) yıldızlar, (bkz: kevâkib).

nühüfte (نهفته) (f.s.) gizli, saklı, (bkz: mahfî).
[bâzı lügatlerde "nihüfte" şeklinde de geçer].

nükkâr (نكار) (a. s. nekr'den) inkâr edenler.
[Haricî mezhebinin kollarından biri].

-nümâ (نما) (f.s.) "gösteren, bildiren" mânâlarıyla kelimelere katılır.

-nümûn (نمون) (f.s.) "gösteren" manâsıyla kelimelere katılır.

P

pâre a. (پاره) [F.] 1. Parça, bölüm, kısım, kıt'a. 2. Tane, adet, parça: yirmi pare gemi.

pârsâ (پارسا) (f.s.) 1. sofu, dîne bağlı [kimse]. (bkz: âbid, zâhid). 2. iffetli, namuslu, temiz, doğru [kimse]

pây-dâr s. (پایدار) [< F.pây + dâr] Sabit, sağlam, devamlı, sürekli, metin, temelli, iyice yerleşmiş, ebedî.

peleng (پلنگ) (f.i.c. pelengân) zool. panter, fr. leopard.

perdegiyân (پردگیان) (f.s. perdegî'nin c.) kapalı, namuslu kadınlar.

perestâr (پرستار) (f.i.c. perestârân) 1. hizmetçi, besleme. 2. kul. (bkz: bende). 3. s. dalkavuk. 4. tapan, tapıcı. (bkz: perestiş-kâr).

pergâr (پرگار) (f.i.) geo. pergel, (bkz: pergâl).

pervîn (پروین) (f.i.) 1. astro. Ülker yıldızı. (bkz: Süreyya). 2. kadın adı.

pes a. (پس) [F.] 1. Geri, arka. 2. zf. Bu durumda, bundan böyle, öyle ise, şimdi. 3.zf.<sonuç olarak. 4.Yeter, kâfi. 5.zf.Sonra.

peşe (پشه) (f.i.) sivrisinek, (ekseriya "peşşe" şeklinde kullanılır.).

-pezîr (پذیر) (f.s.) "kabul eden, edici, alan; kabul edebilir" mânâlarıyla Arapça ve Farsça kelimelere eklenerek birleşik kelimeler yapar.

pîrâste (پیراسته) (f.s.) tertiplenmiş; düzenlenmiş, donatılmış, süslü.

pîre-zen (پیره زن) (f.b.i.) kocakarı, (bkz: acûze, fertût, fertûte, pîr-zen).

pîrüz (پیروز) (f.s.) kutlu, hayırlı, uğurlu.

pîşvâ (پیشوا) (f.i.c. pîşvâyân) reis, başkan, (bkz: muktedâ).

püşide (پوشیده) (f.s.) 1. örtülmüş, (bkz: mestûr). 2. örtü.

pür-melâl s. (پرملال) [< F.pür + Ar.melâl] Gamlı, kederli.

pür-sürür (پرسرور) (f.a.b.s.) sevinç, keyif, neşe dolu.

püser a. (پسر) [F.] (ç. b. püserân) Oğul, erkek çocuk.

püşt (پشت) (f.i.) arka, sırt. (bkz: zahr).

R

rabbânî, rabbâniyye (ربانی, ربانیه) (a. s. rabb 'den. c. rabbâniyyûn) 1. Rab'la ilgili.

râcil (راجل) (a.s. ricl'den) 1. yaya. (bkz: piyade). 2. mec. bilgisiz.

rağad (رغد) (a.i.) 1. refah, genişlik, kolaylık. 2. geçim kolaylığı.

râğıb (راغب) (a.s. râğbet'den) 1. istekli, isteyen, râğbet eden. (bkz: arzû-mend). 2. i. erkek adı. [müen. "râğıba" kadın adı olarak kullanılır].

rağış (رخیص) (a.s. ruhs'dan) 1. ehven, ucuz. 2. yumuşak elbise. 3. ansızın ölüm.

rağşân s. (رخشان) [F.] 1. Aydınlık, parlaklık, ışıklı. 2. A. Kadın adı.

raht a. (راخت) [Ar.] 1. At takımı, koşum. 2. Yol hazırlığı, yol için alınan araç ve gereç. 3. Evi döşemesi veya eşyası. 4. Pencere veya kapı menteşesi.

rağabe (رقبه) (a.i.c. rakabât, rikab, rikbân) 1. ense kökü, boyun, (bkz. unk). 2. kul, köle, câriye.

ra'd (رعد) (a.i.) gök gürlemesi.

ra' iyye, ra' iyyet (رعيه, رعيت) (a.i.) 1. sürü, otlatılan hayvan sürüsü. 2. bir hükümdar idaresi altında bulunan ve vergi veren halk.

râsih (راسخ) (a.s. rûsûh'dan. c. râsihîn, râsihûn) 1. sağlam, temeli kuvvetli. 2. bilgisi (din bilgisi) çok geniş olan. 3. i. erkek adı.

râyet (رايت) (a.i.c. râyât) sancak, bayrak.

rebî' a. (ربيع) [Ar.] Bahar, ilkyaz.

recebân (رجبان) (a.i.c.) recep ile şaban ayları.

recül (رجل) (a.i.c. ricâl) 1. ergin, yetişmiş erkek, insan. 2. ehil, becerikli, elinden iş gelir.

recüliyyet (رجليت) (a.i.) erkek olma, erkeklik

reğâ'at (رضاعت) (a.i.) süt emme. (bkz: rezâat).

ref' (رفع) (a.i.) 1. kalkındırma, yüceltme. 2. yukarı kaldırma. 3. lağvetme, kaldırma, hükümsüz bırakma. 4. Arapça bir kelimenin sonunu ötreli okuma.

- reftār** (رفتار) (f.i.) gidiş, yürüyüş, hareket; salınarak edalı yürüyüş.
- reh-zen** (رهون) (f.b.i.) yol kesen. (bkz: kutta-i tarik, rāhzen).
- remide** (رمیده) (f.s.) ürkmüş, korkmuş.
- remim, remime** (رميم، رميمه) (a.s.) çürümüş, çürük [en çok kemiğin, bilhassa ölmüş insan kemiğinin sıfatıdır].
- remmānī** a. (رمانی) [Ar.] Bir tür yakut.
- re'āyā** (رعايا) (a.i. raiyye, raiyyet'in c.) 1. bir hükümdar idaresi altında bulunan ve vergi veren halk. 2. bütün halk. 3. Hıristiyan tebaa, (bkz: zımmî).
- re'y** (رأى) (a.i.c. ârâ) 1. görme, görüş. 2. fikir, düşünce.
- re'y-i rezin** (رأى رزين) ağırbaşlı, ihtiyatlı re'y.
- resān** (رسان) (f.s. -res'in c.) "erişenler, yetişenler, ulaşanlar" mânâlarıyla birleşik kelimeler yapar
- resen** (رسن) (f.i.) ip, urgan, halat, (bkz: habl).
- reside** (رسیده) (f.s.c. residegân) erişmiş, yetişmiş, olgunlaşmış.
- rest-â-hîz** (رستخيز) Kıyâmet günü. (bkz : yevm-i kıyâmet).
- revende** (رونده) (f.s.) 1. gidici, giden. 2. çok yürüyen.
- reviyyet** (رويت) (a.i.c. reviyât) bir işin her tarafını iyice düşünüp taşınma.
- revzene** (روزنه) (a.i.) pencere, (bkz: revzen).
- rezānet** (رزانت) (a.i.) vakarlılık, temkinlilik, ağırlık, ağırbaşlılık.
- rezm** (رزم) (f.i.) kavga, savaş, cenk. (bkz: cidâl, perhâş).
- riḍvān** (رضوان) (a.i.) 1. razı olma, hoşnutluk, (bkz: rızâ).
- riḳḳıyyet** (رقیت) (a.i.) fik. kulluk, kölelik, (bkz: memlûkiyyet).
- ribḳa** (ربقه) (a.i.) kemend, kemend bağı, ilmekli ip.
- ricāl** (رجال) (a.i. recül'ün c.) 1. erkekler. 2. (râcil'in c.) yayan, yaya olanlar. 3. belli mevki sahibi kimseler.
- ric' at** (رجعت) (a.i.) 1. geri dönme. 2. gerileme, çekilme; geri kaçma.
- rif at** (رفعت) (a.i.) 1. yükseklik, yücelik, büyük ve büyük rütbe. 2. erkek adı.
- rîhte** (ريخته) (f.s.) dökülmüş, akıtılmış.
- rikâb** (ركاب) (a.i.c. rüküb) 1. üzengi. 2. büyük bir kimsenin katı, önü. 3. müz. vaktiyle Türk müziğinde kullanılmış usullerden biri olup zamanımıza kalmış nümunesi yoktur.
- rikâb** (ركاب) (a.i.c. rüküb) 1. üzengi. 2. büyük bir kimsenin katı, önü. 3. müz. vaktiyle Türk müziğinde kullanılmış usullerden biri olup zamanımıza kalmış nümunesi yoktur.
- rimâh** (رماح) (a.i. rumh'un c.) mızraklar, süngüler, kargılar.
- ri'âyet** (رعايت) (a.i.) 1. gütme, gözetme. 2. sayma; saygı, (bkz: hürmet, i'tibâr). 3. ağırlama.
- rişte** a. (رشته) [F.] 1. Makine ipi, tire, ince iplik. 2. İlgi, bağ, münasebet. 3. Hat sanatında yazılmış veya yapılmış bir minyatürü çevreleyen tezbihin iç kısmına tek, çift, eşit veya farklı kalınlıklarda çekilen çizgi.
- riyâset** (رياست) (a.i.) reislik, başlık, baş olma, başkanlık
- rû[y]** ([روى]) (f.i.) yüz, çehre.
- rûbâh, rûbeh** (رويه، روبه) (f.i.) 1. tilki. 2. mec. hilekâr, kurnaz.
- rûd** (رود) (f.i.) 1. ırmak, çay. (bkz: nehr). 2. kemeççe. 3. saz kirişi, saz teli.
- ruk'a** (رقعه) (a.i.c. ruka', rıka') 1. üzerine yazı yazılan kâğıt, deri parçası. 2. kısa mektup, (bkz: şukka). 3. yama. 4. dilekçe.
- rû-siyâh** (روسياه) (f.b.s.) kara yüzlü, yüzü kara, ayıbı olan.
- rûşen** (روشن) (f.s.) 1. aydın, parlak. 2. belli, meydanda, (bkz: ayân, âşkâr, müşa'sa'l, zâhir). 3. i. erkek adı.
- rûşenâ** (روشنا) (f.s.) (bkz: rûşen).
- rûy** (روى) (f.i.) tunç.
- rûst-e-hîz** (رستخيز) (f.i.) (bkz. rest-â-hîz).
- rûşd** (رشد) (a.i.) 1. doğru yolu bulup gitme, doğru yolda gitme. 2. doğru düşünme, akıl sahibi olma. 3. bâliğ olma, bülûğa erme, erginlik.

S

sābıḳan (سابق) (a.zf.) evvelce, bundan önce.

sābi', sābi'a (سابع، سابعه) (a.s.) yedinci. (bkz. heftüm).

sābit s. (ثابت) [<Ar.sebât] ve sübût] 1. Yerinde duran, hareketsiz, kıvıldamayan, seyyâr karşıtı. 2. Kesinleşmiş, ispat edilmiş, anlaşılmış. 3. A. Erkek adı.

- şābitāt** (ثابتات) (a.s. sâbite'nin c.) seyyar (gezegen) olmayan, yerinde durur gibi görünen yıldızlar. [seyyârâtın zıddı].
- şadme** (صدمة) (a.i.c. sademât) 1. çarpma, tokuşma, çatma. 2. ansızın başa gelen belâ. 3. kim. patlama.
- şîfat** a.(صفت) (a.i. vasf dan. c. sıfat) 1. hal, keyfiyet, suret, şekil, varlık, (bkz: vasf)
- şâfi, şâfiyye** (صافى, صافية) (a.s. safvet ve safâ'dan) 1. duru, temiz, katıksız; bir şeyle karışık olmayan, katkısız. 2. samîmî, saf. 3. net. [sayı için]. 4. zf. sadece, yalnız.
- safvet** a.(صفت) [Ar.] 1. Sahlık, arılık, temizlik, paklık. 2. Erkek adı.
- sâha** (ساحة) (a.i.c. sah, sâhât) meydan, avlu, alan.
- şahâ'if** (صحائف) (a.i. sahîfe'nin c.) sahifeler, yapraklar, (bkz: suhuf).
- şahârâ** (صحارى) (a.i. sahrâ'nın c.) sahralar, kırlar; çöller, (bkz: saharâ).
- sâhât** (ساحات) (a.i. sâha'nın c.) açık yerler, meydanlar, avlular, alanlar.
- şâhib** (صاحب) (a.s. ve i. sahb'den. c. eshâb) 1. sahip, (bkz: mâlik). 2. bir vasfi olan. (bkz: hâiz). 3. koruyan, (bkz: hâmi). 4. bir iş yapmış olan. (bkz: müellif, musannif).
- şahîh, şahîha** (صحيح, صحيه) (a.s. sihat'den. c. sihâh) 1. gerçek, doğru. 2. hâlis, kusursuz, ayıpsız.
- şahre[t]** (شخرة) (a.i.c. sahr, sahar, suhûr, saharât) 1. kaya. 2. jeol. Külte.
- sāk** (ساق) (a.i.c. sikan, sūk) 1. anat. baldır, incik. 2. bot. sap.
- sakf** (سقف) (a.i.c. sukuf) tavan, çatı, dam.
- sākıb** (ساقب) (a.s. sakb'dan) 1. delen, delik açan, bir taraftan öbür tarafa delip geçen. 2. parlak ışıklı.
- şākıba** (ساقبه) (a.s. sakb'dan) ["sākıb" in muen.]. (bkz: sākıb).
- şalâbet** (صلايت) (a.i. sulb'den) 1. peklik, katılık, sağlamlık. 2. manevî kuvvet, dayanma, (bkz: sebat).
- şalâh** (صلاح) (a.i.) 1. düzelme, iyileşme, iyilik. 2. rahatlık, barış. 3. dîne olan bağlılık. 4. i. erkek adı.
- şâ'ib** (صائب) (a.s. sevâb'dan) 1. yanlışsız, doğru, yanlışlık yapmayan. 2. maksada, hedefe uygun. 3. hedefe doğru ulaşan.
- şâ'ibe** (صائبه) (A.s. sevâb'dan) ["sâib" in muen.]. (bkz: sâib).
- şā'ika** a.(صاعقه) [Ar.] (ç.b. savâ'ik) Yıldırım.
- sâ'il** (سائل) (a.s. suâl'den) 1. suâl eden, soran. 2. i. dilenci, (bkz: deryûze-ger, gedâ). 3. (seyelân'dan) akıcı, akan.
- sâ'ir** (سائر) (a.s. seyr'den) 1. seyreden, harekette olan, yürüyen, (bkz: câil). 2. bir şeyden kalan başka şey. 3. geçen, dolaşan. 4. diğer, başka, gayri.
- şarâmet** (صرامت) (a.i.) yiğitlik, kahramanlık.
- şarîh** (صريح) (a.i. sarâhat'den) 1. açık, meydanda. 2. belli, (bkz: aşkâr, hüveydâ). 3. (c. sürehâ) saf, hâlis [ırk]. 4. (c. sarâih) hâlis Arapkanı [at], (müen. "sâriha").
- şarşar** (صرصر) (a.i.c. sarâsır) şiddetli, gürültülü rüzgâr.
- saḥḥ** (سطح) (a.i.c. sutûh) 1. ev damı. (bkz: bâm). 2. bir şeyin dış tarafı, dış yüzü. 3. üstten görünen kısım. 4. geo. yüzey.
- saḥvet** (سطوت) (a.i.c. satevât) 1. birinin üzerine şiddetle sıçrama. 2. ezici kuvvet; zorluluk.
- şavâb** (صواب) (a.i.) 1. doğruluk, dürüstlük; doğru hareket, doğru davranış, doğru düşünce. 2. s. doğru, dürüst.
- şavb** (صوب) (a.i.) taraf, cihet, yön.
- şayha** (صيحة) (a.i.c. sıyâh) bağırma, nâra atma.
- şaykal** (صيقل) (a.i.c. sayâkile) 1. cilâcı. 2. cila âleti. 3. s. parlak, cilâlı.
- sebel** (سبل) (a.i.) hek. göze inen perde, dumanlı, bulanık görme hastalığı, (bkz: sadd).
- sebkat** (سبقت) a.(.) [Ar.] Atlama, geçme, ilerleme, yürüme.
- seb'a** (سبعه) (a.s.) yedi [sayı], (bkz: heft).
- seccâc** (سجاج) (a.i. secc'den) 1. bol, şiddetli akan su. 2. çağlayan.
- sedid** (سدید) (a.s. sedâd'dan) 1. doğru, hak. (bkz: sedâd). 2. i. erkek adı.
- seffâk** (سفاک) (a.s. sefk'den) 1. kan dökücü, (bkz: hûn-rîz). 2. (bkz: seffâh¹).
- sefine** (سفینه) (a.i.c. sefâin, süfün) gemi, vapur, (bkz: keştî).
- sefk** (سفک) (a.i.) dökme, akıtma.
- sehâb** a.(سحاب) [Ar.] 1. Bulut. 2. Karanlık. 3. Bulut gibi uçuşan böcekler.
- sehm-nâk** (سهمناک) (f.b.s.) korkunç, korkulu, (bkz: sehm-gîn).
- selek** s.(سلک) 1. Mert, yiğit insanıyetli, fedakâr. 2. Yumuşak huylu, iyilik sever. 3. Ağır ağır, yavaş yavaş, tembel tembel.

- selsāl** (سلسال) (a.i.) tatlı, lezzetli; hafif su.
- selvet** (سلوت) (a.i.) 1. gönül rahatlığı, iç huzuru. 2. memnunluk, mutluluk; zevk, keyif.
- sem, -mmi** *a.* (سم) [*< Ar:semm*] (*ç.b.* simām ve sümüm) Zehir, ağı.
- semend** (سمند) (f.i.) 1. kula at. 2. çevik ve güzel at.
- semere** (ثمره) (a.i.c. semerât) 1. meyva, yemiş. 2. fayda, verim. 3. netîce. 4. huk. bir şeyden elde edilen gelir.
- semîn** (سمين) (a.s.c. simân) semiz, şişman, besli, yağlı
- semîn, semîne** (ثمين, ثمينه) (a.s.) 1. pahalı, kıymetli.
- sem^f** (سمع) (a.i.) 1. işitme, işitiş. 2. dinleme, kulak verme. 3. (c. esma') kulak, (bkz: gûş, üzn).
- semüm** (سموم) (a.i.) 1. sam yeli, sıcak rüzgâr. 2. zehirli şey.
- ser-âmed** (سر آمد) (f.b.s.c. ser-âmedân) başta bulunan, ileri gelen, (bkz: sındîd).
- serâsime** (سراسمه) (f.s.) sersem.
- serâsime** (سراسيمه) (f.s.). (bkz. serâsime).
- ser-bâz** (سرباز) (f.b.s.c. ser-bâzân) 1. cesur, yiğit. 2. İran'da bir sınıf asker.
- ser-gerdân** s. (سر گردان) [*< F.ser + gerdân*] Baş dönen, ahmak, sersem, budala.
- ser-geşte** s. (سر گشته) [F. ser + geşte] (*ç. b.* ser-geştegân) Sersem, bunak, şaşkın(kimse)
- serî^c an** (سريعاً) (a.zf.) sür'atle, çabuk, hemen, çarçabuk, (bkz: aceleten).
- serîr** (سرير) (a.i.c. esirre sürür) 1. taht. (bkz: erîke). 2. yatacak yer.
- ser-nigûn** (سرنگون) (f.b.s.) 1. başaşağı olmuş, ters dönmüş, (bkz: ma'kûs). 2. talihsiz, bahtsız.
- ser-tâ-pâ** (سرتاپا) (f.b.zf.) baştan ayağa, baştan aşağı, baştan başa, tamamıyla, büsbütün, (bkz: ser-â-pâ, ser-â-ser, ser-tâ-ser).
- ser-tîz** : s. (سرتيز) [*< F.ser+tîz*] Ucu, baş tarafı sivri olan; keskin.
- setr** (ستر) (a.i.) örtme, kapama, gizleme.
- şevâbit** (ثوابت) (a.i. sâbite'nin c.) seyyar (*gezegen) olmayan ve yerinde durur gibi görünen gök cisimleri, yıldızlar.
- sevâd** (سواد) (a.i.) 1. karalık, siyahlık, karartı. 2. yazı, karalama.
- sevâd** *a.* (سواد) [Ar:] (*c.b.* esâvid) 1. Karalık, siyahlık, karartı. 2. Yazı, karalama. 3. Uzaktan karartı hâlinde görülen kalabalık. 4. s. Kara, siyah. 5. Gümüş üstüne siyahla işleme nakış, savat.
- sevvâm** (سوام) (a.i. sâmm'e'nin c.) (yılan, akrep gibi) zehirli hayvanlar.
- seyelân-ı dem** *a.* (سيلان دم) *hek.* Kan akışı.
- seyf** (سيف) (a.i.c. esyâf, süyûf) kılıç, (bkz: tîg).
- seylân** *a.* (سيلان) [Ar:] *bk.* seylânî
- seylânî** (سيلاني) (a.i.) : Seylantaşı.
- seyyâl** (سيال) (a.s. seyelân'dan) 1. akıcı, akan. (bkz: mâyi'). 2. i. kadın adı. 3. fiz. akışkan, fr. fluide.
- sîb** (سبب) (f.i.) elma. (bkz: sîv, tuffâh).
- sifr** (سفر) (a.i.c. esfâr) 1. yazılı şey; kitap, cüz; mektup. 2. Tevrat'ın beş kitabından her biri.
- sihâm** (سهام) (a.i. sehm'in c.) 1. oklar.
- silâh** (سلاح) (a.i.c. esliha) silâh.
- silke** (سلک) (a.i.) 1. iplik. 2. sıra, dizi. 3. yol; meslek, tutulan yol.
- simât** (سمات) (a.i. sime'nin c.) damgalar, işaretler, izler.
- simât** (سمات) (a.i.) nişan, alâmet; damga, iz.
- simâ^t** (سماط) (a.i.) 1. sofrâ, yemek masası. (bkz. mâide). 2. sofraya gelmiş yemekler. 3. ziyâfet.
- sipâriş** *a.* (سپارش) [F.] (*ç. B.* Sipârişât) 1. Ismarlama, bir şeyin yapılması veya gönderilmesi için emir verilme. 2. Bir ücretin ödenmesini bir yere havale etme. 3. Bir memur veya zabıtın maaşından bir başka yerde bulunan yakınlarından birine ayırdığı miktar.
- sîr-âb** (سیراب) (f.b.s.) 1. suya kanmış. 2. taze, körpe.
- sirişk** (سرشک) (f.i.) gözyaşı, (bkz: dem', eşk).
- sitâregân** (ستارگان) (f.i. sitâre'nin c.) astr. yıldızlar, (bkz: kevâkib, nücûm).
- sitîz** (ستيز) (f.i.) kavga, çekişme, (bkz: cidal, gavga, perhâş)
- sitîze** (ستيزه) (f.i.) kavga, çekişme, (bkz: cidal, gavga, perhâş).
- siyâdet** (سيادت) (a.i.) 1. seyyidlik, efendilik, beğlik, sahiplik. 2. Hz. Hasan vasıtasıyla Hz. Muhammed'in soyundan olma hâli. (bkz. şerâfet).
- siyer** *ç.a.* (سير) [Ar:sîret'in *ç. b.*] 1. Ahlâk ve yüksek nitelikler. 2. Hz. Muhammed'in hayatını anlatan eser.
- sövünmek** (سونمک) **söyünmek.** Sönmek, parlaklığı gitmek.

söyündürmek (سویندرمک) Söndürmek.

sü-be-sü (سوبسو) (f.zf.) taraf taraf, her tarafa, her yana, her tarafta, her yanda.

şudür (صدور) (a.i. sadr'ın c.) 1. göğüsler. 2. sadrâzamlar. 3. kazaskerler

şufûf (صفوف) (a.i. saffin c.) sıralar, diziler.

şulb (صلب) (a.i.c. aslâb) 1. omurga kemiği, bel kemiği. 2. döldöş. (bkz: zürriyyet). 3. döl. 4. (s. salâbet'den) sert, katı. 5. s. fz. katı. 6. s. taş gibi.

sü' (سوء) (a.i.) 1. kötülük, fenalık. 2. kötü, fena.

şu'ûbet (صعوبت) (a.i.) güçlük, zorluk.

şûret (صورت) (a.i.c. : suver) : 1. biçim, görünüş, kılık. 2. tarz, yol, gidiş. 3. çâre.

şûret-pezîr (صورت پذیر) [*Ar.sûret + F.pezîr*] Oluşan, ortaya çıkan.

şuvarmak (صوارمق) Sulamak, su vermek.

südde (سده) (a.i.c. süded) 1. kapı. (bkz: bâb). 2. eşik. (bkz. astan, atebe, vasîd). 3. biy. vücudun bir yerinde görülen tutukluk.

süfli, süfliyye (سفلی، سفلیه) (a.s.) 1. aşağıda bulunan, (bkz: tahtânî). 2. alçak, bayağı, (bkz: denî). 3. kılıksız kıyâfetsiz. 4. i. Astr. Utarit (Merkür) ile, Venüs (Zühre) gezegenleri.

süfte (سفته) (f.s.) delinmiş, delikli, (bkz: meskub).

sükkân (سكان) (a.s. sâkin'in c.) oturanlar.

sülüşân (ثلثان) (a.s.) üçte iki, üç kısımda iki kısım, (bkz: sülüseyn).

sümûm (سموم) (a.i. semm'in c.) zehirler, ağular. (bkz: simâm).

süreyyâ (ثريا) (a.h.i.) 1. astr. Ülker yıldızı, [semânın kuzey yarım küresinde Sevr burcunun en parlak yıldızı olan Eddeberân'ın ilerisinde ve Feres-i A'zam istikametinde görünen güzel bir yıldız kümesi (Pleiades)]. (bkz: Pervîn).

sürh (سرخ) (f.s.) 1. kırmızı, kızıl, (bkz: ahmer). 2. kırmızı mürekkep. 3. bab veya fasıl başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmış olan yazma kitap.

sür'at a.(سرعت) [*Ar.*] Çabukluk, çabuk olma, acele, hızlı.

sütüde (ستوده) (f.s.) övülmüş; övülmeye değer.

süvâr a.ve s. (سوار) [F.] (ç. b. süvârân) 1. Ata binmiş, binici. 2. "binen, binici" anlamlarına gelerek birleşik sözcük yapar.

süyüf ç.a. (سيوف) [*Ar. seyf'in ç.b.*] Kılıçlar.

Ş

şād-âb (شاد آب) (f.b.s.) suya kanmış, sulu, taze. (bkz: reyyân).

şādî (شادی) (f.i.) 1. memnunluk, sevinçlilik, gönül ferahlığı, (bkz: mesrûriyyet). 2. erkek adı.

şāh (1) a.(شاه) [F.] 1. Dal, budak. 2. Geyik ve benzeri hayvanların dallı boynuzu. 3. Parça. 4. Kadeh. 5. Parmak uçlarından koltuğa kadar olan insan eli. 6. Su arkı. 7. Ege kemiği. 8. Alın. 9. Elbise eteğine eklenen ensiz kumaş parçası. 10. Büyük ney.

şahâb (شهاب) (a.i.c. şihbân, şühüb) 1. (bkz: şihâb). 2. erkek adı.

şahâb (شهاب) (a.i.c. şihbân, şühüb) 1. (bkz: şihâb). 2. erkek adı.

şahâmet (شحاتم) (a.i.) yağlılık, semizlik, şişmanlık, şişman olma.

şāh-bāz (شاهباز) (f.b.i.) 1. bir cins iri ve beyaz doğan. 2. s. yiğit, şanlı, gösterişli [adam].

şāh-rāh (شاهراه) (f.b.i.) 1. büyük, işlek yol, ana yol, cadde. 2. şaşırılması mümkün olmayan doğru ve açık yol.

şāh-sār (شاخسار) (f.b.s.) dallık, ağaçlık, koruluk.

şakā'ik (شقائق) ("ka" uzun okunur, a.i. şakîka'nın c.) şakayık.

şakḳ(2) a.(شق) [*Ar.şakk*] (ç.b. şukûk) 1. (şimşek) Gökyüzünü yarıp geçme, çatlama. 2. (bitki) Çıkma, bitme. 3. (diş) Çıkma. 4. (f'ecr) Görünme. 5. (ölünün) Bakışları dikilme. 6. Yarma, dalma, çift sürme.

şāyeste (شایسته) (f.s.) yakışır, yaraşır; uygun, (bkz: ahrâ, cedîr, çespân, lâyık, müstahik, sezâ, şâyân).

şāygān (شایگان) (f.s.) 1. lâyık, yakışır, münâsip, yaraşır, (bkz: çespân, lâyık, seza). 2. ucuz, bol, çok. (bkz: mebzul, vâsi').

şāyi'a (شایعه) (a.i.c. şâyiât) şâyi' olmuş, yayılmış haber, yaygın olan *söylenti.

şeb-dîz (شیدیز) (f.b.s.) "gece renkli" 1. karayağız at. 2. Hüsrev Pervîz'in meşhur atının adı.

şecâ'at (شجاعت) (a.i.) yiğitlik, yüreklilik, (bkz: besâlet, hamâset).

şedâ'id (شدائد) (a.s. şiddet'den; şedîde'nin c.) zahmetli, meşakkatli, eziyetli haller, sıkıntılar.

şeffî (شفيع) (A.s. şefâat'den. c. şüfeâ) 1. şefaata eden, bir suçun bağışlanması için aracılık eden. (bkz: şâfi'). 2. huk. şüf'a hakkı sahibi.

şeh-bâz (شهياز) (f.b.i. ve s.) (bkz. şâh-bâz).

şeh-bâz (شهياز) (f.b.i. ve s.) (bkz. şâh-bâz).

şekâvet (شقاوت) ("ka" uzun okunur, a.i.) 1. bedbahtlık, bahtı karalık, kutsuzluk. 2. eşkıyalık, haydutluk

şekîbâ'î (شكيبائى) (f.i.) sabırlılık. [aslî "şikîbâî" dir].

şemâtet (شمائت) (a.i.) birinin kötü durumda olmasına veya düşmesine sevinme.

şenâ'at (شناعت) (A.i.) kötülük, fenalık, (bkz: habâset).

şenî (شنيع) (A.s. şenâat'den) fenâ, kötü, ayıp, utanılacak.

şerâ'it (شرائت) (a.i. şart ve şarîta'mn c.) şartlar, [aslînda "şarîta" nın c. olmakla beraber ancak mânâca büyük bir fark olmadığından bizde "şart"ın c. olarak da kullanılır].

şerâret (شرارت) (a.i.) şerirlik, şer işleme, fenalık, kötülük.

şeraf (شرط) (A.i.c. eşrât) 1. alâmet, nişan, iz, işaret. 2. bir şeyin en bayağısı, en aşağısı.

şerîha (شريحه) (a.i.c. şerâih) 1. et dilimi. 2. vücuttan kopmayarak ayrılmış olan et parçası.

şermende (شرمنده) (f.s.). (bkz: şerm-gîn, şerm-sâr).

şerm-gîn (شرمگين) (f.b.s.) utangaç. (bkz: şerm-sâr).

şeş-der (ششدر) (f.b.i.) 1. tavla kutusu. 2. mec. dünya [bizim-].

şev (شو) (f.i.) 1. gece. (bkz: leyl, şeb). 2. yokuş aşağı, inişli yer. 3. s. meyilli, eğik.

şevende (شونده) (f.s. şüden'den) 1. var olan, olan. 2. giden.

şevher (شوهر) (f.i.) koca. (bkz: şüy, zevc).

şibâk (شباک) (a.i. şebeke'nin c.) ağlar, tuzaklar, kafesler.

şibl (شيل) (a.i.) arslan yavrusu.

şidâd ç.a. (شداد) [Ar.şedid 'in ç.b.] Sertler, katılar.

şifte (شيفته) (f.s.) kaçık, düşkün, tutkun, (bkz: meftûn, şeydâ).

şihâb (شهاب) (a.i.c. şihbân, şühüb) 1. kıvılcım. 2. akan yıldız. 3. erkek adı. [Arapçada "cesur, yürekli kimse" manasındır].

şikâf (شكاف) (f.i.) 1. yarık, yırtık, çatlak.

şikâr (شكار) (F.i.) 1. av. (bkz: sayd). 2. avlama. 3. avlanan hayvan. 4. ganîmet, düşmandan ele geçirilen mal. 5. ender bulunan şey.

şikâr (شكار) (F.i.) 1. av. (bkz: sayd). 2. avlama. 3. avlanan hayvan. 4. ganîmet, düşmandan ele geçirilen mal. 5. ender bulunan şey.

şikem (شکم) (f.i.) karın, (bkz: batn).

şimşîr a. (شمشير) [F.] Kılıç.

şî'âr (شعار) (a.i.c. şaâyir) 1. alâmet, işaret, iz. 2. ayırıcı işaret, ayırmedici âdet. 3. hacı olmak için Mekke'de yapılan tören(ler).

-şî'âr (شعار) (a.s.) "iyi, üstünlük veren işaret, âdet" mânâlarına gelerek birleşik kelimeler meydana getirir.

şîr (شير) (f.i.) 1. arslan. (bkz: dırgam, esed, gazanfer, haydar, leys).

şîrâr ç.a. (شرار) [Ar. şerer'in ç.b.] Kıvılcımlar.

şîrâr ç.a. (شرار) [Ar. şerr'in ç.b.] Kötülükler, şerler.

şîrb (شرب) (a.i.) su hissesi, suya ait hak; ekin ve hayvan sulama nöbeti.

şîr-i jiyân a. (شير زيان) 1. Kükreyen veya kızgın arslan. 2. Yaralı, acılı arslan.

şîrzime (شرنمه) (a.i.c. şerâzim) 1. bir şeyin küçük bir parçası. 2. küçük, az olan topluluk.

şitâb (شتاب) (f.i.) acele, sür'at, çabukluk.

şitâbân (شتابان) (f.i.) acele eden, çabuk olan, koşan, seğirten, ["olmak" yardımcı fiili ile kullanılır]. (bkz: mütehâli)

-şü, -şüy (شو، شوى) (f.s.) "yıkayan, temizleyen" mânâlarına gelerek *birleşik kelimeler yapar.

şübbâke a. (شباک) [Ar.] (ç.b. şebâbik) 1. Avcı tuzağı. 2. Balıkçı ağı. 3. Hasır. 4. Parmaklık, parmaklı pencere.

şukça (شقه) (a.i.) 1. parça; kumaş veya kâğıt parçası. 2. küçük tezkere, yazı.

şür (شور) (f.s.) 1. tuzlu. 2. kekremsi. 3. şamata, gürültü

şücâ'at a. (شجاعت) [Ar.] Yiğitlik, kahramanlık.

şüd (شد) (f.fi.i.) 1. gitti, geçti; gitme, gidiş, [dâima "âmed" kelimesiyle birlikte kullanılır].

şühedâ ç.a. (شهداء) [Ar.şehîd'in ç. b.] Şehitler.

şühüd (شهود) (a.i.) 1. (şâhid'in c.) şahitler, tanıklar. 2. s. maddî, mer'î. 3. vücut bulma, var olma, görünme.

şükûfe (شكوفه) (f.i.) 1. çiçek. 2. g. s. süslemede sırf çiçek motiflerine dayanan bir tarzın adı. 3. kadın adı. [aslı "şikûfe" dir].

şükûfe (شكوفه) (f.i.) 1. çiçek. 2. g. s. süslemede sırf çiçek motiflerine dayanan bir tarzın adı. 3. kadın adı. [aslı "şikûfe" dir].

şürû' (شروع) (a.i.) başlama, (bkz: mübâşeret).

şürûr (شورور) (a.i. şerr'in c.) şerler, kötülükler, fenalıklar, kavgalar, gürültüler

T

tabaşşur (تبصر) (a.i. basar'dan) 1. gözaçıklığı. 2. ilerisini görüş, dikkatle bakıp esâsım kavrama.

tâb-dâr (تابدار) (f.b.s.) 1. parlak ışıklı.

tâb-dâr (تابدار) (f.b.s.) 1. parlak ışıklı.

tâb-nâk (تابناک) (f.b.s.) parlak, ışıklı, (bkz: münevver, ziyâ-dâr).

tağaccur (تضجر) (A.i. ducret'den) iç sıkılması; sıkıntı (bkz. tazaccur).

tağşîl (تفصيل) (a.i. fasl'dan. c. tafsilât) etrafıyla, etrafı olarak bildirme, uzun uzadıya anlatma, açıklama.

taharrük (تحرك) (a.i. hareket'den) 1. hareket etme, kıvılda, oynama.

tahassür (تحسر) (a.i. hasret'den. c. tahassürât) 1. hasret çekme. 2. çok istenilen ve ele geçirilemeyen şeye üzülme.

tahazzün (تحزن) (a.i. hüzn'den) hüznlenme, kederlenme.

tahrîr (تحرير) (a.i.) 1. yazma, yazılma.

tahrîz (تحرير) (a.i. hırz'dan. c. tahrîzât) kışkırtma, kışkırtılma, (bkz: tergib, teşvîk).

tahvîf (تخفيف) (a.i. havf'den. c. tahvîfât) korkutma, korkuya düşürme.

tahvîl (تحويل) (a.i. havl'den) 1. değiştirme, değiştirilme, çevirme, döndürme. 2. (c. tahvîlât) borç senedi; aksiyon.

tağallüb (تقلب) (a.i. kalb'den. c. takallübât) 1. dönme, bir yandan bir yana çevrilme. 2. değişme, başka kalıba girme, (bkz. tahavvül, tebeddül).

tağlib (تقليب) (a.i. kalb'den. c. taklibât) 1. tersine çevirme, çevrilme. 2. bir yandan bir yana döndürme, döndürülme. 3. bir şeyin şekil ve kalıbını değiştirme.

tağşîr (تقصير) (a.i. kasr'dan) 1. kısaltma. 2. bir işi eksik yapma. 3. bir şeyi yapabilir iken çekinip yapmama. 4. (c. taksîrât) kusur etme. 5. (c. taksîrât) kabahat, suç, günah.

tâm, -mmı s. (تام) [*<Ar. tâmm*] 1. Bütün, noksansız, eksiksiz. 2. Olgun, mükemmel, kâmil (insan). 3. zf. Eksiksiz olarak, tamamıyla.

tamâm a. (تمام) [*<Ar. temm*] 1. Bitme, son bulma, hitam, ikmal. 2. Olgunlaşma, kemale erme, tekemmül etme. 3. Bitmiş, ikmal olunmuş. 4. Noksansız, mükemmel, tam, bütün, noksan karşıtı. 5. Hazır, müheyya. 6. Uygun, muvafık. 7. zf. Pek alâ, öyle olsun.

ta' accüb (تعجب) (a.i. aceb'den) şaşakalma, (bkz: tahayyür).

ta' addî (تعدي) (a.i. adû'dan c. taaddiyât) 1. geçme, öteye geçme, saldırma, (bkz. tecâvüz). 2. zulmetme; adaletsizlik. 3. örf, âdet ve kanunların sınırını aşma. 4. gr. fiilin geçer halde olması.

ta' azzum (تعظم) (a.i. azamet'den. c. Taazzumât) 1. büyüklük satma, kibirlenme. 2. [azm'den] kemikleşme.

ta' cîl a. (تعجيل) [*<Ar. acele*] (ç.b. ta' cîlât) Çabuklaştırma, acele ettirme, sıkıştırma.

ta' ĩr (تعطير) (a.i. itr'dan) güzel koku ile kokulandırma.

ta' vîz (تعويد) (a.i. iyâz'dan) nazara ve başka kötülöklere karşı takılan muska, (bkz: hamâil, hırz, nüsha).

ta' zîb (تعذيب) (A.i. azâb'dan. c. ta'zîbât) eziyet etme, boşuna yorma.

ta' zîm (تعظيم) (a.i. azm'den. c. ta'zîmât) 1. büyükleme, ululama, büyük sayma. 2. saygı gösterme, ikram etme.

ta' ziye (تعزية) (a.i. azv'den) 1. başsağlığı dileme. 2. Ca'ferî mezhebinde olanların Muharrem ayında yaptıkları matem merasimi.

ta' ziyet (تعزيت) (f.i.). (bkz. ta'ziye¹).

tarasşud (ترصد) (A.i. rasad'dan. c. tarassudât) gözetme, bekleme, dikkatle bakma, gözleme.

tâsi' (تاسع) (a.s. tis'a'dan) dokuzuncu, (bkz: nühüm).

taşmîm (تصميم) (a.i. samm'dan. c. tasmîmât) tasımlama, tasarlama, kat'î (kesin) olarak niyetlenme.

tağaccur (تضجر) (a.i.) iç sıkılma; sıkıntı, (bkz: tadaccur).

tağarru' (تضرع) (a.i. zurû'dan. c. tazarruât) kendini alçaltarak yalvarma.

teba'a (تبعه) (A.i. tâbi'in c.) : *uyruk, bir devletin hükmü altında bulunan kimseler.

- tebār** (تبار) (a.i.) yok olma, bitme, (bkz: helâk).
- tebār** (تبار) (f.i.) asıl, soy. (bkz: neseb, nesl).
- tebāşîr** (تباشیر) (a.i.) 1. müjde. 2. her şeyin ilk zamanı, öncesi.
- tebcîl** (تبعیل) (A.i. becl ve bücül'den. c. tebcîlât) ululama, ağırlama, (bkz: ta'zîm, tekrîm).
- tebdîl** (تبدیل) (a.i. bedel'den. c. tebdîlât) değiştirme, değiştirilme, başka bir hâle getirme, (bkz: tagyîr, tahvîl).
- tecemmülât** (تجملات) (a.i. tecemmül'ün c.) süslenmek üzere kullanılan eşya.
- tecerru'** (تجرع) (a.i. cur'a'dan) yudum yudum içme, içilme.
- tecessüs** (تجسس) (a.i. cess'den. c. tecessüsât) 1. yoklama, araştırma, araştırılma, (bkz: tahkik, tedkik). 2. bir şeyin iç yüzünü araştırıp sırrını çözmeye çalışma; gözetleme.
- tecessüs** (تجسس) (a.i. cess'den. c. tecessüsât) 1. yoklama, araştırma, araştırılma, (bkz: tahkik, tedkik). 2. bir şeyin iç yüzünü araştırıp sırrını çözmeye çalışma; gözetleme.
- tecessüs** a. (تجسس) [Ar.] (ç.b. tecessüsât) Araştırma, yoklama; serairini anlamaya çalışma.
- tedebbür** (تدبير) (a.i.c. tedebbürât) 1. sonunu, hakikati düşünme. 2. arkasını dönme.
- tederrüc** (تدرج) (a.i. derece'den) derece derece, adım adım ilerleme.
- tedlîs** (تدليس) (a.i.) alışverişte satıcının mal kusurunu müşteriden saklaması, hile.
- tefahhuş** (تفحص) (a.i. fahs'den. c. tefahhusât) inceden inceye araştırma.
- tefâhür** (تفاخر) (a. i. fahr'den. c. tefâhürât) 1.övünme, (bkz. temeddüh). 2.övünç, (bkz: iftihâr).
- tefvîz** (تفويض) (a.i.) 1. ihale, sipariş etme, edilme. 2. dağıtım, (bkz: tevzî'). 3. bir gayrimenkulu, bilinen bedeli karşılığında, bir kimsenin üstüne bırakma. 4. tas. her şeyi Allah'tan bekleme.
- tehāvün** (تهاون) (a.i. hevn'den) ehemmiyet vermeme, mühimsememe, ağır davranma, hafifseme.
- tehem-ten** a. (تهمن) [*F.tehem+ten*] 1. Cesur, yiğit, güçlü kuvvetli genç. 2. İran mitolojisinde Zaloğlu Raüstem.
- tekebbür** (تكبر) (a.i. kibr'den) kibir gösterme, büyüklük satma, (bkz: taazzum).
- tekeddür** (تكدر) (a.i. keder'den) 1. bulanma, sağlığını kaybetme. 2. kederlenme.
- tekellüfât** (تكلفات) (a.i. tekellüf'ün c.) 1. tekellüfler, güçlülere, zorluklara katlanmalar. 2. özenmeler.
- tekeşşür** (تكثر) (a.i. kesret'den) çoğalma, (bkz: efzâyiş).
- tekevvün** (تكون) (a.i. kevn'den. c. tekevvünât) var olma, meydana gelme, oluş.
- tekrîm** (تكريم) (a.i. kerem'den. c. tekrîmât) saygı gösterme, ululama, (bkz: ta'zîm).
- telâkî** (تلاقى) (a.i. lika'dan) birbirine karşı gelip buluşma, karşılaşma, birbirine ulaşma, birleşme.
- telâttuf** (تلطف) (a.i. lûtf'dan. c. telâttufât) nazikâne muamelede bulunma, (bkz: telâtuf).
- telâtum** (تلاطم) (a.i. latm'den) 1. [dalgalar] çarpışma. 2. çok dalgalanma.
- telbiye** (تلبية) (a.i.) hac esnasında hacıların "lebbeyk Allahümme lebbeyk..." demesi.
- temâşâ** (تماشا) (f.i.) 1. bakıp seyretme. 2. gezme, (bkz. teferrüc³, tenezzüh).
- temennâ** (تمنى) (o.i. münye'den) 1. (bkz: temennî). 2. temennâh, eli başa götürerek verilen selam.
- temerrüd** (تمرد) (a.i. mürûd'dan. c. temerrüdât) 1. dikbaşlılık, inat, direnme. 2. huk. bir borcun geç ödenmesi.
- temevvüc** (تموج) (a.i. mev'c'den. c. temevvücât) dalgalanma, dalgalı olma, dalga dalga olma. (bkz. telâtum).
- temhîd** (تمهيد) (a.i. mehd'den. c. temhîdât) 1. yayma; döşetme. 2. düzeltme; düzenleme.
- temlik** (تمليك) (a.i. melk ve mülk'den. c. temlikât) mülk olarak verme.
- temşiyet, temşiyet** (تمشيت، تمشيه) (a.i. meşy'den) 1. yürütme, yürütülme. 2. meydana gelmesini kolaylaştırma.
- tena'um** (تنعم) (a.i. ni'met'den. c. tena'umât) nîmet içinde, bolluk içinde bulunarak rahat etme.
- tenāvül** (تناول) (a.i. nevl'den) alıp yeme, alınıp yenilme
- teng** (تنگ) (f.s.) 1. dar, sıkıntılı [şey, yer], (bkz: dayyık). 2. küçük. 3. i. denk, eşyâ, yük dengi. 4. sıkı; yapışık. 5. zavallı. 6. nâdir. 7. zor. 8. ince. 9. bağ, kayış.
- teng** (تنگ) Târ, zayıyık.
- tengnâ** (تنگنا) (f.i.) 1. dar yer; geçit, boğaz. (bkz. derbend). 2. mezar.

tezyîn (تزيين) (a.i. zînet'den) zînetlendirme, süsleme, süslenme

tillâl ç.a. (تلال) Teller, tepeler, taş, toprak yığınları.

tîğ a. (تيف) [F.] 1. Kılıç, pala. 2. dikmeye yarayan ve sarac aletinden olan yassı ve eğri iğne veya bız. 3. *bot.* Bazı çiçeklerde olan üreme aleti.

tîğ-ı bürrân a. (تيف بران) Keskin kılıç.

tîğ-ı tîz (تيف تيز) (bkz: tîğ-i bürrân).

tîhû (تيهو) (F.i.) çil kuşu.

tilka (تلقاء) ("ka" uzun okunur, a.i.) 1. taraf, yön; hiza. 2. görüşme; buluşma.

tîz s. (تيز) 1. Tez. 2. İnce, keskin.

tobra (توبرا) torba.

töhmet (تهمت) (a.i. vehm'den. c. töhem) birine isnâdolunan suç, işlendiği sanılan fakat gerçekliği henüz meydana çıkmamış olan suç, kabahat.

tünd s. (تند) [F.] Sert, katı, şiddetli.

tünd-bād (تند باد) (f.b.i.) kasırğa, sert rüzgâr.

tünd-bād (تندباد) (f.b.i.) kasırğa, sert rüzgâr.

tâhûn, tâhûne (طاحون, طاحونه) (a.i.c. tavâhîn) su değirmeni, (bkz: âşyâb).

tâli (طالع) (a.i. tulû'dan) 1. nişangâhın arkasına düşen ok. 2. tulû' eden, doğan.

tâlî' a (طليعه) (a.i.c. talâyi') ask. öncü. (bkz: mukaddimet-ül-ceyş).

tal' at (طلعت) (a.i.) 1. yüz, surat, çehre, (bkz: dîdâr). 2. güzellik

tâm s. (طام) *bk.* Dam

tama (طمع) (a.i.) doymazlık; çok isteme; açgözlülük,

ta'âm (طعام) (a.i.c. et'ime) yemek, aş.

tâ'at (طاعت) (a.i.) Allah'ın emirlerini yerine getirme, ibâdet.

tâ'ir (طائر) (a.s. tayerân'dan) 1. uçucu, uçan. 2. i. kuş. (bkz: mürğ).

ta'n (طعن) (a.i.) sövme, yerme; ayıplama.

tarâvet (طراوت) (a.i.) tazelik, taze olma.

târî (طارى) (a.s. tarâ'dan) ansızın çıkan, birdenbire görünen [bir kimsede veya şeyde-].

tarîd (طريد) (a.s.) kovulmuş, çıkartılmış, (bkz: matrûd).

tavîl (طويل) (a.s. tûl'den. c. tıvâl) 1. uzun. (bkz: dîrâz). 2. çok süren, (bkz: medîd). 3. ed. (bkz: bahr

tavk (طوق) (a.i.c. etvâk) 1. gerdanlık.

tav'ân (طوعاً) (a.zf.) isteyerek, kendi isteğiyle.

tayerân (طيران) (a.i.) 1. uçma. 2. havada gaz olma

tayy (طى) (a.i.) 1. dürüp bükme, durulup bükülme, sarma, katlama. 2. atlama, üzerinden geçme.

teşt a. (طشت) [F.] Leğen.

tîbk (طبىق) (a.i.) tıpkı, aynı.

tîb (طيب) (a.i.c. etyâb) güzel koku, güzel kokulu nesne, güzel kokusu için sürülen şey. (bkz. galiye).

tu' me (طعمه) (a.i.c. tuam) 1. yiyinti, azık. 2. tad, çeşni. 3. lokma [bir].

turre (طره) (a.i.) 1. alın saçı. 2. kıvrıkcık saç lülesi, (bkz. ca'd). 3. kumaşın etrafına çekilen kılaptandan süs

U

'ubüdiyyet (عبوديت) (a.i. abd'den) 1. kulluk, kölelik. 2. aşırı bağlılık [birine].

'udül (عدول) (A.i.) 1. sapma, yoldan çıkma. 2. geri dönme, vazgeçme, (bkz: nükûl). 3. (âdil'in c.) âdil, adalet sahibi olanlar, hakdan ayrılmayanlar, hakkı yerine getirenler.

'udvân (عدوان) (a.i. adüv'den) 1. düşmanlık. (bkz. adâvet, zahl). 2. haksızlık, zulüm.

'uqbâ (عقبا, عقبي) (a.i.) 1. ceza. 2. âhiret, öbür dünya.

'uqde (عقده) (A.i.c. ukad) 1. düğüm. 2. mec. Zor, karık iş. 3. istenip de ulaşılamadığından dolayı içe dert olan şey. 4. anat., biy. Bez, boğum. 5. astr. Bir seyyâre (*gezegen) mahrekinin (*yörüngesinin) zodyak üstündeki iki ucundan her biri.

'uqûbet (عقوبت) ("ku" uzun okunur, a.i.c. ukubât) 1. ceza. 2. eziyet, işkence, azap.

'ulûf (علف) (a.i. ulûfe'nin c.) 1. ulûfeler, yemler. 2. sipâhî, yeniçeri maaşları.

'ulyâ (عليا) (a.s.) pek (daha, en, çok) yüce.

'ummâme a. (عمامة) [Ar.] Sarık.

umûr (امور) (a.i. emr'in c.) 1. işler, hususlar, maddeler, şeyler.

unûf ç.a. (انوف) [Ar. enf'in ç.b.] Burunlar.

'urûc (عروج) (a.i.) yukarı çıkma, yükselme, ağma.

'urve (عروه) (a.i.) testi, kova ve benzerleri gibi şeylerin kulpu; kulp.

uzmâ (عظمى) (a.s. a'zâm'dan) daha (en, pek, çok) büyük, [a'zam'ın müennesi].

Ü

ümniyyet a. (امنييت) [Ar.] Umut, dilek, arzu.

ünās (اناس) (a.i. nüs'den) halk, insanlar, (bkz: nās).

üşrā a. (اثرى) [Ar.] Seçme, iyisini alma.

üstühān (استخوان) (f.i.) kemik, (bkz: [üstühvânürübâ, üstühvânrend, üstühvânrenk masal kuşu olan "hümâ" nın adı].

üstüvār (استوار) (f.s.) 1. sağlam, kuvvetli, kuvvetli, dayanıklı. 2. güvenilir.

üzñ (اذن) (a.i.c. âzân) 1. kulak, (bkz: gûş). 2. telli çalgılarda akord etmeye yarayan burgu, mandal.

üzñin, -znü a. (اذن) [<Ar.üzñ; ç.b. âzân] 1. Kulak, gûş. 2. Tellî çalgılarda akort etmeye yarayan burgu, mandal.

Y

vaḥāmet a. (وخامت) [Ar.] 1. Sindirim güçlüğü, hazımsızlık. 2. Güçlük, zorluk, ağırlık. 3. Tehlikeli ve korkulacak durum.

vaḥḳād (وقاد) ("ka" uzun okunur, a.s.). (bkz: vekkad).

vālih, vālihe (واله, واله) (a.s. veleh'den) şaşakalmış, şaşırılmış, (bkz: mütehayyir-).

va' id (وعيد) (a.i.) birini iyiliğe sevk ve kötülükten uzaklaştırmak için korkutma, yıldırma.

va' id (وعيد) (a.i.) birini iyiliğe sevk ve kötülükten uzaklaştırmak için korkutma, yıldırma.

-vār e. (وار) [F.] 1. Eklendiği sözlere "gibi" anlamı vererek birleşik söz varlıkları oluşturur. 2. a. Kere, defa. 3. s. -lı, -li anlamı verir. 4. s. Sahip, malik. 5. Uygunluk, yaraşırılık.

vazī', vaḳī' a (وضيع, وضيعه) (a.s. vaz'dan) alçak, bayağı, adı, aşağı.

veber (وبر) (a.i.) 1. ısırgan otunda olduğu gibi bâzı ot ve yaprakların üzerindeki ince dikencikler. 2. hav, tüy. 3. deve veya tavşan tüyü.

vech (وجه) (a.i.c. vücûh) 1. yüz, surat, çehre. 2. üst, satıh, düz, yüz.

veḳ (وفق) (a.i.) 1. uyuma, uygun gelme, uygunluk. 2. s. uygun, (bkz: muvâfik). 3. tılsımlı dua; muska.

veḳḳād (وقاد) ("ka" uzun okunur, a.s.) parlak, aydınlık, ışıklı.

velev (ولو) (a.e.) olsa da, bile, hattâ, ister, isterse.

vesī', vesī' a (وسيع, وسيعه) (a.s.) geniş, bol. (bkz: vâsi').

vezān s. (وزان) [F.] Esen,esici.

vifāk (وفاق) (a.i.) 1. uygunluk, aynı düşüncede olma. (bkz: muvâfakat). 2. barış.

visād, visāde (وساد, وساده) (a.i.) yastık; şilte.

vufūr (وفور) (a.i.) çokluk, bolluk, (bkz: kesret, vefret).

vuşul (وصول) (a.i.) ulaşma, gelme, varma, erişme, yetişme, (bkz: vefd).

vükür (وكور) (a.i. vekk'in c.) kuş yuvaları (bkz: vükûn).

vürüd (ورود) (a.i.) geliş gelme, varma; yetişme.

Y

yebrühü's-şanem (بيروح الصنم) (a. b. i.) bot. insan kökü denilen bitki, kankurutan, adamotu.

yek-rān (يكران) (f.b.s.) 1. soyu temiz cins at. 2. san ve kırmızı arasında bir nevî at, al at.

ye'cüc (بأجوج) (a.i.) "me'cüc" ile birlikte kullanılır; kısa boylu kavim; Çinliler.

yüsür (يسر) (a.i.) 1. kolaylık, (bkz: suhûlet, yüsür, yüsret). 2. zenginlik.

Z

zabṭ (ضبط) (a.i.) 1. sıkı tutma. 2. idaresi altına alma, kendine mal etme. 3. silâh kuvveti ile bir yeri alma. 4. anlama, kavrama. 5. kaydetme, özetini yazma.

zāhil (ذاهل) (a.s. zühûl'den) ihmâleden, unutan.

zāhil (زاهل) (a.s.) 1. sağlığı düzelen veya sıkıntidan sonra gönüllü ferahlayan. 2. unutan.

zāhir (ظاهر) (a.s. zuhûr'dan) 1. görünen, görünücü, açık, belli, meydanda. 2. zf. elbette, şüphesiz, öyledir ya. 3. zf. galiba, zannederim, umulur ki. 4. zf. görünüşe göre, anlaşılan, meğer. 5. i. dış yüz, görünüş.

zaḥm a. (زخم) [Ar.] 1. Yara, çıban, ceriha. 2. Vurma, darbe.

zahr (ظهر) (a.i.c. zuhûr, zuhrân) 1. arka, sırt. 2. kâğıt ve sâirenin arka tarafı, gerisi.

zāl (زال) (f.s.) 1. ihtiyar, aksakallı, zâlim, acımasız. 2. (h.i.) eski Fars kahramanlarından meşhur pehlivan Rüstem'in babasının adı.

zalām (ظلام) (a.s.) 1. karanlık, (bkz: deycûr, zulmet).

- zamān** a. (ضمان) [Ar.] Kefil olma, sorumluluğunu üzerine alma. 2. Kefalet, garanti.
- zamīr** (ضمير) (a.i.c. zamâir) 1. iç, içyüz, (bkz: dâhil, bâtin). 2. kalb; vicdan. 3. gönülde gizli olan sır.
- zānū** (زانو) (f.i.) diz.
- zav** (ضوء) (a.i.c. : azvâ) : aydınlık, ışık. (bkz: zû).
- zebān** (زبان) (f.i.) 1. dil, lisan. 2. anat. dil.
- zebān** (زبان) (f.i.) 1. dil, lisan. 2. anat. dil.
- zebān** a. (زبان) [F.] Dil, lisan, lügat, lehçe: *Zebān-ı Türkî: Türk dili*
- zebūn** (زبون) (f.s.) zayıf, güçsüz, âciz.
- zehāb** (ذهاب) (a.i.) 1. gitme. 2. bir fikre, düşünceye uyma; sapma.
- zehārif** (زخارف) (a.i. zuhrûf'un c.) 1. altınlar, sahte zînetler. 2. yalancı süsler, gösterişler, yıldızlar.
- zehre-çāk** (زهره چاک) (f.b.s.) ödü patlamış, korkmuş.
- zemīm, zemīme** (ذميم، ذميمه) (a.s. zemm'den) kötü, beğenilmeyen hal, davranış.
- zenān** (زنان) (f.i. zen'in c.) 1. kadınlar, (bkz: nisâ).
- zend** a.(زند) [Ar] (ç. b. eznād, zinād) Çakmak demiri.
- zend** a.(زند) [F.] 1.Mecusiliğin kurucusu olan Zerdüş'tün bıraktığı kutsal kitap. 2.Farsçanın eski bir lehçesi.
- zenek** (زنك) (f.i.) küçük kadın, kadıncağaz, kadıncık.
- zeng** (زنگ) (f.i.) 1. zenci, (bkz: zenc). 2. pas. (bkz: jeng). 3. zil, çalpara.
- zerī'a** (ذريعه) (a.i.) vesîle, bahane, sebep, fırsat.
- zevāl** (زوال) (a.i.) 1. yerinden ayrılıp gitme. 2. zail olma, sona erme. 3. Güneş'in başucunda bulunma zamanı, öğle vakti, saat tam 12.00.
- zımn** (ضمن) (a.i.) 1.iç taraf. 2.açıkça söylenmeyip dolayısıyla anlatılmak istenen söz, gizli maksat. 3.maksat, istek, niyet.
- zībā** (زيبا) (f.s.) 1. süslü. 2. yakışıklı, güzel.
- zillet** (ذلت) (a.i.) hakirlik, horluk, alçaklık, aşağılık.
- zimām** (زمام) (a.i.c. ezimme) yular, hayvan yuları.
- zinhār** (زنهار) (f.e.) sakın! asla, olmaya, aman!
- zoğaq** (زقاق) bk. sokak.
- zuhūr** (ظهور) (a.i.) görünme, meydana çıkma, başgösterme, türeme.
- zulem** (ظلم) (a.i. zalmâ ve zulmet'in c.) karanlık, (bkz: zulem, zulmât, zulümât).
- zû** (ضوء) (a.i.c. azvâ) aydınlık, ışık. (bkz : zav).
- zu'afā** (ضعفا) (a.s. zaîfin c.) zayıflar.
- zurūf** (ظروف) (a.i. zarf'ın c.) zarflar, kablur.
- zühd** (زهد) (a.i.) her türlü zevke karşı koyarak kendini ibâdete verme.
- zühhād** (زهاد) (a.s. zâhid'in c.) zâhidler, çok aşırı sofular; kaba sofular.
- zühül** (ذھول) (a.i.) 1. dalgınlıkla unutma veya geciktirme. 2. işin çokluğu yüzünden geciktirme, (bkz: zehl).
- zülfi nigār** (زلف نگار) müz. Türk müziğinin birkaç asırlık mürekkep makamı olup, günümüze kalmış nümunesi yoktur.
- zünbūr** (زنبور) (a.i.c. zenâbîr) 1. eşek arısı, (bkz: tünte). 2. g. s. bir yazı sitali.
- zürriyet** (ذريت) (a.i.c. zerârî, zürriyyât) nesil, kuşak, soy, döl. (bkz: zürriyyâ)

SONUÇ

Çalışmamızda Câmî-i Rûmî'nin Sa'âdet-nâme adlı eserinin 50 varağını (150b-200b) ele aldık. Eser Hüseyin Vâiz-i Kâşifî'nin Ravzatü's-Şühedâ adlı Farsça eserinin tercümesidir. Biz çalışmamızda Câmî-i Rûmî, Sa'âdet-nâme ve Maktel-i Hüseyin türü ile ilgili bilgiler vermeye çalıştık.

Sa'âdet-nâme, İslam tarihi açısından önem taşıyan Kerbelâ olayını anlatan mensur bir eserdir. Metinde manzum parçalar da yer almaktadır. Yazar mukaddime bölümünde, metinde yer yer kullanılan Türkçe mukatta'a, rubai, beyit ve gazellerin kendisine ait olduğunu söylemiştir. Eserin mensur bölümleri de secili bir dile sahiptir.

Yazar, Hüseyin Vâiz-i Kâşifî'nin eserini takip ettiğini fakat esere ayet ve hadisler ilave ettiğini söylemiştir. Bu bilgi yazarın eserini İslam bilinciyle oluşturduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Biz tespit edebildiğimiz kadarıyla ayetleri metin üzerinde numaralarıyla göstermeye çalıştık.

Eserin dil ve imla özellikleri hakkında ilgili bölümlerde bilgi verdik. Burada kısaca bahsedeceğiz.

Metinde bazı kelime ve ekler birden fazla şekilde imla edilmiştir. Sözlüklerde dâ'im, nevâ'ir, fâ'ide şeklinde yazılan kelimeler eserin imlasına sadık kâınarak dâyim, nevâ'ir, fâ'ide şeklinde yazılmışlardır. Piyâde, pîr, pîşe gibi kelimelerde ye harfi yazıda gösterilmemiştir.

Metinde arkaik unsurlar yer almaktadır. Bu unsurlar, 16. yüzyıl dili aracılığıyla Türk dilinin gelişimini incelemeye yardımcı olmaktadır.

Metnimize bir sözlük bölümü ekledik. Bu sözlüğe günümüzde kullanımına sıkça rastlamadığımız kelimeleri koyduk. Bu durumun metnin okunmasına, yazarın ve dönemin dilinin değerlendirilmesine yardımcı olacağı kanaatindeyiz.

Sonuç olarak çalışmamızla, 16. yüzyıl Türk Edebiyatının dilene ve İslamî bir konunun Klasik Türk Edebiyatında işleniş biçimine ışık tutmaya çalıştık.

KAYNAKÇA

- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara 2005.
- DİLÇİN, Cem, **Yeni Tarama Sözlüğü**, TDK Yayınları, Ankara 2009.
- ERGUN Sadettin Nüzhet, **Türk Şâirleri**, C. 2, İstanbul, 1946.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi, “Hüseyin”, **TDVİA**, C. 18, Diyanet Vakfı Neşriyatı, İstanbul 1998, s.518-521.
- GÜNGÖR, Şeyma, “Maktel-i Hüseyin”, **TDVİA**, C.27, Diyanet Vakfı Neşriyatı, İstanbul 2003, s.456-457.
- İSEN, Mustafa, **Kühü'l-ahbarın Tezkire Kısım**, AKM Yayınları, Ankara 1994.
- KARTALLIOĞLU, Yavuz, “Osmanlı Türkçesindeki Ekler Dudak Uyumuna Göre Nasıl Okunmalıdır?”, **Turkish Studies**, www.turkishstudies.net, Volume 3/6 Fall 2008, s.449-470.
- KÖKSAL, M. Âsım, **Hz. Hüseyin ve Kerbelâ Faciası**, Karaca Yayınevi, İstanbul 2008.
- LEVEND, Agah Sırrı, “Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri”, **TDAY-Belleten 1972**, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1989, s.35-80.
- MİRZAYEV, Ataemi, “Fuzûlî'nin Hadikatü's-Süedâ Adlı Eserindeki Manzum Kısımlar Üzerine”, **Turkish Studies**, www.turkishstudies.net, Volume 4/7 Fall 2009, s.438-447.
- OKUYUCU, Cihan, “Câmî-i Rûmî (Mısrî) ve Sa'âdetnâme'si”, **Türkiyat Mecmuası**, journals.istanbul.edu.tr, C. 21/Bahar, 2011, 297-327.
- ONAT, Hasan, “Husayn b. Nümeyr”, C. 18, **TDVİA**, Diyanet Vakfı Neşriyatı, İstanbul 1998, s.413-414.
- PARLATIR, İsmail, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Yargı Yayınevi, Ankara 2006.
- Şemseddin Sâmî, **Kâmûs-ı Türkî**, Çağrı Yayınları, İstanbul 2009.
- UZUN, Mustafa, “Câmî-i Rûmî”, **TDVİA**, C.7, Diyanet Vakfı Neşriyatı, İstanbul 1993, s.102-103.

....., “c) Türk Edebiyatında Kerbelâ” ,**TDVİA**, C.25, Diyanet Vakfı Neşriyatı, Ankara 2002, s.274-275.

ÜNVER, İsmail, “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, **Turkish Studies**, www.turkishstudies.net, Volume 3/6 Fall 2008, s.1-46.

ÜZÜM, İlyas, “Hüseyin (Literatür)”, **TDVİA**, C. 18, Diyanet Vakfı Neşriyatı, İstanbul 1998, s.521-524.

YAZIR, Mahmut, **Eski Yazıları Okuma Anahtarı**, İdeal Matbaası, Ankara 1983.